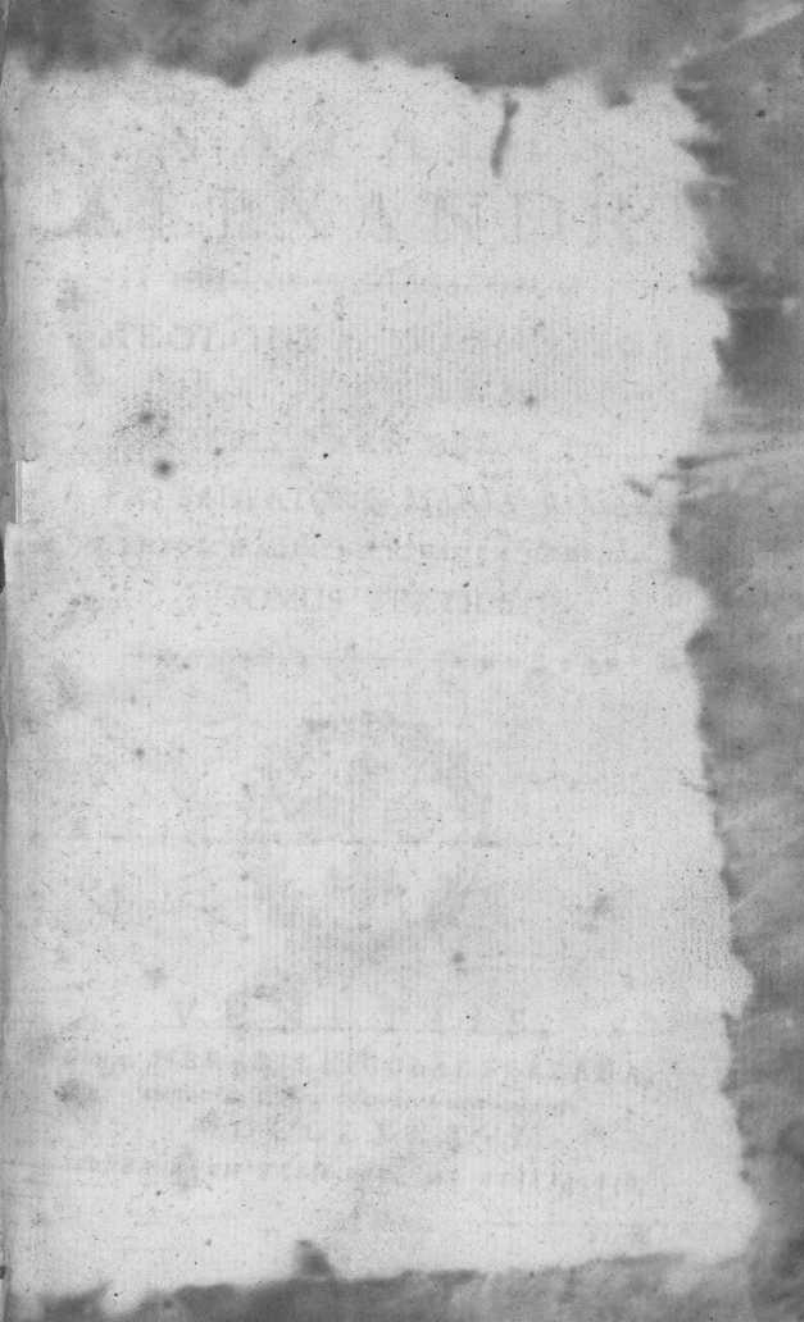

BIBLIOTECA

DEL

PRESBITERO

Gabriel López García

R-4203

NATALIS
ALEXANDRI

ORDINIS PRÆDICATORUM

THEOLOGIA DOGMATICA,
ET MORALIS.

IN EPITOMEN REDACTA

A FR. SALVATORE MARIA ROSELLI

S. THEOL. MAGISTRO EJUSDEM ORDINIS.

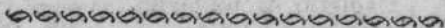
TOMUS TERTIUS.

EDITIO PRIMA VENETA.

V E N E T I I S,

Sumpt. HEREDIS NICOLAI PEZZANA,

M D C C L X X V I.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO,

N. M. 440

R. 589

AT ALL

John G. J. J. J.

ORIGINIS ET EDUCATIONIS

THEOLOGICAE ET DOGMATICA

ET MORALIS

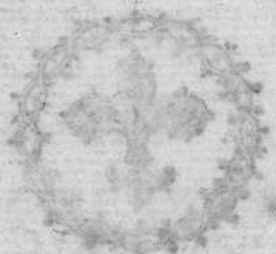
IN INSTITUTUM REDACTA

A FR. SALVATORE MARLA ROSELLI

INSTITUTIONIS ET STUDII ORDINIS

TOMUS TERTIUS

EDITIO PRIMA VENETA

VENETIIS

IN AEDIBUS NICOLAI PIZZANNA

MDCCLXXVI

EX LIBRIS

LIBER III.

DE PECCATIS, ET VIRTUTIBUS.

PARS I.

DE PECCATIS.

CUM Pœnitentiæ Sacramentum ministrari, ut par est, minime possit, nisi Confessariis perspectæ sint natura, & qualitates peccatorum; in iis præsertim explicandis Theologia Moralis versatur, cujus institutum sequemur.

TRACTATUS I.

De Peccatis in genere.

CAPUT I.

De Peccati definitione, & divisione.

Peccatum in genere est *Dei offensa, seu injuria Deo irrogata.* Dividitur in originale, & actuale; in mortale, & veniale; in peccatum commissionis, & omissionis; in spirituale, & carnale; in

peccatum in Deum, in seipsum, & in proximum; in peccatum ex ignorantia, ex infirmitate, vel ex malitia; denique in septem vitia capitalia, & in peccata in Spiritum Sanctum.

ARTICULUS I.

De Peccato Originali.

Q. 1. Quid sit peccatum originale?

R. Est privatio iustitiæ originalis per communem originem, seu propagationem, in omnes homines ab uno homine, scilicet Adamo totius humani generis capite, ac primo parente derivata. Dicitur privatio, quia mali nulla est natura, ut ait S. Leo (a); idque ipsi cum peccato actuali commune est. Dicitur privatio iustitiæ originalis, in quo differt ab aliis peccatis. Erat autem iustitia originalis donum extremum, complectens gratiam, virtutesque omnes, primo homini in sua origine infusum, quo mens Deo, vires inferiores rationi, corpus animæ subdebatur, itaut nulla perturbatio, nulla concupiscentia insurgeret. Hoc donum non sibi uni, sed omnibus hominibus Adam a Deo accepit, qui in eo velut omnium capite omnium voluntates constituit; ideoque in peccatum lapsus Adam, non sibi soli, sed posteris omnibus illud amisit.

Q. 2. An de fide sit, peccatum originale in omnes homines transfundi?

R. Affirmative ex verbis Apostoli (b): *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus.* Transfunditur autem peccatum originale, non imitatione, ut Pelagiani contendebant, sed propagatione; ait enim idem Apostolus

(a) Epist. 15. alias 15. ad Turribium cap. 6.

(b) 2. Corinth. 5.

stolus (a) : *Eramus natura* (hoc est *nativitate*) *filii iræ* , sicut & *cæteri* . Et quamvis humana ratione comprehendi non possit , quomodo parentes baptizati peccatum originale eis remissum , in filios transfundant ; tamen hæc transfusio utcumque explicari potest : nam sicut si flos in loco fœtido seratur , utut natura pulcher , vitium quoddam inde contrahit ; sic anima a Deo creatur , corporique infunditur pura , sed ut primum infusa est , in corpore tamquam in vitiato vase corrumpitur , cum fiat pars hominis ex Adamo progeniti , in quo velut in capite tota natura humana vitiata est .

Q. 3. Qui sint effectus peccati originalis?

R. Per peccatum originale homo exceperit quatuor vulnera , scilicet ignorantie in mente , unde falsa pro veris facile approbat ; malitie in voluntate , idest propensionis ad malum ; infirmitatis , & concupiscentie in appetitu sensitivo , quibus difficultatem experitur vitandi peccatum , & operandi bonum , & inordinationem sentientis appetitus , qua repugnat legi mentis . Hæc vulnera Sanct. Augustinus (b) exprimit duobus verbis , ignorantie scilicet , ac difficultatis . Quamvis autem per Baptismum deleatur labes originalis , manet tamen concupiscentia ad agonem (c) .

Ex peccato originali sequuta est etiam moriendi necessitas : item privatus fuit homo naturali simul , & supernaturali beatitudine ; unde parvuli cum solo originali decedentes , utraque beatitudine privantur ; & licet in damnatione omnium levissima erunt , ut docet S. Augustinus (d) , erunt tamen mi-

A 3

feri,

(a) Ephes. 2.

(b) Lib. 3. de lib. arbit. c. 18.

(c) Concupiscentiam manere ad

agonem , definitum est in Concilio Trid. sess. 5. can. 5.

(d) Enchir. c. 53.

feri, æternumque damnati, ac sub diaboli potestate, in ejus domo, & atrio perpetuo manebunt (a)

AR-

(a) S. Thomas qu. 5. de malo agens de parvulis decedentibus sine Baptismo, in art. 2. statuit, parvulos illos nulla affici pœna sensus, quia pœna sensus non debetur, nisi peccato actuali, cum respondeat conversioni ad commutabile bonum, quæ non reperitur in peccato originali. Art. 3. docet, eosdem pueros cum solo originali decedentes, nullam afflictionem pati interioris doloris ex carentia divinæ visionis; quia cum beatitudo supernaturalis sit supra cognitionem naturalem, & sola fide cognoscatur, animæ illorum puerorum se illa privari non cognoscunt; adeoque nec dolent, cum dolor sequatur cognitionem; sed quod obtinent per naturam, absque dolore possident.

Quas quidem sententias ab Ecclesiæ Patribus traditas S. Thomas accepit, præsertim ab utroque Gregorio Nazianzeno, ac Nysseno. Ac Nazianzenus quidem, cujus auctoritatem adversus Pelagianos S. Augustinus agens de peccato originali, urget l. 1. con. Jul. Pelag. cap. 5., & l. 2. c. 3., & l. 6. c. 23., atque in illo omnium Orientalium Episcoporum auctoritatem agnoscens, cit. cap. 5. l. 1. con. Julian. n. 16. ait: *An tibi parva in uno Gregorio Episcoporum Orientalium videtur auctoritas?* Nazianzenus, inquam, Orat. 40. de Baptismo, ubi de parvulis sine eo decedentibus loquitur: *Futurum, inquit, existimo . . . ut postremi (scilicet parvuli) nec caelesti gloria, nec supplicis a justo Iudice afficiantur, utpote qui, licet si-*

gnati fuerint, improbitate tamen carcant, atque hanc jacturam passi potius fuerint, quam fecerint. Neque enim quisquis dignus supplicio non est, protinus honorem quoque meretur: quemadmodum nec quisquis honore indignus est, statim etiam penam promeretur. Nyssenus autem in eo, quem edidit de Infantibus, qui premature abripiuntur, Tractatu, pluribus ostendit eorum parvulorum a tristitia immunitatem, iidemque ferè, quibus Thomas, rationibus utitur; ac denique concludit: *Immatura mors infantium neque in doloribus, ac castitia esse eum, quæ sit vivere desit, intelligendum esse nobis suggerit; neque in pari ipsam conditione, ac sorte versari cum iis, qui per omnem virtutem in hac vita purgati sunt.* Mitto, ne longior sim, Athenagoræ lib. de resurrect. mortuorum num. 14. & S. Ambrosium lib. 2. de Abrah. c. 11. nu. 84. Nicetam in laudatam Nazianzeni Orat. n. 21., Severum Antiochenum Catena in Joan. ad cap. 3. v. 3., Auctorem Quæstionum ad ad Orthodoxos qu. 13. & 56. in Append. Opp. S. Justin; Auctorem Quæstionum ad Antiochum q. 115. Tom. 3. S. Athanasii. Ex quibus plane constat, quam sit vehementer hallucinatus nuperus quidam Anonymus Scriptor Galus, novitatem harum opinionum Magistro Sententiarum adscribens, quam nemo ante duodecimum Ecclesiæ sæculum extiterit, cui illæ præbata fuerint.

Quod autem de mitissima illorum parvulorum pœna S. Augustinus

ARTICULUS II.

De peccato actuali, mortali, & veniali.

Q. I. Quid sit peccatum actuale?

R. Peccatum actuale, quod proprio actu, ac propria voluntate committitur, definitur ex

A 4

S. Au-

stinus docet, ita interpretatur S. Thomas q. cit. de malo ar. 1. ad 3. *Per hunc modum dicitur esse mitissima omnium poenarum sola carentia visionis divinae, in quantum visio divina essentia est quoddam bonum omnino supernaturale.* Idem Angelicus lib. ar. 2. ad 1. explicans auctoritates quorundam Patrum, qui ajunt, pueros illos tormentis, supplicis, gehennae, & cruciatibus addicendos: *Nomen, inquit, tormenti, supplicii, gehennae, & cruciatu, vel si quid simile in dictis Sanctorum inveniantur, est large accipiendum pro poena, ut ponatur species pro genere. Ideo autem Sancti tali modo loquendi usi sunt, ut detestabilem redderent errorem Pelagianorum, qui asserbant, in parvulis nullum peccatum esse, nec eis aliquam poenam deberi. Ne vero quis ad arbitrium confictam responsum putet, ad eundem est S. Augustinus q. 9. in Josue scribens. Ignis nomine poenam potuisse significari, Scriptura testis est in Deuteronomio, ubi dicitur ad filios Israel: Et eduxit vos de fornace ferreae ex Aegypto: ubi utique duram tribulationem intelligi voluit. Et quoniam qui oppositam tuerent opinionem, magnum in ejusdem Augustini sententiae praesidium ponunt, paucis expendenda est Augustini mens. Itaque Augustinus licet nonnullis in locis affirmet, parvulos illos, cum*

futuri non sint in Regno Dei, in igne aeterno futuros esse, nec ullum dari medium locum; sic tamen loquitur, ut Pelagianorum excludat errorem, qui parvulos sine Baptismo decedentes, affirmabant quidem, non habituros partem in Regno Caelorum cum Christo, habituros tamen vitam aeternam alibi. Ceterum dem Augustinus l. 3. de lib. arbit. c. 23. de iisdem parvulis ait, *sane superfluo quari de meritis eius, qui nihil meruerit. Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quaedam inter recte factum, atque peccatum, & sententia iudicis media esse non possit inter praemium, atque supplicium.* Et epist. 166. al. 28 ad Hieron. c. 6. *Cum ad poenas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coarctor angustiis; nec quid respondeam profusus invenio. Quae verba ostendunt, Augustinum anxium fuisse de qualitate poenarum, quibus parvuli illi afficerentur. Fatemur tamen, eos absolute damnatos esse, hoc est, vita aeterna, & omni beatitudine etiam naturali perpetuo privatos. Quo sensu intelligendum est Concilium Africae univ. cum de parvulis loquens: *Quis Catholicus, inquit, dubitet, participem fieri diaboli, qui cohaeres esse non meruit Christi? Qui enim dextera caret, sinistram procul dubio partem incurret.**

S. Augustinus (a): *Est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra eternam legem. Cum dicitur factum, dictum, vel concupitum designatur materia peccati, quæ est vel opus externum, vel verba, vel internus animi motus. Dum additur contra legem eternam, designatur peccati deformitas, quæ est defectio a lege Dei. Lex eterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans, ut ait S. Augustinus (b). Ordo naturalis in eo positus est, ut homo subdat sibi, quod habet commune cum bestiis; subdat Deo, quod habet commune cum Angelis, ut ait idem S. Augustinus (c). Quoties ergo pervertitur hic ordo, quod fit, cum homo transgreditur divina mandata, toties peccatum committitur.*

Q. 2. Quid sit peccatum mortale? quid veniale?

R. Peccatum mortale est *aversio a Deo tamquam ab ultimo fine, & conversio ad creaturam; seu adhesio creature tamquam ultimo fini. Quod tunc fit, cum homo creaturis fruitur, quibus uti dumtaxat debet, hoc est illis inhæret propter seipsas (d).*

Peccatum veniale est *inordinatus creaturarum affectus, servato ordine finis ultimi; cum scilicet homo, servato ordine ad finem ultimum, perturbat ordinem eorum, quibus utendum est ad finem obtinendum; seu rebus creatis plus afficitur, quam par sit, in eisque nimium hæret, sic tamen comparatus est, ut creaturam Deo præponere nolit, & in ea velut in ultimo fine quiescere.*

Differt ergo peccatum mortale a veniali, 1. quod peccatum mortale evertit ordinem hominis ad Deum ut ad finem ultimum; seu conjunctionem hominis cum Deo ut fine ultimo, quod fit per charitatem; veniale

(a) Lib. 22. contr. Faustum cap. 27.

(b) Ibidem. (c) Ibid. cap. 28.

(d) Vide S. August. l. 1. de Doctr. Christ. c. 3. & 4.

veniale autem hunc ordinem non evertit, ideoque charitatem non extinguit. Hinc peccatum mortale dicitur esse *contra legem*, veniale *præter legem*; non quia veniale non prohibeatur lege divina, sed quia non ita legi repugnat, ut finem ejus evertat, quamquam ab ordine legis in aliquo recedat. 2. Quod peccatum mortale est irreparabile, habita ratione non divinæ misericordiæ, quæ potest hominem reparare, sed status, in quo peccatorem constituit, in eo penitus extinguendo principium vitæ spirituales (a). At peccatum veniale propter oppositam rationem est reparabile. 3. Quod peccatum mortale subdit hominem pœnæ æternæ: veniale autem pœnæ dumtaxat temporali.

Q. 3. An peccatum veniale a mortali suapte natura distinguatur?

R. Nullum esse peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum mereri pœnam æternam, vigesimus est inter articulos Michaelis Baji a S. Pio V., & Gregorio XIII. damnatos. Baji adfertio Scripturæ Sacræ, & Traditioni adversatur, quibus ostenditur intrinsecum venialis, mortalisque peccati discrimen. Nam Matth. 7. quædam peccata comparantur *festucæ*, quædam *trabi*. Et 1. Cor. 3. quædam *ligno, fœno, stipulæ*, quæ facile absumuntur; ut significetur, illa facile remitti, quia super fundamentum superstruuntur, idest committuntur, manente charitate in anima: unde subditur de eorum auctore: *Ipse autem salvus erit, sic autem quasi per ignem*; cum e contra de illis qui graviora committunt, ibidem dicatur: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Idipsum

(a) Loquitur hic Natalis de vita gratiæ sanctificantis; cum quod tamen stat, uti docet S. Thomas 3. P. q. 8. a. 3. ad 2. ut Catholici, qui mortaliter peccant, re-

cipiant a Christo quemdam actum vitæ, qui est credere, sicut, si membrum mortificatum moveatur aequaliter ab homine.

Idipsum SS. Patres (a) perpetuo docent, qui si aliquando asserunt, omnia venialia simul congregata necare, non ita sunt intelligendi, ut peccata venialia etiam multiplicata necem animæ per se inferant; sed quia ad mortale peccatum disponunt. *Si enim curare parva negligimus, insensibiliter seducti, audenter etiam majora perpetramus*, inquit S. Gregorius (b).

Q. 4. Quomodo noscis, an aliquod peccatum sit mortale, vel veniale?

R. 1. Peccata, quæ in Scripturis dicuntur execranda, Deo exosa, excludere a Regno Dei, esse morte digna, aut quibus *væ* dicitur, mortalia sunt: quæ autem notantur, vel reprehenduntur mitioribus verbis, sunt venialia. 2. Mortalia cenferi debent peccata illa, quæ vel a SS. Patribus, vel a Theologis doctrina, & pietate insignibus unanimi consensu mortalia judicantur: venialia vero, quæ ab iisdem venialium loco habentur. Nam Patres in aliquo dogmate consentientes, testes sunt Traditionis, ideoque erroris convincitur, qui ab eis dissentit: Theologorum vero omnium, aut certe plurimorum, sanctiorum, & doctiorum consensus, etsi minoris sit ponderis, est tamen tanti momenti, ut ab iis dissentire absque temeritate nemo possit (c). 3. Naturalis ratio plurimum conducit ad dijudicandum, quæ peccata sint mortalia, quæ venialia; lumine enim mentis dirigimur in agendis. Ne autem mens erret in ferendo iudicio, has teneat regulas. 1. Videat, an peccatum graviter lædat charitatem Dei, vel proximi: homo enim, ut S. Augustinus ait (d), est *tanto plenior iniquitatis, quanto*
ina-

(a) Vide S. Hieron. in cap. 2. Jerem., S. Ambros. lib. 1. de Penit. cap. 10., S. August. Enchir. c. 64 & 71., & alibi.

(b) Lib. 10. Moral. c. 9. (c) Vide Clement. de Summa Trin. §. 3.

(d) Epist. 167. al. 29. n. 17.

inanius charitatis. 2. Expendat materiæ gravitatem, vel parvitatem. 3. An peccatum ex genere sit mortale, vel veniale. 4. Ponderet verba legis, aut præcepti, an severe præcipiant; an gravem poenam statuunt in transgressores; an legislatoris, aut præipientis intentio fuerit, graviter obligandi in hoc, vel illo casu. Sic mortalis censetur violatio præcepti Ecclesiastici, cui adjuncta est Censura. 5. An peccatum sit commissum cum plena deliberatione, vel secus.

Quod si nihilominus conscientiæ Moderatores certo judicare non possint, an aliqua peccata sint mortalia, judicium suum debent suspendere, nec statim audacter dicere, hoc mortale, illud veniale est. Nam, ut docet S. Thomas (a): *Omnis questio, in qua de mortali peccato queritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur; quia error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto: error vero, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Præcipue autem periculosum est, ubi veritas ambigua est.* Ad hanc autem ambiguitatem tollendam non est habenda ratio consuetudinis, nisi in iis tantum casibus, in quibus præscriptio legis dari potest, & jam legitime facta est. Nam, ut ait S. Augustinus (b)

„ Peccata, quamvis magna, & horrenda, cum in
 „ consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse
 „ se creduntur; usque adeo, ut non solum non oc-
 „ cultanda, verum etiam prædicanda, ac diffaman-
 „ da videantur. “

V. Q. 5. An peccatum veniale ex genere fieri possit mortale, & econtra?

R. Peccatum mortale ex genere, sive ex objecto, dici-

(a) Quodlib. 9. art. 15.

(b) Enchir. cap. 20.

dicitur illud, cuius objectum secundum se repugnat charitati Dei, vel proximi. Quod vero charitati Dei, vel proximi non ita repugnat, dicitur veniale ex genere. Tria enim genera peccatorum venialium distinguuntur: quædam sunt venialia ex genere, quæ scilicet secundum se habent pro objecto rem levem, ut risus solutior: quædam sunt venialia ex levitate materiæ, seu quæ essent mortalia, nisi materia foret parva, ut levis detractio: quædam sunt venialia ex imperfectione actus non satis plene deliberati, ut motus repentini circa objectum mortaliter pravum (a).

Itaque peccatum veniale ex genere fieri potest mortale, 1. si in ipso constituatur ultimus finis. 2. Si referatur ad aliquid, quod est peccatum mortale, ut si verbum otiosum ordinetur ad committendum adulterium (b).

Econtra peccatum mortale ex genere fieri potest veniale, 1. ex levitate materiæ. Attamen in materia infidelitatis, & impudicitix non datur levitas materiæ (c). 2. Ex imperfecta deliberatione, sicut in semidormientibus, seu non plene a somno excitatis accidit, ac interdictum etiam in vigilantibus, dum ex improvise moventur ad infidelitatem, ad odium, &c. nam *primus motus sensualitatis non habet quod sit peccatum, nisi in quantum iudicio rationis reprimi potest*, ut docet S. Thomas (d). Igitur si motus illicitus est in sensualitate, & ratio ei resistit, nullum est peccatum, sed meritum: si ratio illum im-

(a) S. Thom. 1. 2. q. 88. a. 2.

(b) Ibid. art. 4.

(c) Plura alia sunt peccata, quæ non admittunt materiæ parvitatem, ut desperatio, odium Dei, blasphemia, perjurium, simonia,

uno verbo omnia peccata, in quibus in ipsa etiam levitate materiæ reperitur integra irreverentia Divinæ Majestatis, & gravis læsio charitatis Dei, vel proximi.

(d) Idem 2. 2. q. 154. a. 5.

imperat, & ex proposito excitat, est peccatum mortale, quoties motus illicitus est in genere peccati mortalis: denique si ratio se habeat ut neque prohibens, neque imperans, seu consentiens, tunc est peccatum veniale, si non adsit probabile periculum consensus, nec ratio plene advertat (a). Si autem ratio attendit pravam motum, vel appetitum, nec positive ipsi resistit, sed quasi negative se habet, consentire censenda est. *Antequam ratio, ait S. Thomas (b), delectationem perpendat, vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat. Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente, & de nocumento consequente, utpote cum percipit homo, se totaliter per huiusmodi delectationem in peccatum inclinari, & in præceptum ruere, nisi expresse resistat, videtur consentire.*

Q. 6. An circumstantia possit transferre peccatum veniale ex genere in mortale?

R. Negative, si circumstantia maneat in ordine circumstantiarum (c): cum enim circumstantia sit accidens actus humani, ipsum trahere non potest ad aliud genus, quamdiu circumstantia manet: si tamen transferat actum ad aliam speciem, quia tunc fit quodammodo differentia specifica actus moralis, potest id, quod est veniale ex genere, fieri mortale ratione circum-

stan-

(a) S. Thom. q. 7. de Malo a. 6. ad 6.

(b) Q. 15. de Verit. a. 4. ad 10.

(c) Circumstantia ex D. Thoma 1. 2. q. 18. a. 10. alia sunt mera circumstantia, quæ non dant speciem; alia, quæ mutantur in principalem conditionem objecti: quod tunc est, cum aliqua circumstantia respicit specialem ordinem rationis, vel pro, vel

contra. Itaque nisi circumstantia adjuncta peccato veniali afferat deformitatem alterius generis, seu importet deordinationem respectu ultimi finis, non potest facere de veniali mortale. Hanc autem deordinationem importat, si aggravet in infinitum ex gravitate materiæ, vel si patiat periculum proximum peccandi mortaliter.

stantiæ (a). Quare nec diurnitas actus moralis, nec ejus frequentia, vel assiduitas sunt circumstantiæ trahentes ad aliud peccati genus, nisi forte superveniat aliquid, quod variet speciem, ut inobedientia, vel contemptus &c. (b).

ARTICULUS III.

De reliquis peccatorum divisionibus.

Q. I. Quid sit peccatum commissionis? quid peccatum omissionis?

R. Peccatum commissionis est actio prava, qua homo facit id, quod lex prohibet, ut cum occidit. Peccatum omissionis est prætermissio boni, quod lex præcipit, ut cum aliena non restituntur. Illud est contra præcepta negantia, istud contra affirmantia. Negantia præcepta sunt, quæ malum prohibent, ut *non occides*. Affirmantia sunt illa, quæ bonum præcipiunt, ut *Deum coles*. Illa obligant semper, & pro semper: ista obligant semper, sed non pro semper. *Et ideo*, inquit S. Thomas (c), *solum pro tempore illo aliquis cessando ab actu peccat, pro quo præceptum affirmativum obligat*. Si tamen adsit tempus implendi præceptum, & desit facultas, v. g. si quis ob infirmitatem non interfit Missæ die festo, ommissio non est peccatum. Idem dicendum, si ommissio sit omnino involuntaria, tam in se, quam in sua causa. Si vero in se quidem sit involuntaria, sed tamen volita sit in sua causa, v. gr. si quis operi illicito vacans non cogitet de præcepto implendo, reus est omissionis; ita enim peccatum redditur voluntarium ex voluntate præcedentis actus: diminuitur autem, quia diminuitur ratio voluntarii (d).

Hinc

(a) S. Thom. 1. 2. q. 88. art. 5. (b) Ibid.

(c) 1. 2. q. 71. ar. 5. ad 3. (d) 2. 2. q. 150. ar. 4.

Hinc peccat, qui sua culpa destitutus usu rationis, vel facit quod non licet, vel non facit quod debet, si id præviderit, aut prævidere debuerit.

Q. 2. Qua ratione peccata spiritualia differant a carnalibus?

R. Differunt ratione objecti, a quo peccata speciem habent. Spiritualia sunt ea peccata, quæ perficiuntur in delectatione spirituali, ut superbia. Carnalia sunt, quæ perficiuntur in delectatione carnali, ut luxuria. Septem capitalium vitiorum duo tantum sunt carnalia, luxuria, & gula, cætera sunt spiritualia, ut docet S. Gregorius (a).

Q. 3. Unde oriatur divisio peccatorum in Deum, in seipsum, & in proximum?

R. Oritur ex parte eorum, in quos peccatur: nam peccatum est defectio ab ordine: triplex autem ordo in homine esse debet, scilicet ad Deum, ad seipsum, & ad proximum. Etsi autem omnia peccata generali ratione sint contra Deum, illa tamen dicuntur proprie contra Deum, quæ directe, & immediate sunt contra ejus Majestatem; aut sunt defectus ab ordine rationis supernaturalis, quo homo speciatim ordinatur in Deum; sive in his, quæ soli Deo debentur: hujusmodi sunt odium Dei, hæresis, idololatria, & generaliter omnia peccata, quæ repugnant virtutibus Theologicis, Religioni, & Pœnitentiæ. Peccata contra nos ipsos sunt illa, quibus violatur ordo rationis, quem unusquisque servare debet erga seipsum, ut ebrietas. Peccata in proximum ea sunt, quibus violatur ordo rationis servandus erga cæteros homines, sive sunt superiores, sive æquales, sive inferiores, sive conjuncti, sive alieni, sive domestici, sive extranei, ut furtum, homicidium &c. Ab hoc triplici peccatorum genere Apostolus

stolus.

(a) Lib. 31. Moral. cap. 17.

solus hortatur, ut ablineamus, cum ait (a) : *Sobrie, & iuste, & pie vivamus in hoc saeculo.*

Q. 4. Quo ex capite distinguuntur peccata cordis, oris, & operis?

R. Accipitur hæc distinctio ex diversitate gradus intra eandem speciem. Primus gradus est in corde, in quo peccatum inchoatur. Alter est in ore, quia homo facile prorumpit ad manifestandum conceptum cordis. Tertius est in consummatione operis (b). Peccatum cordis tribus gradibus perficitur, suggestione, delectatione, consensu. Et si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, inquit S. Augustinus (c).

Q. 5. Qua ratione differant peccata ex ignorantia, ex infirmitate, & ex malitia?

R. Differunt ratione causarum interiorum, ignorantiae scilicet ex parte intellectus, cupiditatis ex parte appetitus sensitivi, & malitiæ ex parte voluntatis. De his causis opportunius dicemus infra. Nunc quoniam peccata in Spiritum Sanctum sunt ex certa malitia; ideo

Q. 6. Quid, & quotuplex sit peccatum in Spiritum Sanctum?

R. Peccatum in Spiritum Sanctum Patres antiqui diversimode intelligunt. Quidam (d) dicunt, esse blasphemiam proprie dictam, qua opera divinæ bonitatis, ex destinata malitia diabolo tribuuntur, ut Pharisei fecerunt. S. Augustinus docet (e), peccatum in Spiritum Sanctum esse impenitentiam finalem, quæ numquam remittitur. Alii arbitrantur, peccatum ex certa malitia esse in Spiritum Sanctum. Quod quidem, inquit S. Thomas (f) contingit dupliciter.

(a) Ad Tit. 2. (b) S. Thom. 1. 2. q. 72. art. 7.

(c) L. 1. de Serm. Dom. in monte, c. 12.

(d) Vide SS. Athanas. ; Chrysof. ; & Ambros. in c. 12. Matth.

(e) Serm. 84. de verb. Evân. al. 11. de verb. Apost. n. 20.

(f) 2. 2. qu. 14. art. 1.

citer. Uno modo ex inclinatione habitus vitiosi, qui malitia dicitur, & sic non est idem peccare ex malitia, quod peccare in Spiritum Sanctum. Alio modo contingit ex eo, quod per contemptum abjicitur, & removetur id, quod electionem peccati poterat impedire, sicut spes per desperationem, & timor per præsumptionem... Hæc autem omnia, quæ peccati electionem impediunt, sunt effectus Spiritus Sancti in nobis. Et ideo sic ex malitia peccare, est peccare in Spiritum Sanctum.

Si postremo hoc modo peccatum in Spiritum Sanctum accipiatur, dividitur in sex species. 1. Est desperatio, vel impetrandæ a Deo veniæ, vel salutis consequendæ. 2. Est præsumptio de misericordia Dei, vel de impunitate peccati, dum aliquis præsumit, se gloriam posse adipisci sine meritis, aut veniam sine pœnitentia. 3. Est agnitæ veritatis impugnatio, cum quis agnitam fidei veritatem impugnat, ut liberius peccet. 4. Est invidentia fraternæ gratiæ, cum quis non solum invidet personæ fratris, verum etiam gratiæ Dei crescenti in mundo. 5. Est impœnitentia, non prout dicit permanentiam in peccato usque ad mortem, quia sic non est speciale peccatum, sed peccati circumstantia; sed quatenus importat propositum non pœnitendi. 6. Est obstinatio, cum scilicet homo obfirmato plane animo in peccatis perseverat, nec ullis admonitionibus, increpationibus, aut Dei flagellis a peccatis deflecti patitur; cum in peccatis gloriatur, eaque contemnit, ac Doctores, & Prædicatores audire non vult.

CAPUT II.

De distinctione Peccatorum.

Q. I. **U**Nde sumatur unitas, & distinctio specifica peccatorum?

R. Sumitur ex objecto : nam, ut docet S. Thomas (a), *peccata specie distinguuntur ex parte actuum voluntariorum.... actus autem voluntarii distinguuntur specie secundum objecta.* Objecta debent esse specie diversa moraliter : hujusmodi vero sunt, cum specialem habent, & distinctam repugnantiam cum lege æterna, & recta ratione. Porro hanc repugnantiam habent objecta cum lege, & ratione.

1. Quoties objecta sunt opposita diversis virtutibus : nam sicut diversæ virtutes diversam habent bonitatem, ita objecta illis opposita diversam habent malitiam. Cum ergo plura præcepta transferunt actum præceptum ad virtutes specie diversas, peccata illis opposita, sunt diversæ speciei. Hinc adulterium a Religioso patratum, malitiam habet triplicis peccati specie distincti, scilicet luxuriæ contra castitatem, injustitiæ contra justitiam, & sacrilegii contra Religionem.

2. Quoties objecta opponuntur quidem eidem virtuti, sed non sub una, eademque ratione. Sic furtum, contumelia, detractio &c. sunt peccata specie diversa, quia licet opponantur eidem virtuti justitiæ, ipsi tamen repugnant diversis modis, qui specialem difformitatem habent cum lege, & ratione. Quocirca si plura præcepta unam, eandemque rem præcipiant sub una, & eadem ratione, eorum violatio est unum specie peccatum. Sic violatio

(a) 1. 2. q. 72. art. 1.

latio jejunii die Quadragesimali, in quo Vigilia occurrat, est unum specie peccatum, quia licet præceptum sit duplex, jubetur tamen eadem res sub eadem ratione.

3. Quoties objecta sunt opposita præceptis diversis ex parte motivi intrinseci præcipientis; quia cum motiva intrinseca sint diversa, objecta iis opposita specialem habent malitiam. Hinc frangens jejunium die ab Ecclesia, & a Confessario præscripta, committit duplex specie peccatum, quia præceptum Ecclesiæ est ob motivum temperantiæ, præceptum vero Confessarii est ex motivo penitentiae.

Ex quibus infertur, unum, eundemque physice actum posse multiplicis speciei malitiam continere.

Q. 2. Unde sumatur distinctio numerica peccatorum?

R. Quemadmodum peccata specie distinguuntur ex objectis specie diversis, ita distinguuntur numero ex objectis numero moraliter distinctis. Censentur autem objecta numero moraliter distingui, cum moraliter non se habent ad modum unius, sive quia unum non est pars alterius, sive quia omnia unum aliquod totum ut partes non constituunt, sive quia non ordinantur ad eundem finem, idemque opus consummandum. Sic trium peccatorum reus est, qui uno actu tres homines occidit; aut non vult audire Sacrum tribus diebus festis; vel non jejunare tribus diebus Quadragesimæ. Similiter qui totam familiam vult extinguere, tot homicidiorum reus est, quot personas familia complectitur. Econtra, quia multæ partes unam domum, multæ oves unum gregem, variæ species pecuniæ unam summam constituunt; qui circa hæc peccaverit, committit unum numero peccatum, & in Confessione solum exprimere tenetur

tur damni illati quantitatem, & pretium gregis, vel pecuniæ.

Distinctio numerica peccatorum desumitur etiam ex interruptione morali actuum voluntatis; nam, ut ait S. Thomas (a), *secundum unitatem voluntatis est sumendum iudicium de unitate ejus, quod in genere moris dicitur*. Actus autem voluntatis censentur moraliter interrumpi, cum nec in se, nec virtualiter perseverant: quod contingit 1. cum per actum contrarium expresse retractantur. Hinc si quis morose delectetur, & postea eam delectationem retractans, post modicum tempus iterum morose delectetur, duplex peccatum committit. 2. Per cessationem voluntariam ab actu voluntatis: ut si quis post morosam delectationem, ad alia cogitanda, vel agenda voluntarie se convertat, & rursus morose delectetur. 3. Si inter unum, & alterum actum tantum temporis intercesserit, aut impedimentum tale, ut nullam invicem connexionem, vel ordinem prudentis iudicio habere censeantur, actus moraliter interrumpuntur, sive cessatio a priori actu fuerit voluntaria, sive non. Quare si quis morosam delectationem animo gerens, somno corripitur, excitatus vero eandem delectationem concipiat, duo peccata committit. At contra, qui mane ad occidendum inimicum profectus, sæpe in itinere eam voluntatem iterat, nunc de concepto peccato, nunc de aliis rebus cogitans, unum numero peccatum committit (b),
quia

(a) In 2. d. 42. q. 1. ar. 1.

(b) Cum peccata cordis alia sint, quæ interius consumantur, nec opus externum respiciunt, ut sunt peccata odii, invidia; iudicii temerarii &c. alia, quæ respiciunt actus exteriores, ut

voluntas furandi, fornicandi &c. communior sententia docet, priora illa peccata cordis numero multiplicari per temporum morulas interruptas, seu per cessationem ab actu etiam involuntariam: nam quoties actus illi iterantur

quia prima voluntas virtualiter perseverat in actione itinerandi eo fine suscepta. Similiter qui ut possit cum muliere fornicari, ipsam tangit, osculatur, amplectitur, & tandem fornicatur, unum numero peccatum committit, quia actus illi fuerunt ad copulam ordinati, & cum ea connexi, ad eamque proxime disposuerunt: unde necesse non est illos in Confessione exprimere, sed sufficit peccatum fornicationis confiteri. Alia est ratio de verbis obscœnis, osculis, tactibus &c. fornicationem subsequutis: hæc enim ceu novæ fornicationis inchoationes, sunt peccatum numero distinctum a præcedenti fornicatione.

Q. An actus interiores, & exteriores constituent peccata numero distincta?

R. Si voluntas peccati cum actu externo conjungatur, est unum numero peccatum, quia malitia ex actu interiori in exteriorem refunditur. At si actus interior ab exteriori sejungatur, sunt duo numero peccata, quia dum expletur actus exterior, multiplicatur actus interior voluntatis (a).

CAPUT III.

De pertinentibus ad cognoscendam malitiam humanorum actuum.

Q. I. **A** Quo procedat consensus in actum peccati?

R. Procedit a ratione superiori deliberante, & judican-

B 3

rantur post cessationem etiam involuntariam, toties perfecte consummantur. De reliquis tenenda est regula Natalis, quæ est S. Thomæ loco cit. Ad praxim vero quod attinet, si Pœnitens non recordetur, quoties perversam voluntatem renovaverit, interrogandus est à Confessario, quot

dies, vel hebdomadas, aut menses perseveraverit in prava illa voluntate, ut ex temporis diuturnitate, ac repetitione plus minus parversi propositi, Confessarius colligere possit statum Pœnitentis.

(a) S. Thom. in 2. dist. 42. q. 1. art. 1.

dicante, Nam, ut ait S. Thomas (a) : *Hoc ipso, quod ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem divinam, impediens actum peccati, dicitur ipsa consentire, sive cogitet de lege æterna, sive non. Cum enim cogitat de lege Dei, actu eam contemnit; cum vero non cogitat, eam negligit per modum omissionis cujusdam.* Ratio ergo superior consensum præbens, semper mortaliter peccat, si actus inferiorum virium, quibus consensum præbet, sint peccata mortalia. Ratio superior est mens hominis, quatenus legi æternæ adhæret. Ratio inferior est eadem mens, quatenus ad temporalia gubernanda deflectitur.

Q. 2. An sola cogitatio, seu delectatio morosa de re prava, absque animo perficiendi opus externum, sit peccatum?

R. Distinguenda est cum S. Thoma (b) delectatio ex cogitatione peccati a delectatione profecta ex ipso peccato cogitato, v. g. delectatio de cogitatione fornicationis a delectatione de ipsa fornicatione cogitata. „ Cogitatio ipsa secundum se, non est
 „ peccatum mortale, imo quandoque est veniale
 „ tantum, puta, cum quis inutiliter cogitat de ea:
 „ quandoque autem sine peccato omnino, puta,
 „ cum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cum vult
 „ de ea prædicare, vel disputare. Et ideo per consequens affectio, & delectatio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum: unde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale... Quod autem aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio ejus inclinata est in hunc actum. Unde quod aliquis consentiat in talem delectationem,
 „ hoc

(a) S. Thom. 1. 2. q. 74. art. 7. ad 2. (b) Ibid. art. 8.

„ hoc nihil aliud est, quam quod ipse consentiat in
 „ hoc, quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem : nullus enim delectatur, nisi in eo, quod
 „ est conforme appetitui ejus Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale.“ Nisi ergo delectatio comprimatur, & prava cogitatio repellatur statim, atque ratio periculum animadvertit, vel animadvertere potest, sola cogitatio morosa, & morosa delectatio (a) de re mortaliter gravi, ut cogitata, etiam sine animo perficiendi opus externum, est peccatum mortale pertinens ad eandem peccati speciem, ad quam pertinet actus, de quo habetur delectatio; idque sive peccatum, de quo quis delectatur, sit a se commissum, vel committendum, sive ab alio. Si autem quis delectetur tantum de modo actus peccati, v. g. de industria furis, talis delectatio non est per se peccatum mortale, quoties peccatum ipsum detestationi habetur,

Q. 3. An peccet, qui delectatur cogitatione operis alioquin liciti?

R. Si habita ratione status presentis, opus alicui est mortaliter illicitum, quamvis olim fuerit ipsi licitum, aut aliquando licitum erit, non potest absque peccato mortali delectari de cogitatione illius: nam delectatio sequitur opus: hoc autem in presentia est illicitum, adeoque illicita & ipsa delectatio; praesertim si hujusmodi cogitatio cogitantem exponat periculo peccati nunc committendi. Quamobrem sponsus, & sponsa opus conjugale futurum, viduus, & vidua opus conjugale praeteritum mente

B 4

vol-

(a) Delectatio, inquit S. Thomas 1. 2. q. 74. a. 6. ad 3., dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio delectans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens, & volvens libenter, quae statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, ut August. dicit 12. de Trinit.

volventes, & de eo quasi præsente se delectantes; mortaliter peccant, maxime quia periculo pollutionis se exponunt. Idem dicendum de marito, cujus maritus absens est.

Q. 4. An liceat optare, ut aliquid non sit divina lege prohibitum?

R. Qui optant, ut ea, quæ sunt per se mala, non sint prohibita a Deo, mortaliter peccant; id enim est velle ordinis, ac legis naturalis everfionem, quod deterius est, quam naturæ legem solum violare. Idem dicendum de illis, qui propositum habent perficiendi opus externum sub iis conditionibus, quibus positis, opus adhuc esset peccatum mortale, v. g. si Monachus dicat, fornicationem committerem, nisi essem professus: in ipsis enim viget affectus ad peccatum mortale, quod per hujusmodi condiciones minime excluditur.

Q. 5. An sola malitia intentionis sufficiat, ut voluntas sit mala?

R. Affirmative, quia quod malo fine agitur, malum est. Non ita est de bonitate intentionis: nam si actus sit per se malus, nullo modo bene fieri potest, adeoque bonitas voluntatis intendentis non sufficit ad bonitatem actus (a). Quantum ergo mala est intentio, tantum mala est voluntas: in iis autem, quæ sunt per se mala, bona intentio peccatum non excusat ex toto, interdum tamen efficit peccatum levius in eodem genere. Nam, ut ait S. Augustinus (b): *Gravius est avaritia, quam misericordia furtum facere & tamen gravius est adulterare misericordia, quam furari avaritia.*

Q. 6. An opera nostra mala sint, si ad Deum non referantur?

R. Omne opus, quod virtuali saltem intentione
ad

(a) S. Thom. in 2. d. 40. qu. 1. art. 2.

(b) Lib. contra Mendacium c.

ad Deum non refertur, malum est (a). Hujus enim intentionis, & relationis omissione violatur præceptum charitatis, quo Deum ex toto corde diligere debemus. Hinc Apostolus 1. Corint. 10. ait: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliquid facitis: omnia in gloriam Dei facite.* Quibus verbis non me-
rum

(a) Quomodo fiat hæc virtualis ordinatio, præclare exponitur a S. Thoma qu. 9. de spirit. creat. art. 11. ad 2. ubi postquam ait: *Quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis, ad quam omnes referuntur*, subdit. „ Ad „
cujus evidentiam consideran-
dum est; quod sicut in causis
efficientibus virtus primæ cau-
sæ manet in omnibus causis
sequentibus; ita etiam inten-
tio principalis finis virtute
manet in omnibus finibus se-
cundariis: unde quicumque ac-
tū intendit aliquem finem se-
cundarium, virtute intendit fi-
nem principalem; sicut medi-
cus dum colligit herbas, actū
intendit conficere potionem,
nihil fortassis de sanitate co-
gitans; virtualiter tamen in-
tendit sanitatem, propter quam
potionem dat. Sic igitur cum
aliquis seipsum ordinat ad Deum
sicut in finem, in omnibus,
quæ propter ipsum facit, man-
et virtute intentio ultimi fi-
nis, qui Deus est: unde in
omnibus mereri potest, si cha-
ritatem habeat. Hoc igitur
modo Apostolus præcipit, quod
omnia in Dei gloriam referan-
tur. “ Quoties ergo homo ex
præcepto charitatis seipsum actū
ordinat in Deum sicut in finem, in
omnibus, quæ agit propter ipsum

Deum; tunc intentio ultimi finis di-
citur virtute manere in actibus sub-
sequentibus, qui proinde actus di-
cuntur etiam virtute in Deum relati.

Quod si quæras, quando te-
neatur homo ex præcepto chari-
tatis seipsum, omnesque actus
suos in Deum referre tamquam
in finem ultimum; respondet i-
dem S. Thomas in 2. d. 40. a. 5.
ad 6., ad id hominem tunc te-
neri, cum ex eodem præcepto
charitatis teneatur elicere actum
amoris Dei. *Si queratur (in-
quit) quando oporteat actum re-
ferre in finem ultimum, hoc ni-
hil aliud est, quam querere,
quando oporteat, habitum chari-
tatis exire in actum, quia quan-
doque habitus charitatis in
actum exit, fit ordinatio totius ho-
minis in finem ultimum, & per
consequens omnium eorum, quæ
in ipsum ordinantur, ut bona si-
bi.* Quoties autem teneatur homo
actum charitatis elicere, dice-
mus infra, ubi de præcepto cha-
ritatis redibit sermo. Itaque si
homo diligat bonum creatum ho-
nestum, nulla adjuncta prava cir-
cumstantia, nullumque eo tem-
pore urgeat præceptum charita-
tis, actum elicet moraliter bo-
num, tamen si hunc actum in De-
um propter seipsum dilectum mi-
nime referat. Ita Sanct. Thomas
in 2. d. 41. ar. 2. ad 2. ubi ait:
*Dicendum; quod fides dirigit in-
tensio-*

rum consilium, sed præceptum omnia opera nostra ex deliberatione facta, ad Deum virtute saltem referendj contineri, multis in locis docet S. Thomas, & confirmat S. Augustinus, præsertim l. II. de Trinitate c. 5., & l. de Catechiz. Rudibus c. II. ubi ait: *Tunc est vere opus bonum, cum a charitate jaculatur agentis intentio; & tamquam ad locum suum rediens rursus in charitate quiescit.*

Q. 7.

entionem in finem ultimum; sed ratio naturalis, vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum. Et quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, esse actum non ordinetur, ideo in infidelibus, quorum actus per vim rationis in talem finem diriguntur, possunt aliqui actus esse boni. Et clarius etiam in solut. ad 4. ubi ostendit, actiones infidelium, ex quo in Deum actu non diriguntur, tunc solum esse peccata, cum urget præceptum referendi illas in Deum, seu quando urget præceptum amandi Deum. Dicendum, inquit, quod non obligamur ad hoc, quod quilibet actus actu referatur in finem illum, in quem non potest, nisi factus dirigere, quia præcepta affirmativa non obligant ad semper, quamvis semper obligent: & ideo non oportet, ut actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, semper sit peccatum, sed SOLVM PRO TEMPORE ILLO, IN QVO TENENTUR ACTUM SUUM IN FINEM ULTIMUM REFERRE. Quod autem S. Thomas loquitur nedum de actionibus, quæ sunt bonæ ex objecto, vel ex genere, sed etiam de illis, quæ sunt bonæ ex circumstantiis, sive in individuo, manifestum est ex iis, quæ habet idem in corp. ubi ait: *Quamvis ab infidelium actibus*

subtrahatur ista bonitas, secundum quam actus meritorius dicitur: remanet tamen BONITAS alia, vel VIRTUTIS POLITICAE, vel EX CIRCUMSTANTIA, vel EX GENERE: & ideo non oportet, quod omnis eorum actus sit malus; sed solum quod sit deficientis bonitatis: sicut quamvis equus deficiat a rationalitate, quam homo habet, non tamen ideo malus est, sed habet bonitatem deficientem a bonitate hominis. Huic autem veritati non obstant testimonia quædam S. Augustini, quæ videntur ostendere, omnia opera infidelium, & peccatorum esse peccata. Nam ea testimonia jampidem explicata fuerunt ab eodem S. Thoma, qu. 4. d. spiritual. creat. art. 9. ubi secundo loco sibi objicit, quod S. Augustinus dicit super illud Apst. Omne, quod non est ex fide &c. omnium infidelium vita peccatum est, & nihil est bonum sine summo bono; ubi deest cognitio veritatis, falsa est virtus, etiam in optimis moribus. Et Respondet: Dicendum, quod Augustinus loquitur de virtutibus secundum quod ordinantur ad æternam beatitudinem, sive de actibus meritoriis. Vide eundem S. Thomam l. 2. qu. 65. ar. 2., & q. 71. ar. 4., & 2. 2. q. 23. art. 7., & qu. 51. art. 2., & alibi.

Q. 7. An detur aliquod opus indifferens in individuo?

R. Omne opus deliberatum, quatenus in individuo spectatur, sive quatenus exercetur, bonum, vel malum est, nullum omnino indifferens. Nam ut ait S. Thomas 1. 2. q. 18. ar. 9. *Actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis: unde habet rationem boni. Necessesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum.*

Q. 8. Quot modis homo particeps fiat alienorum peccatorum?

R. Alienorum peccatorum homo fit particeps 1. cooperatione, ut si quis ad inferendum quodvis damnum corpori, famæ, bonis fortunæ, ac in primis animæ cujuscumque, suam aliis operam locet, vel gratis det. 2. Auxilio, ut si ad expugnandam mulieris pudicitiam, ad litem injustam prosequendam, quis præbeat auxilium, patrocinium, vel favorem. 3. Consilio, ut si quis a statu Religioso aliquem evocet absque justa causa. 4. Consensu, ut si Pater, aut Dominus consentiant, ut filii, aut servi peccatum aliquod committant. 5. Jussione, ut si quis alicui imperet, ut alterum occidat. 6. Dolo, vi, metu, adulatione, vel lenocinio. 7. Suasione. 8. Conniventia, ignavia, & silentio, ut si quis peccata non prohibeat pro viribus, nec impediatur, cum ex officio tenetur. 9. Prava doctrina, ut qui disseminant, vel docent falsam, erroneam, periculosam, aut scandalosam doctrinam in materia fidei, aut morum. 10. Malo exemplo: quo peccati genere ii potissimum rei sunt, qui majorii pollent auctoritate, quique aliis ratione sui status, ordinis, vel officii, præbere debent exempla probitatis. De-

niq̄ue

nique alienis peccatis communicant, qui aliis occasionem peccandi quoquo modo præbent. De hac alienorum peccatorum imputatione loquitur Apostolus Rom. 1. cum ait : *Qui talia agunt, digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

C A P U T IV.

De Peccatorum gravitate.

Q. I. **U**Nde sumatur peccatorum gravitas?
 R. Post Stoicos docuit Jovinianus, omnia peccata esse paria : quem errorem pluribus in locis S. Litteræ damnant, præsertim ubi pro iniquitatis magnitudine statuunt supplicii gravitatem. Diversa est igitur peccatorum gravitas. Desumitur hæc diversitas ex objecto, ex fine, ex circumstantiis (a).

Ratione objecti gravius est peccatum immediate contra Deum, quam peccatum in seipsum, & in proximum. Insuper gravius est peccatum contra substantiam hominis, ut homicidium, quam peccatum circa res exteriores, ut furtum. Et in ordine quorumlibet horum peccatorum unum est altero gravius, prout est circa aliquod principalius, vel minus principale. Hinc peccatum, quod repugnat virtuti præstantiori, gravius est; proinde odium Dei, quod directe opponitur charitati omnium virtutum præstantissimæ, est omnium peccatorum gravissimum.

Ratione finis peccatum est gravius, quoties fit ob pejorem finem. Sic furtum ad fornicandum gravius est furto ad sublevandam propriam inopiam.

Deni-

(a) S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 3. 6. & 7.

Denique ratione circumstantiæ peccatum est gravius, cui adjungitur circumstantia magis aggravans.

Q. 2. Quot modis peccatum fiat gravius ratione circumstantiæ?

R. Id potest contingere tripliciter. 1. Si circumstantia transferat ad aliam speciem; ut fornicatio conjugati ex circumstantia personæ adjunctam habet etiam malitiam adulterii. 2. Si circumstantia non transferat quidem ad aliud genus, multiplicet tamen rationes peccati; ut si prodigus det quando, & cui non debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quam si solum det, cui non debet, & ex hoc ipso peccatum fit gravius. 3. Circumstantia aggravat peccatum, non secundum se spectata, sed præsupposita alia circumstantia, ex qua provenit deformitas peccati, quam auget circumstantia superaddita; ut accipere multum ex hypothese, quod sit res aliena, est peccatum gravius, licet multum, vel parum de se non dicant rationem boni, vel mali (a).

Q. 3. Quot sit circumstantiæ humanorum actuum?

R. Septem numerantur, hoc versu comprehensæ :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis indicat conditionem personæ, an sit laica, an sacra, an nupta, vel soluta, an publica, vel privata. *Quid* significat conditionem materiæ, vel objecti, v. g. quantitatem, vel qualitatem: ut in furto est gravitas, vel levitas pretii rei furatæ, & conditio personæ, a qua res aufertur. *Ubi* designat conditionem loci, an sit sacer, vel profanus. *Quibus auxiliis* denotat media, & instrumenta adhibita ad

(a) S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 7.

ad peccandum, v. g. falsam clavem, venenum &c. *Cur* significat finem, non quidem primum, & proximum, qui stat speciem actioni, & dicitur finis intrinsecus, sed adjunctum, & extrinsecum, ut si quis furetur ad se inebriandum. *Quomodo* significat qualitatem actus, ut fieri per insidias, vel aperte, intense, vel remisse &c. *Quando* exprimit qualitatem temporis, ut die festo, jejunii &c. Huc reducitur occasio, quæ tempus est rei gerendæ opportunum.

Q. 4. An voluntas patrandi peccatum, sit peccatum æque grave, ac si cum opere externo conjungeretur?

R. Quamquam exteriori opere non sequuto, non incurrantur pœnæ Ecclesiasticæ, vel Civiles; nihilominus qui voluntate plene deliberata, & efficaci, quæ tota propensione fertur in opus, est paratus illud exequi, nisi facultas, vel opportunitas deesset, non minus reus est coram Deo, ac si opere externo peccatum consummasset; tunc enim *defectus perfectionis, quæ est ex actu exteriori, est simpliciter involuntarius (a)*. Unde Christus (b) ait: *Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Si autem adsit opportunitas exequendi opus externum, tunc malitia peccati non est consummata absque tali opere, quia *non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ opportunitate data operetur (c)*. Sæpe etiam malitia voluntatis cum opere externo conjunctæ, gravior est, sive quia est diuturnior, sive quia fit intensior per ipsam deletionem operis externi: & *quanto voluntas intensius tendit in bonum, vel malum, tanto est melior, vel pejor (d)*. Utut sit, actus exterior semper necessario exprimendus est in Confessione; alioquin Confessio non esset integra.

Q. 5.

(a) S. Th. 1. 2. q. 20. art. 4. (b) Matth. 5.
(c) S. Thom. loc. cit. (d) Ibid.

Q. 5. An peccatum fiat gravius ex conditione personæ, in quam peccatur?

R. Affirmative. Nam persona, in quam peccatur, est quodammodo peccati objectum (a). Quare eo gravius est peccatum, quo est in personam magis Deo conjunctam, sive ratione virtutis, ut in homines justos, sive ratione officii, & status, ut in Sacerdotes, & in Religiosos, de quibus dictum est (b): *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*. Pari modo peccatum est eo gravius, quo est in personam magis conjunctam nobis, sive naturali necessitudine, ut in parentes, consanguineos &c. sive beneficiis, aut quovis alio vinculo. Eo etiam gravius peccatur, quo peccatum plures tangit: unde gravius peccatur in Regem, in Principem, sive in personam insignem, quam in privatam, & vulgarem, quia peccatum illud in scandalum, & in tribulationem plurimorum redundat.

Q. 6. An peccata eo sint graviora, quo persona peccans est major?

R. Si sermo sit de peccatis ex subreptione provenientibus, minus imputantur iis, qui sunt virtute præstantiores, eo quod illa reprimere minus negligent, & aliunde ea omnino vitare non sinit infirmitas humana (c). Quod est intelligendum de peccatis præsertim venialibus. At peccata ex deliberatione commissa, crescunt in gravitate ad dignitatem personæ; tum quod præstans virtute, ac scientia, facilius potest peccato resistere; tum quod excellentia quævis, & magnitudo etiam in temporalibus, auget peccatum vitio ingratitude erga Deum; tum etiam ob singularem repugnantiam actus peccati cum magnitudine personæ, ut si Princeps, qui est custos justitiæ, eam violet; vel Sacerdos for-

nice-

(a) S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 9.

(b) Zachar. 2.

(c) S. Thom. loc. cit. art. 10.

nicetur; tum demum ratione scandali: unde dicitur Osee 9. *Propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias ejus.* Hinc sequitur, peccata Christianorum peccatis aliorum hominum esse graviora, cæteris paribus, tum propter notitiam veritatis ex fide; tum etiam propter Sacramenta fidei, quibus (fidelis) est imbutus, quibus peccando contumeliam facit (a).

Q. 7. An nocumentum sequens ex peccato, augeat peccati malitiam?

R. Ex S. Thoma (b): „ Nocumentum tripliciter
 „ se habere potest ad peccatum. Quandoque enim
 „ nocumentum, quod provenit ex peccato, est
 „ prævisum, & intentum: sicut cum aliquis aliquid
 „ operatur animo nocendi alteri, ut homicida,
 „ vel fur: & tunc directe quantitas nocumenti
 „ adauget gravitatem peccati, quia tunc nocumen-
 „ tum est per se objectum peccati. Quandoque au-
 „ tem nocumentum est prævisum, sed non inten-
 „ tum: sicut cum aliquis transiens per agrum, ut
 „ compendiosius vadat ad fornicandum, infert no-
 „ cumentum his, quæ sunt seminata in agro scien-
 „ ter, licet non animo nocendi: & sic etiam quan-
 „ titas nocumenti aggravat peccatum, sed indi-
 „ recte, inquantum scilicet ex voluntate multum
 „ inclinata ad peccandum, procedit, quod aliquis non
 „ prætermittat facere damnum sibi, vel aliis, quod
 „ simpliciter non vellet. Quandoque autem nocu-
 „ mentum nec est prævisum, nec intentum; tunc
 „ si per accidens se habeat ad peccatum, non ag-
 „ gravat peccatum directe: sed propter negligen-
 „ tiam considerandi nocumenta, quæ consequi pos-
 „ sent, imputantur homini ad pœnam mala, quæ
 „ eveniunt præter ejus intentionem, si dabat operam
 „ rei illicitæ. Si vero nocumentum per se sequatur

„ ex

(a) S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 3. ad 3.

(b) Idem 1. 2. q. 73. art. 8.

„ ex actu peccati, licet non sit intentum, nec præ-
 „ visum, directe peccatum aggravat; quia quæcum-
 „ que per se consequuntur ad peccatum, pertinent
 „ quodammodo ad ipsam peccati speciem. Puta si
 „ aliquis publice fornicetur, sequitur scandalum plu-
 „ rimorum, quod quamvis ipse non intendat, nec
 „ forte prævideat, directe per hoc aggravatur pec-
 „ catum. “

Hic notandum est 1. quod eventus ex peccato se-
 quens, prævisus, & volitus censetur, saltem inter-
 pretative, quoties impediri debuit, nec tamen est
 impeditus. Etsi eventus per se, & in pluribus se-
 quatur ex opere externo peccat, qui vult opus ex-
 ternum, censetur voluisse eventum illum in sua cau-
 sa, quamvis eventum non præviderit.

Notandum 2. quod etsi gravius nocumentum au-
 geat peccatum, nihilominus peccatum per se gra-
 vius est propter inordinationem; ideoque per se gra-
 viora sunt peccata contra Deum, quam in nos ip-
 sos, & in proximum.

Notandum 3. quod licet damnum spirituale sit
 gravius damno corporali, tamen gravius peccat
 homicida, quam fornicator, qui mulieri pecca-
 tum suadet; quia homicida est causa per se suffi-
 ciens mortis corporalis; nemo autem est alteri per
 se causa sufficiens mortis spiritualis, quia nemo
 spiritualiter moritur, nisi propria voluntate pec-
 cando.

Q. 8. An peccata spiritualia sint graviora carna-
 libus?

R. Affirmative, si tamen cætera sint paria. Nam
 peccata spiritualia majorem habent aversionem a
 Deo, ex qua culpæ gravitas æstimatur; pertinent
 enim præcise ad spiritum, cujus est converti ad
 Deum, vel a Deo averti: carnalia vero majorem
 habent conversionem ad creaturam, unde sunt *ma-
 joris adhesionis*, quia consummantur in delectatione
 carnalis appetitus; sunt autem majoris infamiæ;

& diabolus dicitur magis gaudere de peccato luxuriae, quia est maxima adherentiae, & difficile ab eo homo potest cripi (a).

C A P U T V.

De causis interioribus peccatorum, deque iis, quae possunt a peccato excusare.

A R T I C U L U S I.

De Ignorantia.

Q. I. Quid, & quotuplex sit ignorantia?

R. Ignorantia definitur, *privatio scientiae perficientis rationem, quae prohibet actum peccati, inquantum dirigit actus humanos.* Spectari potest ignorantia, vel ex parte mentis, vel ex parte objecti, vel ex parte hominis ignorantis, vel ex parte voluntatis actui pravo consentientis.

Ex parte mentis ignorantia alia est *negativa*, seu nescientia rerum, quas scire aliquis non potest, nec debet, ut est ignorantia puerorum, & amentium, & cujuscumque hominis nescientis ea, quae ad proprium statum non pertinent. Haec nescientia minus proprie ignorantia dicitur. Alia est ignorantia *privativa*, seu privatio scientiae illarum rerum, quas aliquis scire potest, & debet, scilicet sine quarum notitia debitum actum recte exercere non potest, ut loquitur Sanctus Thomas. demum est ignorantia *pravae dispositionis*, cum videlicet homo falsis principiis, & opinionibus est imbutus.

Ignorantia ex parte objecti alia est ignorantia *facti*,

(a) S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 5. ad 2.

facti, idest respectu alicujus particularis contingentiæ circa materiam, vel circumstantiam actus, quæ facile potest ignorari. Alia est ignorantia *Juris*, seu illarum rerum, quæ lege, vel consuetudine vim legis obtinente sunt constitutæ. Et hæc rursus alia est ignorantia *Juris Divini naturalis*, alia *Juris Divini positivi*, alia *Juris humani Ecclesiastici*, alia *Juris humani Civilis*.

Ex parte hominis dividitur ignorantia in *vincibilem*, & *invincibilem*. Invincibilis est, quæ nulla industria, ac diligentia vinci potest, adeoque est prorsus involuntaria. Vincibilis est, quæ vinci potest humano studio, ac diligentia; qualis est ignorantia rerum, quas homo scire tenetur, sive quia sunt absolute necessariæ ad salutem, sive quia pertinent ad proprium officium recte gerendum; & tamen discere non curat.

Denique ex parte voluntatis ignorantia dividitur in antecedentem, concomitantem, & consequentem, *Antecedens* est illa, quæ licet non sit volita, est tamen causa volendi aliquid, quod alias homo nollet, qui ex hujusmodi ignorantia agit; v. gr. cum ignorat aliquam circumstantiam actus, quam scire non tenebatur, & inde aliquid agit, quod cognita illa circumstantia non ageret: ut cum quis adhibita debita diligentia, nesciens aliquem transire per viam vibrat sagittam, qua interficit transentem. Quod fit ex tali ignorantia est penitus involuntarium.

Ignorantia *concomitans* est illa, quæ ita conjungitur consensui voluntatis, ut etiamsi abesset, nihilominus voluntas operi pravo consentiret; ut cum aliquis ita accensus est odio in hostem, ut illum occidere velit, & ignorans, reipsa occidit, putans occidere cervum. Quod fit ex hac ignorantia non est involuntarium, cum non repugnet voluntati alias ad agendum propensæ; sed est non voluntarium, quia non potest esse volitum, quod est ignoratum.

Ignorantia *consequens* est illa, quæ sequitur iudicium rationis, & voluntatis motum, ideoque est voluntaria. Duplex est, scilicet directe, vel indirecte volita. Prima est illa, in quam fertur voluntas, & quam ultro amplectitur: ut cum quis vult ignorare, quæ spectant ad æternam salutem, ut liberior peccet, nec sentiat conscientiaë stimulos, vel ut ignorantiaë suffragio se excuset, juxta illud Psalmi 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret*. Et hæc dicitur ignorantia *affectedata*. Altera est, quæ licet non sit in se volita, censetur tamen voluntaria ratione negligentiaë in iis rebus addiscendis, & considerandis, quas addiscere, & considerare homo potest, & debet. Hæc dicitur *crafta, & supina*.

Q. 2. An ignorantia excuset a peccato?

R. Ignorantia invincibilis omnino a peccato excusat, quia tollit voluntarium, quod est a principio intrinseco cum cognitione finis: nullum autem est peccatum, nisi voluntarium. Idem dicendum de ignorantia, quæ est causa actus, si sit omnino involuntaria; quia talis ignorantia facit actum involuntarium; actus enim esset contrarius voluntati, si scientia adesset (*a*). Talis fuit ignorantia Noe sese vino inebriantis, cujus vim nesciebat.

Non ita est de ignorantia, quæ non est causa actus peccati, sed illum concomitatur, vel consequitur; cum enim ea sublata etiam opus fieret, proinde hæc ignorantia a peccato non excusat (*b*).

Pari modo a peccato non excusat ignorantia rerum, quas aliquis scire tenetur, & potest; imo ipsa est grave peccatum, sive sit volita directe, sive

(*a*) S. Thom. 1-2. q. 76. art. 3.

(*b*) Ibid.

sive tantum indirecte. Nam ut ait S. Thomas (a): *Quicumque negligit habere ; vel facere id , quod tenetur habere , vel facere ; peccat peccato omissionis . Unde propter negligentiam , ignorantia eorum , quæ aliquis scire tenetur , est peccatum . Unusquisque autem tenetur scire 1. Mysteria fidei Symboli Apostolici duodecim Articulis comprehensa . 2. Quæ pertinent ad mores bene informandos , ut sunt Dei , & Ecclesiæ præcepta generalia . 3. Quæ spectant suum statum , vel officium . Nota autem ex eodem Sancto Thoma (b) , quod sicut in aliis peccatis omissionis , solo illo tempore homo actu peccat , pro quo præceptum affirmativum obligat : ita non continuo ignorans actu peccat , sed solum quando est tempus acquirendi scientiam , quam habere tenetur .*

De ignorantia juris , & facti sic habeto . Ignorantia legis debito modo promulgatæ , cujusque notitia ad illum , qui contra ipsam agit , pervenire potuit , non excusat a culpa , quia est invincibilis . Ignorantia facti , si omnino sit insuperabilis , excusat quidem , sed statim atque discussa est , vel discuti potuit , reus est , qui contra legem agit .

Q. 3. An detur ignorantia invincibilis de lege naturæ ?

R. De præceptis universalibus , & primariis legis naturæ , ut sunt , *quod tibi non vis fieri , alteri non feceris : Deum cole , & ama ; & omnia præcepta Decalogi , non datur in homine insuperabilis ignorantia . Ait enim Apostolus Rom. 2. Cum enim gentes , quæ legem non habent , naturaliter ea , quæ legis sunt , faciunt (hoc est lege naturali eis ostendente , quid sit agendum) ejusmodi legem non habentes , ipsi sibi sunt lex : qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis , testimonium reddente illis conscientia ipsorum .*

C 3

De

(a) S. Thom. 1. 2. q. 76. ar. 2.

(b) Ibid. ad 5.

De præceptis secundariis, & minus principalibus ita docet S. Thomas (a) : *Quædam* (præcepta moralia) *sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cuiuslibet, sed sapientum.* Hæc autem, docet, ita esse de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur.

Sed nota, quod licet S. Thomas præcepta Decalogi nonnumquam secundaria vocet, hoc tamen non ideo facit, quasi illa in suo genere non sint prima, sed quia illorum pleraque ex universalissimis principiis derivantur. Ipse enim docet (b), obliationem legis naturæ quoad præcepta Decalogi fieri, vel malis persuasionibus, vel pravæ consuetudinibus, vel habitibus corruptis : quæ insuperabilia non esse patet, cum oriuntur ex vitio voluntatis ad legem naturæ non attendentis. Non ergo præcepta Decalogi ita sunt secundaria, ut dari de illis insuperabilis ignorantia queat.

Q. 4. An ignorantia circumstantiæ peccati peccatum excuset?

R. Ignorantia solius circumstantiæ peccatum aggravantis, aut ad aliam speciem transferentis, non excusat peccatum, cuius malitia nota est, sed excusat illud solum, quod est ex ignorantia circumstantiæ; idque vel ex toto, si ignorantia circumstantiæ est omnino insuperabilis, vel ex parte, si ignorantia vinci potuit. Sic qui alterum occidit, sciens quidem esse hominem (quod sufficit ad peccatum) ignorans autem esse patrem (quæ est circumstantia actus peccati) & si id nosset, ab occidendo abstineret, parricidii reus non est, si ignorantia illius circumstantiæ vinci non potuit, sed tamen reus est homicidii (c).

Q. 5.

(a) S. Thom. 1. 2. q. 100. art. 1.

(b) Ibid. q. 94. art. 6.

(c) Ibid. q. 76. art. 3.

Q. 5. An ignorantia excuset a Censuris?

R. Affirmative, si tamen ignorantia sit insuperabilis; quia pœna non incurritur, nisi propter culpam, a qua ignorantia insuperabilis prorsus excusat: contumax etiam non censetur, qui legem scire non potest.

Q. 6. An ignorantia diminuat peccatum?

R. Ignorantia concomitans, vel consequens nec auget, nec minuit peccatum, cum non sit illius causa (a). Ignorantia directe, & per se volita, peccatum auget. *Ex magno enim amore peccandi videtur contingere, quod aliquis detrimentum scientiæ pati velit, ad hoc, quod libere peccato inhaereat, inquit S. Thomas (b).* Ignorantia autem indirecte volita, qualis est ignorantia illius, qui studio vacare negligit, vel qui bibit vinum largius, unde sequitur ebrietas, minuit peccatum, quia minuit voluntarium (c).

Q. 7. An sit necessaria mentis attentio ad actionis pravitatem, ut peccatum imputetur?

R. Alexander VIII. has propositiones damnavit: = *Numquam peccatur, nisi prævia peccati cognitione animus illustretur, ejusque viriendi desiderio extimuletur.* = *Peccatum Philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi. Theologicum vero, & morale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave, in eo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Quam sint absurdæ propositiones istæ, nemo non videt: nam juxta illas excusatione digni essent persecutores Apostolorum, qui præviam illam illustrationem non habebant, imo arbitra-

C 4

bitra-

(a) S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 4.
(c) Q. 76. cit. art. 4.

(b) Q. 3. de malo, art. 3.

bitrabantur obsequium se præstare Deo. Inutilis etiam fuisset Christi adventus, & Apostolorum missio pro revocandis ab errore hominibus. Superflua item esset hominum instructio, siquidem homines relictæ in Dei, & legum ignorantia, voluptatibus fervire possent absque peccati formidine (a).

ARTICULUS II.

*De cupiditate, sive animi perturbatione,
& malitia.*

Q. I. **Q**uid sit peccare ex cupiditate? & quotuplex sit hæc cupiditas?

R. Peccatum ex cupiditate, sive animi perturbatione, & infirmitate illud est, ad quod voluntas incli-

(a) Communiter Theologi docent, quod sicut ignorantia invincibilis excusat a peccato; quia facit involuntarium; ita ob eandem rationem inadvertentia invincibilis a peccato excusat. Et econtra sicut ignorantia vincibilis, sive directæ in se, sive indirectæ in causa, quia est voluntaria, non excusat a peccato; ita nec inadvertentia vincibilis. Differunt enim inadvertentia ab ignorantia, quia ignorantia est privatio scientiæ habitualis, inadvertentia vero est privatio scientiæ, seu cognitionis actualis. Hic autem animadvertendum est ex S. Thoma qu. 3. de malo ar. 9. posse ex passione contingere, ut id, quod fecit in habitu, non consideretur in actu. Manifestum est, inquit, quod quondocumque una potentia intenditur in suo actu, alia potentia vel impeditur, vel totaliter avertitur a suo actu: sicut cum aliquis intentus est ad aliquid audiendum, non percipit hominem pertranseuntem... Sic

ergo cum fueris concupiscentia fortis, aut ira, aut aliquid huiusmodi, impeditur (homo) a consideratione scientiæ... Quando ergo passio est fortis circa aliquid particulare, repellit contrarium motum scientiæ circa idem particulare, non solum distrabendo a consideratione scientiæ... sed etiam corrumpendo per viam contrarietatis. Et sic ille, qui in forti passione est constitutus, etsi consideret aliquo modo in universali, in particulari tamen impeditur ejus consideratio. Ex quibus infert S. Doctor, sæpe contingere, ut habentes scientiam secundum habitum, & in universali, variis passionibus affecti ex infirmitate peccent, quod multo magis locum habet in iis, qui ex pravis habitibus peccare solent. Ad hæc principia potissimum attendere debent Confessarii, ut discernant, an inadvertentia, quam penitentes allegant, fuerit vincibilis, vel invincibilis.

inclinatur, & allicitur a concupiscentia, mentis considerationem distrahente, vel impediante: hujusmodi sunt peccata, quæ fiunt ex metu, ira, concupiscentia, & similia.

Hæc cupiditas duplex est, *antecedens*, & *consequens*. Prima est, quæ judicium rationis antevertit, ac motum voluntatis, quam trahit, vel inclinat ad consensum. Altera sequitur motum voluntatis, ut dum quis ultionem de inimico meditatus, iram excitat, ut vehementius agat.

S. Joannes epist. 1. c. 2. triplicem aliam cupiditatem, ceu omnis peccati fontem indicat, iis verbis: *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*. Porro per concupiscentiam carnis intelligitur perversus appetitus rerum, quæ carnem delectant, ut cibi, potus, & venereorum. Per concupiscentiam oculorum intelligitur cum curiositas, qua concupiscitur quidquid aspectu est delectabile; tum avaritia, qua opes, aliæque res externæ inordinate appetuntur. Per superbiam vitæ intelligitur honoris, propriæque excellentiæ inordinatus appetitus.

Triplicis hujus cupiditatis, adeoque peccatorum omnium, radix est perversus amor sui, qui terrenam civitatem facit usque ad contemptum Dei, ut Sanctus Augustinus ait (a). Nam quod homo temporale bonum inordinate appetat, ex quo peccatum omne procedit, inde est, quod inordinate amet seipsum (b).

Q. 2. An perturbatio animi, sive passio peccatum minuat, vel excuset?

R. Passio antecedens, quia minuit libertatem, peccatum quoque minuit, & tanto magis, quanto passio

(a) L. 14. de Civit. cap. 28.

(b) S. Thom. 1. 2. qu. 77. art. 4.

passio est vehementior. Passio consequens tantum abest, ut peccatum minuat, quin ipsum magis augeat, quia voluntatis ardorem ad peccandum auget, seu potius est signum magnitudinis ejus, quatenus ardorem illum ostendit (a). Si tamen passio usum rationis prorsus tollat, nec ab initio fuerit volita, ut si phreneticus præ violentia febris, patrem percutiat; omnino excusat a peccato, quia actus est omnino involuntarius. Si autem non totaliter intercipiat usum rationis, nec totaliter excusat a culpa (b), quia non tollit omnino voluntarium.

Jam vero cum passio minuit peccatum, non ita minuit, ut peccatum mortale ex genere fiat veniale (excipe subitos motus, in quibus ratio deliberans non potest occurrere). Cum enim consensus est deliberatus, ratio potest passionem excludere, vel saltem impedire: unde nisi hoc faciat, peccatum jam est mortale (c). Quare Apostolus (d): *Passiones, inquit, peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*. Quod certe proprium est peccati mortalis. Quoties ergo insurgit passio, sequenda est regula, quam tradit S. Augustinus (e) his verbis: *Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat adversum te mala consuetudo, cum parvula est cupiditas elide illam. Sed times, ne elisa moriatur: ad Petram elide. Petra autem erat Christus*. Ad Christum ergo confugiendum est, & cum Apostolis clamandum (f): *Domine, salva nos, perimus*.

Q. 3. In quo posita sit notio peccati ex certa malitia?

R. Qui sola voluntatis perversitate peccat, non ex ignorantia, aut infirmitate, dicitur peccare ex certa

(a) S. Thom. 1. 2. q. 77. art. 6.

(b) Ibid. art. 7.

(c) Ibid. art. 8.

(d) Rom. 7.

(e) Enar. in Psal. 136. n. 21.

(f) Matth. 8.

certa malitia, five stultio, & de industria. Qui peccant ex pravo habitu, peccant ex certa malitia, ut docet S. Thomas (a), quia proclivitas voluntatis ad malum ex inveterata peccandi consuetudine fit quodammodo connaturalis. Ex certa malitia peccant, qui letantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis (b). Item, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur; & quæ ipsi facere negligunt, etiam in aliis detestantur (c). Præterea illi, qui nolunt vias Domini intelligere, sed quæ facere despicunt, etiam scire contemnunt (d).

Q. 4. An peccatum ex malitia gravius sit peccato ex passione?

R. Affirmative; nam voluntas ex malitia peccans, in malum ex seipsa movetur, & peccat ex habitu, qui est qualitas permanens: peccans vero ex passione, quasi intrinsecus impellitur, & passio ipsa cito transit, & sic homo cito redit ad bonum propositum, peccati pœnitens (e). Unde Sanct. Gregorius (f) ait: *Gravius quidem infirmitate, quam ignorantia: sed multo gravius studio, quam infirmitate peccatur.* Tanto etiam est gravius peccatum ex malitia, quanto malitia est vehementior; sicut peccatum ex passione tanto diminuitur, quanto passio magis urget.

Ex quibus infertur, peccata ex pravo habitu graviora esse peccatis ex infirmitate: qui enim utitur habitu vitioso, necesse est, quod ex certa malitia peccet (g). Hoc tamen intelligendum est de iis habitibus, quibus extirpandis peccator non adlaborat; quibus nisi repugnet, vix absque contemptu peccabit (h); imo inde sequetur moralis quædam

(a) 1. 2. q. 78. ar. (b) Prov. 2.

(c) S. Greg. 1. 25. Mor. c. 11. (d) Ibid.

(e) S. Thom. 1. 2. q. 73. ar. 4. (f) Loc. cit.

(g) S. Th. q. cit. ar. 2. (h) Vide S. Th. 2. 2. q. 186, a. 9. ad 3.

dam peccandi necessitas, libertatem non minuens, sed augens, quia homo in illam voluntarie prolapsus. Inde etiam sensim emerget cordis durities juxta illud S. Bernardi (a): *Primum tibi importabile videbitur aliquid, processu temporis, si assuescas, judicabis non adeo grave; paulo post & leve senties; paulo post nec senties; paulo post etiam delectabit. Ita paulatim in cordis duritiam itur, & ex illa in aversionem.* Hæc autem cordis duritia in impoenitentiam docit, ajente Apostolo (b): *Secundum duritiam tuam, & impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii Dei.*

ARTICULUS III.

De Vi, & Metu.

Q. 1. **A**N violentia omnino excuset a peccato?
R. Affirmative, quia causat involuntarium simpliciter. Verum ad perfectam violentiam, quæ a peccato penitus excusat, satis non est, ut mens repugnet facinori; sed requiritur, ut homo etiam opere externo renitatur, quantum potest; alioquin etsi non conferat agendo, confert tamen volendo pati (c). Unde si virgo per vim opprimatur, animo quidem repugnans, sed vel clamore, vel totis etiam viribus non resistens stupratori, a peccato non est immunis; minus tamen peccat, quam si nec animo repugnasset, sed plene consensisset.

Q. 2. An metus excuset a peccato?

R. Metus duplex est, alius levis, quo timetur leve malum, aut grave quidem, sed ex causa levi, nec probabili. Hoc metu percelli solent personæ leves,

(a) Lib. 1. de Consideratione, cap. 2.

(b) Rom. 2.

(c) S. Thom. 1. 2. q. 6. ar. 5. ad 2.

leves, & meticulosæ. Alius gravis, quo timetur grave malum, vel futurum, vel imminens ex causa probabili, ut mors, mutilatio, exilium, servitus, carcer &c. Hic metus dicitur cadens in virum constantem, quia ipso viri etiam constantes, & graves percillantur.

Itaque 1. si metus sit adeo vehemens, ut hominem sui compotem non relinquat, a peccato penitus excusatur, quia causatur penitus involuntarium.

2. Si metus relinquat hominem sui compotem, & sit gravis, non excusatur omnino a peccato in iis, quæ sunt intrinsece mala: hæc enim nullo eventu desinunt esse mala, magisque timenda sunt, quam ipsa mors corporis (a). Nihilominus peccatum aliquatenus minuitur, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur (b). Non quod peccatum ex mortali fiat veniale, sed quod sit levius intra limites culpæ lethalis. Quamobrem Innocentius XI. has propositiones damnavit: = *Urgens metus gravis est causa iusta Sacramentorum administrationem simulandi.* = *Famulus, qui submissis humeris scienter adiuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem deservit deserendo scalam, aperiendo januam, aut quid simili cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Et Alexander VII. hanc aliam propositionem proscriptit: = *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

3. Gravius peccant, qui futurorum malorum, quam qui præsentium metu delinquent: nam mala futu-

(a) S. Thom. 1. 2. qu. 6. art. 6.

(b) 2. 2. qu. 125. art. 5.

futura minus terrent, quam præsentia, ideoque minus rationem perturbant, libertatemque minuunt.

4. In iis, quæ non sunt intrinsece mala, sed tantum mala, quia prohibita, metus gravis ut plurimum penitus excusat a peccato. Lex enim naturalis, & divina spectata secundum præcepta positiva, non semper obligant cum vitæ, aut gravis mali periculo (a). Hinc lex de secreto servando non obligat eum, cui mortem, mutilationem &c. allatura est ejus observatio, nisi hæc sit majoris momenti, quam vita, sanitas &c. cujuslibet privati; cujusmodi est observatio sigilli sacramentalis, vel earum rerum, quibus Ecclesiæ, vel Reipublicæ commune bonum, Regisve salus, & vita consistunt, & quarum revelatione in discrimen adducerentur.

5. Idem communiter docent Theologi de legibus humanis, tam Ecclesiasticis, quam Civilibus; quia non semper, nec ut plurimum bonum commune, ob quod leges istæ latæ sunt, postulat, ut subditi cum gravi periculo illas observent. Quare a jejunio, a Missa diebus festis audienda, a recitandis Floris Canonicis &c. excusantur, qui illa præcepta servare non possunt sine periculo gravis incommodi (b).

Duo tamen sunt casus, quibus leges etiam humanæ obligant cum vitæ periculo. Primus est, cum agitur de bono communi Ecclesiæ, vel Reipublicæ, quod procurari non potest, nisi privatorum vita periculo

(a) Quod metus aliquando excuset a lege positiva, hoc ideo est, quia cum urget metus gravis, lex positiva deficit obligare pro illo peculiari casu, ob collisionem ejus cum alia lege respiciente majus bonum, ideoque prævalente. Ita colligitur ex S. Thoma 1. 2. qu. 96. art. 6. ad 1.

ubi ait: *Dicendum, quod ille, qui in casu necessitatis agit præter verba legis, non judicat de ipsa lege, sed judicat de casu singulari, de quo videt, verba legis observanda non esse.*

(b) S. Thom. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 1.

riculo exponatur. Hinc Episcopus, & Parochus, sæviante persecutione in suum gregem, grassante peste, imminente periculo obsidionis, aut excidii, manere in Diœcesi debent, & Pastoris munera explere; nisi forte Episcopus, & quidam alii Ministri, Episcopo auctore, fugæ se committant, ut se temporibus tranquillioribus servent pro Ecclesiæ utilitate; dummodo tamen non desint alii, per quos suppleatur Ecclesiasticum ministerium, & modo magis non obsint exemplo fugiendi; quam profint vivendi officio (a). Sive autem maneat Episcopus, sive recedat, Parochi, & alii Sacerdotes ab Episcopo constituti, ut suppleant Ecclesiastica ministeria, tenentur parere Episcopi præcepto, etiam cum vitæ discrimine. Similiter tenentur milites parere Duci præcipienti, ut in statione maneant, ut excubias agant, ut cum hoste congrediantur &c. etiam cum vitæ periculo, alioquin mortaliter peccant, cum officio suo desint in Reipublicæ damnum.

Alter casus est, cum legis violatio vergeret in contemptum Fidei, vel Religionis, aut Ecclesiasticæ, vel Regiæ Potestatis: tunc enim lex humana obligaret cum vitæ periculo; quia pluris refert, Fidem, Religionem, & Ecclesiasticam, vel Regiam Potestatem non contemni, quam servari vitam corporis. Nullus etiam metus excusat, si ex hujusmodi legum violatione grave scandalum oriatur.

(a) Vide S. Aug. epist. 223. xl. 189. ad Honoratum.

CAPUT VI.

De effectibus peccatorum.

2. **Q**uinam sint peccati effectus?

R. Duo præcipui sunt, macula, & reatus pœnæ. Macula est privatio nitoris ex inordinato rerum terrenarum amore procedens, sicut macula corporis est detrimentum nitoris proveniens ex alieni corporis contactu. Hinc de peccatoribus dicitur Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.* Hæc macula, quæ sequitur privationem gratiæ sanctificantis, unde venit animæ nitor, manet in anima, etiam post actum peccati, donec pœnitentia diluatur; estque distincta a reatu pœnæ: unde S. Pius V. Baji propositionem 56. damnavit, qua dicitur = *In peccato duo sunt, actus, & reatus, transeunte autem actu, nihil manet, nisi reatus, sive obligatio ad pœnam.*

Reatus pœnæ est alter effectus peccati: nam justum est, ut qui se ab ordine divinæ legis subduxit per culpam, in ordinem divinæ justitiæ revocetur per pœnam. Hic reatus duplex est, scilicet pœnæ æternæ, & temporalis. Reatum pœnæ æternæ inducit peccatum mortale, quod de se irreparabiliter pervertit ordinem hominis ad Deum tamquam finem ultimum, & charitatem extinguit. Æterna damnatorum pœna duplex est, alia damni, alia sensus. Pœna damni, quæ indicatur illis verbis adversus reprobos proferendis: *Discedite a me maledicti*; respondet peccato ratione aversionis a Deo, & est infinita ex parte objecti, utpotè amissio Dei boni infiniti. Pœna sensus, quæ exprimitur sequentibus verbis: *In ignem æternum*; respondet peccato ratione conversionis ad creaturam. Ignem illum esse corporeum, nemo Catholicus dubitat.

bitat. Nam, ut S. Augustinus (a) ait: *Cur non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubititer alligari?*

Peccatum veniale inducit reatum pœnæ temporalis, quia non pervertit ordinem ad Deum finem ultimum. Hæc pœna vel luenda est in hac vita, vel in altera, scilicet in Purgatorio, ubi etiam est duplex pœna, privatio, seu potius dilatio beatitudinis, animabus jam in termino constitutis, & Deum summe amantibus gravissima; & purgatorius ignis, seu pœna sensus gravior quavis pœna hujus sæculi, ut S. Augustinus (b) docet.

Præter has generales peccatorum pœnas, nonnumquam unum peccatum est pœna alterius peccati. Quod contingit tribus modis. 1. Ratione causæ peccatum impediens, seu propter subtractionem divini auxilii in pœnam peccati: unde Apostolus (c) ait: *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* 2. Ratione actus, cui adjuncta est afflictio, sive sit actus interior, ut patet in ira; sive actus exterior, ut in iis, qui gravi labore, & damno opprimuntur, ut prava sua desideria expleant; quique merito dicere possunt (d): *Lassati sumus in via iniquitatis.* 3. Ratione effectus sequuti, infamiæ scilicet, paupertatis, morbi; qua ratione peccatum etiam sui pœna est (e).

Aliquando etiam idem peccatum est simul pœna, & causa peccati. Ut enim docet Sanctus Augustinus

Tom. III.

D

gusti-

(a) L. 21. de Civit. cap. 10. (b) In Psal. 37.

(c) Rom. 1. (d) Sap. 5.

(e) Vide S. Thom. 1. 2. qu. 87. art. 2.

gustinus (a) : *Cæcitas cordis*, quam solus removeret illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur; & pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur; & causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur. Et Sanctus Gregorius (b) ait: Peccatum, quod pœnitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit, ut non solum peccatum sit, sed peccatum, & causa peccati.

(a) L. 9. contra Julianum, c. 37.

(b) L. 25. Mor. cap. 9.

T R A C T A T U S II.

De Conscientia, five de Regula proxima
interiori ad peccata cognoscenda,
& dijudicanda.

DUabus Regulis veluti principiis nititur Mora-
lis Christiana, quarum una est exterior, sci-
licet Lex Divina, de qua dicitur Psalm. 118. *Beati
immaculati in via, qui ambulant in Legge Domini*; &
de hac Regula agemus infra. Altera est Regulam pro-
xima interior, nempe iudicium Conscientiæ ad Di-
vinam Legem compositæ; & de hac modo differi-
mus. Est autem Conscientia *Applicatio Scientiæ ad
ea, quæ agenda sunt*. Et dividitur in rectam, erro-
neam, dubiam, scrupulosam, & probabilem. De
recta nihil aliud dicendum occurrit, quam quod e-
jus iudicio standum sit, nec liceat agere contra ip-
sam, quia *omne, quod non est ex fide* (seu quod est
contra Conscientiam), *peccatum est*, ut dicitur Rom.
14. Differemus igitur de reliquis Conscientiæ divi-
sionibus.

C A P U T I.

De Conscientia erronea, & dubia?

Q. 1. **A**N liceat agere contra Conscientiam erro-
neam?

R. Negative, quia, ut ait S. Thomas (a), *omnis
voluntas discordans a ratione, five recta five errante,
semper est mala*: unde idem est contemnere dictamen
rationis erronee proponentis aliquid tamquam a Deo
præceptum, ac contemnere Dei præceptum.

Q. 2. An liceat agere secundum errorem Conscien-
tiæ?

D 2

R. Si

(a) 1. 2. q. 19. art. 5.

R. Si error Conscientiæ sit invincibilis, non peccat, qui secundum illum operatur, quia error, cum sit insuperabilis, ipsum excusat. Si autem error discuti, ac vinci potest, quamdiu manet Conscientia erronea dictans ea, quæ sunt contra Legem Dei, ponit, ac tenet hominem extra statum salutis: & tunc homo peccat, sive faciat, quod Conscientia dictat, sive faciat ejus oppositum. Nam faciendo, quod ipsa dictat, facit contra Legem Dei; faciendo oppositum, illud facit in contemptum Dei, cum faciat illud, quod Conscientia dictat Deo displicere, Deponenda igitur est Conscientia vincibiliter erronea, & operandum oppositum ejus, quod ipsa dictabat.

Q. 3. Quibus mediis utendum sit ad Conscientiam erroneam legitime deponendam?

R. Ad id plurimum valent humilis, & frequens oratio; accurata negotii discussio; bonorum librorum de re, quæ in quæstionem venit, attenta lectio; petitio consilii a viris doctis, probis, ac prudentibus; docilitas, & submissio in prosequendo hujusmodi consilio: nam, ut inquit (a) Gersonius: *Quilibet . . . in agendis plus credere debet aliis, quam sibi.* Omnino autem necesse est, ut homo ratione, vel auctoritate convictus, contrarium judicet ejus, quod ante judicaverat: aut certe animadvertat, rationes, quibus in tale judicium inductus est, leves esse, ac invalidas; adeoque a priori illo judicio recedat.

Q. 4. An judicium errantis Conscientiæ anteponendum sit præcepto Superioris?

R. Errantis Conscientiæ judicium præcepto Superioris anteponendum est, si error dispelli, superari, ac deponi non possit: v.g. si ex errore Conscientiæ existimet subditus id, quod a Superiore præcipitur,
 Divi-

(a) Tract. de natura, & qualitat. Conscientiæ.

Divinæ Legi, aut Ecclesiasticæ, aut etiam Civili in
 iis, quæ politicum regimen spectant, aut majoris
 Prælati præcepto, esse contrarium (a): nam juxta
 S. Petri sententiam Act. 5. *Obedire oportet Deo magis,
 quam hominibus.* Hinc S. Bernardus l. de præcepto, &
 dispensat c. 7. inquit: *De illo, qui præcipit, & item de
 eo, quod præcipitur, hujuscemodi advertenda est secundum
 rationem distinctio, ut cujus inter Præceptores reverentior
 nobis imminet auctoritas, ejus gravior formidetur offen-
 sio.* Et c. 9. *Quicquid vice Dei præcipit homo,*
 D 3 *quod*

(a) Quærens S. Thomas qu. 17.
de veritate, a. 5. num conscientia in indifferentibus plus, mi-
 nusve liget, quam præceptum
 Prælati; in corp. art. ita resol-
 vit: „ Conscientia non ligat;
 „ nisi vi præcepti Divini, vel
 „ secundum legem scriptam, vel
 „ secundum legem naturæ indi-
 „ tam. Comparare igitur liga-
 „ men conscientia ad ligamen
 „ quod est ex præcepto Prælati;
 „ non est aliud; quam compara-
 „ re ligamen præcepti Divini ad
 „ ligamen præcepti Prælati. Un-
 „ de cum præceptum Divinum
 „ obliget contra præceptum Præ-
 „ lati, & magis obliget, quam
 „ præceptum Prælati; conscientia
 „ ligamen erit majus, quam
 „ ligamen præcepti Prælati, &
 „ conscientia ligabit, præcepto
 „ Prælati in contrarium existen-
 „ te. Tamen hoc diversimode se
 „ habet in conscientia recta, &
 „ erronea. Conscientia enim rec-
 „ ta simpliciter, & perfecte
 „ contra præceptum Prælati obli-
 „ gat. . . Sed conscientia erro-
 „ nea ligat contra præceptum
 „ ptum Prælati in indifferenti-
 „ bus secundum quid, & imper-

fecte. Secundum quid, quia
 „ non obligat in omnem even-
 „ tum, sed sub conditione suæ
 „ durationis; **POTEST ENIM
 „ ALIQUIS, ET DEBET TA-
 „ LEM CONSCIENTIAM DE-
 „ PONERE.** Imperfecte autem,
 „ quia ligat quantum ad hoc;
 „ quod ille, qui eam sequitur,
 „ peccatum non incurrit; non
 „ autem quantum ad hoc, **QUOD
 „ ILLE, QUI EAM SEQUITUR,
 „ PECCATUM EVITET; CUM
 „ PRÆCEPTUM PRÆLATI EST
 „ IN CONTRARIUM;** si tamen
 „ ad illud indifferens præceptum
 „ Prælati obliget; in tali enim
 „ casu peccat, si non faciat,
 „ quia contra conscientiam agit;
 „ si faciat, quia Prælati ino-
 „ bediens est. Magis autem pec-
 „ cat, si non faciat, conscientia
 „ durante, quod conscientia di-
 „ gat, cum plus liget, quam
 „ præceptum Prælati. Tenetur
 „ ergo subditus conscientiam erro-
 „ neam deponere, & se subdicere
 „ Prælato præcipienti in indifferen-
 „ tibus; ideoque in indifferentibus
 „ dari non potest conscientia invin-
 „ cibiliter erronea, quæ sit ante-
 „ ponenda præcepto Prælati.

„ quod non sit tamen certum displicere Deo, haud
 „ secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat
 „ Deus,“ Igitur e contrario si ex iudicio Conscien-
 tiæ, quamvis erroneæ, persuasum sit alicui, id,
 quod præcipit Superior, displicere Deo, tenetur
 non obedire.

Q. 5. An liceat agere cum Conscientia practice dubia de honestate, vel malitia actionis?

R. Negative: qui enim ita agit, vult interpreta-
 tive malitiam actionis, de cuius honestate dubitat,
 ideoque committit peccatum ejusdem speciei, &
 gravitatis, cuius est peccatum, de quo dubitat.
 Hinc S. Thomas quodlib. 8. ar. 13. *Manente dubita-
 tione, inquit, qui plures Præbendas habet, periculo se
 committit; & sic procul dubio peccat, utpote magis a-
 mans beneficium temporale, quam propriam salutem (a).*

Q. 6. An in dubio de honestate rei præceptæ, te-
 neatur subditus obedire?

R. Dubitans de honestate rei præceptæ, parere
 non tenetur, dubio manente, quia se peccati pe-
 riculo exponeret; tenetur autem dubium deponere,
 iudiciumque suum submittere iudicio Superioris, quia
 Superior est in possessione juris præcipiendi, quo
 spoliandus non est per subditorum dubitationes, &
 serupulos; siquidem subditi in ejus arbitrium pro-
 priam

(A) Dubium aliud est negati-
 vum, sive suspensio mentis inter
 utramque partem ob carentiam
 motivorum; aliud est positivum,
 seu suspensio mentis inter utram-
 que partem ob motiva æque pro-
 babilia. Rursum aliud est juris,
 seu de lege, aut de legitima fa-
 cultate agendi; aliud est facti,
 ut si dubitem, an hoc, vel il-
 lud fecerim; an hæc persona, aut
 res sit talis, necne. Denique a-
 liud est speculativum, scilicet
 quo in genere dubitatur, an ali-

quid liceat, vel secus; aliud
 practicum, seu quo dubitatur
 hic, & nunc de actionis honestate.
 Ad dubia deponenda ex-
 dem fere adhibendæ sunt regulæ,
 quas Natalis præscribit pro Con-
 scientia erronea reformanda. Si
 autem post prudentem diligen-
 tiam adhibitam, adhuc perseve-
 ret rationalis dubitatio, dubi-
 tans tenetur sequi regulam juris:
*In dubiis tutior pars eligenda
 est, ut infra explicabimus.*

priam libertatem abdicarunt. Nisi ergo gravis sit, & prudens dubitandi ratio, subditus debet dubium deponere, & acquiescere in judicio Superioris, ad quem pertinet interpretatio legum, & ipse est, qui præest, ac jubet vice Dei, & a Deo illustratur, ac dirigitur in regimine subditorum (a).

Q. 7. Quid, si dubitatio oriatur, an præcipiens sit legitimus Superior?

R. Si communis, aut majoris, sive sanioris partis subditorum opinio favoreat præcipienti, subditus tenetur ei parere, quamvis aliqui de ipsius auctoritate dubitent; nam communis opinio in hujusmodi dubiis jus facit (b). Qua tamen in re non partium judicium, sed sapientum, & ab omni præjudicatae mentis affectu alienorum sequi tenetur, & in Superiorum majorum judicio acquiescere: & quamdiu de auctoritate controversia movetur, illi obedire, pendente lite, qui in possessione est, quia ut habet Regula Juris: *In dubiis melior est conditio possidentis*. Si vero communis, aut majoris, sive sanioris partis opinio nullam in hujusmodi viro auctoritatem agnoscat, & ne coloratum quidem Superioris titulum, dubitans non tenetur illi obedire, cum in dubio melior sit conditio libertatem suam possidentis (c).

CAPUT II.

De Conscientia scrupulosa.

Q. I. AN liceat agere contra Conscientiam ex scrupulis ortam?

R. Quamvis sperni debeant scrupuli, quando meros scrupulos esse compertum est, hoc est, inanes

D 4

suspi-

(a) Natalis Epist. 75.

(b) Colligitur ex l. Barbarius ff. de offic. Prætorum.

(c) Natalis Epist. 73.

suspiciones, timoresque vanos, ubi nulla est timendi ratio, nec ulla mali species; non tamen licet agere contra Conscientiam ex scrupulis ortam, nisi prior error deponatur (a). Porro, ut animadvertit (b) Gersonius, magnum est discrimen inter Conscientiam, & scrupulum Conscientiæ: „ Conscientia „ enim formata est, *inquit ille*, quando finaliter, „ idest post discussionem, & deliberationem, ex „ definitiva sententia rationis judicatur, & firmatur, aliquid esse faciendum, vel prosequendum, „ vel non faciendum, aut vitandum: & contra talem Conscientiam formatam facere, etiamsi erronea sit, est peccatum. Timor vero Conscientiæ, „ seu scrupulus est, quando non sit finaliter, idest, „ post discussionem, & deliberationem ex definitiva „ sententia judicatur, & firmatur, aliquid esse faciendum, aut prosequendum, vel non faciendum, „ aut vitandum; sed mens inter dubia vacillat, nesciens quid sit melius, nec ad quid potius teneatur: non tamen quoquo modo vellet omittere, „ quod sciret esse placitum Divinæ voluntati. Et „ contra istum timorem, seu scrupulum Conscientiæ facere, non semper est peccatum, licet periculofus valde sit, & quantum fieri potest, abjiciendus, & extinguentus.

Q. 2. Quænam sint scrupulorum causæ?

R. Scrupuli plerumque oriuntur ex temperamento ad timorem proclivo, aut ex melancholia, aut ex jejuniis, vigiliarum, orationum immoderatione: aliquando proveniunt ex diaboli tentatione: sæpe etiam provenit, & angetur scrupulorum infirmitas ex similiarum personarum societate. Quamobrem non solum spiritualibus remediis, sed interdum etiam corporalibus procuranda est scrupulosorum tranquillitas,

(a) Ex C. per tuas 2. ext. de Simon.

(b) Tract. de natura & qualit. Conscient.

litas, de Medicorum consilio: quod grave scrupulosis esse non debet, si hoc eis imperetur a suis Superioribus, aut Directoribus. Sejungendi etiam sunt ab aliorum scrupulorum societate.

Q. 3. Quarum regularum adminiculo Conscientia scrupulosa deponenda sit?

R. S. Antoninus (a) præscribit 1. debitam ad gratiam præparationem. 2. Sollicitam S. Scripturæ indagacionem (b). 3. Orationis devotæ continuacionem. 4. Opinioni tutæ electionem. 5. Obedientiæ humilis imitationem. 6. Scrupulorum animosam abiectionem. 7. Præceptorum prudentem interpretationem.

Pro hac autem interpretatione facienda, idem S. Archipræsul sequentia documenta tradit: 1. Ut inter duram, & benignam sententiam, benigna interpretatio, cæteris paribus, potius fiat; quia præcepta Dei, & Ecclesiæ imposita non sunt ad tollendam omnem spiritualem dulcedinem, quæ eorum nimis scrupulosa interpretatione tollitur. 2. Ut attendatur, nec Deum, nec Ecclesiam obligare ad impossibilia: impossibile autem videtur esse, quod vix possibile est ob nimiam difficultatem. 3. Nec Deum, nec Ecclesiam intendere, suis præceptis hominem amentem facere, idest obligare eo loco, & tempore, quo illorum observatione homo ridiculus fieret apud homines probos, & prudentes. 4. Ut in dubiis pro regula habeatur vita aliorum, qui boni sunt,

(a) 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 10.

(b) Loquitur S. Antoninus de iis, ad quos pertinet, seu quibus congruit Sacras Scripturas perferuari. Vulgares autem homines; & idiotæ non solum non tenentur vacare studio Sacrarum Scripturarum, ut scrupulos devissent, sive ut vitæ suæ rationem

componant; sed ipsis huiusmodi studium obesse potest, non vitio Verbi Dei, quod optimum est; sed quia sublimitatem, ac profunditatem S. Scripturarum non omnes capiunt. Vide S. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 9. ad 1., & Benedictum XIV. de Synodo; l. 6. c. 10. Sed de hoc alias.

sunt, & eo magis, quo sunt meliores; æquum enim est existimare, illos habere iudicium rectum. 5. Ut in iis, quæ solum sunt mala, quia prohibita, attendatur consuetudo legitime præscripta, quæ legi positivæ derogat. 6. Ut in casu excommunicationis animadvertatur, excommunicationem numquam incurrere sine peccato mortali. 7. Ut circa observantiam legis humanæ observetur, posse per virtutem æquitatis a peccato excusari illum, qui in aliquo casu eam prætermittit, ratione gravis periculi, quod vitari non possit, si serventur verba legis; quia Legislatores cum tali periculo obligasse non censentur.

Sunt qui hoc statuunt generale documentum ad medendum scrupulis: Credere scilicet faciliter sapientum, & honorum iudicio, & contra communes eorum sententias non leviter sibi formare scrupulos. Et sane qui Superiorum, & prudentis, pii, doctique Directoris iudicio contra scrupulos agere nolunt, vehementer errant; tum quod iudicium, prudentiamque suam aliorum iudicio superbe præponant; tum quod vix, aut ne vix quidem habere umquam possint veram devotionem, Conscientiæ pacem, cum scriptum sit Psal. 75. *Factus est in pace locus ejus.*

Nec retardare scrupulosos debet a prosequenda Superioris, vel Directoris sententia, illius mediocris vel sapientia, vel prudentia, vel pietas. *Non enim, ait idem Gersoninus, commisisti te, & salutem tuam in manu hominis, quia prudens est, & plurimum litteratus, & devotus, sed quia tibi est secundum Regularem institutionem Præpositus, & Prælatus..... Et tanto erit obedientia tua placentior Deo, tibi que fructuosior, quanto est indignior ille, cui propter Deum subjici non refugis. Denique concludit. Cave, ne dum quæris securitatem, nec illam adipiscaris, & in gravem tuas præsumptionis foveam.*

Hic autem nota, haud esse scrupulositatis indicium trepidare, ne forte displiceat Deo, quod a nobis

nobis rectum existimatur. Non enim id est scrupulositatis, sed justæ cautionis officium : nam, ut ait S. Gregorius (a). „ Quia culpæ subreptio, vel in „ ipso virtutis actu vix vincitur ; quid ad securitatem superest, nisi ut studiose semper, & in virtute timeatur? „

CAPUT III.

De Conscientia probabili, seu de Probabilitate.

Q. I. **Q**UAM sententiam teneamur sequi, cum duæ opiniones occurrunt in aliqua materia morum?

R. Si duæ opiniones occurrant, quarum una favet legi contra libertatem, altera favet libertati contra legem, non licet agere secundum illam, quæ stat pro libertate, rejecta altera, quæ legi consona est, & probabilior. Id colligitur 1. ex præcepto charitatis, quo tenemur Deum ex toto corde relicta probabiliori sententia, quæ favet legi, eligimus minus probabilem faventem libertati contra legem. Quis enim sincerus amicus, ut suo commodo indulgeat, vult ea, ex quibus prævidet, amicum suum probabiliter offensum iri? 2. Ex verbis Apostoli (b): *Ab omni specie mala abstinete vos.* At nonne speciem mali præferret opinio probabilis favens libertati adversus legem, cum ejus objectum sit probabiliter inhonestum? 3. Ex verbis Ecclesiast. 37. *Ante omnem actum consilium stabile præcedat te.* Quia autem dixerit, stabile esse consilium ex opinione minus probabilis? 4. Ex Doctrina S. Augustini (c), qui dogma Accademicorum refellens, nempe: *Cum agit quisque, quod ei probabile videtur, non peccat,*

nec

(a) L. 9. Mor. cap. 17. (b) 1. Thessal. 5.

(c) L. 3. contra Accadem. cap. 16.

nec errat; ostendit, hoc principium omnibus criminibus patrocinari, quia nemo est, cui non possit esse probabile, licitum esse illud crimen, quod perpetrat. 5. Ex S. Thoma. (a), qui loquens de habente plures Præbendas, in quamdam dubitationem inducitur ex contrariis opinionibus, ait: *Si manente tali dubitatione plures Præbendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat*. At fieri ne potest, ut qui sequitur opinionem probabilem faventem libertati contra legem, relicta probabiliori, in nullam dubitationem inducatur? Sane assensus ille minus probabilis est cum formidine erroris; & opinio minus probabilis est probabilius peccandi periculum. 6. Demum idipsum suadet ex eo, quod maximæ sit imprudentiæ, in salutis æternæ negotio, relicta probabiliori sententia, amplecti minus probabilem. Quis enim non imprudentiæ modo, sed & insaniæ non damnet illum, qui affirmantibus aliis, escam esse veneno infectam, aliis minus probabiliter negantibus, horum opinioni adhærens, escam quasi innoxiam securus sumat?

Traditæ Doctrinæ nullo modo conformis est propositio damnata ab Alexandro VIII.: *Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam*. Nam opinio probabilis favens cupiditati contra legem, non solum probabilissima non est, sed neque vere probabilis (b).

Q. 2. An extrinseca probabilitas morali opinioni securitatem conciliet?

R. Extrinseca probabilitas ex unius, vel plurium Scriptorum auctoritate petita, opinioni morali securitatem conciliare non potest, nisi opinio sit Legi Divinæ consentanea. Id exprimit S. Augustinus,

(a) Quodlib. 8. q. 6. art. 3.

(b) Natalis Epist. 49.

nus, (a) cum ait : *Solis eis Scripturarum Libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, ut nullum eorum Auctorem scribendo aliquid errasse, firmissime credam Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi, vel per illos Auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere poterunt. Nisi ergo unius, vel plurium Scriptorum, aut Doctorum opinio sit Divinæ Legi consona, a peccato liberare non potest. Unde Innocentius XI. has propositiones damnavit : *Generatim dum de probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis remui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confessi aliquid agimus, semper prudenter agimus* ≡ *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.* Et Alexander VII. hanc aliam propositionem confixit : *Si liber sit alicujus Junioris, ac Moderni, debet opinio conseri probabilis, dum non constet, rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.**

Itaque morum regulæ ex Scriptura, ex Traditione, ex Ecclesiæ Canonibus &c., non ex solis hominum opinionibus depromendæ sunt, inde enim sumi debet Evangelica vivendi norma. Quamobrem doctrina morum a Veteribus, & Sanctis, magis quam a Recentioribus Auctoribus hauriri debet, juxta illud Eccles. 8. *Non te prætereant narratio seniorum : ipsi enim didicerunt a patribus suis.* Sane Recentiorum opiniones, quæ nec Scriptura, nec Traditione, nec solidis, sed verisimilibus dumtaxat rationibus, aut extrinseca probabilitate, idest Recentiorum pariter Doctorum auctoritate nituntur, ab errore nullatenus distinguuntur. Nam, ut ait (b)

S. Au-

(a) Epist. 82. al. 19. ad S. Hieronymum.

(b) L. de utilitate credendi, cap. 11.

S. Augustinus : *Quod intelligimus , debemus rationi : quod credimus , auctoritati : quod opinamur , errori.*

Q. 3. Quæ pars eligenda sit in dubiis?

R. In dubiis tutior pars est eligenda : quæ est Juris regula fundata in Jure naturali , quo prohibetur omnibus , ne se periculo peccati exponant , aut salutem suam in discrimen adducant , juxta illud Eccles. 3. *Qui amat periculum , in illo peribit.* Hinc in Clement. Exivi , de verborum significat. dicitur : *In his , quæ salutem animæ respiciunt , ad vitandos graves remorsus conscientiæ , pars securior est tenenda.* Ex quibus constat , regulam illam Juris non esse merum consilium , sed præceptum , eamque non solius facti , sed juris etiam quæstiones spectare. Frustra vero objicitur Regula Juris Civilis : *In dubiis potior est conditio possidentis.* Nam possessio , nisi sit pacifica , nullum jus præbet : possessio autem , quam Probabilistæ obtinent , pacifica numquam fuit. Præterea axiomata illud tantum valet in foro exteriori , & in materia justitiæ commutativæ , non vero aliarum virtutum , nec in foro Conscientiæ . Nam forum judiciale pœnam irrogat , quæ ex se odiosa est ; & ideo dubia occurrentia explicari debent in favorem Rei . At forum Conscientiæ respicit emendationem Pœnitentis , qui proinde tenetur sequi partem tutiorem faventem legi , non sibi . Similiter aliæ virtutes , in hoc differunt a justitia commutativa , quod illæ nobis provideant , ista alienum jus procuret . Cum ergo nemo a sua possessione seipsum dejiciat , aut sibi litem intentet , jus istius possessionis inepte extenditur ad materiam aliarum virtutum .

Q. 4. An semper teneamur sequi sententiam tutiorem?

R. 1. Si duæ opiniones oppositæ judicentur æque , vel quasi æque probabiles , necessario eligenda est opinio tutior (a) . Nam inter opiniones æque probabi-

(a) Vide C. veniens , ext. de Presbyt. baptiz.

babiles animus est dubius; in dubiis autem tutior pars est eligenda.

2. Si ex duabus opinionibus una sit tutior, & altera ipsi opposita verior, ac probabilior, nemo tenetur sequi opinionem tutiorem; quia eligendo verior, & probabilior, nullo modo versatur in dubio, sed est moraliter certus; quandoquidem præsumptio vehemens pro certitudine habenda est (a).

3. Si ex duobus opinionibus oppositis æque probabilibus, exploratum non sit, quænam sit tutior; servandæ sunt regulæ a Jure præscriptæ (b), quas oportet sequi in dubiis. Hujusmodi sunt: *In dubio judicandum, ut actus valeat potius, quam pereat* (c). *In dubiis id sequendum, quod in regione, in qua actum est, frequentatur* (d). *Minime sunt mutanda, quæ interpretationem certam semper habuerunt* (e). *In pari causa possessor prior haberi debet* (f); & standum potius pro Reo, quam pro Actore, nisi in causa favoribili, qualis est causa Matrimonii, libertatis, dotis, & testamenti. Unde versus illi

*Stat testamentum, libertas, conjugium, dos:
Si sint æquales, qui producuntur utrimque.*

Alias ubi sunt opiniones discordes, Judex tenetur sequi opinionem communem (g). Denique in dubiis præferendum est, quod benignius, quod verisimilius, quod plerumque fieri solet (h).

Q. 5. Quid faciendum, si nova aliqua emergat moralis quæstio, quæ a Theologis solvi non possit?

R. Si quæstio gravis emergat circa morum discipli-

(a) C. afferte, ext. de præsumpt.

(b) Vid. tit. de Regulis Juris, de rebus dubiis, de Legibus.

(c) L. 1. ff. de rebus dubiis.

(d) L. semper in stipulat. ff. de reg. jur.

(e) L. minime, ff. de Legibus.

(f) Reg. 128. ff. de reg. Juris.

(g) Collig. ex C. novimus, ext. de verb. significat.

(h) Collig. ex l. semper in obscuris ff. de reg. Juris.

plinam, & ob sui novitatem, obscuritatem, difficultatem solvi a Theologis non possit, roganda est sententia Episcoporum, ac præsertim Romani Pontificis. Hinc solemnis consuetudo ab antiquis temporibus in Ecclesia semper observata, ut in causis majoribus, & difficilibus fidem, vel mores spectantibus, Sedis Apostolicæ sententia rogaretur, ejusque responsum instar legis haberetur (a). Id constat ex Jure Canonico, cujus maxima pars complectitur responsa Romanorum Pontificum ad quæstiones, quas totius Orbis Christiani Episcopi ad Sedem Apostolicam referebant.

Q. 6. An in concursu duarum opinionum seligenda sit, quæ melioribus rationibus nititur?

R. Cum S. Scripturæ, Patrum, & Canonum auctoritate quæstiones morales solvi non possunt, opinio seligi debet, quæ melioribus rationibus nititur, & a Theologis numero, doctrina, pietate præstantioribus asseritur. *Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda est*, ut ait S. Augustinus (b), & refertur Can. *Sana*, d. 9. Magis ergo ponderandæ sunt rationes, quam numerandi Auctores, qui sæpe alios sequuntur, euntes, non quo eundem est, sed quo itur. Hinc Rom. Rota, & Sac. Congregatio in casibus emergentibus sequuntur opiniones, quæ firmioribus rationibus fulciuntur.

Q. 7. An Medicus in medicinæ praxi teneatur sequi opinionem probabiliorem?

R. Affirmative: etenim Medicus nihil debet omittere, ut quantum in ipso est, sanitatem ægri procuret: quod nisi præstet, peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, quia deest suo officio. Medico igitur non licet sequi in medicinæ praxi opinionem minus probabilem, præbendo medicamenta, quæ probabilius nocitura sunt ægroto,

(a) Vide Epist. Innoc. I. Epist. ad Exuperium.

(b) Lib. 1. de Civit. c. 22.

to, quam profutura (a); & id faciens foret homicida: nam ut dicitur *Can. absit, d. 50. Hoc non est curare, sed, si dicere verum volumus, occidere.*

Q. 8. An Judex possit sequi opinionem minus probabilem, posthabita probabiliori?

R. Negative: siquidem Judex est in terris minister Dei, qui Veritas est, ideoque debet judicium suum cum veritate conformare: id autem minime præstaret, si relicta probabiliori, sequeretur opinionem minus probabilem. Quare non potest Judex absque personarum acceptione, sententiam ferre in gratiam partis, pro qua militant rationes levioris momenti, adversus aliam partem, pro qua proferuntur rationes validiores. Nec etiam debet niti exemplis, aut præjudicijs, sed legibus, & justitia. *Non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum Judicium vitium extendi oportet (b).* Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Quando litigantes habent pro se opinionem æque probabilem, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.* Et Innocentius XI. hanc aliam proscripsit: *Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.*

Q. 9. An Princeps, vel Respublica in bello indicando, sequi licite possint opinionem minus probabilem.

R. Negative: Iniquum est enim, ut Rex, qui pacifice Regnum possidet, vi dejiciatur e sua possessione, in paritate opinionum utrimque probabilem; & multo magis, si ejus jus nitatur momentis probabilioribus: quandoquidem in pari causa melior est conditio possidentis.

Q. 10. Quæ sententia eligi debeat in administratione Sacramentorum?

Tom. III.

E

R. In

(a) Coll. ex C. tua nos, ext. de homic.

(b) L. nemo, C. de sentent. & interloc. omnium Judicium.

R. In Sacramentis administrandis licitum non est sequi opinionem minus probabilem, minusque tutam, relicta probabiliori, ac tutiori; quia validitas Sacramenti periculo exponeretur. Unde Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.*

Peculiari etiam ratione non licet Sacerdoti in administratione Sacramenti Pœnitentiæ sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori, ac tutiori; quia ipse fungitur officio Judicis, & Medici: Judex autem, & Medicus tenetur sequi opinionem probabiliorem, ut dictum est.

Ex quo sequitur, Confessario licitum non esse iudicium suum accommodare opinioni minus probabili pœnitentis: alioquin non ipse, sed pœnitens Judex esset in sacro Tribunali; ideoque graviter peccaret, ministerium suum prodendo. Idem dic, si pœnitentem absolvat minus probabilem opinionem sequutum, & in ea perseverantem: nam talis non esset vere pœnitens, quia præter peccatum commissum, haberet etiam erroris contumaciam, & peccandi propositum cum tali errore conjunctum.

Q. II. An vir Theologus consilium dare possit secundum opinionem, quæ ipsi videtur minus probabilis, & minus tuta?

R. Negative: nam, ut ait S. Ambrosius (a): *Hoc est consilium Dei habere, explorare diligenter omnia, & que meliora sunt, suadere; quæ tutiora demonstrare.* Profecto si, ubi de vita agitur, vel de bonis fortunæ, licitum non est præbere proximo aliquod consilium.

(a) Epist. 63. n. 29.

filium probabilius nociturum, quam profuturum ipsius saluti, aut rebus; quanto minus licitum erit viro Theologo dare consilium in rebus animæ secundum opinionem minus probabilem, ac minus tutam?

Q. 12. An liceat exquirendæ sententiæ causa, varios adire Doctores, seu casuum Arbitros?

R. Si quis studio cognoscendæ veritatis, vitandi erroris, exquirendæ sententiæ legi Dei consentaneæ, varios Doctores, seu casuum Arbitros adeat, laudabiliter facit; agitur enim de re, in qua, ut Lactantius (a) ait, *Si quid fuerit erratum, vita omnis evertitur*. At si varios Doctores adeat ea intentione, ut ex eorum opinionibus illam seligat, non quæ probabilior, & tutior, sed quæ commodior visa fuerit; id nihil aliud videtur esse, quam *coacervare sibi Magistros prurientes auribus, & a veritate auditum avertere*, ut loquitur Apostolus (b).

Q. 13. An homines ignari, & rudes possint tuta conscientia aliorum consilium sequi.

R. Nedum ignari, & rudes, sed & scrupulosi tuta conscientia sequi possunt consilium Pastoris sui, aut conscientiæ Moderatoris, in illis rebus, quæ legis naturalis in omnium cordibus exaratæ lumine cognoscere non possunt, & quas absque sua culpa ignorant, ambulantes cum timore, & de sua salute solliciti. Si enim decipiantur, non extrinseca probabilitas, sed ignorantia invincibilis illos excusat (c).

(a) Lib. 3. Institur. cap. 7. (b) 2. Tim. 4.

(c) Natalis Epist. 47.

TRACTATUS III.

De Vitiis Capitalibus.

Septem vulgo recensentur Capitalia Vitia, scilicet Superbia, Avaritia, Luxuria, Invidia, Gula, Ira, & Acedia. S. Gregorius (a) Superbiam ponit extra numerum horum vitiorum, eo quod est omnium vitiorum regina; statuit vero inanem gloriam Vitium Capitale: quam sententiam sequitur S. Thomas (b). Hæc Vitia dicuntur Capitalia, quia sunt veluti principia cæterorum.

CAPUT I.

De Superbia.

ARTICULUS I.

De quidditate, speciebus, & gradibus Superbiæ.

Q. I. **Q**uid sit Superbia? & quale peccatum?
 R. Superbia est *excellentiæ propriæ inordinatus amor*; sive, ut ait (c) S. Augustinus, *Perverse celsitudinis appetitus*. Est quodam sensu peccatum generale, quatenus ex ea omnia vitia oriri possunt; sive per se, quatenus ad propriam excellentiam ordinantur; sive per accidens, quatenus superbus Divinam Legem contemnit, qua prohibetur, ne peccet. Ratione tamen objecti, idest propriæ excellentiæ inordinate appetitæ, est peccatum speciale.

Ex genere suo superbia est peccatum mortale; dicitur enim II. 28. *Væ coronæ superbiæ*. Verum, inquit

(a) Lib. 31. Mor. cap. 17. (b) 2. 2. q. 132. art. 4.
 (c) Lib. 24. de Civit. cap. 23.

quit (a) S. Thomas, *aliqui motus superbiæ sunt peccata venialia, dum eis ratio non consentit.*

Vulgo superbia censetur Vitium Capitale, quatenus est speciale peccatum, ex quo multa peccatorum genera derivantur. Dicitur autem vitiorum regina, secundum generale influxum, quem exercet in cætera peccata.

Primum, gravissimumque omnium peccatorum superbia est. Primum quidem; tum ratione aversionis, quæ ad superbiam per se, ad alia vero peccata ex consequenti pertinet; tum quia cætera vitia ex superbia oriri possunt. Est autem ex genere gravissimum peccatorum ratione aversionis a Deo: nam, ut animadvertit (b) S. Thomas, *averti a Deo, & ejus præceptis, quod est quasi consequens in aliis peccatis, per se ad superbiam pertinet, cujus actus est Dei contemptus.* Hinc illud Boetii: *Cum omnia vitia fugiant a Deo, sola superbia se Deo opponit.* Quare dicitur Jac. 4. *Deus superbis resistit.* Præterea alia peccata graviora fiunt ex superbia: nam infidelitas, desperatio &c. evadunt graviora, si fiant ex superbia, quam si procedant ex infirmitate, vel ignorantia.

Denique superbia est vitiorum omnium periculosissimum; tum quia, ut ait S. Gregorius (c), *alia vitia eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsa destruantur Superbia autem nequaquam unius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, & quasi generalis, ac pestifer morbus corpus omne corrumpit.* Tum quia, ut loquitur (d) S. Augustinus: *„Vitia cætera in peccatis, superbia vero etiam in recte factis timenda est, ne illa, quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur.“* Tum quia maxime infidiatur justis, ut eos dejiciat;

E 3

¶ quo

(a) 2. 2. qu. 162. art.

(b) Ibid. art. 6.

(c) Lib. 29. Mor. cap. 18.

(d) Epist. 118. 21. 56. n. 22.

quo ditiores quemque ceperit, eo in dominio durior exsurgit: quia quo amplius res virtutis sine humilitate agitur, eo latius ista dominatur, inquit (a) S. Gregorius. Tum tandem, quia superbia ultimo destruitur in hominis animo, Deo illam non cito sanante, ne de ipsa devicta homo superbiat, ut docet (b) S. Augustinus. Quamobrem iusti debent perpetuo vigilare, ne superbia obrepit, recogitantes illud ejusdem (c) S. Augustini: Vere ille immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret: quia hoc est ultimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit.

Q. 2. Quot sint species Superbiæ?

R. Hujus tam periculosi vitii quatuor species, seu modos explicat (d) S. Thomas. 1. Cum quis bona sive corporis, sive animæ, sive naturalia, sive supernaturalia habere putat a se ipso. 2. Cum illa, quæ habet, bona agnoscit quidem a Deo, sed ea meritis suis tribuit; vel ita apud se existimando; vel volendo, ut alii ita sentiant; vel opere externo ita se gerendo, ac si meritis suis illa consequutus esset; vel illa sic habere desiderans; vel dolens, quod ita non habeat. 3. Cum quis arrogat sibi ea bona, quæ vere non habet, cujuscumque sint generis, idque sive in sua, sive in aliorum opinione, sive opere, sive desiderio. 4. Cum despectis cæteris, videri satagit, aut peroptat singulariter habere, quod habet, aut aliis scientia, virtute alisque sive corporis, sive animi dotibus, & sive naturæ, sive gratiæ, sive fortunæ bonis antecellere.

Hæ quatuor species superbiæ sunt peccata mortalia, si motus superbiæ sint deliberati. Tertiam, & quartam ob levitatem materiæ quandoque excusari a mortali, non ignobiles Theologi censent: nam
si cum

(a) Loco cit. (b) Lib. de nat. & grat. cap. 28.

(c) Enar. 1. in Psal. 118, n. 17. (d) 2. 2. q. 162. ar. 4.

si cum gravi Dei irreverentia, vel gravi damno, aut contemptu proximi conjunctæ sint, certum est, esse peccata lethalia; v. g. si quis de dotibus ad Ecclesiæ regimen, vel ad gerendos Magistratus necessariis, quibus tamen destitutus est, ad Ecclesiasticas Dignitates, vel ad publica Munera capeffenda gloriatur. Si quis se locupletissimum simulet, talemque malis artibus haberi curet, ut in amplissimam, ac ditissimam familiam nubat, cum revera sit inops. Si quis ne a familiæ suæ claritate degenerare videatur, ingentia debita contrahat, quibus solvendis se non satis futurum prævidet. Si quis ita fortunæ bonis, aut potentia, scientia &c. insolescat, ut ad excellentiam propriam velut ad ultimum finem actiones suas dirigat, Divinam Legem transgredi, proximosque conculcare paratus, ut excellentiam suam, vel conceptam de illius singularitate opinionem tueatur.

Q. 3. Quot sint gradus superbiæ?

R. S. Bernardus duodecim gradus superbiæ designat, scilicet curiositatem, mentis levitatem, ineptam lætitiã, jactantiam, singularitatem, arrogantiam, præsumptionem, defensionem peccatorum, simulatam confessionem, rebellionem, libertatem, & peccandi consuetudinem. Hi gradus non solum superbiæ species, sed etiam quædam antecedentia, & consequentia complectuntur (a).

ARTICULUS II.

De Humilitate.

Q. 1. Quid sit Humilitas, & quæ ejus necessitas, & excellentia?

R. Humilitas est *virtus temperans, & refrænans animum, ne immoderate tendat in excelsa* (b). Magnanimita-

E 4

mita-

(a) Vide S. Thom. 2. 2. q. 162. a. 4. ad 4.

(b) Ibid. qu. 161. a. 1.

mitati non opponitur. *Humilitas enim reprimit appetitum, ut tendat in magna præter rationem rectam. Magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem rectam (a).*

Humilitatis necessitatem ad salutem æternam ostendunt verba Christi (b): *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in Regnum Cælorum.*

Humilitas appellatur *virtutum ærarium (c)*; compendium omnium Christianæ Religionis præceptorum (d); tota Christianæ Sapientiæ disciplina (e); virtutis caput, sapientiæ mater (f); cælestis ædificii firmissimum fundamentum (g); non quod per eam primus fiat accessus ad Deum; id enim ad fidem pertinet; sed quatenus expellendo superbiam, hominem Deo subjicit, ut influxum Divinæ gratiæ suscipiat (h); quia *si nutet illa, virtutum aggregatio nonnisi ruina est (i).*

Hanc ergo Christiani omnes custodire debent, 1. quidem, ut Deum ad se alliciant, qui ait II. 66. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum, & contritum spiritu, & tremementem sermones meos?* 2. Ut Christianorum appellatione digni sint; nam a Christo appellantur, *cujus Evangelium nemo intuetur, qui non eum doctorem humilitatis inveniat (k).* 3. Ut suos vincant hostes; nam *tota victoria Salvatoris, quæ & diabolum superavit, & mundum, & humilitate capta, humilitate confecta est (l).* 4. Ut beati sint; ab ea enim Christus beatitudines auspicatur, cum ait Matth. 5. *Beati pauperes spiritu.*

Porro illi maxime debent esse hujus virtutis sc-
ctato-

(a) S. Thom. qu. cit. ad 3. (b) Matth. 18. (c) S. Basil. Monast. Const. c. 16. (d) S. Aug. Epist. 118. al. 56. n. 12. (e) S. Leo Ser. 7. de Epiph. (f) S. Chrylost. Homil. 48. in Matth. (g) Cassianus lib. 12. can. 31. (h) S. Thom. 2. 2. qu. 161. art. 5. ad 3. (i) S. Bernard. lib. 5. de Consid. cap. 14. (k) S. August. lib. San. Virg. cap. 32. (l) S. Leo Serm. cit.

Statotes, qui magno bono aliquo cæteris eminent, juxta illud Eccl. 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Ex quo colligit S. Augustinus (a), Virgines cæteris humiliores esse debere, pura sancta virginitas magnum bonum est.

Q. 2. Quæ sint Christianæ humilitatis officia?

R. Duo præcipua sunt. 1. Hominem Deo subicere; 2. deprimere infra cæteros homines. Quid æquius, quam subjici Deo, cujus respectu nihil sumus, & si quid sumus, ab ipso, & per ipsum sumus? Quod vero humilitas cæteris hominibus hominem subdat, docet Apostolus Phil. 2. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantur.* Verum quia, ut ait S. Augustinus (b), *Humilitas in parte veritatis, non in parte falsitatis collocanda est,* explicare oportet, qua ratione humilitas infra cæteros homines nos deprimat. Itaque cum in homine duo possint considerari, scilicet id quod est Dei, & id quod est hominis; quilibet homo secundum id quod est suum, debet se aliis subicere quantum ad id, quod est Dei in ipsis, idest alios sibi anteferre secundum dona Dei, quæ in illis agnoscit. Non requirit autem humilitas, ut quis dona Dei sibi collata existimet minoris iis, quæ alteri collata sunt; neque ut peccata sua, vel defectus comparans cum manifestis aliorum peccatis, ac defectibus, se magis peccatorem quolibet alio existimet. Potest autem, imo & debet existimare qui vere humilis est, aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet; vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est (c).

Ut primum humilitatis officium homo impleat, necessaria est ipsi cognitio Dei; ut alterum, cognitio sui.

(a) Loco cit. (b) Lib. de Nat. & Grat. cap. 34.

(c) Vide S. Thom. 2. 2. q. 161. art. 3.

fui. In qua duplici cognitione summa salutis posita est (a).

Quamvis autem in externis humilitatis actibus, sicut in actibus cæterarum virtutum, servanda sit moderatio, præsertim ab iis, qui alios regunt, ne dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur austeritas (b); tamen in affectu, & opinione etiam Prælati debent subditis se proponere. *Quid scis enim, inquit S. Bernardus (c), si unus ille, quem forte omnium vilissimum, atque miserrimum reputas melior & te, & illis, mutatione dexteræ Excelsi, in se quidem futurus sit, in Deo vero jam sit?* Nemini ergo debet se homo præponere, imo nec comparare. Sane qui absque palpatione se dijudicat, procul dubio humiliatur in oculis suis. Verum si displicet ei, ut alii de ipso similiter sentiant, necessitate, non voluntate humiliatur. *Cognitio proprii defectu (ait (d) S. Thomas) pertinet ad humilitatem, sicut regula quædam directiva appetitus, sed in ipso appetitu consistit humilitas essentialiter.*

Q. 3. Quot sint humilitatis gradus?

R. S. Thomas (e) ex SS. Benedicto (f), & Bernardo (g) duodecim recenset gradus humilitatis. 1. Est timor Dei, & perennis præceptorum ejus memoria, atque æternæ retributionis per gloriam, vel supplicium, quæ nos expectat. 2. Abdicatio propriæ voluntatis, ejusque ad Divinam accommodatio. 3. Obedientia Majoribus, & præcipue Præpositis. 4. Ut in ipsa obedientia in duris, & contrariis rebus, vel irrogatis injuriis homo patientiam amplectatur, nec deficiat, sed ad finem usque perseveret. 5. Ut suas pravas cogitationes, & mala clam
com-

(a) Vide S. Bernard. Serm. 36. in Cant. (b) S. Aug. in Reg.
(c) Serm. 37. in Cant. (d) 2. 2. q. 161. a. 3. (e) Qu. cit. a. 6.
(f) In Reg. c. 7. (g) Tract. de grad. humil.

commissa, humiliter suæ conscientiæ Moderatori aperiat. 6. Ut abjectionem omnem, contemptumque sui libenter ferat, & in omnibus suis operibus se operarium malum, & inutilem existimet. 7. Ut omnibus se viliores, & inferiores non solum lingua pronunciet, sed intimo affectu credat. 8. Ut nihil agat, Monachus quidem contra Regulam, & Majorum exempla; Christianus vero quilibet præter id quod docet Evangelium, & Ecclesia proponit, & approbat. 9. Ut linguam coerceat, ne loquatur, nisi ob Dei gloriam, & rerum suarum, proximique necessitatem. 10. Ut non facile solvatur in risum, & ineptam lætitiâ. 11. Ut cum loquitur, leniter, sine risu, humiliter, & cum gravitate, pauca verba, & prudentiæ sale condita, non clamosa, sed submissa voce proferat. 12. Ut non solum animo, sed toto corporis habitu, in omni loco humilitatem præferat.

Q. 4. Quæ sint rationes ad humilitatem incitantes?

R. Ad humilitatem maxime movere nos debent. 1. Originis nostræ consideratio; fuimus enim in ortu sperma fœtidum; sumus in vita fæcus stercoreum; erimus post mortem cibus vermium. 2. Ægritudinum, ac miseriarum animæ consideratio, ignorantia scilicet, difficultatis ad bonum agendum, & ad domandam concupiscentiam; meditatio quoque peccatorum præteritorum, quotidianorum, occultorum. 3. Recordatio judiciorum Dei, superbis præfertim imminentium, æternæque fortis nostræ ignorantia, qua nescimus, an non solum in præsentibus, sed etiam in futuro, amore, vel odio digni simus. Hæc paucis complectitur S. Bernardus (a): *Cogita, unde veneris, & erubescere; ubi sis, & ingemiscere; quo vadas,*
& con-

(a) Serm. 12. de Div.

Et contremisce. 4. Exemplum Christi, qui ad hoc natus est, vixit, passus, & mortuus est, ut superbium non esse hominem doceret humilis Deus (a); atque ut jam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus (b).

ARTICULUS III.

De inani gloria.

Q. I. Quid sit inanis gloria?

R. Est perversus, & inordinatus gloriæ appetitus. Gloria est clara cum laude notitia. Laudis appetitus non est ex se vitiosus; cum peccatum non sit cognoscere, & approbare quæ a Deo donata sunt nobis, aut quod aliquis velit bona sua approbari. Quia tamen vanum appetere, vitiosum est, ideo vitiosa est inanis gloria. Porro gloria dicitur vana tripliciter, uno modo ex parte rei, de qua quis gloriam quærit, puta, cum quis quærit gloriam de eo, quod non est (seu de bono, quo caret, & quo se præditum falso existimat, vel existimari cupit); vel de eo, quod non est gloria dignum, sicut de aliqua re fragili, & caduca. Alio modo ex parte ejus, a quo quis gloriam quærit, puta hominis, cujus iudicium non est certum. Tertio modo ex parte ipsius, qui gloriam appetit, quia videlicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, vel proximi salutem (c).

Ex quibus constat, inanem gloriam magnanimitati oppositam esse, quia magnitudini animi repugnat, ut quis gloriatur, vel de his quæ non sunt, vel de modicis, & caducis, vel ut nimium delectetur testimonio laudis humanæ (d).

Q. 2.

(a) S. Greg. 1. 34. Mor. cap. 18.

(b) S. August. Enar. 2. in Psalm. 18. n. 15.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 132. a. 1. (d) Ibid. n. 2.

Q. 2. An vana gloria sit peccatum mortale?

R. Quamvis vana gloria non sit ex genere suo peccatum mortale, cum ex se non repugnet dilectioni Dei, & proximi; dilectioni tamen Dei quibusdam in casibus opponitur, ideoque mortale peccatum esse potest, ut docet S. Thomas (a), *ratione materię, de qua quis gloriatur, cum scilicet gloriatur de aliquo falso, quod contrariatur divinę reverentię. Sic peccant, qui de donis Dei gloriantur, quasi illa non accepissent. Qui ex falsis, novisque opinionibus contra fidem, aut bonos mores gloriam captant; aut glorię desiderio aliquid ad fidem pertinere docent, quod tale esse Ecclesia nondum declaravit. Item, qui de peccato mortali gloriantur, sive vere illud commiserint, sive non; & qui de peccatis lethali- bus laudari amant.*

Lethale etiam inanis glorię peccatum committit, *qui bonum temporale, de quo gloriatur, pręfert Deo (b). Dicitur enim Jerem. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua ... sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse me.*

Similiter peccat, *qui pręfert testimonium hominum testimonio Dei (c). Hujusmodi sunt hęretici, necnon Doctores, Auctores, Prędicatores, qui propositiones hęreticas, vel hęresi proximas, erroneas, scandalosas, aut piarum aurium offensivas, Ecclesię, vel Episcoporum, ac pręcipue Romani Pontificis jussu ejurare nolunt, & retractare, ne partę famę jacturam faciant, aut imminutionem ejus patiantur. Item, qui ob hominum rumores, & judicia, aut vituperationem, necessarium virtutis officium prętermittunt; aut Deo ad perfectioris vitę genus interius vocanti non obediunt.*

Mortaliter etiam peccat, ut docet (d) S. Thomas,

(a) S. Thom. qu. cit. art. 3. (b) Ibid.

(c) Ibid. (d) Ibid.

mas, qui intentionem suam refert ad gloriam tamquam ad ultimum finem, ad quem scilicet ordinat etiam virtutis opera, & pro quo consequendo non prætermittit facere etiam ea, quæ sunt contra Deum. Ita peccant, qui metu infamiae ab aliquo intentatae mortaliter peccant; Qui ob lethale peccatum, aut finem cum eo conjunctum, gloriam, aut humanam laudem aucupantur, verb. grat. ut mulieris alicujus pudicitiam expugnent, ut ad dignitatem, vel officium aliquod perveniant, cum sint indigni. Item qui dignitates, vel officia adepti immerentes, gloriam emendicant, vel emunt, conductis hominibus, qui egregia de ipsis prædicent, ne muneribus illis impares existimentur. Qui mavult grave damnum proximo inferre, quam famæ suæ discrimen subire, v. g. Medicus, qui Medicum alterum ipso forte doctiorem, & majoris experientiæ recusat accersere, ut ægrotum periculose laborantem communi consilio curent; Theologus imperitus, aut semidoctus, qui ad difficiles morales casus respondet, doctioribus inconsultis, ne imperitus, aut minus doctus videatur.

Extra casus recensitos inanis gloria est peccatum veniale, maxime tamen periculolum; tum quia bonum opus meritum amittit, si fiat ob vanam gloriam; tum quia, ut docet S. Thomas (a), *inanis gloria est dispositio ad gravia peccata, inquantum scilicet per inanem gloriam redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso confidens. Et sic etiam paulatim disponit ad hoc, quod homo privetur interioribus bonis.* Tum quia homines etiam justi plerumque putant, se gloria, & laude humana delectari ob aliorum spirituales utilitates, cum tamen eam ament propter seipsos. Nam *utilitate proximi moveor in laudibus meis*
(in-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 142. ar. 3. ad 3.

(inquit (a) S. Augustinus), *cur minus moveor, si quisquam alius injuste vituperetur, quam si ego?* Ut ergo periculum devitemus, sequamur oportet monitum ejusdem S. Augustini (b), ut scilicet, cum alii nos laudant de recte factis, magis gratulemur illis, quibus recta placent, quam nobis ipsis, qui recte viveremus, etiam si nemo laudaret; gaudentes, quod Deus in nostra vita bona ab aliis honoretur.

Q. 3. Quæ remedia adhibenda sint adversus inanem gloriam?

R. Considerare juvat 1. ipsius inanis gloriæ vanitatem, quia nihil est. 2. Operum nostrorum defectus plurimos, frequentissimos, sæpe nobis ignotos. 3. Deum esse, qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate. 4. Præmium æternæ gloriæ, quo inanis gloria nos frustratur, permutans spem illius in mercedem transitorii favoris. 5. Exemplum Christi (c), qui vanam gloriam fugiendam verbis, & factis docuit, dum jussit miracula sua celari. 6. Avertendi sunt oculi a bonis operibus nostris, & reflectendi in defectus, ac peccata nostra. 7. Recurrendum est ad divini judicii considerationem, ejusque subtile examen metuendum. Quo spectat illud S. Gregorii (d): *Si distractionem Judicis vigilantè attenderent, plus de malis suis metuerent, quam de imperfectis bonis exultarent.*

ARTICULUS III.

De filiabus inanis gloriæ.

Septem hujus vitii filias recenset S. Gregorius (e), Inobedientiam, Jactantiam, Hypocrisim, Contentionem, Pertinaciam, Discordiam, & novitatum
Præ-

(a) L. 10. Confess. cap. 37.

(b) L. 2. de Serm. Dom. in monte, cap. 1. (c) Matth. 9.

(d) L. 22. Mor. cap. 5. (e) L. 31. Mor. cap. 17.

Præsumptionem. Hæc vitia dicuntur filiæ inanis gloriæ, quia ordinantur ad manifestationem propriæ excellentiæ, quæ est finis vanæ gloriæ. Vitia porro, quæ ad finem alicujus vitii capitalis ordinantur, dicuntur ejus filiæ.

§. I.

De Inobedientia.

2. **Q**uid fit inobedientia? & cujus gravitatis?

R. Inobedientia est peccatum, quo violatur præceptum superioris, ex contemptu (a). Si contemptus est perfectus, hoc est, si quis ita est affectus, ut nulli superiori parere velit, quidquid præcipiat, & ideo renuit aliquid agere, vel pati, quia præceptum est; inobedientia est peccatum mortale etiam in rebus minimis; est enim contra charitatem Dei, quæ exigit, ut divinis mandatis obtemperemus, quorum unum est, parere superioribus: nam qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit (b). Est etiam contra dilectionem proximi, quatenus inobediens superiori, proximo subtrahit obedientiam, quam ei debet (c).

Ad dignoscendam inobedientiæ gravitatem, hæc statuuntur regulæ. 1. Inobedientia tanto est gravior, quanto qui præcipit, est superior. Hinc magis peccat, qui Deo, quam qui homini non obedit (d).

2. Inobedientia, qua contemnitur divinum mandatum, est eo gravior, quo melius est, & majoris momenti, quod Deus præcipit: nam, ut observat S. Thomas (e), quanto aliquid est melius, tanto Deus vult illud magis impleri: unde gravius est non obedire præcepto de dilectione Dei, quam præcepto de dilectione proximi.

3. In

(a) S. Thom. 2. 2. q. 165. ar. 1.

(b) Rom. 13.

(c) S. Thom. loc. cit.

(d) Idem ibid. ar. 2.

(e) Ibid.

3. In iis, quæ solum præcipiuntur ab homine, quia homo non semper magis vult, quod est melius, ideo ait S. Thomas (a) : *Non est gravius peccatum ex eo, quod majus bonum præteritur, sed ex eo, quod præteritur illud, quod est magis de intentione præcipientis.*

4. „ Inobedientia, qua contemnitur præceptum hominis, levior est peccato, quo contemnitur ipse præcipiens; quia ex reverentia præcipientis procedere debet reverentia præcepti. Et similiter, peccatum, quod directe pertinet ad contemptum Dei, sicut blasphemia, vel aliquid hujusmodi, gravius est eo, in quo contemnitur solum Dei (b) præceptum (c). “

§. II.

De Jactantia, & Ironia.

Q. I. **Q**uomodo definitur jactantia? & quale peccatum fit?

R. Jactantia est peccatum, quo homo verbis se extollit supra id, quod in se est secundum rei veritatem, aut secundum aliorum opinionem. Oritur frequentius ex superbia, & ad inanem gloriam, ut ad finem tendit. Quandoque procedit ex sola vanitate, & pro fine habet solam delectationem, vel lucrum jactatoris, ut in iis, qui se peritos Medicinæ, vel divinationis jactant,

Tom. III.

F

Ja-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 105. a. 2.

(b) Ibid.

(c) Nota ex S. Thoma q. cit. ar. 1. ad 1. quod licet omne peccatum mortale sit inobedientia materialiter, quia importat transgressionem divini præcepti; non tamen est inobedientia proprie, & per se loquendo, sed solum tunc, quando aliquis præceptum

contemnit, quia ex fine morales actus speciem habent. Cum autem aliquid sit contra præceptum, non propter præcepti contemptum, sed propter aliquid aliud, est inobedientia materialiter tantum (nisi sit transgressio præcepti, ad quod præcise ex obedientia tenemur), sed pertinet formaliter ad aliam speciem peccati.

Jactantia est peccatum mortale, 1. cum quis jactanter de se profert, quod est contra gloriam Dei, ut se jactavit Rex Tyri (a). 2. Cum proximo debitam charitatem extinguit, puta, cum aliquis jactando seipsum, in aliorum contumelias prorumpit, ut Phariseus Publicano insultans, de quo legitur Luc. 18. 3. Cum quis jactatur de peccato mortali. 4. Cum jactantia procedit a superbia, vel ab inani gloria, quæ est peccatum mortale, ut si quis se extollat, ut alterius merita obumbret, illiusque estimationem minuatur. 5. Cum quis se jactat ob lucrum aliquod illicitum, & cum gravi proximo damno conjunctum; vel ut Beneficium Ecclesiasticum, aut quamlibet Præfecturam obtineat, quibus est indignus. 6. Qui se jactat, ut jurgia concitet, peccat mortaliter, quia Deus detestatur illum, *qui seminat discordias* (b). Si tamen jactantia sit causa jurgiorum non per se, sed per accidens, non est peccatum mortale.

Est autem jactantia peccatum veniale, 1. si quis aliqua de se jactet, quæ non sunt, nec contra Deum, nec contra proximum. 2. Si se jactet delectationis causa, quod pertinet ad mendacium jocosum, nisi forte hoc divinæ dilectioni præferret, ut propterea Dei præcepta contemneret. 3. Videtur jactantia ad mendacium officiosum pertinere, cum aliquis de hoc se jactat, ut gloriam, vel lucrum acquirat; dummodo hoc sit sine damno aliorum; alioquin pertinet ad mendacium perniciosum (c).

Q. 2. Quid sit Ironia? & quam grave peccatum?

R. Ironia, seu dissimulatio est vitium oppositum jactantiæ, quo quis de seipso adserit aliquid vile, quod in se non agnoscit, aut negat de se aliquid magnum, quod tamen in se habere percipit, juxta illud

(a) Ezech. 28. (b) Prov. 6.

(c) Vide S. Thomam 2. 2. q. 112.

illud Eccl̄s. 19. Est, qui nequiter humiliat se, & interiora ejus plena sunt dolo. Qui verbis, aut signis externis, puta, vili, & abjecta veste, defectum quidem in exterioribus præferat, sed excellentiam aliquam spiritualem mentitur, peccat ironiæ simul, & jactantiæ vitio. Jactantia ut plurimum est gravior ironia, ut docet S. Thomas (a), quia ut plurimum jactantia ex turpiori motivo procedit, scilicet ex appetitu lucri, vel honoris: ironia vero ex hoc, quod aliquis fugit, licet inordinate, per elationem aliis gravis esse... Contingit tamen quandoque, quod aliquis minora de se fingit ex aliquo alio motivo, puta, ad doloſe decipiendum, & tunc ironia est gravior. De ironia, inquit S. Augustinus (b): „Cum humilitatis „ causa mentiris, si non eras peccator, antequam „ mentireris, mentiendo efficeris, quod evitaveras. „ Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas.“

§. III.

De Hypocrisis.

Q. I. Quid sit hypocrisis?

R. Hypocrisis est peccatum, quod quis alienam personam simulans, adumbratam sanctitatis imaginem hominum oculis objicit, vel occultando vitia, quibus scatet, vel præferendo speciem virtutis, qua caret. Hinc hypocrita dicitur, qui cum intus malus sit, ut bonum se palam ostendit (c). Hypocrisis simulatio est, at non omnis simulatio est hypocrisis, sed solum illa, qua quis simulat personam alterius, ut peccator personam justi. Directe opponitur virtuti veritatis; non enim refert, an

F 2

quis

(a) 2. 2. q. 113. a. 2.

(b) Scr. 181. al. 29. de verbis Apostoli n. 50.

(c) S. Isidorus Hispal. l. 10. Orig. cap. 11.

quis factō, vel verbo mentiatur. Indirecte opponitur cuicumque virtuti, quam hypocrita simulare potest. Eam exitialem esse Christianæ vitæ, Christus docet (a) inquit: *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est.* Quam vero grave peccatum sit hypocrisis, constat ex eo, quod peccatorum neminem acrius objurgaverit Christus, quam hypocritas, eosdem feriens octo maledictionibus (b).

Q. 2. Quandonam hypocrisis sit peccatum mortale?

R. Hypocrysis est mortale peccatum, 1. cum quis non curat sanctitatem habere, sed solum sanctus apparere (c), juxta illud (d): *Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes,*

2. Cum quis simulat sanctitatem propter finem repugnantem charitati Dei, vel proximi, v. g. ut disseminet falsam doctrinam; ut faciat schisma; ut dignitatem Ecclesiasticam indignus adipiscatur, vel quævis alia temporalia bona, in quibus finem ultimum constituit.

3. Cum quis in minimis anxie religiosus est, de gravibus minime sollicitus. Tales erant olim Pharisæi, nunc vero sunt Christiani plerique, qui certa pietatis officia, v. g. gestationem Scapularis, recitationem Rosarii, auditionem Sacri in diebus profestis, omittere ducerent religioni; haud tamen religioni ducunt detrudere famæ proximi, mendacia, & perjuria in venditionibus, & emptionibus ex habitu committere &c. Tales etiam sunt Ecclesiastici quidam, qui modestiam habitus, & capillorum accurate observant secundum Canones; & nihilominus plura congerunt Beneficia, residentia leges in iis non

(a) Matth. 6. (b) Matth. 23. (c) S. Th. 2, 2, q. III. a. 4.
(d) 2. Tim. 3p

non curant, bona Ecclesiastica ditandis propinquis impediunt. Tales sunt Monachi nonnulli, qui regularium observationum minucias prætermittere religioni ducerent, & Christianam humilitatem, fraternam charitatem, obedientiam, pacem violare, ac perturbare non verentur. De his ait S. Bernardus (a): *Regnum Dei intra vos est: hoc est non exterius in vestimentis, aut alimentis corporis, sed in virtutibus interioris hominis. De corporalibus itaque observantiis Fratribus calumniam struitis; & quæ majora sunt Regulæ, spiritualia scilicet instituta relinquitis, camelumque glutientes, culicem liquatis. . . . Neque hoc dico, quia hæc exteriora negligenda sint; aut qui se in illis non exercuerit, mox ideo spiritualis efficiatur: cum potius spiritualia (quamquam meliora) nisi per ista, aut vix, aut nullatenus, vel acquirantur, vel obtineantur.*

4. Hypocrisis est peccatum lethale, cum aliqui omnia sua, & præsertim pietatis opera ad hominum gratiam, laudemque captandam, & ad inanem gloriam referunt: nam hi simulant mendaciter intentionem rectam, quam non habent, quamvis non simulent aliquod rectum opus, quod non agunt (b).

Cæterum si quis simulet sanctitatem, quæ non est de necessitate salutis ob finem sanctitati non repugnantem, ut sunt illi, qui ipsa fictione delectantur, hypocrisis est peccatum veniale (c).

§. IV.

De Contentione, Pertinacia, & Discordia.

Q. I. **Q**uid sit contentio? & quam grave peccatum?

R. Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia

F 3

cla-

(a) Apolog. ad Guillelmum Abbat. cap. 6. & 7.

(b) S. Th. 2. 2. q. 151. ar. 2. ad 1° (c) Ibid. ar. 4.

clamoris. Oritur ex superbia, qui enim veritatem impugnant, sententiam amant suam, *non quia vera est, sed quia sua est*, ut S. Augustinus (a) ait. Ex genere est peccatum mortale, cum ab Apostolo (b) recenseatur inter peccata excludentia a Regno Dei. Quia vero contentio est peccatum mortale, *secundum quod importat impugnationem veritatis, & inordinatum modum*, qui scilicet nec personis, nec negotiis convenit, ut docet S. Thomas (c); ideo mortaliter peccant peccato contentionis.

1. Qui veritatem fidei, vel moralis, ac disciplinæ Christianæ contentionis animo impugnant, sive veritas illis perspecta sit, & explorata, sive existiment falsitatem esse, levibus, & fallacibus argumentis ducti. Hujusmodi sunt hæretici omnes; necnon Catholici quidam, qui sanioris moralis capita suis cupiditatibus contraria, de industria impugnant.

2. Qui in re gravi, puta, in quæstione fidei, vel morum ita contendit, ut inde audientium subversio consequi possit, aut revera consequatur, & quod certum est, in dubium veniat, aut audientes scandalum patiantur (d). Hinc Tertullianus (e) ostendit, valde periculosum esse adversus hæreticos disputare coram infirmis: *Si quis est, inquit, cujus causa in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses devertet? Hoc ipso motu, quod te videat nihil promovisse ... certe de pari altercatione incertior discedet, neficiens, quam hæresim judicet.*

3. Peccant mortaliter peccato contentionis Litigatores, Causidici, Procuratores, qui causam injustam dolis, clamoribus, tergiversationibus obtinere nitun-

(a) L. 12, Confess. cap. 25. (b) Galat. 5. (c) 2. 2. q. 38. ar. 1.

(d) Vide S. Th. loc. cit., & lect. 3. in c. 2. epist. 2. ad Timoth.

(e) Lib. de Præscript. cap. 18.

nituntur : nam, ut docet S. Thomas (a) : „ Secun-
 „ dum completam rationem contentionis, prout est
 „ peccatum mortale, ille in iudicio contendit, qui
 „ impugnat veritatem iustitiæ. “

4. Qui in quavis disputatione, aut litis prosequu-
 tione, verbis improprietatis disceptant, quibus chari-
 tas proximi graviter læditur, ejusque fama proscin-
 ditur ; causæ enim merita rationibus tantum tueri
 debent (b).

Est autem contentio peccatum veniale, 1. si sit
 de re, de qua non est contendendum, sed absque
 intentione impugnandi veritatem, ut fuit contentio
 Apostolorum de primatu honoris (c).

2. Si disputationes suscipiantur non ad illustran-
 dam, & explicandam veritatem, sed solo studio
 vincendi adversarios, & gloriæ captandæ ; de qui-
 bus disputationibus ait Apostolus (d) : *Stultas, &*
sine disciplina quæstiones devita : sciens, quia generant
lites. Si tamen id fiat cum gravi læsione charitatis,
 contendens mortaliter peccat.

3. Si contentio sumpta, quatenus est impugnatio
 falsitatis, modo inordinato fiat, scilicet cum qua-
 dam acrimonia locutionis, est peccatum veniale,
 nisi tanta sit inordinatio in contendendo, ut ex hoc
 generetur scandalum aliorum (e).

Quandoque tamen contentio, prout est impugna-
 tio falsitatis, nullum peccatum est, sed laudabilis,
 quando nempe fit cum debito acrimoniæ modo :
Dilige, ait S. Augustinus (f), *& quod vis fac : sive*
taceas, dilectione taceas : sive clames, dilectione cla-
mes. Vir autem Christianus declinare debet, juxta
 regulam S. Ambrosii (g), molesta, & plena conten-
 tionis

F 4

(a) S. Thom. 2. 2. q. 38. ar. 1. ad 3. (b) Art. cit.

(c) Ibid. ad 1. (d) 2. Tim. 2. (e) S. Thom. ar. cit. ad 2.

(f) Tract. 7. in epist. 1. S. Joann. n. 8.

(g) Epist. 63. ad Vereccl. Eccles. n. 85.

tionis negotia : nam *quis justitiæ fructus* (inquit ille), *nisi mentis tranquillitas? Aut quid est juste vivere, nisi cum tranquillitate vivere?*

Q. 2. Quid censes de Pertinacia?

R. Pertinacia vitium est, quo quis repudiata meliore, & æquiore sententia, de sua licet falsa, & iniqua, nulla potest ratione dimoveri. Proprius hic est hæreticorum character. Pertinacia opponitur perseverantiæ; pertinaces enim (inquit (a) S. Thomas) *perseverant in propria sententia plus, quam oportet. Oritur ex inani gloria, sicut ex causa: nam ideo aliquis nimis persistit in propria sententia, quia per hoc vult suam excellentiam manifestare* (b).

Est lethale peccatum, 1. cum quis, manifestata sibi doctrina fidei, resistere mavult: & hic proprie est hæreticus, ut docet S. Augustinus (c).

2. Cum quis Ecclesiæ, Summi Pontificis, aut Episcopi cujuslibet Catholici in sua Diœcesi, judicio, & mandato, propositiones fidei, vel morum disciplinæ, pietati, Ecclesiasticæ Hierarchiæ, aut paci contrarias, vel piarum aurium quovis modo offensivas, aut scandalum moventes, sed verbis tenus assertas in Scholis, Concionibus, publicis Disputationibus, privatisque Congressibus, seu litteris consignatas, ejurare, retractare, ac emendare non vult: sic enim graviter læditur dilectio Dei, & proximi: nam *nimis perverse seipsum amat, qui & alios vult errare, ut error suus lateat*, inquit (d) S. Augustinus.

3. Cum quis rationes quaslibet non submittit auctoritati Sac. Scripturæ, contra quam ratio vera esse non potest (e): aut Sacræ Scripturæ præter Ecclesiæ sensum intellectuæ auctoritatem studiose opponit

cer-

(a) 2. 2. q. 138. ar. 2. (b) Ibid. ad 1.

(c) L. 4. de Bapt. cont. Donatist. cap. 16.

(d) Epist. 143. al. 7. ad Marcellin. n. 2.

(e) Ibid. n. 7.

certæ, & evidenti rationi; quia hoc modo sensum suum potius objicit veritati (a).

4. Cum quis propugnat propositiones in materia fidei, & morum a Conciliis, ab Episcopis, in primisque a Romano Pontifice damnatas, ut sunt propositiones Jansenii, Baji, & laxiorum Casuistarum ab Alexandro VII., & Innocentio XI. confixæ; aut illas veras esse, & nihilominus sequendas sentit. Is enim refragatur illis Judiciis, quibus commissum est examen, & judicium divinarum doctrinarum.

5. Lethalis pertinaciæ rei sunt, qui damnationi propositionum aliquarum in Materia fidei, & in sensu etiam Auctoris, e cujus libris excerptæ sunt, secundum formulam a Sede Apostolica, & ab Episcopis præscriptam, subscribere recusant. Hi siquidem sententiam suam præponunt, & veritati fidei, quam subscriptione sua aperte profiteri renuunt, & obedientiæ, quam debent Summo Pontifici, & Episcopis subscriptionem jure imperantibus, ut omnis hæreseos suspicio eluatur; & ædificationi, quam debent toti Ecclesiæ, submittendo privatum lumen judicio Pastorum ejus, & Summi præsertim Pastoris Romani Pontificis (b). Hinc merito Alexander VII. formulam præscripsit damnationis quinque propositionum ex Jansenii libro excerptarum, & in sensu ab eodem Auctore intento; cui formulæ subscribi mandavit sub pœnis canonicis. Quam subscriptionem absque lethalis pertinaciæ crimine superbe recusare nemo potuit, aut potest.

6. Lethalis pertinaciæ reus est, qui opinionem erroneam in materia morum, anteponit veræ, & secundum illam agit; tunc enim *innititur suæ sententiæ, nolens credere sententiæ seniori* (c); idque

(a) Cit. n. 7. epist. ad Marcellin. (b) Vide S. Leon. epist. i. al. 6., & ep. 69. al. 52. S. Hier. ep. 65., & in Dial. adv. Pelag. (c) S. Th. q. 91. de malo, ar. 3.

in re maximi momenti, & ubi de æterna salute agitur.

7. Eodem modo reus est quisquis in Comitibus, Conventibus, Capitulis, Conciliis, ubi deliberatur de bono Ecclesiæ, Reipublicæ, aut Societatis spiritali, vel temporali, atque in primis de eligendo Summo Pontifice, Episcopo, Superiore Ecclesiastico, Principe, vel Magistratu; aut de condendis legibus, vel statutis, aut de gratiis concedendis, vel pœnis irrogandis, æquiores, ac saniores sententiam, studio partium, postponit minus justæ. Is enim sententiam suam nimis amat, quia illam præponit saniori sententiæ in bonum commune tendenti.

Pertinacia est veniale peccatum, si quis in materia levi, nec sibi, nec alteri perniciose pertinax sit; nisi forte scandalum pareret nimius amor propriæ sententiæ, & immobilis in ea permanens.

Q. 3. Discordia quid sit? & cujus generis peccatum?

R. Discordia est *dissensio*, & *discrepancia voluntatum circa bonum Dei, vel proximi, in quod homo consentire tenetur ex præcepto, quo Deum, & proximum diligere debet*. Dicitur *dissensio voluntatum*, non opinionum dumtaxat, quia homines possunt, salvo charitatis, & concordie vinculo, in varias opiniones abire, nisi dissensio sit circa ea, quæ sunt necessaria ad salutem, vel cum nimia pertinacia conjuncta. Dicitur *circa bonum*, quia in malo dissentire bonum est. Et ideo, ait S. Thomas (a), *causare discordiam, per quam tollitur mala concordia, scilicet in mala voluntate, est laudabile*. Additur *Dei, vel proximi*, quia discordia repugnat charitati, qua diligitur utrumque bonum. Dicitur denique, *in quod homo*

(a) S. Thom. 2. 2. q. 37. ar. 1. ad 2.

homo consentire tenetur, quia non tenetur quilibet amplecti bonum, quod est meræ supererogationis, sed solum quod est necessarium ad salutem. Hinc peccatum discordiæ non committit, qui ab amico dissentit vitam Monasticam suadente.

Discordia ex genere suo est peccatum mortale; immo est illud septimum, quod detestatur Dominus (a). Animadvertendum tamen ex S. Thoma (b), posse aliquem a proximo dissentire, vel per se, vel per accidens: *Per se*, quando scienter, & ex intentione dissentit a bono divino, & a proximi bono, in quo debet consentire. *Per accidens*, seu præter intentionem, cum intentio aliquorum est ad aliquod bonum, quod pertinet ad honorem Dei, vel utilitatem proximi, sed unus existimat, hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem. Discordia primo modo est peccatum mortale ex suo genere, propter contrarietatem ad charitatem: licet primi motus hujus discordiæ, propter imperfectionem actus, sint peccata venialia. Altero modo discordia non est peccatum, nec repugnat charitati, nisi hujusmodi discordia sit vel cum errore circa ea, quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur.

Discordia quandoque est cum peccato unius tantum, puta, cum unus vult bonum, cui alius sciens resistit. Talis est discordia inter hæreticos, & Catholicos. Quandoque est cum peccato utriusque partis, puta, cum unus dissentit a bono alterius, & uterque diligit bonum proprium (c).

(a) Prov. 6.

(b) Art. cit.

(c) Ibid.

§. V.

De novitatum Præsumptione.

Q. Quid peccatum sit Præsumptio novitatum?
& quam periculosa?

R. Præsumptio novitatum est vitium, quo quis inanis gloriæ studio, ut scilicet nomen sibi faciat, hominumque admirationem sibi conciliet, nova excogitare præsumit. Est lethale peccatum, 1. cum nova doctrina contra fidem, vel bonos mores excogitatur, & adseritur. Hinc Apostolus ajebat Timotheo (a): *Depositum custodi, devitans profanas vocum novitates.* 2. Cum in ritibus, & disciplina Ecclesiæ fit innovatio circa res magni momenti absque causa, & sine auctoritate Episcoporum, atque in primis Romani Pontificis: nam, ut ait S. Bernardus (b): *Contra Ecclesiæ ritum præsumpta novitas, mater temeritatis, soror superstitionis, filia levitatis.*

Absque peccato non est præsumptio novitatum, qua antiquæ consuetudines charitati Dei, & proximi non repugnantes, immutantur, & evertuntur absque justa causa, speque majoris boni. Id enim argumentum est levitatis, & irreverentiæ erga majores. Unde S. Augustinus (c) loquens de observantiis, quæ per loca, & regiones variantur, ait: *Faciat quisque, quod in ea Ecclesia, in quam venit, invenit . . . Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat.*

Quam vero periculosa sit præsumptio novitatum, satis probant mala inde manantia, scilicet hæreses, erroneæ sententiæ, superstitiones, perniciosæ artes, variæ vestium formæ fovendo luxui, novi ludi in rei familiaris everfionem, novæ choreæ excitant-

(a) 1. Tim. 6. (b) Epist. 174. n. 9.

(c) Epist. 54. ad. 118. ad Januarium, c. 5.

citandæ libidini, novi ciborum apparatus irritandæ gulæ, nova spectacula accendendo profano amori excogitata: ex quibus optimarum veterum consuetudinum, ac legum everfiones non sine scandalo, & perturbatione factæ.

ARTICULUS V.

De Ambitione.

Q. 1. Quid fit Ambitio?

R. Ambitio est *inordinatus appetitus honoris*; unde semper est peccatum (a); ambitiosus enim appetit honorem, vel quem non meretur, vel quem ad propriam dumtaxat utilitatem refert. Hoc vitium damnavit Christus, cum ait (b) discipulis: *Qui minor est inter vos omnes, hic major est*. Ab ipso deterrere nos debent 1. exemplum Christi, qui ne fieret Rex, in montem solus fugit. 2. Vilitas ipsius ambitionis: nam *quid tam inglorium, quam gloriae cupidum deprehendi?* inquit S. Bernardus (c). 3. Curæ, & labores cum ambitione conjuncti; quippe, ut ait S. Cyprianus (d): *Quam fuerit amplior summa dignitatis, & honorum, tam major exigitur usura pœnarum*. 4. Honorum vanitas: nam *spes impii tamquam lanugo est, quæ a vento tollitur, &... tamquam fumus, qui a vento diffusus est* (e). Denique ipsius ambitionis crudelitas, qua sensum omnem pietatis ambitiosi exuunt, ut ad optatos perveniant honores.

Q. 2. An ambitio sit peccatum lethale?

R. Ambitio est lethale peccatum, 1. si quis in honore finem ultimum constituat, idest, paratus sit mortaliter peccare, ut honorem assequatur. 2. Cum quis in aliquo peccato mortali honorem quærit.

3. Cum

(a) S. Thom. 2. 2. q. 131. ar. 1.

(b) Luc. 9.

(c) Epist. 126. ad Episc. Aquit. n. 5.

(d) Epist. 1.

(e) Sap. 9.

3. Cum honor, vel dignitas appetitur ob finem aliquem cum mortali peccato conjunctum, v. g. si quis Beneficium Ecclesiasticum quærit, ut divitiis affluat, ut genio indulgeat, & ut S. Augustinus (a) ait, *dominandi cupiditate*, non officio consulendi. 4. Si quis honorem quærat cum alterius damno, vel injuria, v. gr. si minus dignus Præfecturam ambiat, licet adsint digniores; multoque magis si ambiens sit indignus (b).

Ex quibus sequitur 1. lethalis ambitionis reum esse illum, qui absque vocatione, solius honoris, aut commodorum temporalium intuitu, Ecclesiastica Beneficia captat, petit, concupiscit. Ita colligitur ex Apostolo (c), qui ait: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron*. Et ex S. Thoma (d), qui loquens de appetitione Episcopatus: *Appetere, inquit, Episcopatum ratione hujusmodi circumstantium (bonorum (hoc est reverentiæ, honoris, & sufficiens temporalium), manifestum est, quod est illicitum, & pertinet ad cupiditatem, vel ambitionem ... Quantum autem ... ad celsitudinem gradus, appetere Episcopatum est præsumptuosum. Et paulo post: Appetere proximis prodesse, est secundum se laudabile, & virtuosum. Verum, quia prout est Episcopalis actus, habet adnexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur, quod aliquis præesse appetat ad hoc, quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente.*

Sequitur 2. lethalem ambitionem esse, si quis Episcopatum, aut quodvis aliud Beneficium Curatum, aut Monasticam Præfecturam pro se postulet, vel sibi ipsi in electione canonica suffragetur: nam qui pro se rogat, ut obtineat curam animarum, ex ipsa præ-

(a) L. 19. de Civ. c. 14.

(b) 2. 2. q. 131. 27.

(c) Hebr. 5.

(d) 2. 2. qu. 185. ar. 1.

presumptione redditur indignus, & sic preces sunt pro indigno, ait S. Thomas (a). Reus tamen ambitus non est, qui pro se petit Beneficium simplex ad suam inopiam sublevandam (b).

Sequitur 3. Lethalis ambitus reum esse illum, qui eo præcipue consilio, & intentione Monasticum habitum induit, ut Abbatiam obtineat; quia in honore finem constituere convincitur.

Sequitur 4. Lethalis ambitionis reos esse Concionatores, qui majorum, & nobiliorum Ecclesiarum Pulpita suis, aut amicorum precibus obtinere nituntur; aut revera obtinent eo fine, ut nominis claritatem, velut olim Ethnici Oratores, consequantur, atque ad Episcopatum, aliaque Beneficia Ecclesiastica promoveantur. Hi siquidem non vocati sacrum ministerium exercent, non Christum, quem vicos, pagos, & castella obiisse legimus, sed plausum, & voluptatem quærunt.

Sequitur 5. A lethali ambitione immunes non esse illos, qui Beneficium, Dignitatem, seu Præfecturam Ecclesiasticam retinent absque justo titulo; aut cum non habeant dotes necessarias ad illius functiones obeundas, nolunt eas, aut non possunt comparare. Idem dicendum de iis, qui per simoniam Beneficium obtinent, nec illud resignant in manu Collatoris; aut qui fraude furripiunt, nec restituant ei, cui erat canonicè collatum: Idem de illis, quos conscientia arguit criminis ab Ordinis, vel Officii executione impediens, etiam peracta pœnitentia; vel qui sunt irregulares. Similiter dicendum de iis, qui retinent Beneficium, vel Dignitatem cum gravi scandalo, quod aliter, quam cessione sedari non potest.

Sequitur 6. Lethalis ambitionis reumi esse Episcopum,

(a) 2. 2. q. 100. ar. 5. ad 3. (b) Ibid.

pum, vel Parochum, qui a minori Episcopatu, vel Parochia ad majorem, & celebriorem, absque necessitate, vel Ecclesiæ utilitate migrant, aut transferri postulant: moventur enim cupiditate, & ambitione dominandi, & Canones violant tales migrationes sine Rom. Pontif. dispensatione prohibentes (a). Idem de Presbyteris a minori titulo ad majorem migrantibus. Si tamen Episcopus electione, aut Regis nominatione ab ipso non petita, nec procurata, sed Romani Pontificis auctoritate, ad majorem ex minori transeat Ecclesia; vel si Parochus ob necessitatem, vel utilitatem Ecclesiæ ex minori ad majorem Parochiam ab Episcopo transferatur, ab ambitus crimine excusantur.

Q. 3. An liceat sacrum regimen recusare?

R. Ut ambitionis reus est, qui Dignitatem, vel Præfecturam Ecclesiasticam appetit; ita reus est pusillanimitatis, & desidiæ, qui a Deo vocatus, & Superioris auctoritate, ac mandatis sacro regimini admotus, impositum onus subire pertinaciter recusat (b): nam, ut ait S. Gregorius (c): *Neque vere humilis est, qui superni nutus arbitrium, ut debeat præesse, intelligit, & tamen præesse contemnit.* Si quis porro impedimentum in se agnoscat, quod nec ejus studio, nec Superioris auctoritate removeri possit, non tenetur obedire Superiori Præfecturam, Beneficium, ut Dignitatem imponenti; quia *nullus tenetur obedire Prælato ad aliquod illicitum* (d).

Q. 4. An sit ambitionis reus, qui ordinem suum, ac locum tuetur?

R. Negative; imo quandoque ignavus est, & pœna dignus, qui suo juri cedit: unde S. Leo (e) *Dorum Bene-*

(a) Vide C. Quanto, & C. Licet, ext. de transl. Episcopi.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 185. ar. 2. (c) 1. P. Pastor. c. 6.

(d) S. Thom. ar. cit. ad 2. (e) Epist. 19. al. 18.

Beneventanum Episcopum de perturbato Presbyterii ordine, primosque Presbyteros jure suo cedentes redarguit: ac suum cuique locum vindicavit, primis, qui cesserant, ad infimum locum detrufis.

C A P U T I I .

De Avaritia.

A R T I C U L U S I .

De Avaritia secundum se.

Q. I. Quid fit Avaritia?

R. Avaritia est *immoderatus amor habendi* (a). Ejus gravitas ostenditur illis verbis Eccl. 10. *Avaro nihil est scelestus*. Siquidem avarus peccat in Deum, quem contempnit propter bonum temporale, unde avaritia dicitur (b) *idolorum servitus*. Peccat in seipsum, quia, ut ait S. Augustinus (c): *Qui auro uti non novit, habetur, non habet; possidetur, non possidet*. Peccat in proximum, quia divitiis non potest unus superabundare, nisi alteri deficient (d). Denique, ut docet Apostolus (e): *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidem appetentes erraverunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis*.

Ut igitur a tam pernicioso vitio animus deterreatur consideranda est, 1. opum vanitas, & fallacia. 2. Spiritualium bonorum excellentia. 3. Hominis Christiani conditio, qui ad æternam Patriam tendit. 4. Christi sententia avaros damnantis, pauperes spiritu commendantis. 5. Ejusdem Salvatoris exemplum, qui propter nos egenus factus est (f).

Tom. III.

G

Q. 2.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 118. ar. 1. (b) Ephes. 5.

(c) In Psalm. 123. n. 9. (d) S. Thom. ar. cit. ad. 2.

(e) 1. Timot. 6. (f) 2. Cor. 8.

Q. 2. An avaritia semper sit peccatum mortale?

*R. Avaritia prout opponitur iustitiæ, seu quatenus importat adeptionem pecuniæ ultra debitum per surreptionem, vel retentionem alienorum, est ex genere suo peccatum mortale (a). Dicitur enim Isa. 33. *Væ, qui prædavis, nonne & ipse prædaberis?* Potest tamen esse venialis propter imperfectionem actus, vel materiæ levitatem; sed ex genere pertinet ad furtum, vel rapinam.*

Quatenus autem avaritia opponitur liberalitati, ut cum quis nimis amat divitias, aut nimis delectatur in ipsis, et si nolit rapere aliena; sic quidem, si inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen præferat earum amorem amoni divino; ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximam; sic avaritia est peccatum veniale (b). Hinc si quis ex cupiditate lucri nolit cessare ab opere servili diebus festis, lethale avaritiæ peccatum committit. Ex quibus

Colligitur I. lethalis avaritiæ reos esse illos, qui plura concupiscunt, quam exigant vitæ necessitas, status decencia, & decorum; & cum necessaria præsto sint, non cessant a novis opibus congregandis. Id constat ex parabola hominis divitis, cui dictum est (c): *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cuius erunt?* Quibus verbis statim subjunxit Christus: *Sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.* Ubi notandum, quod dives ille de suis tantummodo colligendis cogitabat, ut S. Augustinus (d) animadvertit. Cum autem dictus sit stultus, constat, ipsum graviter peccasse. Numquid enim (ait (e) idem Augustinus) *Deus stultis daturus est Regnum Cælorum?*

III Colli-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 178. a. 4. (b) Ibid. (c) Luc. 12. (d) Serm. 178. al. 19. de verb. Apost. c. 2. (e) Ibid. c. 3.

Colligitur 2. lethalem esse avaritiam, cum quis cupide servat sua, si tanta sit cupiditas, ut non sit paratus illa amittere, ne Deum graviter offendant; quia, ut idem Augustinus docet (a), non solum avarus est, qui rapit aliena, sed & ille avarus est, qui cupide servat sua.

Colligitur 3. gravem impatientiam in rei familiaris amissione hominem proderi lethalis avaritiæ reum. Qui damni impatientia concitatur, ait Tertullianus (b), terrena celestibus anteponendo, de proximo in Deum peccat.

Colligitur 4. avaritiam lethalem esse, si ex alio peccato mortali ducat originem, v. g. si quis totus sit in congregandis divitiis ex errore circa divinam Providentiam, aut ex diffidentia benignitatis Dei. Quod & ipsos pauperes spectat. Nam quid tibi prodest, si eges facultate, & ardes cupiditate? inquit S. Augustinus (c).

Q. 3. An liceat patribus familias facultates pro filiis congerere?

R. Quamquam recta ratio, & Christiana charitas postulent, ut patres familias, qui liberos habent, iis comparent facultates vitæ, ac statui convenientes; rei tamen sunt lethalis avaritiæ, si nullum congerendis filiorum gratia opibus modum statuunt, eaque ratione ab erogandis elemosynis se excusent, urgente præcepto. Ita tradit S. Cyprianus (d): Prevaricator, inquit, & proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conservandis eis religiosa, & vera pietate prospicias. Qui studeo terreno magis, quam celesti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare, quam Christo, bis delinquis, & geminum, ac duplex crimen admittis: & quod non præparas filiis tuis.

(a) Serm. 107. al. de temp. 196. c. 3.

(b) L. de Patient. c. 7.

(c) In Psal. 51. n. 14.

(d) Tract. de Opore, & Elemosynæ.

tuis Dei Patris auxilium, & quod doces filius patrimonium plus amare, quam Christum.

Q. An Clerici possint absque avaritiæ labe, pecuniam servare?

R. Si Clerici ex redditibus Ecclesiasticis thesauros congregent, aut villas, agros, vel domos emant, quibus res eorum familiaris, seu patrimonium augetur, dubitandum non est, quin rei sint lethalis avaritiæ: nam Clerici, ut alibi ostendimus, dispensatores sunt, non domini bonorum Ecclesiasticorum. Non negaverim tamen, prudentiæ, non avaritiæ esse, si modicam pecuniæ summam Clerici refervent, quibus nullum, vel tenue patrimonium est, nec ampli redditus Beneficii, ut sibi in gravi, & diuturna, quæ contingere potest, infirmitate subveniant; vel ut calamitosa tempestate, qua villicis debitorum aliquid remittendum est, habeant unde vivant, & pauperibus subministrant. Sed cavendum, ne ingeniosa cupiditas, & prudentia sæculi captent excusationes a faciendis elemosynis. Describam hic monitum S. Augustini (a): „Timebas mala, ne „scio quæ, propterea pecuniam servabas: tene fi- „deus; hoc Deus tibi dicit, non te derelin- „quam, non te deseram. Homo non promitteret, „crederes; Deus promittit, & dubitas?“

Q. 5. An liceat absque avaritia forenses lites suscipere, bonorum temporalium causa?

R. Id judicari debet ex iis, quæ docet (b) S. Thomas: Judicium, inquit, adversus aliquem est illicitum omnibus quantum ad tria. 1. quidem quantum ad causam, ex qua aliquis judicium habet, puta, ex cupiditate, & avaritia ... 2. quantum ad modum judicii, quia scilicet cum contentione, & detrimento pacis judicium prosequuntur ... 3. ex perversitate judicii, puta cum

(a) Serm. 177. n. 11.

(b) Lect. 2. in cap. 6. epist. 11. ad Cor.

cum aliquis injuste, & fraudulenter in judicio procedit ... 4. propter scandalum, quod sequitur. Ex quibus consequens est, avaritiæ saltem venialis sæpe reos esse, qui ob bona temporalia forenses lites suscipiunt. Verumtamen ex charitate in judicio sua repetere, licitum est, ut si quis in judicio vitam suam defendat: si sua repetat conjugii, ac liberis alendis, fovendis, collocandis necessaria: si adversarium futurum videat ad nocendam audaciorum, nisi auctoritate Judicis reprimatur: si pupillorum, pauperum, viduarum ablata, seu male alienata repetat, vel ne tollantur obsistat: si Ecclesiæ, Monasterii, Collegii negotium agat, maxime ex obedientia, aut ex Officio. Cæterum qui ob res temporales litigant, ita debent esse affecti, ut potius quæcumque damna, & injurias sustineant, quam fraternam charitatem violent; hoc enim non est meri consilii, sed præcepti. Satius ergo erit judicium causarum permettere communibus amicis, aut electis arbitris, ne in earum prosecutione fraterna charitas, ut sæpius evenit, extinguatur.

Q. 6. An Monachi, & Moniales rei sint avaritiæ, si pecuniam retineant?

R. Quisquis paupertatis voto obstrictus est, si pecunias, aut quodvis aliud pretio æstimandum, absque Superiorum licentia, ad usum retineat, reus est lethalis avaritiæ. Etenim paupertas religiosa requirit, ut aliquis absque proprio vivat (a). Unde Concilium Tridentinum (b): „Nemini, inquit, Regularium, tam virorum, quam mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia, cujuscunque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine Conventus possidere, vel tenere; sed statim ea Super-

G 3

,, fiori

(a) 2. 2. q. 186. ar. 3.

(b) Sess. 25. de Regularib. c. 2.

riori traduntur, Conventuique incorporantur.
 Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia
 alicui Regulari concedere, etiam ad usumfru-
 ctum, vel usum, administrationem, aut commen-
 dam. Administratio autem bonorum Monasterio-
 rum, seu Conventuum ad solos Officiales eorum-
 dem, ad nutum Superiorum amovibiles perti-
 neat. Mobilium vero usum ita Superiores per-
 mittant, ut eorum supellex statui paupertatis,
 quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui
 in ea sit; nihil etiam, quod sit necessarium, eis
 denegetur. Quod si quis aliter quidquam tenere
 deprehensus, aut convictus fuerit; is biennio acti-
 va, & passiva voce privatus sit: atque etiam
 juxta suæ Regulæ, & Ordinis Constitutiones pu-
 niatur. “ Innocentius III. (a) proprietarios in
 sterquilinio sepeliri jussit.

Q. 7. Quid de avaritia Mercatorum?

R. Lethalis avaritiæ rei sunt Mercatores, si lu-
 crum tamquam finem ultimum expetant. Sic autem
 expetere censentur, si legem Dei violare parati sint
 lucri gratia, ut si rem non immutatam carius ven-
 dant (b). At cum aliquis lucrum moderatum, quod ne-
 gотиando querit, ordinat ad domus suæ sustentationem,
 vel etiam ad subveniendum indigentibus; vel etiam
 cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utili-
 tatem, ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ de-
 sint, & lucrum expetit, non quasi finem, sed quasi sti-
 pendium laboris, non peccat (c). Generaliter porro ii
 censentur expetere lucrum tamquam finem ultimum,
 qui alienis incommodis commodum suum quærunt,
 & honesti rationem sola utilitate metiuntur (d).

Q. 8.

(a) C. Cum ad Monasterium, ext. de statu Monachor.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 4. ad 1. (c) Idem a. cit.

(d) S. Ambros. 1. 3. de Offic. c. 4.

Q. 8. An parentes cogentes filios ad statum religiosum, rei sint avaritiæ?

R. Lethalis certe avaritiæ rei sunt, si filios, aut filias in Monasteria detrudunt, vel ad Professionem cogunt, aut inducunt, ut eorum fratribus, vel sororibus ampliores opes relinquunt; amplius peccaturi, si illos Deo consecrent, qui natura sunt ad res gerendas inepti, animo hebetes, vel corpore vitiosi. Qua de re videri potest Salvianus (a).

Q. 9. Quid de avaritia Judicum, Advocatorum, & similibus?

I. R. Dubitandum non est, quin lethalis avaritiæ, & rapinæ rei sint Judices, si munera accipiunt, vel ut jus dicant, vel ut alicui partium favcant, vel ut crimina impunita relinquunt. Et quamvis ea intentione non accipiant, ut violent justitiam; ratione tamen scandali, & periculi, in quod se conjiciunt, a lethalis avaritiæ labe non sunt immunes, si cupiditas ad munera accipienda impellat. Hinc illud Exodi 23. *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba iustorum.* Hinc Jure Civili prohibetur munerum acceptio (b); idemque Jure Canonico (c) speciatim Judicibus Ecclesiasticis interdicitur. Jure etiam Civili in causa pecuniaria pro promisso duplum imponitur, pro dato triplum: in Criminali autem, omnium bonorum proscripcio, & exilium. Si tamen munera tanti non sint, ut integritatem Judicis corrumpere valeant, & officii, humanitatisque potius, quam lucri, & cupiditatis motu accipiantur, potest Judex illa absque peccato ab amicis accipere, sed numquam a partibus litigantibus, aut earum nomine; id enim & legibus prohibitum, & scandalo obnoxium est.

G 4

Ex

(a) L. 3. adv. avaritiam. (b) L. Solent, ff. de offic. Proconf.
(c) C. Cum ab omni, ext. de vit., & honest. Cleric.

Ex quibus patet, damnandam merito esse quorundam Casuistarum propositionem, quæ asserit: *Pos-
sunt Judices accipere munera a litigantibus, nec tenen-
tur restituere, quæ acceperint ad pronunciandam sen-
tentiam.*

Quod si Judices absque avaritiæ labe munera ac-
cipere ex cupiditate non possunt, multo minus pos-
sunt absque eadem nota justum judicium vendere.
*Cum judicia iniqua venduntur, multo sceleratius utique
pecunia sumitur, quia scelerate etiam quamvis a volen-
tibus datur, inquit S. Augustinus (a), qui idem de
testibus affirmat; eique subscribit S. Thomas (b).
Possunt tamen testes accipere, non quasi pretium te-
stimonii, sed quasi stipendium laboris, expensas, vel
ab utraque parte, vel ab ea, a qua inducuntur, ut
idem S. Thomas docet (c).*

Altera est de Advocatis, Procuratoribus, Nota-
tariis, aliisque inferioris loci, & officii hominibus
ratio. Hi namque non ut Judex, & testes commu-
nes sunt utrique parti, sed pro altera tantum parte
sunt; ideoque absque avaritiæ labe possunt vendere
justum patrocinium, consilium, sive operam; dum-
modo tamen moderate accipiant, considerata ratio-
ne personarum, & negotiorum, ac laboris, & con-
suetudine Patriæ, & publicorum Editorum verbis.
*Si autem per improbitatem aliquid immoderate extor-
queant, peccant contra justitiam (d).* Similiter pec-
cant Advocati convenientes de quota parte litis
cum gravi damno litigatoris; aut pactum ineuntes,
ut obtenta causa tantum ipsis solvatur; id enim ju-
ra vetant.

(a) Epist. 153. al. 54. cap. 6. (b) 2. 2. q. 71. ar. 4. ad 3.
(c) Ibid. (d) S. Thom. art. cit.

ARTICULUS II.

De filiabus Avaritiæ.

Septem a S. Gregorio *l. 31. Mor. c. 17.* numerantur avaritiæ filiæ, Proditio, Fraus, Fallacia, Perjurium, Inquietudo, Violentia, & contra misericordiam Obduratio. De singulis breviter.

§. I.

De Proditione.

Q. I. **Q**uid sit proditio, & quale peccatum?
R. Proditio est manifestatio illicita rei alicujus, vel personæ in proximi detrimentum vergens. Exerceri potest 1. respectu personarum, 2. respectu locorum, 3. respectu rerum, 4. respectu arcanorum.

Respectu personarum lethalis est proditio, si quis proximum simulata specie amicitiae occidat, ut Cain Abelem, vel si in hostium manus tradat, ut Dalila Sampsonem; vel si factum aliquod manifestet, cujus denunciatione grave damnum proximo procuratur. Si autem perduelles tradantur legitimo Principi, contra quem conjurarunt, sive seditionem moverunt, traditio non est peccatum, sed officium.

Lethalis est etiam proditio personarum, si quis hosti fidem datam violet in re gravi (a). Si quis adversus legitimum Principem suum quovis modo conjuret (b), aut ab eo deficiat, & juratam ipsi, vel

(a) S. Thom. 2. 2. q. 60. a. 3.

(b) Sunt qui per summam calumniam, ut Angelici Doctoris auctoritate, quem plene norunt

sibi contrarium, incautos capere facilius possent, adserere non dubitarunt, ipsum docuisse, licitam esse conspirationem adversus

vel debitam fidem violet; nam ut ait Apostolus Rom. 13. *Qui resistit Potestati, Dei ordinationi resistit.*
Mul-

fus legitimum Principem, quoties is tyrannice imperat. Abutuntur autem quodam Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 42. art. 2. in responsione ad 3. argumentum, ubi Aquinas ait: *Perturbatio (tyrannici) regiminis non habet rationem seditionis, nisi forte quando sic inordinate perturbatur tyranni regimen, quod multitudo subiecta majus detrimentum patitur ex perturbatione consequenti, quam ex tyranni regimine.* Sed quam inique hæc Sancti Thomæ verba in perversum sensum detorqueantur, plane constat. Nam Thomas loco cit. apertissime loquitur non de Principe legitimo in tyrannum verso, sed de homine, qui per tyrannidem Principatum inquit (quamquam nec hujus tyranni regimen privata auctoritate perturbare liceat. Ibi enim post relata verba statim subdit: *Magis autem tyrannus seditiosus est, qui in populo sibi subiecto discordias, & seditiones nutrit, ut tutius dominari possit.* Is autem non legitimus Princeps est, sed veritominis tyrannus, qui numquam nisi per violentiam dominium habuit illudque tueri per discordias populi, & seditiones conatur. Nam legitimus Princeps non habet opus nutrire discordias, & seditiones, ut tutius dominetur; quin imo per illas legitimi juris Principatur vis, & potestas debilitatur, & imminuitur, cum Christus dicat Matthæ 2. v. 25. *Omne regnum divisum contra se, desolabitur: & omnis civitas, vel domus divisa contra stabit.* Itaque manifestum est, Thomam

nonnisi de eo tyranno loqui, qui sine legitimo titulo dominium surripit, nec proinde verus dominus efficitur. Quod clarius idem Angelicus docet in 2. Sent. dist. 44. quæst. 2. art. 2. ubi quærens: *An Christiani teneantur obedire Potestatibus Sacularibus, & maxime tyrannis, in corp. art. Secundum hoc, ait, quod Prælatio a Deo est, obedire talibus tenetur.* Mox factâ distinctione inter eos, qui licet indigni, Prælationem suscipiunt, & illos, qui per violentiam in Prælationem irrepunt, subdit: *Ex primo defectu non impeditur, quod jus Prælationis ei acquiratur: & quoniam Prælatio, secundum suam formam, semper a Deo est, quod debitum obedientie creat; IDEO TALIBUS PRÆLATIS, QUAMVIS INDIGNIS, OBEDIRE TENENTUR SUBDITI; sed secundus defectus impedit jus Prælationis; qui enim per violentiam dominium surripit, non efficitur vere Prælatas, vel dominus, nisi forte postmodum dominus verus effectus sit.*

Habet igitur (Thomæ auctore) a Deo Prælationis jus, & potestatem legitimus Princeps, etiam si indignus sit, & tyrannice gubernet; ideoque tantum abest, ut subditi seditionem excitare contra ipsum licite possint, quin ei parere teneantur, ipsumque revereri, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ut docet Apostolus Rom. 13. Cujus debiti rationem idem Apostolus tradit ibid. cum ait: *Omnia anima Potestatibus subli-*
mio-

Multo magis, si quis subditos sollicitet, ut a legitimo suo Principe deficiant, & per occultas machinationo-

mioribus subdita sit. Non enim est potestas, nisi a Deo. Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt. Itaque qui resistit Potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Super quæ verba S. Thomas lect. 1. in laudatum c. 13. ep. ad Rom. Potestates, inquit, sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitiam ordinem subijci debemus. 1. Pet. 2. Subditi estote omni humana creature propter Deum, sive Regi, quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis &c. Dicit autem indefinite Potestatibus sublimioribus, ut ratione sublimitatis officii eis subijciamur, ETIAMSI SINT MALLI. Unde 1. Pet. 2. subditur: Subjecti estote, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis. . . Utitur autem hoc modo loquendi, quia subjectionem Superioribus debemus ex animo, idest, ex pura voluntate, secundum illud Ephes. 6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ex animo cum bona voluntate. Et post pauca, Dicendum, inquit, quod Regia potestas, vel cuiuscumque alterius dignitatis potest considerari quantum ad tria. Uno quidem modo quantum ad ipsam potestatem; & hæc est a Deo, per quem Reges regnant, ut dicitur Prov. 8. Alio modo potest considerari quantum ad modum adipiscendi potesta-

tem, & sic quandoque potestas est a Deo, quando scilicet aliquis ordinate potestatem adipiscitur. . . Quandoque vero non est a Deo, sed ex perverso hominis appetitu, qui . . . potestatem adipiscitur &c. Ex quibus constat 1. S. Thomam distinguere duplex tyranni genus. 2. Docere; potestatem legitimi Principis, etsi tyrannice imperet, esse a Deo. 3. Eidem Principi, etiamsi malus sit, & tyrannice imperet, subijci nos debere ex animo, ratione sublimitatis officii.

Sed longe clarius mentem suam Sanctus Doctor aperit Opusculo 20. de Regimine Principum l. 1. cap. 6. ubi loquens de Rege legitimo, qui tyrannus adeo crudelis evadit, ut intolerandus plane sit ejus excessus tyrannidis, sic scribit: Si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis. Ita quidem aliis visum fuit. Quæ vero sit Thomæ sententia, sic ipse declarat: SED HOC APOSTOLICÆ DOCTRINÆ NON CONGRUIT. Docet enim nos Petrus, non bonis tantum, & modestis, verum etiam discolis dominis reverenter subditos esse. 1. Pet. 2. Hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustineat quis tristitias, patiens injuste. Unde cum multi Romani Imperatores Fidem Chri-

nationes ad Regni fastigium arrepat; vel si casus Principum exquirat, & vivente Principe de successore

si persequerentur tyrannice, magnaue multitudo tam nobilium, quam populi esset ad fidem conversa, non resistendo, sed mortem patienter, & armati sustinentes pro Christo, laudantur, ut in sacra Thebæorum legione manifeste apparet.... & in veteri Testamento leguntur occisi fuisse, qui occiderunt Joas Regem Juda, quamvis a cultu Dei recedentem. Porro quid sit faciendum, si legitimus Princeps in tyrannidis etiam intolerandæ excessum desceat, idem Angelicus ibidem docet, inquiens, Si ad jus multitudinis alicujus pertineat, sibi providere de Rege, non injuste ab eadem Rex institutus, potest destrui (alias destrui), vel refronari ejus potestas, si potestate Regia tyrannice abutatur... Si vero ad jus alicujus Superioris pertineat multitudini providere de Rege, expectandum est ab eo remedium contra tyranni nequitiam.... Quod si omnino contra tyrannum auxiliium humanum haberi non potest (ut cum Princeps, successione jure Regno potitur, nec alium superiorem Principem habet), recurendum est ad Regem omnium Deum, qui est adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Ejus enim potentia subest, ut cor tyranni crudele convertat in mansuetudinem, secundum Salomonis sententiam Prov. 12. *Cor Regis in manu Dei, quocumque voluerit, inclinabit*

illud.... Sed ut hoc beneficium populus a Deo consecutus meretur, debet a peccatis cessare, quia in ultionem peccati divina permissione impii accipiunt Principatum, dicente Domino per Osee 13. *Dabo tibi Regem in furore meo.*

In his Thomæ verbis habes 1. sententiam, quæ tyrannicidium propugnat, adversari Apostolicæ Doctrinæ. Habes 2. adversari etiam Ecclesiæ Traditioni, exemplisque veterum Christianorum, qui tyrannis non resisterunt, sed mortem patienter sustinuerunt. Habes 3. nihil omnino aliud superesse ad evadendam tyrannidem Principis, qui absolute Regni jure potitur, quam ad Regem omnium Deum recurrere, & peccandi finem facere. Quibus a Thomæ constitutis, quis iniquam calumniam non videt, cum ille traducitur veluti perniciosæ tyrannidii doctrinæ adversor?

Restat nunc breviter ostendere, Patrum, & Ecclesiæ Doctrinæ quam fuerint similes Thomæ loquutiones. Incipiam a S. Polycarpo Joannis Apostoli Discipulo, ut S. Hieronymus ait lib. *Script. Ecclesiast.* Sic autem Polycarpus Proconsuli interroganti respondit: *Edocti sumus, Principibus, & Potestatibus a Deo ordinatis honorem, prout decet dare.* Vide Epistol. Ecclesiæ Smyrnenfis de Martyrio S. Polycarpi, num. 10. apud Cotelerium Tom. 11. PP. Apostolicorum. Similiter Sanctus Cyprianus respondit Proconsuli de Religione ip-

fore eligendo consilia agitet, & alios in partem trahat.

Pari

ne ipsum interroganti : Deo, inquit, nos Christiani deservimus ; hunc deprecamur diebus, ac noctibus, pro nobis, & pro omnibus, & pro incolunitate ipsorum Imperatorum. Confer Acta Proconsularia ejusdem S. Martyris præfixa ejus Operibus edita Baluziana, Tertullianus autem quo tempore Christianum nomen dire per orbem exagitabatur, Apologetici cap. 30. Inde, inquit, est Imperator, unde est & homo, antequam Imperator ; inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suscipientes Christiani manibus expansis precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus vitam illis prolixam, Imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcumque hominis, & Cæsaris vota sunt. " Et cap. 36. Idem sumus Imperatoribus, qui & vicinis nostris. Male enim velle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Quodcumque non licet in Imperatorem, id nec in quemquam. Quod in neminem, eo forsitan magis nec in ipsum, qui per Deum tantus est. " Et cap. 37. Si inimicos jubemur diligere, quem habemus odisse ? Item si hæsi vicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem possumus ledere ? Externi sumus ; & vestra omnia implevimus, Ur-

bes, Insulas, Castella, Municipia, Conciliabula, Castra ipsa, Tribus, Decurias, Palatium, Senatum, Forum. Sola vobis relinquimus Tempora. Cui bello non idonei, non prompti fuissetus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur ? Si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere. Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes solius divortii invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abruptissemus a vobis, suffodisset utique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio Civium ; etiam & ipsa destitutione punisse. Procul dubio expavissetis ad solitudinem vestram Plures hostes, quam Cives vobis remansissent ; nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum pene omnium Civium, pene omnes Cives Christianos habendo. " Et in lib. ad Scapulam cap. 2. Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris, quam sciens a Deo suo constitui, necesse est, ut & ipsum diligat, & reveretur, & honoret, & saluum velit cum toto Romano Imperio. " Ita Tertullianus depellit crimen læsæ Majestatis, quo veteres Christiani a Gentilibus per calumniam accusabantur.

Similia scribunt ceteri Eccle-

Pari modo lethalis est conjuratio adversus Episcopos facta a subditis ; quos quidem , si Clerici sint,

31 sive Patres . S. Justinus Martyr
 Apologia 1. num. 17. „ Illud ;
 32 *inquit* , studio nobis est , ut
 33 *veritatis* , & census iis , qui-
 34 bus hoc minus commisit ;
 35 primi omnium per fas , que-
 36 madmodum ab eo (Christo)
 37 sumus instituti Proinde
 38 nos solum Deum adoramus ;
 39 vobis autem in rebus aliis læti-
 40 ti servimus , Reges , ac Prin-
 41 cipes hominum esse agnoscen-
 42 tes ; & simul precantes , ut
 43 cum Regia potestate sanam
 44 quoque mentem obtinere com-
 45 periamini . “ Præterea Athe-
 46 nagoras Legat. pro Christ. num.
 47 ita Imperatores alloquitur :
 48 Pro Imperio vestro precamur
 49 ut filius a patre , prout æ-
 50 quissimum est , Regnum acci-
 51 piatis , & accessibus , ac
 52 incrementis Imperium vestrum,
 53 omnibus ditioni vestre subje-
 54 ctis , augeatur . Atque id qui-
 55 dem nostra etiam interest ,
 56 quo tranquillam vitam aga-
 57 mus ; & imperata omnia ala-
 58 cres ministremus . “ Ad eun-
 59 dum est etiam S. Theophilus An-
 60 thiochenus lib. 1. ad Autolycum
 61 num. 11. sic scribens : „ Regem
 62 cole , sed cum diligendo co-
 63 le , eidem parendo , & oran-
 64 do pro eo . Hoc enim si fa-
 65 cies , voluntatem Dei exequere-
 66 ris ; ita enim præcipit Lex
 67 Divina Proverb. 24. vers. 21.
 68 22.) *Honora , fili mi , Deum ,*
 69 *& Regem ; nec eis inobediens*
 70 *sis . Subito enim ulciscetur*
 71 *inimicos suos .* “ Immen-
 72 sum forem , si singula , quæ in hac
 73 re Patres docent , persequi vel-
 74 lem . Sufficiat Sancti Augustinus ,

qui lib. 5. de Civit. cap. 19.
 impiissimis etiam Tyrannis a Deo
 potestatem tribui docet : *Eti-
 31 talibus dominandi potestas non*
 32 *datur , nisi summi Dei provi-*
 33 *dentia . quando res humanas ju-*
 34 *dicat talibus dominis dignas .*
 35 Et lib. eodem cap. 21. „ Non
 36 tribuamus dandi Regni , atque
 37 Imperii potestatem , nisi Deo
 38 vero , qui dat felicitatem in
 39 Regno Calorum solis piis ;
 40 Regnum vero terrenum & piis,
 41 impiis , sicut ei placet , cui
 42 nihil injuste placet . . . Ille
 43 igitur unus verus Deus , qui
 44 nec iudicio , nec adiutorio de-
 45 serit genus humanum , quan-
 46 do voluit , & quantum voluit
 47 Romanis Regnum dedit , qui
 48 dedit Assyriis , vel etiam Per-
 49 sis qui Mario , ipse
 50 Cajo Cæsari ; qui Augusto ,
 51 ipse & Neroni ; qui Vespasia-
 52 no vel Patri , vel Filio , sua-
 53 vissimis Imperatoribus ; ipse
 54 & Domitiano crudelissimo ; &
 55 ne per singulos ire necesse sit ,
 56 qui Constantino Christiano ,
 57 ipse Apostata Juliano . “ Et
 58 in Proposition. ex Epistol. ad
 59 Roman. cap. 73. idem Augustinus
 60 hæc habet : „ Quod ait (Apo-
 61 stolus) *Vis autem non timere*
 62 *potestatem ? bonum fac ; &*
 63 *habebis laudem ex illa ;* po-
 64 test. movere aliquos , cum co-
 65 gitaverint , ab illis persecuti-
 66 bus persecutionem sæpe pas-
 67 sos fuisse Christianos
 68 Consideranda ergo sunt verba
 69 Apostoli . Non enim ait , *Bon-*
 70 *um fac ; & laudabit te pote-*
 71 *tas ;* sed ait , *Bonum fac ; &*
 72 *habebis laudem ex illa .* Sive
 73 enim

sint, e Cleri matricula expungendos, omnique gradu privandos, & Curiaë Sæculari tradendos; si vero Lai-

33 enim probe factum cum bo-
 34 num, sive persequatur, lau-
 35 dem habebis ex illa; vel cum
 36 eam in obsequium Dei lucra-
 37 tus fueris, vel cum ejus per-
 38 locutione coronam merueris. “
 Et c. 74. “ Quoniam dixit, Ne-
 39 cessitate subditi estote; ne quis
 40 non integro animo, & pura
 41 dilectione subditus fieret, hu-
 42 jusmodi potestatibus, addidit;
 43 dicens, Non solum propter i-
 44 ram, sed etiam propter con-
 45 scientiam, idest non solum ad
 46 iram evadendam, quod potest
 47 etiam simulate fieri, sed ut in
 48 tua conscientia certus sis, il-
 49 lius dilectione te facere, cui
 50 subditus fueris jussu Domini
 51 tui. “ Vide Nazianzenum Orat.
 17. Ambrosium lib. 4. in
 Luc. num. 73. Chrysostrum Homi-
 23. in Epist. ad Rom. Damascenum
 Orat. 2. de Imaginibus num.
 13. Uno verbo Patres uni-
 versos, qui uti debitam subli-
 mioribus Potestatibus subjectionem,
 & obedientiam professi
 sunt; etiam Principum aliquis
 potentiam non in publicum bo-
 num, sed in Religionis, ac Rei-
 publicæ perniciem adhibuerint;
 ita impiam tyrannicidii senten-
 tiam execrati sunt.

Merito igitur in Concilio Con-
 stantiensis sess. XV. eadem senten-
 tia condemnata fuit tamquam hæ-
 retica; quam Concilii definitio-
 nem Paulus V. Rom. Pont. edita
 Constitutione, quæ incipit; *Cum
 Dominis gregis* an. 1615; inno-
 vavit, & quatenus opus esset
 approbavit, & confirmavit; ut
 videre est Tom. V. pag. IV. Bull.
 Rom. pag. 179. Definitio autem

Constantiensis Synodi, quæ in
 eadem Constitutione refertur,
 est hujusmodi: *Hæc Sacrosancta
 Synodus nuper accepit,
 quod nonnullæ assertiones erro-
 neæ in fide, & bonis moribus,
 ac multipliciter scandalosa, totiusque
 Reipub. statum, & ordi-
 nem subvertere molientes, dog-
 matizatae sunt, inter quas hæc
 assertio delata est: Quilibet ty-
 rannus potest, & debet licite,
 & meritorie occidi per quem-
 cumque vassallum suum, vel sub-
 ditum; etiam per clanculares in-
 fidias, & subtiles blanditias,
 vel adulationes; non obstante
 quocumque præficto juramento,
 seu confederatione factis cum eo,
 non expectata sententia, vel
 mandato iudicis cuiuscumque.
 Adversus hunc errorem Saragens
 hæc Sancta Synodus insurgere,
 & ipsum funditus tollere præla-
 bita deliberatione matura, de-
 clarat, decernit, & definit; hu-
 jusmodi doctrinam erroneam esse
 in fide; & in moribus, ipsam-
 que tamquam hæreticam, scan-
 dalosam, & ad fraudes, dece-
 ptiones, mendacia, proditones,
 perjuriam vias dantem, reprobat,
 & condemnat. Declarat insuper
 decernit, & definit, quod perni-
 ciosissimam assertionem, sunt hæ-
 retici, & tamquam tales juxta
 Canonicas sanctiones puniendi.
 Has divinas præscriptiones ex
 Romana, adeoque Catholice Ec-
 clesie sensu constanter sanctissi-
 mus Dominus Noster Clemens
 XIV. Pontifex Maximus in his,
 quas anno 1769. 12. Decembris
 ad universos Ecclesie Catholice
 Episco-*

Laici, excommunicatione plectendos, decernitur *Can. Conspirationum*, & *Can. Si qui Clerici, caus. II. quæst. I.*

Respectu locorum, lethalis proditionis rei sunt, qui Regnum, Provinciam, Urbem, Castrum, aut aliquem locum seu fidei suæ, seu alienæ commissum, & a legitimo Domino possessum, hostibus tradunt; nam fides, & iustitia huiusmodi traditione violantur.

Respectu rerum, proditio lethalis est, si quis absconditas alicujus pecunias, supellectiles, chartas, titulos, contractus, apochas, codices magni momenti, & similia indicet latroni, ut ea rapiat.

Denique respectu arcanorum, lethalis perditionis labem contrahunt, qui alterius arcanum in ejus detri-

Episcopos dedit, Litteris, magnopere eos hortatur, ut post Deum, ac divini cultus constitutas in Ecclesia rationes, omnem sollicitudinem suam ad Populum Regum obedientia, ac obsequio rite imbuedum convertant. Illi nimirum, inquit, ad publicam incolumitatem tuendam, ac homines in juris æquitate continendos in altissimo gradu præ cæteris sunt constituti. Ministri enim Dei sunt in bonum, nec sine causa gladium portant, vindices in iram si, qui malum agit; carissimi præterea Ecclesie Filii sunt, ac Patrii, quorum est eandem ut Parentem diligere, ejusque causam, ac jura custodire. Quos igitur instruendos in Christi Lege suscepistis, mature divino præcepto imbuedos curate: Eisdem Regibus sancte esse servandam ab ipsis incunabulis percipiant, parendum auctoritati, legibus obsequendum, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Cum ita Populorum animi fuerint opera vestra excitati, non

solum ut Regibus dicto audientes sint, sed etiam ut eos colant, ac diligant, tum optime & Civium tranquillitati, & Ecclesie utilitati, que inter se disjuncta esse non possunt, consulatis &c.

Postremo animadvertimus, improborum, & hæreticorum hominum morem esse, Principibus Catholicis tyrannidem exprobrare. Sic Petilianus apud S. August. lib. 2. contra litteras Petilianæ n. 202. aiebat: „ Quid autem vobis est cum Regibus sæculi, quos numquam Christianitas, nisi invidiosus sensit? Cui Augustinus respondet ibidem n. 203. scqq. „ More vestro universaliter in omnes Catholicos hujus inventionis impetu feris. . . . An forte quia Imperatores Christiani quod valere arbitrantur ad Christianitatem, contra vestram statuerunt voluntatem, Christianitatis invidi appellantur? Sic desipiant omnes hæretici, & recipiant, ut non sint hæretici. “

detrimentum aperiunt, & divulgant: quod repugnat naturæ legi, fidei, amicitiae, & justitiæ. Tales sunt Consilarii, & Ministri Principum, & Rerumpublicarum revelantes eorum secreta. Similiter qui societatis alicujus arcana, consilia, & negotia patefaciunt in ejus damnum. Item Procuratores, & Advocati, qui clientum arcana revelant adversæ parti. Præterea Medici, Chirurghi, Pharmacopolæ, qui morbos pudendos, sed occultos eorum, qui se ipsorum fidei, curisque crediderunt, ad ipsorum infamiam divulgant. Multo magis Confessarii abutentes sigillo Confessionis. Denum quisquis arcanum amici sibi creditum, quod fit gravis momenti, & ex cujus revelatione malum ipsi probabiliter imminet, alteri præter illius voluntatem revelat. Nam *qui denudat arcana amici, fidem perdit*, ut dicitur Eccl. 27.

Q. 2. An liceat aliquando revelare arcanum sibi creditum?

R. Qui arcanum sibi creditum etiam ab amicissimo, revelat, cum vergit in grave damnum tertii, præsertim Ecclesiæ, Reipublicæ, & cujuscumque Communitatis, non solum non est reus proditiõis, sed mortaliter peccaret, nisi illud revelaret iis, ad quos pertinet, ut damnum caveant, vel prohibeant. Nec contra hoc debitum potest quisquam obligari per secreti commissum, quia, ut docet S. Thomas (a) *in hoc frangeret fidem, quam alteri debet* (excipe sacramentalis Confessionis arcanum, quod nullo casu patefieri potest). Id verum est, etiamsi dixerit vir nequam, hoc tibi arcanum credo sub sigillo Confessionis (modo extra Confessionem sacramentalem hoc dicat), quia nullum secretum

Tom. III.

H

reci-

(a) 2. 2. q. 70. ar. 1. ad 2.

recipiendum, ac celandum est contra bonos mores, & bonum commune: unde secretum contra bonum commune suscipere non licet (a). Si tamen arcana, alterius fidei commissa, celari sine peccato possunt, ille cui credita sunt, nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto Superioris, quia servare fidem est de jure naturali (b).

Q. 3. An peccet qui obsignatas aliorum litteras resignat?

R. Non solum injustæ curiositatis, sed & proditiionis crimen incurrit, juri gentium, & publicæ fidei contrarium, qui obsignatas aliorum litteras, in vitis dominis, resignat: nullum enim homo habet jus cognoscendi cogitationes, & arcana consilia, vel negotia alterius litteris commissa, & sigillo munita; nam quilibet jus habet cogitationes suas abscondendi, & cui voluerit patefaciendi.

Excipitur 1. Si quis certus sit, res levis dumtaxat momenti alienis litteris contineri; sic enim venialiter peccaret, litteras referendo.

2. Si non temere, sed probabiliter judicet, litteras, vel in proprium, vel in tertii cujuscumque, præsertim Communitatis damnatum conscriptas esse: nam jure suo excidit, qui eo abutitur in alterius damnatum.

3. Si litteræ referentur publica auctoritate, scilicet Regis, Proregis, Præfecti Provinciæ, vel Urbis, aut Ducis exercitus mandato, tempore belli: item jussu Magistratus, cum ad eos scriptæ sunt, qui criminis alicujus in suspicionem veniunt.

4. Licet patri, & matri referare litteras filiorum, & filiarum sub eorum cura adhuc versantium. Et idem dicendum, tam de iis, qui sunt loco patris, & matris post ipsorum mortem; quam de viro respectu uxoris, non tamen de uxore respectu viri,
si vir

(a) S. Th. 2. 2. q. 68. ar. 1. ad 3.

(b) Ibid. q. 70. ar. 1. ad 2.

si vir sit invitus, & repugnans; cum uxor subdatur viro, non vir uxori.

5. Licet Superioribus Religiosorum, & Abbatissis, aut Priorissis Monialium, quibus litterarum scriptio, & receptio clandestina ex Regula; vel Constitutionibus est interdicta, subditorum, vel subditarum litteras aperire, & legere.

§. II.

De Fraude, Fallacia, & Perjurio.

Q. 1. **Q**uid sit fraus? & quomodo differat ab astutia, & dolo?

R. Fraus est peccatum, quo quis media astute ad proximi deceptionem excogitata, adhibet ad assequendum avaritiæ finem. Differt ab astutia, & dolo, quia astutia est excogitatio viarum falsarum, simulatarum, obliquarum ad finem aliquem consequendum; dolus est executio astutiæ, seu verbis, seu factis, quamvis etiam in corde sit dolus juxta illud Ps. 37. *Dolos tota die meditabantur.* At vero fraus spectat ad executionem astutiæ, quatenus ejus opus factis consummatur. Astutia licita non est ne quidem ad bonum finem, quia non oportet ad finem bonum falsis viis pervenire, & simulatis, sed veris. Unde astutia etiamsi ordinetur ad bonum finem, est peccatum (a), & pertinet ad falsam prudentiam. Fraus præcipue committitur in emptionibus, venditionibus, & ludo: de quibus dicemus infra agentes de contractibus in specie.

Q. 2. Quid sit fallacia? quid perjurium? & quando fallacia sit peccatum lethale?

R. Fallacia est verborum mendacium, aut equivocorum dolosa usurpatio ad decipiendum proximum. Perju-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 55. ar. 3° ad 2°.

rium est eadem usurpatio in eundem finem juramento confirmata.

Lethalis fallaciæ reus est, qui promissa, & pacta non servat in re gravi: nam frangendo fidem, violat jus naturæ, & contra justitiam agit, cum se promissione obligaverit. Item qui sponte promittit rem honestam, possibilem, gratam, & acceptam ei cui facta est promissio, & res est magni momenti, lethalis fallaciæ reus est, tametsi non habuerit voluntatem se obligandi, si eam voluntatem verbis, aut instrumentis expresserit, nec tamen promissionem impleat; quia delusit proximum in re gravi (a).

Non est tamen fallaciæ reus, qui non servat promissionem de re illicita, quia promittendo peccavit, & mutando propositum bene facit: unde illud (b), *In malis promissis rescinde fidem*. Idem esto iudicium, si mutatae sint condiciones personarum, & negotiorum; ut si fiat impossibile, quod tempore promissionis erat possibile; vel si promissum ita fiat arduum ex aliqua circumstantia, ut si promissor illam prævidisset, non fuisset promissurus, vel casum illum excepisset, v. gr. si promittit merces mittere, & accedat (c) Regis prohibitio (d).

Præterea non peccat, qui non servat promissum extortum vi, metu, aut dolo; quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur (e). Et similiter dicendum de eo, qui promissum non solvit illi, cui promissio non est grata, nec accepta.

At

(a) S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 3.
 (b) Can. In malis, caus. 22. quæst. 4.
 (c) Vide S. Th. ar. cit. ad 2.
 (d) Obligatio promissionis tunc cessat, seu potius nunquam ex-

istit, cum prudenter iudicatur, promittentem, dum promitteret, non intendisse se in tali casu obligare, seu casum illum voluisse exceptum.

(e) 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 3.

At vero lethalis fallaciæ reus est, qui pro altero fidejussorem se obligat, cum tamen nec ipse solvendo par est, nec principalem debitorem solvendo futurum existimat: sic enim gravis damni occasionem præbet creditori: unde dicitur Eceles. 8. *Non spondeas super virtutem tuam: quod si sponderis, quasi restituens cogita (a).*

Q. 3. Quomodo se gerere debeat Confessarius cum illis Mercatoribus, qui mendaciis, & perjuriis assueverunt, nec aliter vendere, & emere se posse ajunt?

R. Debet illis absolutionem differre, donec pravum habitum emendaverint; versantur enim in occasione continua, & affectu peccati lethalis: quippe mendacium semper est lethale, cum adhibetur ad decipiendum proximum in re gravi, aut perjurio confirmatur. Sane *difficile est, inter e mentis, vendentisque commercium non intervenire peccatum*, ut ait S. Leo (b). Sed hoc negotiatorum esse vitium, & negotiationem sine peccato exerceri posse, S. Augustinus (c) ostendit. Unde excusatione digni non sunt Mercatores, qui fatentur, se vendere, & emere absque peccato non posse.

§. III.

De Sollicitudine

Q. **Q**uid sit sollicitudo; & an lethale peccatum?

R. Sollicitudo est nimia, anxioque animi occupatio circa temporalia vite subsidia, ne forte in futurum desint. In triplici casu est peccatum lethale. 1. Cum finem ultimum in rebus temporalibus quis constituit:

H 3

(a) De promissione vide infra.

(b) Epist. 107. al. 2. ad Rusticum in resp. ad inquisit. 17.

(c) In Psalm. 70. n. 17.

tuit; unde ait Christus (a): *Quærite primum Regnum Dei, & iustitiam ejus: & hæc omnia adjicientur vobis*: significans, quod illud primum quærendum sit, num vero temporale posterius; illud tamquam bonum nostrum, hoc tamquam necessarium nostrum, ut explicat S. Augustinus (b), 2. Cum quis terrenis curis ita se immergit, ut æternæ salutis curam abjiciat, juxta illud Matth. 13, *Sollicitudo sæculi istius, & fallacia divitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur*. 3. Cum quis Divinæ Providentiæ diffidit, timens, ne faciendo, quod debet, necessaria sibi deficient. Hunc timorem triplici via exclusit Christus, ut docet S. Thomas (c): „ Primo propter „ majora beneficia homini præstita divinitus, præ- „ ter suam sollicitudinem, scilicet corpus, & ani- „ mam, Secundo propter subventionem, qua Deus „ animalibus, & plantis subvenit absque opere hu- „ mano, secundum proportionem suæ naturæ. Ter- „ tio ex Divina Providentiæ &c. “

Temporalium sollicitudo non repugnans fini charitatis, superflua tamen, & anticipata, est peccatum veniale (d): nullum enim est opus bonum, quod non sit comitatum debitis circumstantiis, quarum una est debitum tempus.

§. IV.

De Violentiâ.

Q. Quid sit violentia? & quando mortale peccatum?

R. Violentiâ est peccatum, quo quis ditior, & potentior aliena usurpat, suam ut expleat cupiditatem. Multi sunt casus, in quibus violentiâ est lethale peccatum.

I. Igi-

(a) Matth. 6. (b) L. 2. de Serm. Dom. in Monte c. 16.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 55. art. 6. (d) Ibid.

1. Igitur lethalis violentiæ rei sunt divites, qui pauperes opprimunt rapinis, oneribus, injuriis, verberibus, iniquis vestigalibus. Hæc flagitia leges justitiæ, charitatis, imo humanitatis evertentia, execratur Deus Prov. 22. his verbis: *Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta. Quia judicabit Dominus causam ejus, & configet eos, qui confixerunt animam ejus.*

2. Eiusdem criminis rei sunt Consules, Collectores, & quicumque imponunt indictiones publicas, tributa, seu tallias (ut vocant), proportionem facultatum minime servata; & pauperum aggravant onera, ut ditiores sublevent, aut ipsi præstationes suas minuunt. Item Nobiles, qui ex agris non nobilibus indictiones, seu tallias non solvunt iis in Provinciis, in quibus hujusmodi indictiones solvere tenentur; quo fit, ut talia onera Consules, aut Communia Oppidorum, vel Pagorum in cæteros incotas rependere cogantur. *Quis æstimare rem hujus iniquitatis potest? (pauperes) solutionem sustinent divitum, & indigentiam mendicorum.* Ita invehitur Salvianus (a) adversus tam crudele violentiæ genus.

3. Similiter peccant, qui indictionum, sive talliarum, aut tributorum remissionem a Principe, aut a Republica concessam, non distribuunt secundum æquitatis leges, spectatis locorum, & hominum facultatibus, & oneribus. Hujus etiam immanitatem flagitii verbis gravissimis perstringit Salvianus (b): *Et putamus, innuit, quod pœna divine severitatis indigni sumus, cum sic nos semper pauperes puniamus?*

4. Idem esto iudicium de Toparchis, Magnatibus, Divitibus, & Potentibus, qui pauperibus patrociniū suum vendunt, & ab eis munera, obsequia, servitutes indebitas, & operas exigunt clientelæ

H 4

telæ

(a) L. 5. de Provid. Dei n. 42.

(b) Ibid. n. 53.

telæ prætextu, vexationesque graviore redimere cogunt minorum vexationum tolerantia. Contra hos etiam invehitur Salvianus (a). *Quis, inquit, æstimare hoc malum possit? Rebus eorum incubant invasores, & tributa miseri pro pervasoribus solvunt.*

5. Lethalis violentiæ rei sunt Toparchæ, seu Domini, qui Tenentes suos, seu Vassallos cogunt; ut ad suum molendinum frumenta sua molenda deferant, quamvis molendinum bannale non sit. Item, qui ad molendinum bannale venire cogunt homines ab omni servitute liberos: aut molitores suos hæud æqua mensura uti patiuntur. Item, qui absque legitimo titulo, aut præscripta consuetudine compellunt homines, ut ad suum furnum coquendum panem, aut ad torcular premendas uvas, aut poma, vel olivas deferant. Hi sane justitiam, & charitatem violant, foventque molitorum, aliorumque rapacitatem. Porro jus molendini, furni, aut torcularis bannalis nemini competit, nisi municipali jure, aut præscripta consuetudine, aut concessione Principis, aut libera pactione ab incolis inita cum Domino. Cæterum *longi temporis consuetudinem vicem servitutis obtinere, si possessor, nec vi, nec clam, nec precario possidet, constat ex L. 1. Si quas, C. t. de servitutibus, & aqua.* Quoad molitores spectat, tenentur bannalium molendinorum domini invigilare, ut æqua mensura utantur; alioquin mortaliter peccant, & restitutioni sunt obnoxii.

6. Lethalis violentiæ rei sunt Nobiles, qui minis, & terroribus prohibent, ne ipsorum Vassalli Decimas Capitalis, Monasteriis, aut Parochiis debitas conducant, ut ipsis vili pretio elocentur. Multo magis, qui Decimarum solutionem impediunt. Inferunt enim gravem injuriam Ecclesiæ liber-

(a) Cit. l. 5. de Providentia Dei n. 61.

bertati. Qua de re extat Decretum Concilii Tridentini (a) præcipientis „ Omnibus, cujuscumque „ gradus, & conditionis sint, ad quos Decimarum „ solutio spectat, ut eas, ad quas de jure tenen- „ tur, Cathedrali, aut quibuscumque aliis Ecclesiis, „ vel personis, quibus legitime debeantur, integre „ persolvant. Qui vero eas, aut subtrahunt, aut „ impediunt, excommunicentur; nec ab hoc crimi- „ ne, nisi plena restitutione secuta, absolvantur. “ Ejusdem criminis rei sunt Nobiles, qui colonos cogunt, ut censualia, prædialiaque jura sibi solvant, eaque colligunt, & in sua horrea transferri jubent, antè collectionem, & solutionem Decimarum: hoc enim vergit in Ecclesiæ injuriam, & Decimatorum detrimentum (b).

7. Lethalis violentiæ rei sunt Nobiles, quorum Toparchiis adnexum est jus sanguinis, si maleficos, ac sceleratos pœnis legibus constitutis plecti non current, sive ut sumptibus pareant, sive ut commodum aliquod ex patrocínio illis impensò consequantur. Idem est de Judicibus, qui criminosos coercere, & punire negligunt, aut pœnas legibus statutas relaxant (quod soli Principes possunt, nec citra causam legitimam), aut pœnas corporales in multas pecuniarias convertunt. Nam violant divinum mandatum Deuter. 13. *Auferes malum de medio tui . . . neque parcat ei oculus tuus, ut miserearis.*

8. Lethalis violentiæ rei sunt Judices, qui pauperes, pupillos, viduas, quibus succurrere possunt, & tenentur ex officio, a Magnatibus opprimi patiuntur. Adversus eos dicitur Jerem. 5. *Causam viduæ non judicaverunt, causam pupilli non direxerunt, & judicium pauperum non judicaverunt. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus?*

9. Idem

(a) Sess. 25. de refor. cap. 12.

(b) Vid. C. Cum non sit, ext. de Decimis.

9. Idem crimen committunt tum Judices non admittentes recusationem, aut appellationem, quam debent, in casibus, in quibus licet Judicem recusare, vel ab eo appellare; tum inique appellantes; tum supremi Judices, qui male appellantes non plectunt, ut appellationum abusus resercent. Non sicut qui injuste a Judice gravatur, licite appellat, quia hoc est prudenter evadere; ita qui appellat afferendæ moræ causa, ne contra ipsum justa sententia pronunciatur, calumniose se defendit, injuriatque Judicem, cujus impedit officium, & adversarium suum, cujus justitiam, quoad potest, perturbat (a).

10. Non solum violentiæ, sed & rapinæ rei sunt Publicani, qui aliquid exigunt, & extorquent præter id, quod ipsis a Rege, vel a Republica constitutum est. Dicitur enim Luc. 3. *Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis.* Hinc in jure non modo decreta est pœna exilii contra hujusmodi Publicanos (b); verum est (c), ut quod illicite exactum est, cum altero tanto passis injuriam exsolvatur: per vim vero extortum, cum pœna tripli restituatur.

11. Lethalis violentiæ rei sunt, qui pauperibus suas domos, vel agros vi adimunt, aut vendere cogunt, etiam justo pretio. *Emptor enim non cogere, sed persuadere debet,* ait Chrysostomus (d).

12. Sunt, qui proximo de usu luminis in domibus suis lites injustas intentant, easque demori cogunt. Hi lethalem violentiam committunt: & eorum iniquitas dum cupit corporis oculis temporale lumen largius acquirere, cubiculum cordis luci non aperit æquitatis (e).

13. Le-

(a) S. Th. 2. 2. q. 69. ar. 3.

(b) L. Si Provincialium, c. de vestig.

(c) L. Locatio, ff. l. 39. t. 4. de Public. Vestig.

(d) Hom. 87. in Matth.

(e) Serm. 50. al. de div. 15. n. 7.

13. Lethalis violentiæ rei sunt, qui alicujus Ecclesiæ, seu Beneficii sæcularis, vel regularis, aut cujuslibet Pii Loci jurisdictiones, bona, census, ac jura etiam feudalia, & emphyteutica, fructus, emolumenta, seu quascumque obventiones, quæ in Ministrorum, & pauperum necessitates converti debent, per se, vel alios, vi, vel timore incusso, seu quacumque arte, aut quocumque quæsito colore in proprios usus convertere, & usurpare præsumpserint, seu impedire, ne ab aliis, ad quos jure pertinent, percipiantur. Eiusdem criminis rei sunt, qui defunctorum oblationes, & pia legata intervertunt, retinent, vel Ecclesiis, aut aliis Piiis Locis tradere differunt. Contra hos omnes excommunicationem decernunt Canones (a), donec restitutis rebus, Ecclesiam, vel ejus Administratorem, aut Beneficiatum indemnem reddiderint. Concilium Tridentinum (b) in violentos rerum Ecclesiasticarum invasores, & detentores excommunicationem pariter decernit; & hujusmodi violentia casus est Summo Pontifici reservatus. Si Patronus in hoc crimen incurrat, privatur ipso facto jure Patronatus. Clericus usurpationis auctor, vel conscius, excidet insuper omnibus Beneficiis, & fiet perpetuo inhabilis ad alia Beneficia, & ab Ordinum suorum executione, etiam post integram satisfactionem, & absolutionem sui Ordinarii arbitrio suspendetur.

14. Lethalis violentiæ rei sunt divites, qui pauperes ad tribunalia trahunt, corruptisque pecunia, vel favore judiciis, opprimunt, & spoliant: aut lites pauperibus intentatas malis artibus ita protrahunt, ut ab iis prosequendis omnino desistere cogantur: aut minis, & incusso terrore impediunt, ne a pauperibus sua repetentibus in jus ipsi vocentur.

(a) Vide Conc. Nicæn. 2. c. 13., & Later. 3. c. 19.

(b) Sess. 22. de ref. c. 11.

tur. De his dicitur Jac. 2. *Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia?*

15. Lethalis violentiæ rei sunt Magnates, Nobiles, & Potentes, ac Magistratus, qui subditos suos, vel alios cogunt collocare in Matrimonium filias suas, nepotes, aut pupillas, liberis, amicis, aut servis suis; vel quovis modo directe, vel indirecte aliquem, vel aliquam injuste cogunt, quominus Matrimonium libere contrahat. Hoc enim est contra Matrimonii libertatem. Tridentina (a) Synodus præcipit omnibus, *cujuscumque gradus, dignitatis, & conditionis existant, sub anathematis pœna, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe, vel indirecte subditos suos, vel quoscumque alios cogant, quo minus libere Matrimonia contrahant.* Quæ tamen pœna afficit tantum Dominos temporales, & Magistratus, ut declaravit Sacra Congregatio Concilii apud (b) Fagnanum; illamque incurrant, etiamsi ad puellam obtinendam regiam adhibuerint auctoritatem (c).

16. Denique libertatem violant, & lethalis violentiæ rei sunt, tum ii, qui liberos, vel alios Religionem ingredi, & profiteri adigunt vi, aut metu; tum qui a Religionis ingressus, vel Professione aliquem impediunt absque justa causa. Ad priores quod attinet, Concilium (d) Tridentinum, „ Anathemati subjicit omnes, & singulas personas, cujuscumque qualitatis, vel conditionis fuerint, tam „ Clericos, quam Laicos, Sæculares, vel Regulares, „ atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocumque coegerint aliquam virginem, vel vi- „ duam, aut aliam quamcumque mulierem, invitam, „ præterquam in casibus in jure expressis, ad ingre- „ dien-

(a) Sess. 24. de Reform. Matrim. cap. 9.

(b) In C. insinuante, ext. qui Clerici, vel voventes &c.

(c) Can. nullus, caus. 36. quæst. 2.

(d) Sess. 25. de Reg. & Monial. cap. 18.

„ diendum Monasterium, vel ad suscipiendum ha-
 „ bitum cujuscumque Religionis, vel ad emitten-
 „ dam Professionem: quique consilium, auxilium,
 „ vel favorem dederint: quique scientes eam non
 „ sponte ingredi Monasterium, aut habitum susci-
 „ pere, aut Professionem emittere, quoquo modo ei-
 „ dem actui, vel præsentiam, vel consensum, vel
 „ auctoritatem interposuerint. “ Similiter eidem
 Concilium (a) „ Anathemati subjicit eos, qui san-
 „ ctam Virginum, vel aliarum Mulierum volunta-
 „ tem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo
 „ modo sine justa causa impedierint. “

§. V.

De obduratione contra Misericordiam.

Q. I. Quid sit? & quando peccatum lethale?

R. Obduratio contra Misericordiam est pravius animi affectus, quo divites ita rerum suarum sunt tenaces, ut cor eorum miseris proximorum emolliri non possit ad eorum inopiam suis opibus sublevandam. Lethaliter sunt obdurati contra Misericordiam.

1. Qui pauperibus pecuniam dare mutuo, nisi sub fœnoris conditione renuunt; violant enim Domini præceptum (b): *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Et (c): *Non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris.* Idem dicendum de illis, qui in extrema necessitate constitutis mutuum dare renuunt, quod nulla sit spes recuperandæ fortis.

2. Qui rem pauperum usibus necessariam ab ipsis in pignus accipiunt, ac diu retinent, contra Divinum Mandatum (d): *Si pignus a proximo tuo acceperis*

vesti-

(a) Ibidem.

(b) Luc. 6.

(c) Deut. 15.

(d) Exod. 22.

vestimentum, ante Solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat. Hinc Jure Civili (a) prohibetur sub gravi pœna, ne boves aratorii, aut aratorium instrumentum pignoris causa a creditoribus auferantur.

3. Qui frumenta necessitatis tempore abscondunt, faciuntque, ut sua culpa carior, ac durior sit annona. Peccant enim gravissime contra charitatem, & justitiam, maxime si sint Clerici. Dicitur enim Prov. XI. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium.*

4. Qui tempore famis peregrinos Urbe expellunt, si satis annonæ suppetat, vel comparari possit, ut illis simul, & indigenis subveniatur: immane quippe est, cum quibus fuerint communia jura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri (b).

5. Qui pauperibus in extrema necessitate constitutis non dant eleemosynam, cum ex superfluis naturæ, tum ex necessario personæ, seu status. Item qui pauperibus gravem necessitatem patientibus, seu quibus probabili conjectura mors imminere metuitur, vel qui versantur in evidenti periculo patiendi grave aliquod detrimentum, ut gravem morbum, carcerem, infamiam &c. eleemosynam non dant etiam de necessariis ad conservandum sui status decorem. Non solum enim extremam, sed gravem necessitatem, expressit S. Joannes (c) scribens: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* Præterea, qui pauperibus communem necessitatem patientibus non erogant ea, quæ necessaria non sunt servandæ sui status,
ac

(a) L. Executores, & L. Pignorum. C. t. quæ res pignori &c.

(b) S. Ambros. lib. 3. de Offic. cap. 7. (c) Epist. 1. cap. 5.

ac dignitatis decentiæ, lethalis obdurationis rei sunt, ut probant verba Christi (a): *Verumtamen quod superest, date eleemosynam.* Super quæ verba S. Gregorius (b): *Omne, inquit, quod superest necessitatibus, in causis piis, ac religiosis erogandum est, Domino, ac Magistro omnibus dicente: Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.*

6. Lethalis obdurationis contra Misericordiam rei sunt, qui præsentî statui superflua servant, ut ad altiorem statum ascendant, aut censum augeant, si avaritiæ, aut ambitionis impulsu illa reservent: vel graves pauperum necessitates postulent, ut iis in præsentiarum succurrant: vel ascensus ille ad altiorem statum probabilis non sit: vel si probabiliter sit futurus, frequentes, & sufficientes eleemosynas pauperibus communem etiam necessitatem patientibus non erogent. Ita S. Thomas (c) docens, omissionem eleemosynæ esse peccatum mortale ex parte dantis, cum habet superflua, quæ secundum statum præsentem non sunt sibi necessaria, prout probabiliter estimari potest. Et subdit: *Nec oportet, quod consideret omnes casus, qui possunt contingere in futurum. Hoc enim esset de crastino cogitare, quod Dominum prohibet Matth. 6. Sed debet dijudicari superfluum, & necessarium secundum ea, quæ probabiliter, & ut in pluribus occurrunt.* Hinc Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.* Confessarii ergo debent præcipere divitibus, ut superflua sua pauperibus etiam communem necessitatem patientibus erogent, juxta illud Apostoli (d): *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo*

Bene

(a) Luc. 11. (b) Lib. 14. Epist. 16, ad interrogat. 2.
 (c) 2. 2. q. 32. ar. 5. ad 3. (d) 1. Tim. 6.

Bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere &c. Qui non ita sunt affecti divites, absolvi non debent?

7. Lethalis obdurationis rei sunt divites, qui Christianæ frugalitatis, & moderationis regulas prætergressi, ea, quæ familiæ sustentationi, & status sui decentiæ minime necessaria sunt, in frequentes, & splendidas epulas, in ædium magnificentiam, in pretiosorem, quam par sit, supellectilem, in vestium luxum, in ludos, aut voluptates, sive curiositatis lenocinia profundunt. Hi nempe pauperibus subtrahunt superflua, quæ ipsis debent, & maledictioni subficiuntur, quæ exarata est Amos 6. *Væ, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ: Optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israel. Qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: qui canitis ad vocem psalterii Bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Joseph, idest super calamitate, & inopia fratris (a).*

8. Eiusdem lethalis obdurationis reus est, qui pauperi omnibus omnino bonis temporalibus, & vitæ præsiidiis, viribus, arte, & industria destituto, pro credito factam subvenire paratus est, non vero elemosynam simpliciter erogare: is enim præceptum elemosynæ eludit, quæ sine onere fieri debet.

9. Qui Prædicationis talento donati, illud in proximorum salutem impendere renuunt, lethalis obdurationis rei sunt. *Admonendi sunt*, ait (b) Sanctus Gregorius, *qui cum prædicare utiliter possunt, immoderata tamen humilitate refugiunt Si populus fame*

(a) Vide Nazianz. Orat. 16. de pauperum amore.

(b) 3. par. Pastor. admonit. 26.

mes attereret, & occulta frumenta ipsi servarent, aures procul dubio mortis existerent. Qua ita plectendi sunt pena considerent, qui cum fame Verbi animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiæ non ministrant. Hi sane proximum non diligunt, cujus salutem non procurant: non diligunt Ecclesiam, quam ædificare recusant: non diligunt Christum, cujus oves pascere negligunt.

10. Advocati, qui causas pauperum in extrema, vel gravi necessitate constitutorum, gratis patrocinari renuunt; cum scilicet pauperes sic egent patrocinio, quod tamen procurare non possunt pecunia, & similibus auxiliis, ut, nisi adjuventur, causa sint casuri, & injusta morte plectendi, vel suis rebus omnibus spoliandi, aut gravem bonorum suorum jacturam passuri &c. lethalis obdurationis rei sunt, si verisimile sit, neminem ipsorum causam cito suscepturum, ac defensurum. *Advocatus*, inquit (a) S. Thomas, non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis, scilicet, ut pauper occurrat, ut necessitas sit præsens, ut non in promptu appareat, quomodo ei possit aliter subveniri. Idem dicendum de Judicibus, nisi pauperibus designent Advocatum, qui causas ipsorum gratis agat.

11. Ex præcepto de proximi dilectione tenentur Medici, Chirurghi, Pharmacopolæ pauperibus ægrotis, qui ab omnibus deserti sunt, aut probabilitet deserendi, succurrere, & eorum curationem gratis procurare, juxta illud (b): *Erue eos, qui deducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad iacitum, liberare ne cesses*. Id nisi faciant, lethalis obdurationis rei sunt. Ita eruitur ex S. Thoma, qui post expositam Advocati obligationem eo, quo diximus, modo, subdit:

Tom. III.

I

Et

(a) 2. 2. q. 71. ar. 1.

(b) Prov. 24.

Et idem dicendum est de Medico quantum ad curationem pauperum.

12. Lethaliter obdurati sunt, qui volentes subvenire pauperibus, & calamitosis hominibus, aut Religiosorum, vel Monialium ex eleemosynis victitantium Cœnobiis, & Præpositis suis, Parochialibus Ecclesiis, pauperum Clericorum Seminariis benefacere, a pio illo proposito quoquo modo deterrent, aut impediunt; vel fundaciones, aut pia legata in eorum favorem facta revocare cogunt, aut suadent, absque justa causa. Dicitur enim Prov. 3. *Noli prohibere benefacere eum, qui potest: si vales, & ipse benefac.* Quandoque tamen tenetur conscientia Moderator pœnitentibus præcipere, ut fundaciones in favorem prædictorum locorum, vel personarum factas rescindant, & commutent, scilicet, cum pœnitentes sunt restitutioni obnoxii, vel debitis onerati, vel parentes, aut propinquos habent egenos, vel a sui status decentia mox casuros, nisi eis succurratur; vel cum pauperes alios noverunt in Parochia, in vicinia, in Urbe magis indigentes, & quibus minus subvenitur, præsertim invalidos, ægros, orphanos, puellas ingenuas, quæ ob egestatem sunt in periculo prostitutionis, familias honestas, quas pudor mendicare prohibet. His prius, potiusque subveniendum ille docebit; sed prius facienda erit restitutio, tum debita solvenda, deinde subveniendi hæredes pauperes, postea succurrendi calamitosi illi homines, quos recensuimus, postremo Capitula, Parochiæ &c. Alioquin Confessarius reus erit & ipse lethalis obdurationsis.

13. Lethaliter obdurati sunt contra Misericordiam creditores, qui debitores, quos solvendo non esse satis constat, urgent, opprimantque, ut solvant, nec inducias ipsis concedunt: quod constat ex parabola a Christo proposita (a) de Rege, qui dixit

servo,

(a) Matth. 18.

fervo ; cui debitum dimiserat : *Serve nequam , omne debitum dimisi tibi , quoniam rogasti me : nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui , sicut & ego tui misertus sum ?*

14. Non solum lethaliter est obduratus aduersus Misericordiam , sed & contra iustitiam peccat , qui agrorum suorum conductori pensionem non remittit pro rata gravis damni ex sterilitate , aut alio casu fortuito , absque ipsius conductoris culpa contingente ; nisi forte sterilitas compensari valeat ubertate præcedentis , vel sequentis anni . Ita respondit (a) Gregorius IX.

15. Tandem lethalis obdurationis reus est , qui opus aliquod Misericordiæ sive spiritualis , sive corporalis prætermittit , cum illud exercere potest , ac tenetur , cum nempe extrema est , vel urgens proximi ea Misericordia indigentis necessitas ; violat enim præceptum de dilectione proximi .

Q. 2. Quot sint opera Misericordiæ corporalis ?

R. Ad septem revocantur , scilicet , pascere esuri-entem , potare sitientem , vestire nudum , excipere hospitem , visitare infirmum , redimere captivum , vel in carcere detentum , & sepelire mortuum . Unde versus ille :

Visito , potro , cibo , redimo , tego , colligo , condo ,

Ex his operibus Misericordiæ sex commendantur (b) a Christo verbis illis , quibus in extremo Iudicio sententiam proferet aduersus reprobos . Et cum reprobi ob ea opera neglecta in æternum damnentur , dubitandum non est , quin de illis divina extent præcepta . Mortuorum sepulturæ Christus ibi non meminit ,

I 2

quia

(a) C. propter , ext. de locato , & conducto .

(b) Matth. 25 .

quia recenset illa opera Misericordiae, quæ sunt evidentiore necessitatis, ut docet S. Thomas. Cæterum & illam inter opera Misericordiae merito recenseri, constat cum ex Libero Tobiae, tum ex commendatione eorum, qui Dominum sepelierunt.

De visitatione infirmorum notandum, eo nomine non visitationem illam tantum intelligi, quæ fit ad levandum infirmi tædium, & mœrorem, sed maxime obsequium, & servitium infirmo exhibitum.

Ad redemptionem captivorum revocatur Misericordia, qua proximo adversus quamcumque vim, & injuriam extrinsecus illatam subvenitur, ut docet S. Thomas.

Ad hospitalitatem commendandam maxime valent verba Christi Matth. 10. *Qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet.*

Q. 3. Quot sint opera Misericordiae spiritualis?

R. Sunt pariter septem, scilicet, ignorantes docere, consilium præbere dubitantibus, afflictos consolari, peccatores corrigere, offensas remittere iis qui læserunt, aliorum defectus, & infirmitates tollerare, pro omnibus orare: quæ hic versus completur:

Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

De Misericordia in condonatione injuriarum, & fraterna correctione alibi agemus: nunc de Misericordia in suggestione salubris consilii pauca describimus ex S. Ambrosio (a): *Est, inquit, duplex liberalitas, una, quæ subsidio rei adjuvat, idest usu pecuniæ: altera, quæ operum collatione impenditur..... Facile autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt. Hæc usu augentur: pecunia minuitur ut quo pluribus largiri volueris, eo pauciores adjuves Consilii autem operisque collatio, quo in plures diffunditur, eo redundantio manet, & in suum fontem recurrit.*

A R-

(a) Lib. 3. de Offic. cap. 15.

ARTICULUS III.

De Prodigalitate.

Q. Quid sit Prodigalitas? & cuius generis peccatum?

R. Prodigalitas opponitur avaritiæ, & cum virtute libertatis pugnat. Nam, ut docet S. Thomas (a)
 „ in affectione divitiarum avarus superabundat, plus
 „ debito eas diligens: prodigus autem deficit, mi-
 „ nus debito earum sollicitudinem gerens. “

Prodigalitas ex genere suo est peccatum veniale, quatenus cum sola libertate pugnat: est tamen lethale peccatum, cum quis res suas prodigit contra regulas charitatis, & iustitiæ, seu ob finem iis virtutibus oppositum. Sic lethaliter peccant, qui bona sua profundunt in commessationibus, & ebrietate, in scortationibus, alea, luxu, & aliis illicitis voluptatibus. Item qui bona sua profundunt cum aliorum damno, vel scandalo. Lethalis ut plurimum est Clericorum prodigalitas, qui redditus Ecclesiasticos in sumptus inanes profundunt. Lethaliter etiam peccant Tutores, & Curatores, qui bona pupillorum; Dispensatores, Œconomi, Administri, qui bona suæ fidei commissa; Nobiles, Mercatores, & quicumque bona creditorum decoquunt, Patres familias, qui suarum pecuniarum profusione uxori, & liberis graviter nocent, eis non providendo necessaria, Mulieres, quæ in mundo muliebri, & superfluo vestium ornatu sumptus immodicos faciunt. Sane profusionem rerum suarum a servo factam nemo probaret; quomodo ergo probabit Deus profusionem temporalium, quæ ad rectum usum de-

(a) 2. 2. q. 119. art. 1.

dit hominibus? *Fidem amas in servo tuo, & Dominus tuus non querit eam in suo?* ait S. Augustinus (a).

C A P U T III.

De Luxuria,

Luxuria est peccatum, quo venerea voluptas supra modum, & contra legem naturalem, & divinam appetitur, & præcipitur. Usus namque venereorum secundum se non est illicitus, si debito modo, & ordine fiat: ita autem fieri non potest extra legitimum Matrimonium (b). Luxuria est ex genere suo peccatum lethale. Nam qui abutitur corpore suo, injuriam facit Deo: ait enim Apostolus (c): *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est?* Injuriam infert Christo, quatenus violat membra ejus: *Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi* (d)? Peccat in seipsum: *Qui fornicatur, in corpus suum peccat* (e). Peccatur, quatenus, ut ait (f) S. Thomas “ omnes corruptiones luxuriæ, quæ sunt præter legitimum Matrimonii usum, sunt contra bonum proles generandæ, & educandæ. “

Septem numerantur species luxuriæ, fornicatio simplex, adulterium, stuprum, sacrilegium, incestus, raptus, & vitium contra naturam.

(a) serm. 36. al. de temp. 212. n. 8.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 153. ar. 2. (c) 1. Cor. 6.

(d) Ibid. (e) Ibid. (f) Q. 15. de malo, ar. 2. ad 4.

ARTICULUS I.

*De simplici fornicatione, ubi de meretricio,
concubinato, & lenocinio.*

Q. 1. **Q**uid sit fornicatio simplex? & an peccatum lethale?

Q. Fornicatio simplex est *commixtio soluti cum soluta*, sive vidua sit, sive meretrix, sive concubina. Dogma fidei est, simplicem fornicationem esse peccatum mortale: nam recensetur ab Apostolo (a) inter ea peccata, de quibus ait: *Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte*. Est intrinsece, & per se mala, & opposita propositio damnata fuit ab Innocentio XI. quæ erat hujusmodi: *Tam clarum est, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, sed solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino dissonum rationi videatur*.

Quod dictum est de simplici fornicatione, dicendum est etiam de omni actu venereo extra legitimum Matrimonium: nam si de eo, qui videt mulierem ad concupiscendum, dixit Christus Matth. 5. *Jam mœchatus est eam in corde suo*; etiam alii actus venerei sive interni, sive externi sunt peccata mortalia, si sint plene deliberati (b); ait enim ipsemet Christus (c): *De corde exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes Hec sunt, quæ coinquinant hominem*.

Q. 2. Quid sit meretricium? & an gravius simplici fornicatione?

R. Meretricium est *fornicatio cum publicæ libidinis victimis*. Est gravius fornicatione simplici, seu concubitu furtivo cum aliis publicæ, ac promiscue non prostitutis habito: quia meretricio congressu non

I 4

solum

(a) Rom. 1. (b) S. Thom. 2. 2. de malo, ar. 2.

(c) Matth. 15.

solum impeditur bona educatio proles nascituræ, sed etiam fit, ne ulla proles nascatur. Quia tamen meretricium est minus grave adulterio, stupro, raptu, & peccato contra naturam; ideo ad hæc majora mala vitanda, meretrices quibusdam in locis tolerantur (a). Nihilominus lethaliter peccant, qui domos suas meretricibus, vel lenonibus scientes locant: nec debent absolvi, donec infames illos conductores, vel conductrices expulerint; ipsi enim participes sunt scandali, quod toti viciniae ex hujusmodi pestibus creatur, turpisque commercii, cui sua conniventia favent (b). Lethaliter quoque peccant, nec absolvi debent patres, & matres non prohibentes a scelere filios, aut filias scortantes: nam violant mandatum Dei (c): *Super filiam luxuriosam confirma custodiam.*

Q. 3. Concubinitus quam grave peccatum sit? & quæ poenæ in concubinarios statutæ?

R. Concubinitus est peccatum gravius simplici fornicatione, & meretricio; addit enim statum, & perseverantiam in fornicatione, & quasi uxoriæ cum fornicaria consuetudinem. Unde concubinarius
præ-

(a) S. Th. 2. 2. q. 96. ar. 2.

(b) Etsi hæc Natalis opinio nonnullis videatur esse rigidior, nititur tamen factis valido fundamento, eoque desumpto ex doctrina S. Thomæ, qui 1. par. qu. 22. ar. 2. ad 2. diversitatem statuens inter provisorum generalem, & particularem: *Aliter*, inquit, *de eo est, qui habet curam alicujus particularis, & de provisoro universali, quia provisor particularis excludit defectum ab eo, qui ejus cura subâitur, quantum potest: sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum*

totius. Ex qua doctrina sequitur, posse quidem a Republica meretrices permitti ad vitanda majora mala, cum respublica debeat veluti provisor generalis bonum totius populi procurare. At vero particulares homines impedire debent defectum aliorum, quantum possunt, ita exigente charitate, quam proximo debemus; proindeque ipsis non licet locare domos suas meretricibus: nec possunt mere permissive se habere; quia talis permissio ad provisorum generalem, non ad peculiare personas pertinet.

(c) Eccl. 42.

præter numerum fornicationum, debet in Confessione declarare temporis intervallum, quo concubinam apud se retinuit, vel cum ea alibi manente commercium habuit: cum verisimile non sit, id contigisse absque gravi scandalo proximorum.

Tridentina (a) Synodus statuit, ut concubinariï omnes ter moniti ab Ordinario, nec concubinas ejicientes, seque ab earum consuetudine non sejungentes, excommunicentur, nec absolvantur, donec re ipsa admonitioni paruerint: mulieres vero cum adulteris, sive concubinariis publice viventes, post trinam monitionem non parentes, graviter pro modo culpæ plectantur ab Ordinario, & extra Oppidum, vel Diocesim, si id Ordinario, videbitur, ejiciantur; præter alias pœnas contra adulteros, & concubenarios decretas.

Clericos publice concubenarios a perceptione fructuum omnium suorum Beneficiorum trium mensium spatio statim ipso facto suspensos: deinde, nisi post monitionem Ordinarii infra brevissimum tempus concubinas dimittant, beneficiis omnibus privandos, statuitur in Concilio Lateran. V. in Concordatis tit. 29. ubi etiam declaratur, ejusdem Clericos concubenarios, usquequo cum eis per suos Superiores, post concubinarum dimissionem, manifestamque emendationem, fuerit dispensatum, inhabiles esse ad quoscumque honores, dignitates, beneficia, & officia: & si post dispensationem ad publicum concubinatum redierint, sine spe dispensationis perpetuo ad prædicta inhabiles futuros.

Concubinariï absolventi non sunt, nisi concubinam dimiserint, firmumque propositum habuerint ad eam non redeundi; sunt enim in proxima occasione peccandi, quam dimittere nolunt. Unde Alexander VII.

(a) Sess. 24. de Reform. Matrim. cap. 8.

der VII. hanc propositionem damnavit: *Non est obligandus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarij, vulgo, Regalo, dum deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.*

Q. 4. Qui lenones dicantur; & quam sit grave eorum peccatum?

R. Lenones dicuntur, qui mulierum ingenuarum, aut juvenum animos, vel muneribus, vel blanditiis, vel consilio, vel aliis malis artibus ad fœdos amores pelliciunt. Horum peccatum gravius est, quam fornicatorum, & meretricum, vel adulterorum cum carnales voluptates absque voluptatis sensu cooperentur, Hinc lenones, vetulasque mulierum seductrices, Ecclesia, & Christiani Principes gravissimis pœnis affecerunt. Illiberitana Synodus censuit lenonibus communionem nec in fine vitæ dandam esse; quamvis postea hæc severitas temperata fuerit. Justiniano Imperatori placuit; lenones ultimo supplicio afficiendos. Quæ satis ostendunt criminis gravitatem. Lenones absolvendi non sunt, quamdiu in voluntate, & occasione lenocinium exercendi perseverant.

ARTICULUS II.

De Stupro.

Q. I. **Q**uid sit stuprum? & quomodo differat a simplici fornicatione?

R. Stuprum est *illicita virginis sub cura parentum existentis defloratio.* Verba *sub cura parentum* explicant statum virginis usque ad Matrimonium. Unde si quis virginem grandævam, & sui juris existentem, etiam consentientem extra Matrimonium defloraverit, stupri reus est.

Stu-

Stuprum specie differt a fornicatione simplici ob singularem deformitatem, quam involvit, tum ex parte puellæ, quæ ex hoc, quod violatur, nulla pactione conjugali præcedente, impeditur a legitimo Matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi, a quo retraheretur, ne signaculum virginitatis amitteret: tum etiam ex parte patris, qui de ejus custodia sollicitudinem gerit (a). Nihil refert, si puella, ejusque parentes consentiant; imo si puella sponte se offerat: hoc enim non tollit stupri deformitatem, virginalis nempe integritatis jacturam contra ordinem lege naturæ constitutum.

Ex quibus inferitur, circumstantiam virginitatis necessario exprimendam esse in Confessione a fœmina, quæ carnalem copulam desideravit, aut ejus cogitatione delactata est, vel osculis, aut tactibus impudicis, aut pollutione voluntaria se contaminavit, aut quæ primo cum viro commixta est extra legitimum Matrimonium: & similiter a viro, qui virginem corrumpit, vel impudice tetigit, aut osculatus est, aut concupivit, vel de copula cum virgine cogitans, delectationi consensit.

Stuprum est gravius, si puella vi opprimatur, vel consensus ejus extorqueatur metu, vel dolo, quam si blanditiis, & importunis precibus pelliciat; gravior enim nolenti, vel deceptæ puellæ fit injuria.

Q. 2. Ad quid teneatur, qui virginem defloravit?

R. Qui illata vi, aut gravi metu incusso, vel importunis precibus, falsis persuasionibus, & pollicitationibus virginem compulit, aut pellexit ad stuprum, tenetur eam ducere, aut certe ita dotare, ut alteri suæ conditionis honorifice nubere valeat. Stuprator enim, & virgini, & ejus patri injuriam facit.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 154. ar. 6.

facit (a). Si autem spe, ac promissione futuri Matrimonii puellam ad stuprum illexit, eam omnino ducere tenetur, si ipsa, & pater ejus voluerint; si vero noluerint, tenetur eam dotare: idque sub reatu peccati mortalis, siue sincera fuerit, siue simulata Matrimonii promissio: si enim promissio sincera fuit, verus fuit contractus, quem puella complevit, adeoque etiam stuprator complere tenetur: si promissio fuit simulata, stuprator est doli reus; dolus autem nemini patrocinator.

Septem communiter excipiuntur casus. 1. Si tanta sit conditionis disparitas, ut puella perspicere poterit, ac debuerit, se ad tales nuptias pervenire non posse: quo casu stuprator illam ducere non tenetur, sed tantum dotare, prout congruit conditioni ipsius, aut dotem augere, ut perinde collocetur, ac si virgo esset. 2. Si constuprata alteri se prostituerit, vel si affirmanti se esse virginem, stuprator promisit Matrimonium, ut ea frueretur, & tamen virginem non esse deprehendit: sic enim ipsa illudit viro, qui proinde non tenetur eam ducere. Si tamen puella sit integræ famæ, publicaque opinione habeatur ut virgo, tenetur vir sub mortali eam dotare. Si autem ante non erat integræ famæ, aut legitimis documentis probetur, ipsam non fuisse virginem, vir ad nihil tenetur. 3. Non tenetur vir a se constupratam ducere, si aliam duxerit, aut aliud habeat canonicum impedimentum, quia impotens est ad solvendum, quod promisit. 4. Si gravia mala, aut scandala ex Matrimonio probabiliter oritura timeantur, stuprator non tenetur puellam ducere, etiam si fidem ei obstrinxerit, sed tantum damna resarcire. 5. Si virginem leviter rogatam, & ultro consentientem corrumpit, tene-

(a) Ibid. ad 3.

tenetur tantum satisfacere patri puellæ. 6. Si puella tam facile nupserit, & tam bene collocata fuerit, ac si virgo esset, ad nullam compensationem stuprator tenetur, nisi maritus corruptam fuisse deprehendat, eamque propterea relinquat, vel male excipiat. 7. Si vir voto simplici obstrictus, puellam constupravit, ipsam ducere absolute non tenetur, sed tantum dotare, quia potior est voti obligatio: possunt tamen urgere graves rationes, quibus obligetur ad dispensationem voti a Summo Pontifice postulandam, scilicet, vitatio scandali gravis, aliorumque malorum merito formidandorum, vel quia continentiam servare facile non potest.

Q. 3. An vir teneatur puellam ducere, si hæc habeatur ut ab ipso constuprata, quamvis reuera constuprata ab ipso non fuerit?

R. Si vir puellam non constupravit quidem, sed vi, metu, fraude, mendaciis ita sollicitavit ad stuprum, ut illa propterea notata sit infamia, ac si constuprata fuisset, tenetur ad resarciendum damnum, vel puellam ducendo, vel eam dotando, ut convenienter nubat; si sollicitatoris culpa convenienter nubere non potest. Si autem habens ipsum sollicitatorem admiserit, ejusque blanditiis facile consenserit, vir non tenetur resarcire damnum, quod sibi ipsa intulit.

ARTICULUS III.

De Adulterio, & Sacrilegio.

Q. I. Quid sit adulterium? & an distincta species luxuriæ?

R. Adulterium est *accessus ad alienum thorum*, sive commixtio conjugati cum aliena uxore; vel conjugati cum muliere soluta; vel conjugatæ cum viri
solu-

soluto: unde adulterium dicitur violatio fidei, quam sibi conjuges pariter debent. Adulterium est species luxuriæ ab aliis distincta, novamque deformitatem includens. Ejus gravitas petitur, cum ex divinæ legis, & fidei conjugalis violatione; tum ex damno prolis tam propriæ, quam aliënæ (a). Gravius est adulterium conjugati cum uxore aliena, quam cum soluta; in primo enim casu intervenit duplex injustitia, quia adulter, & suum, & alienum Matrimonium violat, ideoque duplicem proximo infert injuriam. Similiter adulterium viri gravius est adulterio mulieris, quia, ut ait (b) S. Augustinus, *magis ad viros pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere fœminas.*

Q. 2. Quæ sint adulterorum pœnæ?

R. In veteri lege (c) contra adulteros lata erat pœna capitis. Eadem pœna in adulteros statuta fuit Romano Jure; quin etiam sancitum fuit (d), ut adulteri vel exurerentur, vel tamquam parricidæ culleo vivi insuerentur. Ecclesiæ disciplina adulterium cum homicidio, & idololatria publicæ pœnitentiæ subdebatur. Vide infra ad 6. præceptum Decalogi, ubi rursus de adulterio dicendum erit.

Q. 3. Quid sit sacrilegium in materia luxuriæ? & cujus malitiæ?

R. Sacrilegium in materia luxuriæ est *personæ, vel rei Deo consecratæ per actum venereum violatio.* Quod fit cum quis voto castitatis obstrictus, luxuriæ peccatum committit: vel laicus cum muliere voto castitatis ligata: vel mulier sæcularis cum viro obstricto voto castitatis: vel cum duæ personæ sacræ simul veneree peccant. Committitur sacrilegium, si ve opus sit consummatum, si ve sit imperfectum, ut

sunt

(a) S. Thom. 2. 2. qu. 554. art. 8.

(b) L. 2. de adulterinis conjug. c. 8. (c) Lev. 20.

(d) Cod. Theodof. l. 4. quorum appellat. non recipiunt.

sunt oscula libidinosa, aspectus, tactus impudici, & etiam sola deliberata delectatio personæ voto ligatæ, vel erga personæ voto pariter ligatam. Ratione loci committitur sacrilegium, si actus veneris etiam a conjugibus exerceatur in loco sacro, idest Ecclesia consecrata, vel benedicta, vel in Cœmeterio, aut Sacello auctoritate Episcopi erecto, & Divino cultui dicato. Hæ circumstantiæ sunt omnino explicandæ in Confessione: nam sacrilegium est distincta species luxuriæ, malitiamque involvit singularem, ob injuriam, quæ fit non solum castitati, sed etiam Religioni.

Q. 4. An omne sacrilegium sit ejusdem gravitatis?

R. Negative. Sane gravius est sacrilegium, cum utraque persona est sacra, quam cum altera est omnino sæcularis, nec voto obstricta: tunc enim violatur duplex consecratio; ideoque persona sacra, aut voto obstricta debet se saltem Confessario declarare, nisi Confessarius id noverit: & similiter declarare debet, an cum persona sacra, aut erga ipsam contra castitatem peccaverit. Exprimi etiam debet in Confessione, an votum, quo pœnitens, vel persona, circa quam peccavit, obstricti sunt, simplex sit, vel solemne: nam violatio voti solemnis est gravius sacrilegium, quam violatio voti simplicis; quippe per votum solemne castitatis voventes Deo reipsa tradunt sua corpora, per votum vero simplex fidem suam, veluti fit in sponsalibus, obstringunt Christo (a).

Præterea gravius sacrilegium est luxuria Sacerdotis, Diaconi, vel Subdiaconi solemniter professorum, quam Sacerdotis, Diaconi, vel Subdiaconi sæcularium; tum quia illi violant duplex votum solemne,

(a) S. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 11.

lemne (a), isti unicum; tum quia votum solemne castitatis Professioni adnexum strictius est, quam votum solemne castitatis adnexum Ordini sacro; nam illud est essentialia statui Religioso, istud adnectitur Ordini sacro ex statuto Ecclesiæ (b). Quare Sacerdos, Diaconus, vel Subdiaconus solemniter professi, tenentur utramque illam circumstantiam aperire Confessario, ni forte eidem noti sint: ad quod similiter tenentur, qui ab ipsis, vel circa ipsos aliquid impudicum passi sunt (c).

Ad hæc: quia sacrilegium concurrere potest cum omni specie luxuriæ, eo est gravius, quo species illa gravior est. Si enim aliquis abutatur persona conjuncta sibi secundum spiritualem cognationem, committit sacrilegium ad modum incestus: si autem abutatur virgine Deo sacrata, in quantum est sponsa Christi, est sacrilegium per modum adulterii; in quantum vero est sub spiritualis Patris cura constituta, erit quoddam spirituale stuprum; & si violentia inferatur, erit spiritualis raptus (d). Circumstantiæ igitur istæ sunt necessario in Confessione aperiendæ.

Hinc sequitur, sacrilegium cum filia spirituali penitente, magis horrendum esse, quam cum alia muliere: nam, ut docet S. Thomas (e), per penitentiam contrahitur quoddam fœdus inter Sacerdotem, & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia: & hoc ideo, quia maxima familiaritas est inter Sacerdotem, & confitentem.

Multo gravius peccaret Sacerdos, si penitentem in Confessione, vel occasione Confessionis sollicitaret; de qua re jam dictum est in Tract. de Sacramento Pœnitentiæ.

AR.

(a) Ibid. (b) Ibid. (c) S. Th. Suppl. 3. p. q. 53. ar. 3.

(d) 2. 2. q. 154. ar. 10. ad 2.

(e) Idem in 4. d. 42. q. 2. ar. 2. ad 8.

ARTICULUS IV.

De Incestu, & Raptu.

Q. I. **I**ncestus quomodo definiatur? & quæ sit ejus gravitas?

R. Incestus est *commixtio venerea personarum consanguinearum, vel affinium intra gradus prohibitos*, scilicet usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusive, & usque ad quartum gradum affinitatis ex legitimo Matrimonio inclusive; ex copula vero illicita usque ad secundum. Hinc quibus consanguineis, vel affinibus Matrimonio inter se jungi non licet, eorum copula carnalis, sive extra Matrimonium, sive in Matrimonio invalido, incestus est.

Incestus est peculiaris species luxuriæ, eo quod sine violatione honoris lege naturæ debiti consanguineis, vel affinibus, non possunt actus veneri inter ipsos exerceri. Est tamen peccatum eo gravius, quo personæ sunt magis conjunctæ: unde incestus cum matre gravior est, quam cum noverca; cum propria sorore est gravior, quam cum sorore conjugis; & cum focu est gravior, quam cum nepote, vel consobrina. In Confessione ergo exprimi debet, an incestus sit perpetratus cum consanguinea, vel affine, & in quo consanguinitatis, vel affinitatis gradu.

Cum ex Tridentino (a) carnalis copula inter personas spirituali cognatione conjunctas, sit incestus; idcirco si personæ ita spiritualiter conjunctæ; carnaliter commiscantur, circumstantia spiritualis cognationis est necessario in Confessione exprimenda. Idem dicendum de congressu Confessarii cum

Tom. III.

K

filia

(a) Sess. 24. de Reform. Matrim. cap. 2.

filia spiritali pœnitente, & de illius sollicitatione, quæ ad incestum pariter pertinent (a).

Q. 2. Quomodo se gerere debeat Confessarius cum incestuosus?

R. Illos, si in eadem domo maneant, absolvere non debet ante separationem, quoties cohabitatio, & convictus est illis occasio proxima (b) incestum committendi: si vero simul non maneant, prohibere debet mutuam frequentationem, si necesse sit, aut certe, ne clam, & remotis arbitris conversentur, vel colloquantur; idque nisi sponderint, absolvere eos non debet. Circa priores illos magna prudentia Confessario opus est, ut eos consiliis dirigat, ac juvet in electione mediorem, quibus necessaria illa separatio fiat: unde debet ferventius Deum orare, prudentiores, ac peritiores regiminis animarum viros interrogare, Episcopi etiam petere consilium, si necesse sit (c). Si autem hæc media non profint, tunc præceptum Christi (d): *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum; & projice abs te*, præponderare debet omnibus obstaculis, quæ sæpe suggerit amor proprius, & prudentia carnis, cujusmodi sunt mos patriæ, necessitas convictus, imminens ex separatione periculum infamiæ &c. maxime cum cætera vitia resistendo, luxuria fugiendo vincantur, juxta illud Apostoli (e): *Fugite fornicationem.*

Q. 3. Quid sit Raptus?

R. Raptus est *distincta species luxuriæ, qua persona quædam invita, vel repugnantibus ejus parentibus, aut iis, quorum curæ commissa est, per vim, aut seductionem abducitur, explendæ libidinis, aut Matrimonii contrahendi causa: vel in paternis edibus, aut alibi oppri-*

(a) Can. Omnes, & Can. Si quis, caus. 30. q. 1.

(b) Vide quæ diximus in Tract. de Sacram. Pœnit. c. 9. q. 8.

(c) Id caute est agendum, ne sigillum Confessionis violetur.

(d) Matth. 5. (e) 1. Cor. 6.

primitur, & polluitur invita. Personæ nomine intelligitur vir, & mulier, sive soluta, sive conjugata, sive vidua, sive virgo, sive deflorata, & corrupta, sive sæcularis, sive Deo sacra. Nam quandoque invenitur raptus sine stupro, ut cum quis rapit viduam, vel puellam corruptam: quandoque stuprum sine raptu, ut cum virgo illicite defloratur, nulla vi illata: quandoque raptus cum stupro, ut cum virgini infertur vis ad eam deflorandam: & hæc quidem vis quandoque infertur parentibus, & non virgini, cum nempe ipsa consentit, ut per violentiam a paterna domo abducatur. Differunt etiam violentiæ; & raptus, quia quandoque puella violenter abducitur a domo parentum, & invita violatur; quandoque violenter abducta, volens corrumpitur, sive fornicario, sive matrimoniali concubitu. At quælibet vis illata, sive personæ, quæ abducitur, sive parentibus, tutoribus, marito, quibus reluctantibus auferitur, verus raptus est, sive copula sequatur, sive non. Raptor ergo raptus damnatur, si fœminam per vim abducatur, etiamsi fœmina in Matrimonium, vel in copulam postea consentiat. Raptus est etiam, cum puella reclamante patre, aut iis, qui sunt loco patris, sive tutoribus; vel uxor invito marito abducitur, etiamsi consentiens, ac volens.

Ex quibus infertur, raptus reos esse illos, qui puellam abducunt etiam consentientem, & cum ea sic abducta nubunt invitis parentibus. Præterea illos, qui puellam prædivitem, aut locuplete dote auctam, impetrato Principis assensu, e domo parentum, vel tutorum, ipsis invitis, abducunt, ut cum illa nubant (a). Idem esto iudicium de viro, qui uxorem suam Matrimonium consummare nolentem,

K 2

intra

(a) Can. Nullus, caus. 36. q. 2.

intra bimestre, quod ei ad deliberandum Canones concedunt, e parentum ædibus ad consummandum Matrimonium vi abduceret.

Quamvis autem sponsus sponsam abducens ante Matrimonium, graviter peccet, violentiam inferendo, excusatur tamen a crimine raptus, ut docet S. Thomas (a), quia *Sponsus ex ipsa desponsatione habet aliquod jus in sua sponsa . . . unde Gelasius Papa dicit: lex illa præteritorum Principum ibi raptum dixit esse commissum, ubi puella, de cujus ante nuptias nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

Q. 4. An omnis raptus sit ejusdem malitiæ? & quæ raptorum pœnæ?

R. Cum raptus non ad unum explendum libidinis actum fieri possit, est proinde peccatum eo gravius, quo fœdior est actus ille. Gravissimum plane crimen esset, si masculus masculum, aut fœmina fœminam raperet. Inter fœminarum raptus a viris primum locum tenet raptus Sanctimonialium; deinde illarum, quæ sunt obstrictæ voto simplici castitatis; postea raptus consanguinearum, vel affinium; deinde conjugatarum; postea virginum, sive ingenuarum puellarum; postremo viduarum. Idem dicendum de abductione viri a muliere potente; si enim fœmina raperet Religiosum, aut Sacerdotem, aut virum obstrictum voto simplici castitatis, committeret crimen gravius, quam si raperet virum profanum: gravius item crimen esset, si raperet consanguineum, vel affinem, quam si extraneum: item gravius, si conjugatum, quam si solutum. Hæ circumstantiæ, per quas raptus concurrit cum aliis luxuriæ speciebus, sunt necessario in Confessione explicandæ.

De raptorum pœnis plura statuit Concilium Tri-

den-

(a) 2. 2. q. 154. art. 7. ad 4.

dentinum. Vide in Tract. de Sacram. Matrimonii, ubi egimus de impedimento raptus. Hic solum restat, ut Confessarios admoneam, ne raptos absolvant, donec raptam puellam sponso reddiderint, si desponsata sit, vel parentibus, si non sit desponsata; vel nisi mulierem in pristinam libertatem restituerint, si illa sit sui juris: nam, ut ait S. Thomas (a), *tenetur, quicumque rem rapit, ad ejus restitutionem*; quam si facere nolit, cum potest, absolutione indignus est.

ARTICULUS V.

De peccato contra naturam.

Peccatum contra naturam est *actus venereus, ex quo generatio sequi non potest, sive qui fit præter eum usum, unde humana natura potest nascendo subsistere (b)*. Dicitur contra naturam, quia non solum repugnat rectæ rationi, ut cætera peccata, sed etiam naturali ordini, & modo, quo Deus utrumque sexum copulari, & per eam copulam humanum genus propagari voluit. Hinc inter omnia luxuriæ genera peccatum contra naturam est gravissimum, ut docet S. Thomas (c); quia *agere contra ea, quæ sunt secundum naturam determinata, est gravissimum, & turpissimum*.

Quatuor sunt hujus peccati species, mollities, inordinatus concubitus, sodomia, & bestialitas; quibus addi potest fellatio.

(a) Art. cit. ad 7.

(b) S. Aug. lib. 3. contra Julian. c. 20.

(c) Quæst. cit. art. 12.

§. I.

De Mollitie.

Q. 1. Quid sit mollities? & quo jure prohibita?
R. Mollities, five pollutio est, qua quis voluntaria seminis effusione seipsum contaminat, vel aliena manu provocatus contaminatur. Prohibita est jure naturæ, estque per se, & intrinsece mala, quia est contra finem naturæ, nempe humanam generationem: unde Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Nusquam igitur licet, aut licere potest, pollutionem sibi quovis modo procurare, aut eam expetere, aut naturali etiam impetu evenienti consensum præbere, sanitatis, aut vitæ tuendæ, & conservandæ causa. Hinc merito contra Beguardos, & Beguinas olim a Concilio Viennensi, & novissime contra Quietistas ab eodem Innocentio XI. damnata fuit hæc propositio: *Non refert, quid sensus agat, vel quid sentiat corpus, modo animus Deo jungatur;* quæ sane propositio non solum libidinibus viam aperit, & contradictionem implicat, cum sit impossibile, ut impudicus animus Deo jungatur; verum etiam est hæretica, ajente Apostolo (a): *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.*

Q. 2. An pollutio semper sit peccatum mortale?

R. Mollities, quæ directe, vel indirecte, expresse, vel interpretative, in se, vel in sua causa voluta est, quæ quidem causa sit peccatum lethale, mortale peccatum est, vel in se, vel in causa, five dormienti, five vigilanti contingat. Nam si pollutio

(a) Rom. 8.

tio vigilanti contingat, qui directe, vel indirecte consentit, vel causam prævisam, quam avertere tenebatur, & poterat, non avertit, manifestum est, pollutionem esse peccatum lethale. Si consensus interpretativus adsit, hoc est, si ratio, quæ pervigil esse deberet ad obscænos motus reprimendos, eos, dum actu insurgunt, omittit, & negligit repellere, vel improbare, quasi tacens; pollutio est voluntaria, adeoque peccatum mortale: nam *qui tacet, consentire videtur*. Si vero pollutio dormienti contingat, & tamen voluntas, cum homo vigilabat, pollutionem optaverit, aut de illa probabiliter futura delectatus sit, jam fuit expresse volita pollutio, ideoque homo mortaliter peccat. Si autem voluntas pollutionem expresse noluerit, voluit tamen causam, ex qua mens prævidebat, aut prævidere poterat, ac debebat, fore, ut pollutio sequeretur, & causa illa erat lethalis (a); pollutio etiam in somnis lethalis est ratione causæ, in qua volita est, sive, ut ait S. Thomas (b), *est sequela peccati præcedentis*.

Nocturna pollutio ex superabundantia, & resolutione naturali feminis proveniens, nulla præcedente culpa, quæ sit illius causa, non est peccatum; quia voluntaria non est. Si autem sit ex culpa præcedente, puta, ex superfluitate cibi, aut potus, interdum est peccatum mortale, ut si procedat ex peccato lethali gulæ, vel ebrietatis; quia tunc est voluntaria ex parte causæ; quandoque est veniale, cum ex veniali peccato ortum habet.

Pollutionis appetitus, etiam propter alleviationem

K 4

nem

(a) Considerandæ certe sunt circumstantiæ, personæ infirmitas, propensio, aliaque accidentia; sæpe enim causa, quæ suapte natura venialis est, ob effectum moralem, quem querit, mortalis evadit.

(b) 2. 2. q. 154. art. 5.

nem naturæ, quæ naturali via, & absque nostra opera contingat, illicitus est; quia pollutio voluntaria est per se mala: unde non licet ob quemcumque finem desiderare, ut in somnis contingat; sicut omnino non licet appetere adulterium in somnis perpetrandum, quia est intrinsece malum.

Gaudere non licet de pollutione, quæ in somnis contingit, etiam propter alleviationem naturæ; quia pollutio, cum sit contra naturam, objectum honestæ delectationis esse non potest. Quare cum ait S. Thomas (a): *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur*; non loquitur de pollutione, quæ alleviationis causa fuit, sed de ipsa alleviatione, & sanitate, de quibus honestum est gaudere.

Pollutio nocturna peccatum non est, si contingat absque omni hominis culpa, ex sola nequitia dæmonis, qui solet has illusiones immittere, vel ad turbandam puræ conscientiæ serenitatem, vel ad impediendum bonum opus, puta, Missæ celebrationem, vel ut vigilantibus placeat, quod dormiens passus est, vel ut abstinentiam periculosam, & imprudentem vitæ austeritatem suadeat. Quandoque Deus utitur malitia dæmonis, ut devotas mentes exerceat, & in humilitate custodiat, ut Patres docent. Quod si vero homo neglexerit se contra dæmonis illusiones oratione, & divini auxilii invocatione præmunire, pollutio nocturna ex illusionem dæmonis proveniens, est peccatum saltem veniale in sua causa, ut docet Sanctus Thomas (b). Sane oportet, ut Christiani non modo ante somnum se muniant contra dæmonem, qui in somno nobis infidiatur: sed cum expergiscuntur, Deum orent, ne tentatione vincantur. *Multa enim*, ait Sanct. Am-
bro-

(a) In 4. d. qu. 1. art. 4. qu. 1. ad 5.

(b) 2. 2. qu. 154. art. 5.

brofius (a), *illo in tempore tentamenta proferpunt. Tunc fervet carnis illecebra : tunc tentator illudit ; coquitur cibus , potusque digeritur : stomachus eger , mens somnolenta , animus occupatus est.*

Ex dictis fequitur 1. pollutionem vigilantium lethale peccatum eſſe , cum procuratur , aut ex lethali peccato oritur , aut deliberatæ voluntati placet : nam pollutio non eſt peccatum mortale , niſi fit plene deliberata , adeoque niſi præcedat , comitetur , aut ſubſequatur conſenſus ; etiamſi contra voluntatem cum ſenſu voluptatis conſummetur ; aliud enim eſt ſenſus , aliud conſenſus . Quia tamen plerumque difficile eſt certo cognoſcere , an pollutio ex conſenſu expreſſo , vel interpretativo , directo , vel indirecto , pleno , vel imperfecto , aut abſque ullo conſenſu rationis ſuperioris contigerit ; ideo excedit illam in Confefſione declarare cum omnibus circumſtantiis .

Sequitur 2. non ſolum rejiciendas eſſe turpes cogitationes , mortificandam carnem , Deum invocandum , cum pollutio vigilantium præter voluntatem contingit ; verum etiam ſiſtendam , & cohibendam , quantum fieri poteſt , ſeminis fluxionem : nam , ut inquit Gerſonius (b) , *etſi hæc retentio nocere debeat corpori , proderit animæ.* Reſcindendæ etiam ſunt radices , & cauſæ pollutionis , etiam præter voluntatem evenientis , ea tamen prudentia , ne majori cum periculo , detrimento ſpiritali , & ſcandalo reſcindantur : nec ex adverſo admittantur , quæ ſunt ex ſe periculofa , ut lubrici aſpectus , ſocietas , & familiaritas nimia cum alterius ſexus perſonæ , quæ aliquando ſub officiis ſpiritalibus ſe abſcondit .

Sequitur 3. lethaliter peccare illum , qui data

(a) Serm. 8. in Pfalm. 118. n. 49. ſeq.

(b) Tract. de pollut. nocturna.

operam nimium cibum, potumve sumit ob eum finem, ut in somno sequatur pollutio, etsi id faciat solum ob sanitatem; quia agit directe contra finem naturæ. Item, qui somnum capit, aut somno sedaturus corpus inhoneste componit, ut dormienti contingat pollutio; quia sic pollutio a voluntate imperatur.

Sequitur 4. nocturnam pollutionem ex præcedenti rerum turpium cogitatione proveniente, quam illarum comitatur desiderium, aut voluntaria in illis delectatio, esse peccatum mortale in causa (a). Si autem nocturna pollutio sequatur ex præcedenti rerum turpium cogitatione mere speculativa, vel cum horrore, peccatum non est; quia non est voluta, neque in se, neque in causa.

Q. 3. An pollutio nocturna in somnis inchoata, & evigilante homine consummata, sit peccatum mortale?

R. Negative, nisi forte homo plene expergefactus carnali delectationi consentiat. Ita docet S. Thomas (b) his verbis: „ Dicendum, *inquit*, quod corporales motus non pertinent ad meritum, vel demeritum, nisi secundum quod a voluntate quasi a principio causantur: & ideo nocturna pollutio magis judicatur quantum ad rationem meriti, vel demeriti secundum principium, quod est in dormiendo, quam secundum terminum, qui est in vigilando, quia ex quo in dormiendo excitatus est motus carnis, non subjacet voluntati vigilantis ulterius motus ille; nec reputatur evigilasse; quousque perfectum usum liberi arbitrii recuperavit. Potest tamen contingere, quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur, siquidem pollutio propter delectationem placeat: quod quidem

(a) S. Thom. 2. 2. q. 154. ar. 5.

(b) In 4. d. 9. q. 1. ar. 4. q. 1. ad 5.

„ dem erit veniale peccatum , si fit ex surreptione
 „ talis placentia : mortale , autem , si fit cum deli-
 „ berante consensu , & præcipue cum appetitu futu-
 „ ri . Ista autem placentia non facit præteritam pol-
 „ lutionem peccatum , quia ipsius causa non est ,
 „ sed ipsa in se peccatum est .

Q. 4. An sint in pollutione gradus malitiæ?

R. Plures in pollutione sunt malitiæ gradus neces-
 sario in Confessione exprimendi . Gravius peccatum
 est pollutio voluntaria in Religioso , in homine sa-
 cris Ordinibus initiato , in Sanctimoniali , in ob-
 stricto voto simplici castitatis ; quam in laicis . Gra-
 vius est in conjugato , quam in soluto . Item si vir
 inter pollutionem de fœmina cogitet , aut fœmina
 de viro , cum desiderio , vel affectu carnali , nova
 species luxuriæ ad pollutionem accedit pro varieta-
 te objectorum . Item pollutio , quæ fit aliena manu ,
 vel contactu , seu ad quam aliqui mutuo se excitant ,
 gravius peccatum est ea , quam quis sibi procurat ,
 nullo conscio , vel consorte criminis : qui enim al-
 terum contrectatione contaminat , aut contrectari
 patitur , reus est sui , & alieni peccati : multoque
 magis reus est , qui tanti flagitii nescium , aut inex-
 pertum docet ; vel repugnantem , aut turpitudinem
 illam alias non admissurum , ad eam impellit . Gra-
 vius item peccatum est , cum iis modis procuratur ,
 qui ad sodomiam , vel ad bestialitatem propius ac-
 cedunt , ut si qui inter aliorum ejusdem sexus fœ-
 mora se polluant . Hæ omnes circumstantiæ neces-
 sario sunt in confessione declarandæ .

§. II.

*De inordinato concubitu, sodomia, bestialitate,
& fellatione.*

Q. Quid censes de hujusmodi speciebus peccati contra naturam?

R. Inordinatus concubitus secunda species vitii contra naturam, est *indebitus modus carnalis copulae, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum est, & generatio impeditur.* Est lethale peccatum gravius simplici pollutione, quando debitum vas prætermittitur in seminis effusione, vel ejus effundendi periculum imminet; nam tunc totaliter frustratur intentio naturæ. Si vero debitus modus a natura institutus prætermittatur quantum ad situm, non semper est peccatum mortale sed potest esse signum mortalis concupiscentiæ: quandoque etiam sine peccato esse potest, quando dispositio corporis alium modum non patitur: alias tanto est gravius, quanto magis a naturali modo receditur (a). Certe lethale peccatum est, quoties generatio defectu debiti ordinis in modo concumbendi, etiam in usu Matrimonii impeditur.

Sodomia tertia species peccati contra naturam, abominandum præposteræ libidinis crimen est; quo personæ ejusdem sexus carnaliter copulantur, & commiscentur, uno turpiter agente, altero turpiter patiente. Est peccatum gravius pollutione simplici, & inordinato concubitu. Hujus criminis reos, si Clerici fuerint, depositione, & ejectione a Clero, ac detrusione in Monasterium ad agendam pœnitentiam; si laici, excommunicatione plecti, Canones (b) statuunt.

S. Pius

(a) S. Thom. in 4. c. 32. in exposit. Textus.

(b) C. Clerici, ext. de excessibus Prælator., & C. Ut Clericorum, ext. de vita, & honest. Cleric.

S. Pius V. Constit. *Cum primum*, & Constit. *Horrendum*, sanxit, ut Clerici hujus flagitii rei degradentur, & sæculari Judici tradantur; eosque omni privilegio Clericali, omnique officio, dignitate, & beneficio Ecclesiastico privat. Principum leges decreverunt (a), ut idem crimen gladio, vel igne vindicaretur. Ex iis, qui hoc flagitium perpetrant, gravius peccat, qui turpiter agit, aliumque ad crimen impellit, quam qui turpiter patitur. Item gravius persona conjugata, quam soluta: gravius persona obstricta voto solemnī, aut Ordine sacro, quam laicus: gravius consanguinei, vel affines præsertim in primo, vel secundo gradu: gravius maturi viri, quam adolescentes, vel pueri: senes, quam juvenes: qui diu in ea fœditate hærent, quam qui semel in eam lapsi, mox ad pœnitentiam confugerunt? Has circumstantias perscrutari debent Confessarii, ut congruam pœnitentiam imponant. Animadvertant porro iidem sacræ Pœnitentiæ Ministris, debere se Clericis in sodomiam lapsis, vel qui se diu, ac frequenter ad mollitiem soli excitarunt; vel cum aliis longo usu, aut brevi licet tempore, cum pluribus se contaminarunt, prohibere, ne suorum Ordinum functiones exercent, & ad altiores gradus ascendant; Laicis vero, ne sacros recipiant Ordinis: nec alia conditione illos absolvant. Nam *valde præposterum est*, inquit B. Petrus Damiani (b), *ut consuetudinaliter hac purulenta contagione fœdati, vel ad Ordinem provehi, vel in gradu persistere audeant jam promoti; quia & rationi contrarium, & Canonicis Patrum Sanctionibus probatur adversum*. Sane statuit S. Gregorius (c), ut nemo ad Ordines promoveretur,

(a) L. Cum vir, ad L. Juliam de Adult., & l. 6. t. 7. l. 9. Cod. Theod. (b) Opusculo inscripto, Liber Gomorrhanus c. 3.

(c) L. 10. epist. 13. ad Paschasium.

tur, qui in crimen lapsus esset, quod in veteri lege pœna mortis plectebatur.

Quarta vitii contra naturam species est bestialitas, scilicet *nefaria copula cum re alterius speciei, cum brutis nempe, aut dæmonibus succubis, aut incubis*. Hæc est gravissimum peccatorum contra naturam; deque ea scriptum est (a): *Qui cum jumento, & peccore coierit, morte moriatur*.

Recensitis luxuriæ speciebus addi potest execrandum illud opus, quod qui exercent, vocantur fellatores. Hos Martialis (b) *lingua maritos, & ore machos* appellat. Videatur quod de hoc facinore scribit Minucius Felix (c).

ARTICULUS VI.

De Luxuriæ filiabus.

Q. Quot, & quæ sint filix luxuriæ?

R. Octo recensentur a S. Gregorio filix hujus vitii, Cæcitas mentis, Inconsideratio, Præcipitatio, Inconstantia, Amor sui, Odium Dei, Affectus præsentis sæculi, Horror, vel desperatio futuri.

Cæcitas mentis est peccatum, pœna peccati, & causa peccati, qua aliquis sua libidine ductus, in rebus agendis sibi ob oculos non ponit legitimum finem, vel ab eo deflectit, & aberrat. In hujus rei typum Sodomitæ fuerunt ab Angelis cæcitate percussi (d).

Inconsideratio est peccatum ex libidine progerminans, quo aliquis a recto judicio deficit, ex hoc quod contemnit, vel negligit attendere ea, ex quibus rectum judicium procedit. Porro cum debeamus considerare nos ipsos, quæ sub nobis, quæ circa nos, quæ supra nos, ut late explicat Sanct. Bernardus

nardus

(a) Lev. 20. (b) L. 11. Epigram. 61.

(c) In Octavio. (d) Gen. 19.

nardus (a); luxuria rectum de his iudicium impedit.

Præcipitatio est peccatum, quo quis libidinis impetu abreptus, absque consilio, & deliberatione in actum exteriorum profilit. Hæc incipit a corde, ut cum quis abreptus impetu cupiditatis, agere deliberat, quod menti primum occurrit, absque sufficienti examine. Contingit etiam in verbis, præcipue in sententiis ferendis, in dubiis, quæ conscientiam spectant, solvendis, in revelandis arcanis. Demum contingit in opere, ut cum quis opus aggreditur, & exequitur absque examine, verb. gr. si Prælatum ignotum eligat, vel opus arduum, non tentatis antea suis viribus, aggrediatur (b).

Inconstantia peccatum est, quo vir libidinosus a bono proposito recedit, aut mediocri difficultate fractus, aut voluptate illectus: luxuria enim animam absorbet, & trahit ad sensibilem delectationem, & extinguit iudicium rationis, quæ propterea repudiat, quod recte acceptaverat (c).

Amor sui est inordinatus affectus, quo libidinosi carnem suam, carnisque voluptates præ cæteris rebus omnibus, præ officiis suis, præ Dei, & Ecclesiæ mandatis, præ Deo ipso diligunt. Amor hic licet commune peccatorum principium, est tamen filia luxuriæ; quatenus in carnis voluptates quasi in finem tendit.

Odium Dei est aversio a Deo, qua luxuriosi quandoque ipsum refugiunt, & ab ejus lege abhorrent; quatenus carnis voluptates prohibet, æternasque pœnas impudicis infligit. Est gravissimum omnium peccatorum, quia directe opponitur charitati.

Affe-

(a) In libris de consideratione.

(b) Vide S. Antonin. 2. P. tit. 5. cap. 10.

(c) Vide S. Thom. 2. 2. q. 153. art. 5.

Affectus præsentis sæculi, seu inordinatus amor vitæ præsentis, est peccatum, quo libidinosi voluptatibus ita capiuntur, ut hujus sæculi vitam fruendæ voluptatis causa perpetuam esse vellent, de superna felicitate nihil curantes. Miseri hi certe sunt, qui ob voluptates sædas, momentaneas, amaritudinem parientes, mundum amant, veram voluptatem odio habentes.

Horror, seu desperatio futuri sæculi est peccatum, quo libidinosi mortem, aut iudicium divinum ita metuunt, ut de felicitatis æternæ consecutione desperent. Hinc ait S. Thomas (a): *Diabolus dicitur maxime gaudere de peccato luxuriæ, quia est maxime adhærentiæ, & difficile ab eo homo potest eripi.*

Inter luxuriæ filias quidam recensent stultitiam, quæ secundum quod est peccatum, provenit ex hoc, quod sensus spiritualis hebetatus est, ut non sit aptus ad spiritualia dijudicanda, ut docet S. Thomas (b): item turpiloquia, & scurrilitatem, quorum enim cor turpibus concupiscentiis plenum est, ii facile ad turpia verba prorumpunt. Verum stultitia pertinet ad cæcitatem, vel inconsiderationem, & partim etiam ad odium Dei, ac desperationem futuri sæculi, turpiloquia vero, & scurrilitas pertinent ad præcipitationem, & inconsiderationem.

ARTICULUS VII.

De remediis contra Luxuriam.

Remedia contra luxuriam partim in cogitatione, partim in actione consistunt. In cogitatione potissimum remedium est consideratio turpitudinis ejusdem peccati, ipsius perniciæ, & pœnarum, quæ ipsum sequuntur, & quibus olim punitum fuit

(a) 1. 2. qu. 73. ar. 5. ad 2.

(b) 2. 2. qu. 46. ar. 3.

fuit in Davide, Salomone, & in toto orbe per dilavium.

In actione præcipua remedia sunt, 1. otii fuga, necnon crapulæ, & ebrietatis, quæ ad luxuriam provocant juxta illud Ezech. 16. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum ejus.* 2. Vitatio nimix frequentationis, & familiaritatis mulierum. *Colloquium enim illius quasi ignis exardescit, ut Eccles. 9. dicitur.* 3. Fidelis, & vigilans custodia sensuum; quia scriptum est Jerem. 9. *Ascendit mors per fenestras nostras.* 4. Humiliatio, & mortificatio spiritus: unde refert S. Hieronymus (a), adolescentem quemdam in Cœnobio, qui nullo modo poterat flammam carnis extinguere, jurgiis, & convitiis insectatum jussu Prælati, dixisse interroganti illum de pristinis cogitationibus: *Pape, vivere mihi non licet, & fornicari libeat?* 5. Oratio jugisque ad Deum gemitus; quia ut dicitur Sap. 8. *nemo potest esse continens, nisi Deus det.*

C A P U T IV.

De Invidia.

A R T I C U L U S I.

De Invidia secundum se spectata.

Q. I. Quid sit invidia?
R. Invidia est tristitia de bono alterius, perinde ac si malum nostrum esset, quatenus illo propriam gloriam, aut excellentiam imminui concipimus; Hinc invidia non est, si quis tristetur de bono alterius, quatenus ex eo timet grave malum, vel sibi ipsi, vel aliis bonis injuste inferendum; immo id est

Tom. III.

L

fine

(a) Epist. 4. ad Rusticum.

sine peccato, si ordo charitatis servetur. Verum ad hæc servanda valde est necessarium subtilissimæ discretionis examen: ne cum nostra odia exequimur, fallamur sub specie utilitatis alienæ, inquit S. Gregorius (a).

Invidia item non est, si quis doleat de bono spirituali alterius, non quod proximum tali bono carere velit, sed quod ipse illo careat; est enim hæc laudabilis æmulatio charitatis, qua fit, ut virtutes proximi imitemur, adeoque de illius bonis, in quibus sumus ipsi similes, gaudeamus. Unde ait Apostolus (b): *Æmulamini spiritualia*.

Nec etiam invidia est, sed justa indignatio tristari de bonis alienis eo tantum nomine, quod indignis eveniant; licet quippe dolere de malo, quatenus malum est, vel naturæ, vel morum. Sic iuste quis dolet, quod Beneficia conferantur indignis.

At contra tristari de temporalibus aliorum bonis, quatenus ex Divinæ Providentiæ ordine etiam improbis distribuuntur, aut de bono alterius, quatenus nos excedit in bonis, aut nobis cœquatur, invidia est.

Superbiæ fœtus est invidia. *Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei cœquentur; vel inferioribus, ne sibi cœquentur; vel superioribus, quod eis non cœquetur* (c).

Q. 2. An invidia sit peccatum mortale?

R. Tristari de bono alterius, quatenus nos excedit, vel nobis cœquatur in bonis, est peccatum mortale ex genere; nam, ut docet S. Thomas (d), quod aliquis de felicitate alterius tristetur, hoc manifeste repugnat charitati, in quantum per eam diligitur proximus. Hæc tristitia proprie est invidia. Quidam tamen motus invidiæ sunt peccata venialia, vel quia

non est in eis malitia, sed in eis non est in eis non

(a) L. 22. Mor. c. 6. (b) 1. Cor. 14.

(c) L. 11. de Gen. ad litt. c. 14.

(d) Q. 10. de malo, a. 2.

non sunt plene deliberati, vel quia bonam, de quo aliquis dolet, est ita parvum, ut nomen boni vix mereri videatur, ut si alicui victoria in ludo, aut cursu invideatur (a).

Tristari de bonis temporalibus aliorum, quatenus ex Dei ordine distribuuntur, est etiam peccatum lethale, si quis adversus Divinam Providentiam propterea insurgat, vel obmurmuret, aut studium pietatis deserat: unde dicitur Psal. 36. *Noli æmulari in malignantibus.*

Est ergo lethalis invidiæ reus artis, aut scientiæ Professor, qui tyronibus suis aliqua abscondit ad artis, vel scientiæ perfectionem necessaria, ne ipsi coæquentur, aut parum nominis celebritatem obtineant. In idem crimen incurrunt, qui arcana aliqua Republicæ profutura, cum nemine mortalium communicare volunt. Gravissime autem peccant, qui doctrinam salutis, cum possint, & debeant, in ædificationem Ecclesiæ, & proximorum salutem profunderé renuunt; scriptum est enim (b) de cælesti Sapientiâ: *Quam sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo.* His addit S. Thomas (c): „ Est quædam invidia, quæ inter gravissima peccata computatur, scilicet invidia fraternæ gratiæ, secundum quod aliquis dolet de ipso augmento gratiæ Dei, non solum de bono proximi. Unde ponitur peccatum in Spiritum Sanctum, quia per hanc invidentiam homo quodammodo invidet Spiritui Sancto, qui in suis operibus glorificatur. Ita peccant, qui majora Spiritus Sancti dona in proximis effulgere, quam in se, aliosque esse Ecclesiæ utiliores, dolent.

Q. 3. Quot, & quæ sint remedia adversus invidiam?

R; Sex recenseri possunt, 1. consideratio gravitatis

L 2

tis

(a) Cit. q. 10. de malo, 2. 2. ad 4. (b) Sap. 7.

(c) 2. 2. q. 36. 2. 4. ad 2.

ris invidiæ, & pœnarum ipsi debitarum; invidia enim est diabolicum crimen, quia scriptum est (a): *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Invidia dolet de ipsa bonitate Dei, quam invidus cuperet erga se tantum profusam, erga alios parcam. Invidia fuit causa mortis Christi (b). Invidia paupertatem, & ignominiam parit (c), & qui ea ta-
 befcit non erit particeps sapientiæ (d). 2. Invidorum pusillanimitatis, & ignaviæ consideratio, juxta illud Job 5. *Parvulum occidit invidia*. Hinc mulieres, & pueri hoc vitio maxime laborant. 3. Consideratio societatis, quam habent fideles inter se, propter quam alterius bona unusquisque debet estimare sua (e). 4. Imitatio alienæ virtutis. *Quare invidet justo*, ait S. Augustinus (f), *o homo injuste? Quia vis videri justus? Cito fac, quod melius est, & facilius eris, quod vis videri . . . Non enim empturus es, quod tu non es, & alius est: gratis constat, cito constat*. 5. Despicientia rerum mundanarum, ut scilicet magni non faciamus opes, potentiam, gloriam, honores &c. hæc enim sunt quidem instrumenta virtutis illis, qui recte iis utuntur; & idcirco de earum recto usu non est invidendum, sed gaudendum; per se tamen hominem felicem non efficiunt, immo qui iis abutitur, miser est, adeoque non invidia, sed commiseratione dignus. 6. Studium spiritualis profectus ex doctrina Magistrorum, & Concionatorum capessendi, non famæ, & laudum, quibus invideamus.

(a) Sap. 2. (b) Joan. 12. (c) Prov. 28. (d) Sap. 6.

(e) Vide S. Greg. in Pastor. P. 3. admonit. 11.

(f) In Psal. 139. v. 8.

ARTICULUS II.

De filiabus Invidiæ.

Filiæ hujus vitii quinque numerantur a S. Gregorio, Odium proximi, Susurratio, Detractio, Exultatio in adversis proximi, & Afflictio in prosperis.

§. I.

De Odio proximi.

Q. AN odium proximi sit peccatum lethale?
R. Odium proximi ortum ex invidia, est lethale peccatum, quoties alteri grave aliquod malum deliberate volumus. Ait enim S. Joannes (a): *Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est.* Quare animadvertant Confessarii, se non posse illos absolvere, qui proximos oderunt, & ab illis dissident, nisi depositis inimicitis cum eisdem reconciliati fuerint, juxta monitum Christi (b): *Si offers munus tuum ad Altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te: relinque ibi munus tuum ante Altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offers munus tuum.*

§. II.

De Susurratione.

Q. I. Quid sit susurratio? & an sit peccatum lethale?

R. Susurratio est secreta obloquutio, qua quis malum culpæ alienæ, vel pœnæ, vel aliquem etiam

(a) Epist. 1. c. 3. (b) Matth. 5.

naturæ defectum, inordinate cuiuspiam denunciatur, eo fine, ut justam, quæ inter eos intercedit, amicitiam lædat, aut dirimat; aut ea detegit imprudens, quæ rectam, & laudabilem amicitiam graviter lædere, aut dissolvere valeant, vel suapte natura, vel ratione personarum, apud quas referuntur (a).

Sufurratio ex genere est peccatum lethale: dicitur enim Prov. 6. *Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: oculos sublimes* &c. *Et eum, qui seminat inter fratres discordias.* Si tamen quis malum proximi alteri renunciet, vel ad salutem ipsius procurandam, vel ob Ecclesiæ, aut Reipublicæ utilitatem, vel ut amicorum suorum bono consulat, vel ut pravas, & in damnum alterius conspirantes amicitias dissolvat, peccatum sufurrationis non committit. Hinc non peccat qui alicujus impedimenta Superiori revelat, ne ille ad Ordines promoveatur: qui manifestat impedimenta sponsorum, ne Matrimonium contrahant: qui parentibus puellæ ex charitate, vel amicitia prodit vitia, aut veros defectus viri, qui puellam ambit &c.

Quandoque sufurratio est peccatum veniale, cum scilicet quis per jocum uni amicorum renunciat aliquid de altero, quod scit ingratum ipsi fore, & ex eo nonnihil commotum iri adversus amicum, non ita tamen, ut amicitia dissolvatur, aut labefactetur: modo tamen quæ dicit homo ille facetus, talia non sint, quæ suapte natura, & habita ratione personarum, amicitiam infringere, aut graviter lædere valeant: modo etiam non intendat amicos disjungere, aut gravem inter illos discordiam sere-re; & aliunde certus sit, se leves contentiones, vel suspiciones, si quæ oriantur inter amicos, posse protinus dissipare, ac sedare, quia apud illos auctoritate valet, iisque amicus est, iidemque noverunt
ipsum

(a) Vide S. Thom. 2. 2. q. 74. a. 1.

ipsum ad hujusmodi jocos, alias periculosos, proclivem. His concurrentibus circumstantiis, susurratio est peccatum veniale, quia charitatem proximi graviter non lædit.

Q. 2. Quam grave sit peccatum susurrationis?

R. Si susurratio cum detractioe & contumelia comparetur, *susurratio est majus peccatum, quam detractio, & etiam quam contumelia, quia amicus est melior, quam honor.* Ita S. Thomas (a). Hinc dicitur Eccles. 6. *Amico fideli nulla est comparatio.*

Intra eandem susurrationis speciem peccatum est alterum altero gravius, non solum ratione finis (quo fit interdum, ut ad alteram quoque peccati speciem pertineat, velut si quis discordiam serat inter virum, & uxorem, ut possit ista frui; is enim & susurro, & adulter est); verum etiam aliarum ratione circumstantiarum. Quamobrem gravius peccat intra eandem speciem, qui amorem conjugum, quam qui aliorum dirimere, aut labefactare nititur: gravius qui patrem in filium commovet, quam qui Dominum in servum: gravius qui Principis cum Aulico, quam qui vulgares conjunctiones dirimere conatur. Idem esto iudicium de iis, qui discordias ferunt inter Monachos, aut Sanctimoniales, vel inter subditos, & Prælatos, unde fit, ut disciplina regularis solvatur, aut remittatur; ordo, & pax Monasteriorum turbetur; partes fiant, & conventicula; orientur lites, & scandala; hi sane gravius peccant, quam si amicorum sæcularium amicitiam perturbarent. Itaque hujusmodi circumstantiæ sunt necessario exprimendæ in Confessione. Eas tamen explicasse non sufficit, ut Confessarii susurriones absolvant, Nam si amicitiam legitimam graviter isti læserint, absolvendi non sunt, donec amicos, quoad

L 4

eorum

(a) 2. 2. q. 74. a. 2.

eorum fieri poterit, inter se reconcilient: aut si id præstare non possint, pro damnis inde sequutis, iudicio viri probi satisfaciant; non enim peccata remittuntur, nisi damna illata resarciantur.

§. III.

De Detractione.

Q. 1. Quid sit detraçtio?

R. *Detraçtio*, ex S. Thoma (a), secundum suam rationem ordinatur ad denigrandum famam alicujus. Unde ille per se loquendo detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, ut ejus famam denigret. Ex qua doctrina consequitur, non omnem alieni peccati etiam occulti revelationem peccatum detractionis esse, sed illam tantum, qua justitiæ, vel charitatis ordo violatur. Quare subdit S. Thomas (b): *Si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum, vel necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detraçtio.* Licet ergo occultum proximi peccatum, ob ejus emendationem denunciare Superiori, servato prius præcepto fraternæ correctionis. Licet accusatione legitima prodere alterius crimen publicis legibus plectendum; modo id fiat non vindictæ, sed justitiæ, bonique publici affectu. Est item licitum renunciare occultum alicujus vitium, vel defectum ad avertendum grave damnum Ecclesiæ, Republicæ, Communitati, familiæ, vel privatis etiam personis imminens; v. g. occulta vitia, vel defectus personæ, quæ promoveri debet ad Beneficium, Officium, vel Dignitatem; modo id prudenter fiat, nec citra necessitatem, nec pluribus, quam oporteat, & ex charitate, publicique boni studio.

(a) 2. 2. q. 73. 2. 2.

(b) Ibid.

dio. Præterea licet alios monere, ut sibi caveant ab eo, quem certo nosti, vel non temere suspicaris furem, proditorem, hæreticum, pestifero morbo laborantem &c. si malum ex ejus societate aliis impendens, aliter avertere non possis. Denique licet occultum alterius crimen prodere, si aliter ab injusta illius vexatione liberari non possis; moderatione tamen servata, ita ut nec plura, aut graviora ex illius criminibus occultis, revelentur, quam postulet necessitas justæ defensionis, nec vindictæ animo revelatio fiat. Itaque reus non peccat, cum testimonium illigitimorum testimonia, quibus damnandus est, repellit, vero ipsorum crimine detecto, ac publicato.

Q. 2. An detractio sit peccatum mortale?

R. Ex S. Thoma (a): „ Auferre alicui famam, valde grave est: quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis. Propter quod dicitur Eccl. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni, & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale. “ Detractio igitur ex genere suo est peccatum lethale, & quidem gravius furto, quia fama præeminet divitiis (b); homicidium est peccatum detractioe gravius: sed tamen detractio homicidii malitiæ & crudelitati proxima est, quia ex invidia, & odio procedit: qui autem odit fratrem suum homicida est. Si quis ergo occultum, & grave proximi peccatum revelet, licet absque animo graviter lædendi, ex quo tamen fama proximi notabiliter lædatur, graviter peccat.

Ex quibus infertur, lethalis detractiois reos esse illos, qui schedulam, in qua quis juvandæ memoriam

riæ

(a) Cit. q. 73. a. 2.

(b) Ibid. a. 3.

riæ causa peccata in Confessione aperienda descripsit, in vulgus indicant, si peccata illa gravia sint, vel spectata conditione personæ famam proximi graviter læsura; violant enim charitatem, justitiam, legemque naturalem de arcani fide servanda.

Infertur etiam, lethaliter peccare Historicos, qui occulta Principum, aliorumve illustrium Virorum vitia litteris consignant: hoc enim vetant leges justitiæ, & charitatis; licet tamen eorum publica facinora memoriæ prodere, posteritatis informandæ studio, utque metus infamiæ Principes, & illustres Viros a vitiis avertat.

Præterea infertur, lethaliter peccare illos, qui verbo, aut scripto defunctorum famæ graviter detrahunt: sic enim defunctis eripiunt vitam honoris, qua adhuc vivunt in hominum memoria.

Peccant item mortaliter, qui graves detractiones ab aliis auditas, suas faciunt: nam etsi ipsi non sint detractionum primi auctores, & ipsi tamen detrahunt.

Ad hæc: gravis detractionis rei sunt, qui gravem injuriam sibi ab aliquo illatam, renunciant alteri, nulla necessitate compulsi, sed nocendi animo, & ultionis libidine: violant enim præceptum Domini Matth. 5. *Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.*

Non minus peccant libellorum famosorum, aut cantionum contumeliosarum auctores, & qui ea spargunt in vulgus, quales sunt, qui eorum exemplaria distribuunt, donant, mittunt, aut quoquo modo divulgant; qui illa retinent apud se, & colligere amant; vel detrahendi, & calumniandi libidine referunt aliis, quod legerunt. Item qui famosas cantiones cantant, aut earum auditu delectantur: qui auctores præfatos, ab ipsis cognitos, non produunt. Ii etiam, qui famosas imagines pingunt, sculpunt, excudunt, vendunt, exponunt, distribuunt, quibus

bus proximi fama, aut honor violatur. Hi certe rei sunt gravissimæ detractionis, aut contumeliæ, cum aliena crimina, seu falsa, seu occulta ad omnium, aut saltem plurimorum notitiam deducant, efficiantque, ut illorum infamia publica sit, & in omne tempus propagetur.

Gravioris porro criminis rei sunt, qui in Episcopos, aliosque Prælatos, & Viros Ecclesiasticos, aut Religiosos, præsertim qui in Ecclesiæ regimine, aut animarum salute sacris concionibus, doctrina, Sacramentorum administratione, Episcopis cooperantur; vel in Sanctimoniales, Magistratus, &c. hujusmodi libellos, aut scripta, vel imagines faciunt, aut spargunt; multoque gravius peccant, qui prædicta edunt contra Communitatem, familiam, aut Ordinem universum. Nam ut docet S. Thomas (a). *Peccata, quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta, quæ proximo inferuntur, quia ex hoc habent rationem culpe.* Majus autem nocumentum inferunt proximo detractiones, & libelli famosi, quibus Ordinis, aut Communitatis alicujus fama proscinditur.

Adversus tam atrox libellorum famosorum crimen Jus Civile (b) pœnam gladii constituit (c). Sacri vero Canones (d) virgarum flagellationem decernunt in ejus auctores. Et S. Pius V. Const. *Romani Pontificis providentia* 7. Mart. 1572. innotavit, & confirmavit pœnas omnes sacris legibus latas, & promulgatas in eos, qui libellos famosos, aut litteras ali-

(a) 2. 2. q. 73. ar. 3.

(b) L. Si quis C. de famos. libell.

(c) Hujus criminis rei, sunt etiam infames, & intestabiles. l. Ob Carmen ff. de testibus. lisdem pœnis plectuntur mandan-

tes, cooperantes, & consulentes; & non lacerantes, non comburentes, & aliis manifestantes libellos famosos. L. Si quis, cit. (d) Can. qui in alterius, caus. 5. q. 1.

alicujus famæ, & honori detrahentes, *vera etiam exprimendo*, scripserint, dictaverint, retinuerint, transmiserint, & non laceraverint, ignique traderint (a).

Omnibus autem obtrectationibus capitalior est illa, qua Catholicæ doctrinæ, ejusque Prædicatoribus obtrectatur (b); cui similis est illorum culpa, qui malarum doctrinarum, & errorum Magistros extollunt laudibus (c).

Q. 3. Quando fama proximi censeatur graviter lædi.

R. Graviter, vel leviter læditur fama proximi pro gravitate, vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, ac præsertim conditione personæ læsæ; nam fieri potest, ut quæ levia sunt, vel quæ vulgo levia censentur respectu minus, magnam interdum infamiam alteri creent; & contra fieri potest, ut habita ratione personæ, nulla ex vitio per se etiam gravi, quod de aliquo narratur, in eam redundet infamia, quia de hoc gloriari solet, aut profligatæ famæ est, aut similis conditionis homines id vitium non ducunt dedecori, aut eo ut plurimum obnoxii sunt. Hinc si quis de gregario milite, vel bajulo dixerit, ebrium fuisse, aut ebriosum esse, detractio levis est. At si levia alterius peccata, vel naturales defectus referendo, directe, vel indirecte honestam ejus famam, & existimationem graviter lædat, aut grave damnum inferat, detractio lethalis est; v. g. assiduitas mentiendi, vana gloria, & osten-

(a) Laudata Constitutio Piana decernit pro statu Ecclesiæ confiscationem bonorum, & pœnam capitis in illos, qui libellos famosos, continentes famæ læsionem, aut revelationem Secretorum, quæ tractantur pro Eccle-

siastico regimine, componunt, scribunt, dicunt, retinent, transmittunt, & non lacerant, vel igni tradunt.

(b) Catech. Rom. P. 3. c. 9. §. 9.

(c) Idem ibid.

ostentatio, iracundia, levitas, & alia, quæ Christianorum vulgo, aut nullam, aut levem dedecoris notam inurunt, gravem sacratis hominibus, & præfertim Ecclesiam regentibus infamiam aspergunt; gravia etiam damna ipsis inde proveniunt, quia in contemptum adducuntur: minuitur eorum auctoritas cum Ecclesiæ damno, & interdum retardantur etiam a Beneficiis, & Officiis, quibus alioquin digni essent; Ecclesiæque utiles futuri. Lethalis etiam detractio est, si quis defectum naturalem alteri affingat, vel inordinate revelet, ex quo ille in contemptum adducitur, vel a muneribus, & honoribus, quos legitime consequi, & laudabiliter gerere posset, arcetur; vel ab honestis, & utilibus amicitiiis abalienatur, aut privatur maximis commodis; aut grave damnum incurrat, ut si virum illustrem spurium quis effugiat.

Q. 4. An qui ex animi levitate, loquacitate, aliave causa non necessaria malum, vel defectum proximi asserit absque animo nocendi, famam ejus graviter lædere censetur?

R. Affirmative; si verba, quæ profert, grave alienæ famæ vulnus infligant, vel infligere possint, juxta superius dicta; sin minus, detractio venialis est. Ita docet S. Thomas (a): „ Si autem, inquit, „ proferat ex animi levitate, vel propter causam „ aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum, quod dicitur, sit adeo „ grave, quod notabiliter famam alicujus lædat, & „ præcipue in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ; quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis “. Si quis ergo malum aliquod, vel defectum proximi aperit absque animo nocendi, absque odii, iræ, vel invidiæ affectu, sed

ex

(a) 2. 2. q. 73. a. 2.

ex mera levitate, loquacitate, aliave causa non necessaria, nec verba notabiliter famam lædant; venialiter delinquit: nam ut ait S. Thomas (a): *Pecata verborum maxime sunt ex intentione dicentis dijudicanda.*

Q. 5. An lethaliter peccent, qui publicum alicujus crimen nescienti aperiunt?

R. Si manifestatio publici criminis, & Judicis etiam sententia damnati, nescienti fiat animo nocendi, peccatum est lethale; quia violatur charitas, quæ occulta proximi crimina tegere jubet; in eo casu, ne proximus perdat reliquum famæ apud illos, qui ejus crimen ignorant (b). Si autem oblivio pene delevisset criminis memoriam, aut reus veterem infamiam pœnitentia, & honestate morum abolevisset, violaretur non solum charitas, sed & justitia, publicum ejus crimen manifestando; quia reus jam sibi bonam famam peperisset, qua privari absque injustitia non posset.

Q. 6. An liceat alienum crimen patefacere uni, vel duobus viris prudentibus, arcanique tenacibus amicis?

R. Absque justa necessitate non licet. Nam, ut docet S. Thomas (c) *etiamsi uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus, non in toto, sed in parte: quod absque peccato mortali fieri non potest. Nec refert, quod illi prudentes sint; immo quo sunt prudentiores, eo gravior est existimationis jactura apud ipsos, quam apud vulgum.*

Q. 7.

(a) 2. 2. q. 73. a. 2.

(b) Cum Natalis docet, violari solum præceptum charitatis ab illo, qui publicum crimen proximi damnatum Judicis sententia nescienti revelat animo nocendi, non loquitur de criminibus in una Religione publicis etiam per sententiam Judicis Regularis: nam

qui hæc crimina revelat extra Religionem, in qua publica sunt, non modo charitatem, sed etiam justitiam violat: nam sententia Regularis Judicis pro privata dumtaxat subditorum notitia fertur, non pro publica aliorum: id enim detrimento foret Religionis bono.

(c) Q. cit. a. 1. ad 2.

Q. 7, An liceat seipsum infamare?

R. Lethalis peccatis reus est, qui seipsum infamat, cum ex tali infamia detrimento sequitur salutis propriæ, vel aliæ, aut etiam vitæ damnum, aut corporalis integritatis periculum; aut cum ejus infamia in familiam, Communicantem, vel Ordinem, cujus est pars, redundat; aut cum suorum criminum patefactione omnino inutilem se reddit Reipublicæ; vel Ecclesiæ, cui alias utilem operam navare possit. Cuique enim dicitur (a): *Curam, ab de bono nomine*. Excipe casum, quo reus in judicio interrogatur, cum semiplena probatio, vel indicia expressa, vel publica infamia criminis præcessit; tunc enim legitimo Judici, servato juris ordine, interroganti, verum dicere adstringitur, etiamsi inde vitæ damnum, aut membrorum mutilatio ipsi immineat; aut ejus infamia in aliquam familiam, Communitatem, vel Ordinem redundatura sit. Nam tunc non ipse se prodit, sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur (b). Sed de hoc alias.

Q. 8. Quot modis detractio fiat?

R. Octo recensentur modi detrahendi his verbis expressi:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens;

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatque remissè.

Nam famæ proximi detrahere contingit, vel directe, vel indirecte. Directe quidem, aut imponendo alicui falsum crimen, aut augendo, & exaggerando crimen verum, aut crimen occultum patefaciendo, aut aliena dicta, vel facta pejorem in partem interpretando. Indirecte vero, cum præclarum alterius factum, aut pro viribus minuitur, aut laudis occasione data filetur, aut frigida laudatione infringitur,

(a) Eccles. 41.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 69. 2. 1. ad 1.

gitur, cum scilicet eo silentio, aut frigida laudatione proximi fama læditur (a).

Quoad spectat modum detrahendi directe, nota fatis non esse, ut qui proximo falsum crimen imposuit, de gravi detractioe in Confessione se accuset, sed exprimere tenetur impositionem illam, quia gravius peccatum est. Idem dic de interpretantibus in malam partem; quod est de se bonum: hi namque non detractioe modo, sed etiam iudicii temerarii rei sunt; unde utrumque peccatum exprimere necessario debent.

Ad modum quod attinet indirecte detrahendi, observandum est, detractioem fieri posse, non tantum verbis, sed & factis, & signis, seu nutibus; ut cum quis alienæ laudis intus impatiens, malitiose subridet, abnuit capite, vel oculis, his nutibus significans, hominem, qui laudatur, non esse talem, qualis prædicatur. Item silentio, ut si quis de proximi probitate, quam perspectam habet, interrogatus fileat, aut dum alii certatim aliquem laudant, ipse, cui ille notus est, tacet; ita enim silentio suo illum laudibus indignum significat. Si quis autem certo noscat, personam laudatam non esse talem, qualis celebratur, mentiri quidem non debet contra propriam notitiam; sed cum nemo ita sit malus, quin sit præditus bonis aliquibus dotibus, charitas, & iustitia postulant, ut laude dignum ob multa, quæ in eo sunt bona, significet, aut saltem placere sibi, quod laudetur; quia revera placet laudantium charitas. Quod si quis ob vitia laudaretur, nec tunc silendum esset. In his autem, quæ ad *honestatem vitæ* non pertinent, ut loquitur S. Thomas, possumus ab iis dissentire, qui proximum laudant, aut certe silere: nam potest aliquis esse bonus

(a) Vide S. Thom. 2. 2. q. 73. a. 1. ad 3.

nus Sacerdos, aut Monachus, & ineptus Concionator; potest esse vir probus, & dotibus ad Præfecturam necessariis destitutus. In his tamen periculum est, ne ex invidia, aut superbia, vel aliquo præjudicatæ mentis affectu negemus, aut extenuemus famam alicujus, vel silentio significemus, ipsum immerito laudari.

Frigida tandem laudatio vituperationi plerumque æquivalet, ut si de proximo, cujus virtus commendatur, quis frigide dicat: *ita ferunt: forte id ab illo gestum est: sed si ita est, quantum mutatus ab illo! si sanctus est, nunc primum ad sanctos aggregari cepit: vir est doctus, & pius, sed &c.*

Est & alius detrahendi modus eo perniciosior, quo frequentior, dum quis alterius crimen occultum se audivisse narrat; dicit tamen, se nolle credere: ita enim majorem sibi conciliat fidem, dum se a detrahendo simulat alienum.

Denique non minus pestilens est detrahendi modus, cum quis de aliquo dicit coram alias: *debet ille tacere coram me: novit enim quid sciam, quid fecerit &c.* nam ex modo loquendi auditores forte quid gravius suspicantur, quam detractor intelligat.

Q. 9. An peccent, qui audiunt detrahentes?

R. Ex S. Thoma (a). Quis potest peccato alterius cooperari dupliciter, vel directe, scilicet cum alterum ad peccatum inducit, aut ei placet peccatum alterius; vel indirecte, nempe quando non resistit, cum dote; quod aliquando contingit, non quia placet peccatum, sed propter humanum timorem. Itaque si aliquis detractiones audiat absque resistantia, videtur detractori consentire: unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahi-

Tom. III.

M.

tur,

(a) 2. 2. q. 73, art. 4.

tur, non minus peccat, quam detrahens, & quandoque maior. Unde Bernardus dicit (a) : Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.

Tres porro casus adsignat S. Thomas (b), in quibus mortaliter peccat, qui graviter detrahentem non corripit, vel repellit. 1. Cum alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, ex officio nempe iustitiæ, & charitatis, ut sunt Superiores erga subditos, scilicet Episcopi, Parochi, Patres, & Matres-familias, Domini, & Dominæ, Magistratus, & quisquis aliqua pollet auctoritate. 2. Cum ille, qui detractorem audit, aliquod periculum consequens, seu grave damnum detractori, vel ei, cui detrahitur, vel utrique imminere ex detractione prospicit, quod potest avertere. Is nisi detrahentem repellat, aut corripiat, lethaliter peccat contra charitatem, quæ jubet, ut mala proximo imminencia pro virili avertamus. 3. Cum metu boni cuiuspiam temporalis amittendi, v. g. amicitia, favorisve detrahentis, aut ne morosus habeatur, abstinere quis a correctione detractoris, quam exercere tenetur, & potest; tunc enim lethale est peccatum propter radicem, quæ timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale (c). Si enim aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, si dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid, quod est præceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale (d).

Addit S. Thomas (e). „ Non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, & maxime si sciat verum esse, quod dicitur “ (juxta illud Eccl. 4. Non contradicas verbo veritatis ullo

(a) Lib. 2. de Consideratione, c. 13.

(b) Art. cit.

(c) Ibidem. (d) 2. 2. q. 125. ar. 3.

(e) 2. 2. q. 73. ar. 4. ad 2.

ullo modo) ,, sed debet eum verbis redarguere de
 ,, hoc , quod peccat fratri detrahendo : vel saltem
 ,, ostendere, quod ei detractio displiceat, per tristi-
 ,, tiam faciei, quia, ut dicitur Prov. 25. *Ventus A-*
 ,, *quilo dissipat pluvias , & facies tristis linguam de-*
 ,, *trahentem.* “

Extra casus recensitos, si ei, qui detractorem au-
 dit, non placet peccatum, sed ex timore, vel negligenti-
 a, vel etiam verecundia quadam, omittat repellere
 detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam
 detrahens, & plerumque venialiter (a). Imo quando-
 que nullum peccatum committit, si nempe detractor
 sit persona superior, vel si nulla sit spes fructus,
 imo timor probabilis inflammandi potius, quam fe-
 dandi detractorem.

Q. 10. An liceat detractionem detractione repel-
 lere?

R. Id fieri absque mortali peccato non potest, cum
 directe opponatur præcepto charitatis, Christianæque
 justitiæ. Ait enim Christus Luc. 6. *Benedicite male-*
dicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Hinc
 Innocentius XI. has propositiones damnavit = *Quid-*
ni nonnisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam,
sibi noxiam, falso crimine elidere? = *Probabile est,*
non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen ali-
cui, ut suam justitiam, & honorem defendat. Et si hoc
non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in
Theologia. Igitur detrahentium linguæ sunt per om-
 nia æquanimiter tolerandæ, cum detrahentes corrigi
 nequeunt: alias licet quidem detrahentes redargue-
 re, suamque famam tueri; imo ad id homo tene-
 tur, si famæ suæ detrimentum in aliorum periculum
 vergat: numquam tamen licet detractionem detra-
 ctione, aut calumniam calumnia repellere (b).

M 2

Q. II.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 4.

(b) Vide S. Gregor. Homil. 9. in Ezech.

Q. II. An detractor teneatur ad restitutionem famæ? & quomodo ea restitutio fieri debeat?

R. Ad 1. p. affirmative nam, ut ait Sanctus Thomas (a), „ Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et id eo restituere importat redditionem illius rei, quæ injuste ablata est Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id, quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. “ Qui ergo alteri famam ademit, ad restitutionem tenetur, alias peccatum non remittitur, juxta vulgatam S. Augustini (b) regulam: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Ad 2. p. quod attinet, animadvertendum est ex D. Thoma (c), quod *aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juste, puta, cum aliquis crimen alicujus prodit ordine debito servato, & tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injuste, & tunc tenetur restituere famam confitendo, se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injuste, puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen; utpote quod dicat, se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit. Vel si non possit famam restituere, tenetur ei aliter recompensare; videlicet exhibitione honoris, commendatione virtutis, aut alio congruo modo, arbitrio viri prudentis: nam, ut docet idem S. Thomas (d), quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est.*

Itaque calumniator tenetur se retractare apud omnes,

(a) 2. 2. quest. 62. art. 2.

(b) Epist. 153. al. 54. ad Macedonium, n. 20.

(c) 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 2. (d) Ibidem ad 1.

nes, qui ejus calumniam audierunt, eique crediderunt, seu ad quos calumnia, ipso auctore, pervenit; idque adferendo, se fuisse mentitum, vel deceptum, adhibitis, si necesse fuerit, testibus, præstito etiam juramento: insuper pati æquale detrimentum propriæ famæ, si resarciri aliter non possit aliena, quia in pari periculo potior est conditio innocentis. Qui vero occultum alterius crimen injuste evulgavit, tenetur pariter suum errorem, & injustitiam fateri coram omnibus, apud quos famam proximi læsit: & si nihilominus ii credant, crimen esse verum, quia detractor non contestatur, se falsum dixisse, tenetur famam resarcire exhibitione honoris, commendatione virtutum, familiaritate quadam cum eo, cujus famæ derogavit. Si autem sit impossibilis famæ restitutio, vel fieri non possit sine jactura famæ propriæ longe præstantiori, v. g. si calumniator, aut detractor sit persona valde celebris, & Ecclesiæ, vel Reipublicæ necessaria; quæ vero læsa fuit, sit valde obscura, minimeque necessaria: tunc locum esse compensationi, ajunt Theologi, satisque fore, si persona læsa laudetur in eo genere, in quo ejus famæ derogatum est, aut ejus infamia pecunia, vel beneficiis compensetur; aut remissio restitutionis a persona læsa muneribus, & gratiis impetretur.

Q. 12. An detractor teneatur ad restitutionem famæ alienæ, cum vitæ periculo?

R. Etsi detractor cum tanto onere famam alteri ablatam non teneatur restituere, quia bona inferioris ordinis restituenda non sunt cum jactura bonorum ordinis superioris: si tamen quis calumnia sua alterum in vitæ periculum adduxit, ex quo ille aliter eripi non valeat, v. g. si homicidium alteri imposuit, propter quod ille mox capite plectendus est; is qui calumnia sua, vel falso testimonio illum conjecit in tale periculum, tenetur apud Judicem contestari, se falso accusasse, aut falsum

testimonium dixisse, & se vitæ periculo exponere: alioquin reus erit necis homini innocenti inferendæ. Erit tamen munus Confessarii alias tentare vias, antequam calumniatorem compellat ad famam alterius cum vitæ periculo restituendam. Adire poterit Judicem, apud ipsum contestari, se per Confessionem certo scire, hunc hominem N. talis criminis innocentem esse, ipsumque obsecrari in Dei nomine, ut ipsum liberare omnino conetur. Si autem Confessarius auctoritatis non sit magnæ, mittat pœnitentem calumniatorem ad Episcopum; is vero apud Judicem auctoritatem suam interponet: intereaque Confessarius pœnitenti suadebit, ut conferat quidquid potest ad liberationem innocentis.

Idipsum de illo est dicendum, qui suis calumniis bellum, aut seditionem incendit, ex quibus multorum cædes probabiliter timentur. Is enim Principi ad bellum excitato, vel seditiosis, aut conjuratis hominibus fateri debet, se falsum dixisse, totisque viribus eniti ad abluendam calumniam, aut rumores dissipandos, qui bello, vel seditioni occasionem dederunt; & vitæ etiam subire periculum, si malum illud non possit aliter avertere.

Q. 13. Quid facti opus, si auctor criminis, cujus in suspicionem venit innocens mox torquendus, & morti addicendus, ipsi crimen non adfixerit, sed usus sit occasione data, ut crimen præcogitatum patraret, cujus in suspicionem sciebat alterum adducendum?

R. Casus ita potest concipi. Petrus, & Jacobus inter se rixantur publice. Multis coram testibus alter alterum gravissime lædit. Qui gravius læsus est, alteri palam comminatur, quod non ante crastinum aggressorem pœnitebit. Martinus rixæ testis, occasionem quærens ulciscendi de Petro, illum occidit, certus, Jacobum in suspicionem adducendum, seque ab omni pœna immunem fore.

fore. Dicimus ergo, Martinum in hoc casu non teneri se prodere cum probabili periculo vitæ, quia ipse non est causa infamiæ, vel periculi, in quibus versatur Jacobus innocens; is enim imprudentiæ suæ, ac minis tribuere debet periculum, non Martino: qui ea occasione usus est, ut inimicum ulcisceretur, sed non eo animo, ut Jacobum in periculum conjiceret, id quod non minus incurrisset, si alter rixæ, & minarum ignarus, Petrum occidisset. Confessarius ergo, vel Episcopus hoc in casu apud Judicem agent modo supra indicato, ut innocentem liberent; Martino vero suadebunt, ut damna hæredibus Petri refargiat.

Q. 14. Ad quid teneantur libellorum famosorum auctores?

R. Dubium non est, quin hujusmodi libellorum, seu carminum auctores, & disseminatores obligentur ad famam restituendam: id vero ut præstent, debent aliis libellis, seu carminibus retractare, quæ in proximum scripserunt: illos, quos læserunt, celebrare laudibus; libellos encomiasticos iisdem in locis affigere, exponere, disseminare pari numero, quo libelli, & carmina famosa distributa sunt; typis etiam excusos, si ista typis edita fuerint. Id nisi sufficiat ad abolendam infamiam, curare debent, quantum in ipsis est, ut Parochi, & Concionatores populo denuncient improbitatem, aut falsitatem hujusmodi libellorum; eique significant, graviter peccaturos, qui male sentirent de personis illustribus, quarum famam libelli proscindunt: libellorum auctores crimen suum agnoscere, veniamque precari. Tandem ab iis, quos læserunt, injuriæ condonationem petere debent, si periculum absit, & Sacerdotes, pioque viros adhibere intercessores, ut illam obtineant.

Q. 15. An lege restitutionis teneantur, qui infamem uno genere peccati, alterius criminis aspergunt infamia?

R. Affirmative: nam qui infamis est uno genere peccati, v. g. concubinatus, non ideo amisit jus ad famam ex aliis virtutibus consecutam, puta ex fide, vel justitia. Si tamen peccata connexa essent, nullum foret restitutionis onus, quia ex peccatis connexis una infamia resultat.

Q. 16. An Prælati, & Superiores, qui subditos suos detrahentes non coercent, ad restitutionem teneantur?

R. Affirmative; tenentur enim ex officio impedire, ne subditi aliis noceant, idque nisi prohibeant, subditosque ad restitutionem compellant, tenentur ipsi restituere. Idem esto judicium, si audiant detractorem Communitatis sibi commissæ, aut subditorum suorum famam dilacerantem, nec ipsi corrigant: nam ipsis incumbit ex officio famam Communitatis, ideoque & subditi, cujus infamia in Communitatem redandat, potiori jure, quam bona temporalia conservare. Prælati ergo procul a se removeant detractores, susurriones, qui pietatis, ac zeli obtentu sæpe delitescunt: & sequantur monitum S. Bernardi (a) agentis: *Clandestinas, & susurratas delationes non recipias: magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere, quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quod si, te judicante, dicendum coram ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem.*

R. 17. Quinam excusentur a restitutione famæ?

R. Ex-

(a) Lib. 4. de Consideratione, c. 6.

R. Excusantur i. ii, ex quorum detractio-
 ne vulnus inflatum est alienæ famæ, cum scilicet
 ob notam eorum improbitatem, maledicendi libi-
 dinem, levitatem; & contra ob illorum, apud quos
 detraxerunt, æquitatem, & pietatem; nec non ob
 eorum, quibus detrudere conati sunt, bene ac fir-
 miter stabilitam famam, fides hujusmodi detracto-
 ribus non est adhibita. Nemo quippe restituere te-
 netur, qui nullum damnum intulit, quamvis infer-
 re voluerit.

2. Excusantur detractores a restitutione, cum
 proximus recuperavit famam graviter ab ipsis læ-
 sam, vel diminutam: ita enim cessavit damnum,
 & reparata est æqualitas justitiam constituens. Ve-
 rum detractores tenentur restituere sumptus, si quos
 ad recuperandam famam proximus fecit: & ratio-
 ne infamiæ, quam proximus aliquandiu passus est
 ipsis auctoribus, tenentur restituere aliquid arbi-
 trario viri prudentis, significatione honoris, & re-
 verentiæ, veniæ petitione, virtutum commenda-
 tione.

3. Excusantur, cum infamia oblivione deleta
 est, aut alio modo abolita, fama recuperata.
 Sed in hoc opus est maxima prudentia. Si enim
 compertum sit, illos, quibus occultum alterius pec-
 catum detractor olim revelavit, v.g. ingenuæ puel-
 læ fornicationem, prava etiamnum opinione de il-
 la imbutos esse, loqui de illa velut de muliere pa-
 rum honesta, nullo fultis argumento, præterquam
 præjudiciis ex veteri detractioe conceptis, detrac-
 tor ad restitutionem omnino tenetur. Si vero com-
 pertum non habeat, quid de illa puella sentiant, &
 an meminerint peccati, quod olim de illa narravit,
 necesse non est, immo nec prudentiæ, ut ab iis pe-
 cat, an recordentur, aut ea de re cum ipsis quovis
 modo loquatur, ne vulnus obductum aperiat: sed
 satis erit, si occasione data de illa persona honori-
 fice loquatur, ejusque commendat honestatem.

4. Excusantur detractores, qui se mutuis maledictis, & obtreccionibus æqualiter lacerarunt, & par in utrumque redundavit infamia, & unus alteri satisfacere, famamque ablatam restituere nolit; tunc enim alter est liber a restitutione, cum *paria crimina compensatione mutua deleantur* (a); & jura illorum paria sint (b). Sed compensationi non est locus, cum inæqualis est injuria; vel cum unus alteri damnum illatum vult refarcire (c); vel cum scandalum ex compensatione oriretur; vel cum mutuum damnum ab utraque parte nondum est illatum. Non enim licet ad habendam compensationem, contumelia illum afficere, qui te contumelia prior affecit; aut detrudere illius famæ, qui tibi prior detraxit, ut supra dictum est. Similiter justa compensatio non censetur, si quis famam ejus, cui detraxit in uno genere, in alio augeat, ut si quem dixit fornicarium, laudet a justitia; sic enim non deletur infamia ipsi illata. Idem dic de familiari conversatione cum eo, cujus famæ detractum est: nam sicut creditor debitum remittere non censetur, si familiariter agat cum debitore, ita nec læsus in fama censetur detractori dimittere obligationem restituendi famam nondum recuperatam, nisi illud factis, aut verbis exprimat: agendo tamen familiariter cum detractore, censetur ipsi remittere injuriam.

5. Detractorem ab obligatione restituendi famam absolvit justa condonatio restitutionis. Hæc condonatio fieri potest ab unoquoque privato justa de causa,

(a) C. tua fraternitas, ext. de adult.

(b) Sunt qui putant, citati C. sensum esse, mutua compensatione deleri crimina, cum partes mutuo consensu expresso, vel tacito consentiunt; ceterum cum

unus non vult famam restituere, atque adeo neque alteri reconciliari, is non propterea a lege restituendi liber evadet.

(c) Idem in hoc casu ab altero ex debito præstandum.

fa, præsertim ob bonum charitatis, & pacis, & ad patientiæ meritum. At justa non est, si vergat in damnum, aut periculum aliorum, v. g. si fama ejus, cui fuit detractum, est aliis necessaria, ut fama Prælati, Concionatoris, Doctoris, Magistratus, Principis, qui aliis prodesse non possunt, nisi sint integræ famæ. Ob eandem rationem non est justa condonatio, si condonantis infamia redundet in alios, qualis est infamia Religiosorum, & Sanctimonialium, quæ in Monasterium, & Ordinem redundat; qualis est etiam infamia parentum, fratrum, sororum, quæ redundat in filios, fratres, & sorores, ipsisque intercludit aditum ad officia, honores, nuptias conditioni suæ convenientes; vel eos graviter suspectos reddit. Hæc igitur condonatio detractorem a restitutione non liberat. Etsi enim cedere quisque possit juri suo, cessione tamen sua jus alienum evertere, aut prode non potest.

Q. 18. An sit obligatio resarciendi damna ex infamia sequuta?

R. Affirmative: & quidem ad hanc restitutionem damnorum non solum tenetur ipse detractor, qui est illorum causa; verum etiam ejus hæredes: nam licet obligatio restituendi famam, utpote personalis, ad hæredes non transeat; obligatio tamen resarciendi damna ex detractore sequuta, cum sit realis, ad illos transit cum ipsa hæreditate, sicut & alia onera realia, & debita pecuniaria. Quare si detractor, nulla facta restitutione, moriatur, hæredes non solum ad alia damna ex infamia sequuta, sed ad ipsius famæ damnum exhibitione honoris, laudibus, vel pecunia compensandum teneri, si resarciri aliter non possit, Theologi gravissimi censent. Quod si ille, cujus fama violata est, moriatur, restitutio facienda est hæredibus, qui in ejus jura succedunt, & quorum maxime interest, ut ejus fama etiam post mortem integra sit.

§. IV.

De exultatione in adversis proximi, & afflictione in prosperis.

Q. An hujusmodi exultatio, & afflictio sint peccata lethalia?

R. Affirmative, si tamen motus sint deliberati, atque ex odio, vel invidia procedant, & malum proximi, de quo aliquis gaudet, grave sit. Hæc enim peccata opponuntur charitati, cujus est *gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus* (a). Hinc ait (b) S. Gregorius: *Inimici dilectio tunc veraciter custoditur, cum nec de profectu addicimur, nec de ruina illius letamur..... Si enim (quis) de prosperitate addicitur & de calamitate se odientis letatur; constat, quia non amat, quem non vult esse meliorem.* Et quamvis de nostra, & proximorum ereptione ab iis, qui nobis, & aliis nocent, vel nocere conantur, & de justitia Dei malos punientis, gaudere Christianum sit; nunquam tamen gaudere licet de inimicorum nostrorum calamitate, vel interitu; illud enim charitatis est, istud odii, ac livoris. Igitur *cum perversum quemque Omnipotens percutit, & condolendum est misericordie pereuntis, & congaudendum justicie Judicis... quatenus nec pereunti homini existamus adversarii, nec judicanti Deo inveniamur ingrati.* Ita S. Gregorius (c).

(a) Rom. 12.

(b) Lib. Mor. 22. cap. 6.

(c) Loco citato.

CAPUT V.

De Gula.

Q. 1. Quid sit gula? & quot ejus species.

R. Gula est *inordinatus comedendi, vel bibendi appetitus*, seu *immoderata in cibo, & potu delectatio*. De ipsa ait Christus (a): *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate.*

Quinque species gulæ assignantur, hoc versu expressæ:

Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiosam.

Præpropere est eorum, qui præveniunt debitum comedendi tempus. *Laute* denotat substantiam cibi, idest cibos pretiosos. *Nimis* denotat excessum in edendo, vel bibendo. *Ardenter* designat modum in debitum in edendo. *Studiosam* pertinet ad qualitatem cibi nimis accurate præparati. Hæ conditiones non sunt meræ circumstantiæ, sed diversa *motiva*, seu rationes, quibus cibi, & potus concupiscentia inordinata movetur, & excitatur.

Q. 2. Quot sint filiæ gulæ?

R. S. Gregorius (b) quinque recenset gulæ filias, ineptam lætitiã, scurrilitatem, immunditiã, multiloquium, & mentis hebetudinem.

Inepta lætitiã est, quæ capitur ex rebus, quæ nullam delectationem parere possunt, si recta ratio consulatur: vel si aliquam afferre possunt, in illam quis effunditur dissoluto penitus animo, hoc est, ratione veluti sopita per cibi, & potus immoderationem. Illam oriri ex gula, ostendunt verba Exodi 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere*. Ad ipsam pertinet jocandi genus illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum, non quis
ludi

(a) Luc. 21.

(b) Lib. 31. Mor. cap. 17.

Iudi causa utitur verbis, seu factis turpibus, aut vergentibus in nocumentum proximi. Ad eam quoque spectant vanitas histrionum, larvatorum, thymeliorum, seu hominum alios ad voluptatem parum ingenuam cantu, vel gestis provocantium: insuper choreæ dissolutæ, tripudia, & motus omnes lascivi, & indecori, qui intemperantis hilaritatis signa sunt, vel incitamenta. Notetur hic monitum S. Basilii (a): *Si ob fortuitos casus tantum periculum impendet obiter conspicientibus, quantum futurum est ob occursum qui de industria sunt, ut videant mulieres præ ebrietate se indecore gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam, & cantilenas molles canentes, quæ vel auditæ solum, omnem voluptatis æstum lascivientibus inserere possunt?*

Scurrilitas est immoderatio in jocis, & facetiis, aut in studio commovendi aliis risum. Plerumque est peccatum veniale, cum personarum quidem decor in jocis non servatur, sed abest scandalum, & prava intentio: quandoque est mortale ratione objecti, si jocus redundet in gravem Dei, Sanctorum, Religionis, vel proximorum injuriam, aut obscœnus sit, & ad libinem provocans. Hinc Apostolus (b) scurrilitatem numerat inter ea, quæ in nobis nec nominanda sunt. Sacrilega scurrilitas est abuti verbis, & sententiis S. Scripturæ, aut Officiorum Ecclesiasticorum ad scurrilia, fabulosa, vana &c. in eamque irreverentiam, & contemptum incurrentes, tamquam temeratores, & violatores verbi Dei, juris, & arbitrii pœnis per Episcopos coerceri jubet Tridentina (c) Synodus.

Immunditiæ nomine intelligitur impuritas omnis verborum, & factorum, ut est illa, qua per vomitum, vel pollutionem etiam in somno ex intempe-

ran-

(a) Hom. 14. in Ebriosos num. 8. (b) Ephes. 5.

(c) Sess. 4.

rantia consequuntur, corpus, & anima helluonum, & potatorum contaminatur. Nam, ut inquit (a) Tertullianus, *comites gulæ, libido, atque luxuria.*

Multiloquium, sive garrulitas effrœnis, est plerumque peccatum veniale: sed aliquando est mortale, si nempe sit in Dei, aut proximi injuriam, quod exhilaratis nimio cibo, aut potu, sæpe evenit; hi namque ad contumelias, & detractiones faciles sunt; de divinis temere loquuntur; arcana sibi commissa revelant, quia ut dicitur Prov. 31. *Nullum secretum est, ubi regnat ebrietas.* Hinc de multiloquio habetur Prov. 10. *In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.*

Habetudo sensus, seu mentis, est gulæ filia; quia crapula, & ebrietas ita mentem obtundunt, ut homo ineptus fiat ad veri contemplationem, & ad actiones omnes, quæ ab ingenio, ratione, & prudentia magis pendent; Deique etiam obliviscatur, juxta illud Oseæ 4. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* Habetudo sensus nedum est pœna peccati, sed & peccatum, quatenus est voluntaria, ut in iis, qui scientes, advertentes, & ad advertendum obligati, in eam incurrunt. Quod quidem lethale est, cum quis ex affectu ad terrena fastidit, ac negligit spiritualium considerationem eo tempore, quo ad id sub gravi tenetur: vel cum ex nimio cibo, & potu fit ineptus ad exequenda, ut par est, officia seu civilia, seu religiosa, quæ implere tenetur.

Q. 3. Quæ sint remedia adversus gulam?

R. Præcipua sunt, 1. jejunium, sobrietas, temperantia; ac temperantiæ quidem regula traditur Eccles. 31. quæ sedulo perpendenda est. 2. meditatio cruciatuum divitis epulonis. 3. consideratio verborum Apostoli (b): *Sive manducatis, sive bibitis, sive*

(a) Lib. 2. con. Marcion. c. 18.

(b) 1. Cor. 10.

seve aliquid facitis : omnia in gloriam Dei facite : quod præceptum implemus , cum modeste , frugaliter , & temperanter manducamus , & bibimus cum gratiarum actione , ut explicat (a) S. Augustinus . Si vero , subdit (b) , modum naturæ debitum immo-deratione voracitatis excedas , & vinolentia te ingurgites ; quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet , vita blasphemat . 4. Exemplum primorum Christianorum , de quorum conviviiis hæc scribit (c) Tertullianus : „ Quantiscumque sumptibus (cœna) constet , lucrum est , pietatis nomine facere sumptum . Si quidem inopes quoque refrigerio isto juvamus . . . Non prius discumbitur , quam oratio ad Deum prægustetur . Editur quantum esurientes cupiunt : bibitur quantum pudicis est utile . Ita saturantur , ut qui meminerint etiam post noctem adorandum Deum sibi esse : ita fabulantur , ut qui sciant Dominum audire . . . Æque oratio convivium dirimit . Inde disceditur . . . ut qui non tam cœnam cœnaverint , quam disciplinam „ . 5. Meditatio novissimorum , & Passionis Christi : quam regulam tradit S. Joannes Climacus (d) : Ubi , ait , ad cibum capiendum accubueris , tibi in mentem mortis , & judicii recordatio veniat : hoc pacto intemperantiam coercere poteris . Ubi poculum bibiturus acceperis , memineris acetum , & fel Jesu Christo oblatum ; atque ita sobrietatis limitem non transilies : vel certe majori humilitatis , & modestiæ sensu concepto in altiora suspiria prorumpes . Denique notanda est regula Christianæ temperantiæ , quam tradit S. Augustinus (e) his verbis : „ Non interest omnino quid alimentorum sumas , ut succurras necessitati corporis , dummodo congruas in generibus alimentorum his , cum quibus tibi vivendum „ est .

(a) In Psal. 146. n. 2.

(b) Idid.

(c) Apolog. c. 39.

(d) Scalæ Alistic gradu 14.

(e) Lib. 2. quæst. Evang. qu. 11.

est. Neque quantum sumas multum interest; cum videamus aliorum stomachum citius fatiari, & eos tamen illi ipsi parvo, quo satiantur, ardentem, & intolerabiliter, & omnino turpiter inhiare: alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora positas epulas, si id in tempore, aut opus sit, aut necesse sit, cum tranquillitate adspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid, vel quantum aliorum pro congruentia hominum, atque personæ suæ, & pro suæ valetudinis necessitate quis capiat; sed quanta facilitate, atque serenitate animi careat, cum his vel oportet, vel etiam necesse est carere. “

Q. 4. An gula sit peccatum lethale?

R. Gula est peccatum lethale, cum tanta est inordinatio appetitus comedendi, vel bibendi, ut hominem a fine ultimo avertat; cum scilicet homo paratus est Dei, vel Ecclesiæ præcepta violare propter gulæ delectationes: alias est veniale (a). Hoc peccatum opponitur triplici præcepto Decalogi; reductivè quidem opponitur tertio de sanctificatione Sabbati, quo præcipitur quies in fine ultimo (b). Opponitur etiam quinto præcepto de non occidendo, quia gula valetudinem plerumque lædit, vitamque contrahit; rixas item sæpe suscitatur ebrietas, e quibus deinde sequuntur vulnera, & cædes. Denique opponitur sexto præcepto: unde ait (c) Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.*

Hinc sequitur, lethaliter peccare illos, qui jejunium ab Ecclesia præceptum violant, sive carnes, aut alios cibos vetitos comedendo, sive duplicem refectioem sumendo, sive refectioem horam Ecclesiæ præcepto, vel consuetudine constitutam diebus jejunii, notabiliter anticipando, abque justa causa;

Tom. III.

N

hi

(a) S. Thom. 2. 2. q. 148. a. 2. (b) Ibid. ad 1.

(c) Ephes. 5.

hi siquidem non solum recusant moderari gulam, sed remedium spernunt ad eam coercendam a Deo institutum, & ab Ecclesia præceptum lethale?

Q. 5. An ebrietas sit peccatum lethale?

R. Si quis vim potus cognoscens, & ultra modum bibens inebriatur, absque dubio peccat mortaliter: nam Prov. 23. ve dicitur temulentis, & ebriis. Porro, ut docet S. Thomas (a), culpa ebrietatis consistit in immoderato usu, & concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse tripliciter. Uno modo sic, quod nesciat, potum esse immoderatum, & inebriare potentem. Et sic ebrietas potest esse sine peccato: præcipue si ex negligentia hominis non contingat; qualis fuit ebrietas Noe. Alio modo sic, quod aliquis percipiat, potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum inebriare potentem: & sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat, potum esse immoderatum, & inebriantem, & tamen magis vult ebrietatem incurrere, quam a potu abstinere... Et sic ebrietas est peccatum mortale; quia secundum hoc homo volens, & sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur, & peccata declinat: & sic peccat mortaliter, periculo peccati se committens.

Q. 6. An omnis ebrietas sit ejusdem gravitatis?

R. Ebrietas si frequens sit, & assidua, est peccatum gravius ea, in quam semel quis incurrit; imo ebriosis homines non sunt absolvendi, nisi cum mala ebrietatis consuetudine viriliter pugnent; alias non constat de sincera eorum pœnitentia. Hanc fuisse disciplinam Gallicanæ, & Germanicæ Ecclesiæ constat ex Concilio Moguntiaco (b) anni 813. ex Ivone Carnotensi (c), aliisque.

Gravius item peccatum est Clericorum, quam laicorum ebrietas: tum quia Clerici mente devota de-

(a) 2. 2. q. 150. ar. 2.

(b) Can. 46.

(c) P. 13. c. 70.

debent spiritualibus officiis insistere (a); tum quia Sacerdotes, iique præsertim, qui animarum gerunt curam, per ebrietatem impotentes, & incapaces fiunt ad sacra munia obeunda, & periculo se exponunt non conficiendi Sacramenta, si in eo statu ministrent; tum tandem ob scandalum majus.

Turpius etiam, & gravius peccatum est ebrietas in Principibus, Magistratibus, senibus, & mulieribus. De his postremis constat, quia ut docet Sanctus Thomas (b), sobrietas maxime requiritur in juvenibus, & mulieribus. Nam *in juvenibus viget concupiscentia delectabilis, propter fervorem ætatis: in mulieribus autem non est sufficiens robur mentis ad hoc, quod concupiscentiis resistant. De senibus pariter constat, quia in eis ratio debet vigere ad aliorum eruditionem. De regibus denique, sive de Principibus, & Magistratibus idem patet, quia per sapientiam debent populum subditum gubernare (c).*

Q. 7. An gula possit esse peccatum lethale, etiamsi quis propter excessum cibi, vel potus, usu rationis non excidat?

R. Ut gula sit peccatum mortale, satis est, quod quis sciens, & volens modum in cibo, & potu plurimum excedat. Non enim ebriosis tantum, sed iis etiam, qui comestationibus, & computationibus vacant, dicitur Isa. 5. *Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum.* Et Luc. 6. *Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis.* Sunt autem potentes ad bibendum, & saturari amant, qui modum in cibo, & potu scientes, & volentes plurimum excedunt.

Multo magis lethaliter peccant, qui usque ad vomitum cibo, & potu se ingurgitant; ideoque merito confixa est ab Academiis celeberrimis hæc propositio: *Non nisi veniale est, etiam absque utilitate,*

N 2

cibo,

(a) 2. 2. 9. 149. 2. 4.

(b) Ibid.

(c) Ibid.

cibo, & potu usque ad vomitum se ingurgitare; nisi ex hujusmodi vomitibus gravia valetudini incommoda oriantur. Utique licet ex Medicorum consilio multum comedere, vel bibere ad vomitum provocandum, ut docet S. Thomas (a); quia tunc non est reputandus superfluous cibus, vel potus, qui moderandus est juxta quod congruit valetudini corporis. At verò, ut idem Sanctus Doctor ostendit (b), nec ad vomitum provocandum requiritur, quod sit potus inebrians; quia etiam potus aque tepidæ vomitum causat: & ideo propter hanc causam non excusaretur aliquis ab ebrietate.

Q. 8. An liceat alios cogere ad æquales potus?

R. Qui in comotationibus, & conviviis bibunt, & alios bibere cogunt ad æquales potus, lethaliter peccant, sive incidant in ebrietatem, sive illius dumtaxat periculo se, vel alios exponant. De his ait S. Cæsarius (c): Qui alterum cogit, ut se, plusquam opus est bibendo, inebriet; minus malum ei erat, si carnem ejus vulneraret gladio, quam animam ejus per ebrietatem occideret. De Clericis autem hujus peccati reis Innocentius III. ita statuit (d): Illum abusu penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales suo modo se obligant potatores: & ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fecundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a Superiore commonitus satisfecerit, ab officio, vel beneficio suspendatur.

Porro inquit (e) S. Thomas, sicut ille, qui inebrietur, excusatur a peccato, si ignorat fortitudinem vini; ita etiam ille, qui invitat aliquem ad bibendum (amicæ quidem, non illum cogendo)

„ excu-

(a) 2. 2. q. 150. ar. 2. ad 3. (b) Ibid. (c) Serm. 90. al. inter Augustinian. de Temp. 231. nunc in Append. 294. n. 1.

(d) C. a crapula, ext. de vita, & honestate Clericorum,

(e) 2. 2. q. 150. art. 1. ad 3.

„ excusatur a peccato, si ignoret, talem esse con-
 „ ditionem bibentis, ut ex hoc potu inebrietur.
 „ Sed si ignorantia desit, neuter a peccato excu-
 „ satur. “

Q. 9. An liceat Judici reum inebriare, ut ab eo confessionem eliciat?

R. Negative. Ebrietas enim est per se peccatum mortale, ut constat ex supra dictis. Et quidem cum Judici non liceat uti mediis a jure improbatis ad veritatem a reo extorquendam (a), nec ei licet ob eam causam procurare ebrietatem rei, etiamsi agatur de publico bono; maxime quia criminis, & confessorum revelatio ab ebrio facta, non esset juridica: (b) & ejus confessio multis forte noxia foret, qui criminis conscii non essent (c).

Q. 10. An saltem liceat Medico inebriare ægrotum ad curandam ejus infirmitatem?

R. Cajetanus, quem nonnulli sequuti sunt, scripsit, licere Medico sanitatis causa ægrotum inebriare. Sed Cajetanus audiendus non est. Cum enim Apostolus (d) ebrietatem enumeret inter opera carnis, quæ qui agunt, Regnum Dei non consequentur, non secus, ac fornicationem: quemadmodum non licet aliquem provocare ad fornicationem, etiam nescientem præ ebrietate, ut inde ejus sanitas, vel publica salus procuretur; ita nec aliquem inebriare, ut sanitatem recuperet (e).

Q. 11. An ebrietas excuset a peccatis ex ea consequutis?

R. „ In ebrietate (inquit (f) S. Thomas) duo at-
 „ tenduntur, scilicet defectus consequens, & actus
 „ præcedens. Ex parte autem defectus consequen-
 „ tis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet

N 3

„ ex-

(a) Collig. ex Can. consuluisse, caus. 2. q. 5.

(b) Collig. ex Can. inebriaverunt, caus. 15. q. 1.

(c) Natalis Epist. 90. (d) Galat. 5. (e) Natalis Epist. cit.

(f) 2. 2. q. 150. art. 4.

„ excusare a peccato, inquantum causet involunta-
 „ rium per ignorantiam. Sed ex parte actus præce-
 „ dentis videtur esse distinguendum; quia si ex actu
 „ illo præcedente subsequuta est ebrietas sine pec-
 „ cato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur a
 „ culpa, sicut forte accidit de Loth. Si autem a-
 „ ctus præcedens fuit culpabili, sic non totaliter a-
 „ liquis excusatur a peccato sequenti, quod scilicet
 „ redditur voluntarium ex voluntate præcedentis a-
 „ ctus, inquantum scilicet aliquis dans operam rei
 „ illicitæ, incidit in sequens peccatum. Diminuitur
 „ tamen peccatum sequens, sicut & diminuitur ra-
 „ tio voluntarii &c. “ Si ergo ebrietas directe vo-
 „ luntaria sit, & volita, non solum non excusat a
 „ peccatis ex ea consequutis, perfecte prævisis, sed
 „ eorum auget gravitatem: licet peccatum diminueat,
 „ si ebrietas est indirecte voluntaria.

Q. 12. An sit peccatum, comedere, & bibere us-
 que ad satietatem, ob solam voluptatem?

R. Affirmative: & opposita propositio damnata
 fuit ab Innocentio XI. quæ talis erat: *Comedere, &
 bibere usque ad satietatem, ob solam voluptatem, non
 est peccatum, modo non obstat valetudini: quia licite po-
 test appetitus naturalis suis actibus frui.* Nam, ut
 docet (a) S. Augustinus: „ Cum natura quodam
 „ modo poscit supplementa, quæ defunt, non voca-
 „ tur libido, sed fames, aut sitis: cum vero sup-
 „ pleta necessitate, amor edendi animum sollicitat,
 „ jam libido est, jam malum est, cui cedendum
 „ non est, sed resistendum. “ Et alibi (b): *Hoc me
 docuisti, inquit, ut quemadmodum medicamenta, sic
 alimenta sumpturus accedam.* Jam vero explicans fi-
 ctiones deceptricis voluptatis (c) „ Cum, inquit, ad
 „ usum

(a) L. 4. adversus Julianum, c. 14. n. 67.

(b) L. 10. Confess. c. 31. (c) C. 14. cit. n. 70.

„ usum ventum fuerit necessariæ voluptatis , per
 „ quam reficimus corpora , quis verbis explicet ,
 „ quemadmodum nos modum necessitatis sentire
 „ non sinat , & ipsum limitem procurandæ salutis ,
 „ in quæque , si adsunt delectabilia rapiendo , ab-
 „ scondat , & transeat , putantibus nobis satis non
 „ esse , quod satis est , dum libenter ejus provoca-
 „ tionibus ducimur , existimantes nos adhuc agere
 „ negotium valetudinis , cum agamus potius crude-
 „ litatis?... Ita nescit cupiditas , ubi finitur neces-
 „ sitas. “

Animadvertendum est autem ex S. Thoma (a) ,
 quod si aliquid excedat in quantitate cibi , non propter
 concupiscentiam cibi , sed æstimans , id sibi necessarium
 esse , non pertinet hoc ad gulam , sed ad aliquam imperi-
 ritiam . Sed hoc solum pertinet ad gulam , quod aliquis
 propter concupiscentiam cibi delectabilis scienter excedat
 mensuram in edendo .

Ex quibus infertur , gulæ reos esse , qui delica-
 tioribus cibis corpus nutriunt ob voluptatem . Di-
 citur enim Proverb. 29. *Qui delicate a pueritia nu-
 trit seruum suum , postea sentiet eum contumacem .* Si
 qui tamen ob delicatioris corporis constitutionem ,
 ob stomachi debilitatem , & fastidia , ob infirmita-
 tem , cibis delicatis utuntur , vilioribus , crassiori-
 bus , & male paratis absoniis rejectis , non peccant .
Neque enim cibus , sed appetitus in vitio est , in-
 quit (b) S. Gregorius .

(a) 2. 2. q. 148. a. 1. ad 2.

(b) Lib. 30. Mor. c. 13.

CAPUT VI.

De Ira.

ARTICULUS I.

De Ira secundum se.

Q. 1. Quid sit ira?

R. Ira est ultionis libido, sive immoderatus animi motus, quo quis injustam, & indebitam ultionem sumit, vel expetit ab eo, a quo vel reipsa læsus est, vel se læsum arbitratur. Pro quo notandum ex D. Thoma (a), iram, quæ motus est appetitus sentientis, malam non esse secundum se, sed solum ut excludit ordinem rationis. Hic autem ordo attendi potest, 1. quoad rem, in quam tendit, quæ est vindicta. Unde si quis appetat vindictam secundum ordinem rationis, motus iræ est laudabilis, nisi sit immoderatus; & dicitur *ira per zelum*. Si vero vindictam expetat contra ordinem rationis, v. g. si puniri expetat immerentem, vel ultra meritum, vel non servato juris ordine; motus iræ vitiosus est, & vocatur *ira per vitium*. 2. ordo rationis circa iram attenditur quoad modum irascendi, ut scilicet motus iræ non immoderate ferveat, nec interius, nec exterius. Quod quidem si prætermittatur, non erit ira absque peccato, etiamsi aliquis appetat justam vindictam. Ira ergo per vitium semper mala est, ira vero per zelum est mala, cum quis debitum irascendi modum prætergreditur.

Q. 2. Quam turpe sit iræ vitium?

R. Turpitude iræ ostenditur, 1. quia iracundus homo, & ultionis appetens, usurpat jura Dei, qui ait (b): *Mea est ultio, & ego retribuam in tempore*.

2. Quia

(a) 2. 2. q. 158. a. 1. & 2.

(b) Deuter. 42.

1. Quia ira plurimum nocet ipsi iracundo, & spirituales oculos excæcat. Job. 17. *Caligavit ab indignatione oculus meus.* Nocet valetudini, & vitam contrahit. Eccl. 30. *Zelus, & iracundia minuunt dies.* 3. Ira misericordiam extinguit. Prov. 27. *Ira non habet misericordiam.* 4. Nocet proximo, ut testantur rixæ, contumeliæ, bella, duella, homicidia, lites &c. Unde dicitur Prov. 18. *Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere?* 5. Quia Christus discipulos suos maxime alienos esse voluit ab ira, cum inquit (a): *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.*

Q. 3. An ira sit peccatum lethale?

R. Ira ex parte appetibilis, quoties cum injustæ vindictæ appetitu deliberato conjungitur, lethale ex genere suo peccatum est: ita enim adversatur charitati, & justitiæ (b). Motus tamen repentinus iræ, vel deliberatus quidem, sed conjunctus cum levioris vindictæ appetitu, veniale dumtaxat peccatum est (c). Si autem motus iræ sit inordinatus solum ex parte modi irascendi, ut si quis nimis ardentem irascatur, sive interius, sive exterius, non est ex genere suo peccatum mortale; potest tamen contingere, ut sit mortale, si nempe ex vehementi ira excidat quis a dilectione Dei, vel proximi (d).

Ex qua doctrina sequitur 1. tres gradus iræ a Christo assignatos Matth. 5. lethalia esse peccata. Nam primus gradus est ira cum deliberato gravis ultionis appetitu animo concepta, & in odium degenerans; & exprimitur illis verbis: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Alter gradus est manifestatio hujusmodi iræ per exteriora signa, etiam antequam prorumpat in effectum; & significatur iis verbis: *Qui dixerit fratri suo, raca: reus erit concilio.*

Est

(a) Matth. xi.

(b) S. Thom. 2. 2. qu. 158. a. 3.

(c) Ibid. (d) Ibid.

Est autem *vaca* interjectio indignantis, gravem significans comminantis ultionem animo expetitam. Tertius gradus est actualis vindicta, & designatur illis verbis: *Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennæ ignis*. Singulos hos gradus condemnandos Christus docet; sed primum damnatione minus gravi, alterum graviori, tertium gravissima: quod tribunalium diversitate designat. Videatur S. Augustinus l. 1. de *Serm. Domini in monte*, c. 9.

Sequitur 2. iram inveteratam esse peccatum lethale: nam ut docet (a) idem S. Augustinus, *Ira inveterata si facta est, jam odium dicitur... Inveterantur iræ in cordibus vestris, sunt tot odia, tot trabes, tot scorpia, tot serpentes*. Sciendum tamen ex S. Gregorio (b), quod nonnullos ira citius accedit, facilius deserit. Nonnullos vero tarde quidem commovet, sed diutius tenet... Alii autem, quod est nequius, & citius iracundiæ flammam accipiunt, & tardius deponunt. Nonnulli vero has & tarde suscipiunt, & citius amittunt. "Ex his quatuor modis, ad tranquillitatis bonum ultimus plus quam primus appropinquat, & in malo secundum tertius superat." Iniquiores ergo sunt, qui citius irascuntur, & iram tardius deponunt.

Sequitur 3. vindictam, ejusque libidinem semper esse malas, proindeque inimicos ulcisci numquam licere. Ait enim Christus (c): *Diligite inimicos vestros* &c. Quod tamen non est intelligendum de vindicta, quæ fit auctoritate legitima ad correctionem peccantis, ad gloriam Dei, ad aliorum utilitatem. Hæc enim illicita non est, nec eam apud Judices urgere Christianus prohibetur, modo id faciat ob finem charitatis, non animo ultionis. Nam licet

tene-

(a) Serm. 58. al. 42. inter Hom. 50. cap. 7.

(b) L. 5. Mor. c. 30. (c) Matth. 5.

tenemur habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit; quandoque tamen oportet, ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cæteris talia non attentet... Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas (a).

Sequitur 4. iram ita vehementem, ut in Dei prorumpat injuriam, aut charitatem erga proximum in animo extinguat, vel grave scandalum afferat, lethale peccatum esse; tametsi nullum vindictæ appetitum contineat, ut si quis iratus in blasphemiam Dei, vel gravem injuriam proximi dilabatur (b).

Sequitur 5. iram per zelum esse peccatum, si sit immoderata. Peccabis, ait (c) S. Bernardus, non minus nimis irascendo, quam omnino non irascendo. Si quidem non irasci, ubi irascendum sit, nolle emendare peccatum est: plus vero irasci, quam irascendum sit, peccatum peccato addere est. Multo tamen melius est nec juste cuique irasci, quam juste irascendo, in odium alicujus occulta iræ facilitate dilabi, ut auctor est Augustinus (d).

Et si vero in quolibet Christiano ira peccatum sit, est tamen gravius in Sacerdotibus, quibus præcipue dictum est: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde*. Sunt enim Ministri novæ Legis, quæ Lex est amoris. Sacerdotes ergo non debent peccatores exacerbare, aut a se repellere, vel agresti, ac fera severitate in desperationem compellere; sed benigne illis compati, juxta monitum Apostoli (e): *Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina; eosque ad legis observantiam suaviter trahere*. Id

Apo-

(a) S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 3. (b) Idem ibid. q. 158. a. 3.
 (c) Epist. 69. (d) Epist. 38. al. 149. (e) 2. Tim. 4.

Apostolus (a) expressius tradit, cum Episcopum non percussorem, non iracundum, sed benignum esse oportere docet. Ex qua quidem sententia colligere debent Prælati, se disciplinam lenitate, & clementia temperare semper debere, ne in punitione culparum ira subrepat. Ita enim fiet, quod S. Gregorius (b) admonet, ut dum se in arce regiminis justitia, clementiaque permiscet, is qui præest, corda subditorum & terrendo demulceat, & tamen ad terroris reverentiam demulcendo constringat.

ARTICULUS II.

De filiabus Iræ.

SEX sunt filiæ iræ, rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blasphemia.

§. I.

De rixa, & mentis tumore.

Q. I. Quid sit rixa? & quale peccatum?
R. Rixa privatum bellum est, inordinata voluntate ab hominibus ira accensis temere susceptum, seu, contradictio usque ad facta perveniens, dum unus alterum ledere molitur (c). Rixa differt a contentione, quod hæc in verbis, illa in factis contradictionem quamdam importat (d).

Ex D. Thoma (e) „ Rixa semper importat peccatum. Et in eo quidem, qui alterum invadit injuste, est peccatum mortale. Inferre enim nocuum proximo etiam opere manuali, non est absque mortali peccato. In eo autem, qui se defendit, potest esse sine peccato, & quandoque „ cum

(a) 1. Tim. 3. (b) P. 2. Pastor. cap. 6.
 (c) S. Thom. 2. 2. q. 41. a. 1. & 2. (d) Ibid. art. 1.
 (e) Ibid.

„ cum peccato veniali, & quandoque cum peccato
 „ mortali, secundum diversum motum animi ejus,
 „ & diversum modum se defendendi. Nam si solo
 „ animo repellendi injuriam illatam, & cum debi-
 „ ta moderatione se defendat, non est peccatum,
 „ nec proprie potest dici rixa ex parte ejus. Si ve-
 „ ro cum animo vindictæ, vel odii, vel cum ex-
 „ cessu debitæ moderationis se defendat, semper est
 „ peccatum: sed veniale quidem, quando aliquis
 „ levis motus odii, vel vindictæ se immiscet, vel
 „ cum non multum excedit moderatam defensio-
 „ nem. Mortale autem, quando obfirmato animo
 „ in impugnantem insurgit ad eum occidendum,
 „ vel graviter lædendum. “

Ex quibus infertur cum (a) eodem S. Doctore,
 quod si ministri Principis, aut Judicis publica potesta-
 te aliquos invadant, qui se defendunt, non dicuntur ipse
 rixari, sed illi, qui publicæ potestati esistunt: & sic
 illi, qui invadunt, non rixantur; sed illi, qui se inor-
 dinate defendunt.

Q. 2. Quid sit tumor mentis? & an læthale pec-
 catum?

R. Tumor mentis est æstus quidam excandescentis
 animi, & varia media excogitantis, quibus ultionis
 libidinem explere valeat. Est lethale peccatum, cum
 homo iratus gravem, & injustam vindictam proxi-
 mo, a quo læsus est, inferre meditat. Nam ejus
 gravitas petitur ex qualitate ultionis, cum hic tu-
 mor mentis non pro superbia, sed pro quodam co-
 natu, sive audacia hominis intentantis vindictam,
 accipiatur.

(a) Ibid. ad 3.

§. II.

De Contumelia.

Q. I. **Q**uid sit contumelia? & quomodo differat a convitio, & improperio?

R. Contumelia est *honoris violatio alteri facta per verba injuriosa, ipso prasente, & audiente prolata*. Differt a convitio, & improperio; quia contumelia est, cum objicitur defectus culpæ, ut si quis dicat, aliquem esse furem: convitium est, cum objiciuntur generaliter defectus culpæ, & pœnæ in detrimentum honoris alterius, ut si injuriose dicatur aliquis esse cæcus: improperium est, cum objicitur defectus minorationis; quod tunc proprie est, cum quis injuriose alteri in memoriam revocat auxilium, quod ipsi præstitit necessitatem patienti. Aliquando tamen contumelia, convitium, & improperium promiscue usurpantur (a).

R. Ex S. Thoma (b) „ In peccatis verborum maxime considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat. Cum ergo convitium, seu contumelia de sui ratione importet quamdam dehonorationem; si intentio proferentis ad hoc feratur, ut aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc proprie, & per se est dicere convitium, vel contumeliam, & hoc est peccatum mortale non minus, quam furtum, vel rapina. Non enim homo minus amat suum honorem, quam rem possessam. Si vero aliquis verbum convitii, vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed forte propter correctionem, vel
„ pro-

(a) Vide S. Thom. 2. 2. qu. 72. a. 2. ad 3.

(b) Art. cit.

„ propter aliquid hujusmodi . . . , hoc potest esse
„ quandoque peccatum veniale, quandoque autem
„ absque omni peccato. In quo tamen necessaria est
„ discretio, ut moderate homo talibus verbis utatur,
„ quia posset esse ita grave convitium, quod
„ per incautelam prolatum, auferat honorem ejus,
„ contra quem proferretur; & tunc posset homo
„ peccare mortaliter, etiamsi non intenderet dehonorationem alterius “. Contumelia igitur, vel convitium est peccatum lethale, si animo dedecorandi proximum proferatur; aut si tam grave sit convitium, ut spectatis conditione personarum, & circumstantiis, honorem reipsa plurimum lædat, quamvis eo fine verba non sint prolata. Est autem peccatum veniale, & quandoque nullum peccatum, si verba convitii, aut contumeliæ dicantur absque animo lædendi, ex levitate, vel ex joco, vel causa correctionis; modo tamen secundum se, aut spectatis qualitate personarum, & circumstantiis levia sint, vel censeantur; vel ex surreptione sint prolata.

Dixi, spectatis qualitate personarum, & circumstantiis, quia si contumeliæ absolute leves, sint graves respectu personarum, quibus obijciuntur; aut si convitiator noverit, proximum ex illis graviter contristandum, vel grave damnum passurum; aut si convitiator intendat grave dedecus proximo inurere illis verbis; lethalis peccati reus est. Contra verosi contumeliæ absolute graves, hujusmodi non censeantur, spectata vili conditione personarum, & patrio loquendi more, peccatum censeatur veniale. Hinc viri, & mulieres infimæ fortis, dum selacescant certis convitiis apud plebejos usitatis, mortaliter non peccant, quia nec talibus convitiis fides adhibetur, nec illis injuriis hujusmodi personarum honor graviter læditur. Sic etiam verba quædam in aliquibus regionibus graves contumeliæ sunt, in aliis leves, aut nullæ.

Q. 3. Ad quid contumeliosi teneantur?

R. Contumeliosi tenentur ad restitutionem honoris, quo meliori, & convenientiori modo fieri potest; quia contumelia iustitiam violat. Si quis ergo alterum inhonoravit ex ignorantia, restitutio fieri debet ignorantiae confessione. Si ex ira, odio, aut alia perversa voluntate, distinguendum est: nam vel personae inhonoratae non sunt subditae convitiatori; & tunc restitutio fiet veniae petitione, aut exhibitione honoris convenientis arbitrio prudentum: vel sunt subditae; & tunc necesse non est, ut convitiator ab eis veniam petat, sed eligendae sunt aliae rationes honoris restituendi: ne, ut ait (a) Sanctus Augustinus, *dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas*. Refarciri etiam debent omnia damna ex contumelia, vel convitio sequuta.

Q. 4. An liceat contumelias repellere?

R. Contumelias contumeliis repellere numquam licet. Ait enim (b) Christus: *Benedicite maledicentibus vobis*. Unde a mortali non excusatur, qui ab alio provocatus verbis contumeliosis, ipsum laceffit. Idem esto iudicium, si aliquis hoc animo taceret, ut tacendo contumeliantem ad iracundiam provocaret, quia hoc pertineret ad vindictam: sed si aliquis taceat, volens dare locum irae, hoc est laudabile (c).

Duo sunt casus, in quibus debet homo contumelias illatas quandoque repellere verbis, & iustis verbis, aut scriptis, vel etiam actione injuriarum, scilicet, ne impediatur aliorum profectus, & ut reprimatur contumeliosus audacia: sed tamen animo paratus quisque debet esse ad contumelias patienter

(a) Epist. 221. al. 109. (b) Luc. 6.

(c) S. Thom. 2. 2. qu. 72. a. 3. ad 3.

ter ferendas, si expediens fuerit (a). Addit S. Thomas (b) : *Audaciam convitiantis contumeliosi, debet aliquis moderate reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem privati honoris.*

§. III.

De Indignatione, Clamore, & Blasphemia,

Q. I. AN indignatio sit peccatum lethale?

R. Indignatio, quæ est commotio animi, qua quis cum, a quo læsus est, vel se læsum putat, indignum æstimat, a quo talia patitur; ideoque nec sua familiaritate, nec colloquio eum dignatur; est peccatum lethale, si contineat gravem proximi contemptum; vel grave pusillis scandalum afferat; vel si quis a sua familiaritate, & colloquio eum velut indignum arceat, in iis casibus, in quibus sub peccato mortali cum eo familiariter versari, & colloqui tenetur; vel tandem si ita sit affectus, ut eum in gravi necessitate corporis, aut animi constitutum juvare nollet. Hi namque motus charitati, & mansuetudini Christianæ opponuntur. De silentio, quod aliquando ab ira imperatur, ita scribit S. Gregorius (c) : „ Nonnumquam hæc silentii severitas
 „ per disciplinæ dispensationem geritur : si tamen
 „ sollicitè in intimis discretionis forma teneatur.
 „ Nonnumquam vero dum accensus animus a consueta locutione restringitur, per accessum temporis penitus a proximi dilectione separatur, & acriores stimuli ad mentem veniunt, causæ quoque, quæ gravius exasperant, oriuntur; atque in irati oculo festuca in trabem vertitur, dum ira in odium permutatur. “

Tom. III.

O

Q. 2.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 72. ar. 3. (b) Ibid. ad 1.
 (c) Lib. 5. Mor. cap. 30.

Q. 2. Quod sit clamor? & cujus generis peccatum?

R. Clamor est *inordinata*, & *confusa locutio*, quam quis in alterum debacchatur. Ex ira procedit, estque peccatum lethale, si appetitum deliberatum mortis, aut gravis alicujus damni proximo inferendi exprimat; alias est peccatum veniale, ut colligitur ex S. Gregorio (a).

Q. 3. Quid sit blasphemia?

R. Est *honoris violatio per verba contumeliosa*, quibus homo ira abreptus Dei majestatem lacessit, vel dedecorat; aut ejus Sanctos inhonorat. De illa autem agemus infra.

ARTICULUS III.

De remediis adversus iram.

PRIMUM, & præcipuum remedium adversus iram est patientia, ad quam quidem tenendam nos maxime urget patientia Dei, qui diu sustinet peccatores, & ad penitentiam adducit; necnon exemplum Christi, qui patientiam, & verbis docuit, & factis implevit. Alterum remedium est humilis æstimatio sui ipsius, ne scilicet homo rebus magnis parem se, dignumve judicet, nec reliquos sibi inferiores æstimet (b). Tertium remedium est, ut antequam opus aggrediamur, præparemus nos ad adversa: ita enim illa excipiemus fortius, & perfe-remus patientia muniti. Quartum remedium est, ut propriam consideremus infirmitatem. *Patienter namque*, ait (c) S. Gregorius, *illatam injuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari.*

Idem

(a) Loco citato. (b) Vide S. Basilium Hom. 10. de ira.

(c) Lib. 5. Mor. cap. 30.

Idem S. Gregorius (a) tres proponit modos, quibus exercenda est patientiæ virtus. *Alia*, ait, *sunt quæ a Deo*, *alia quæ ab antiquo adversario*, *alia quæ a proximo sustinemus*. *A proximo namque persecutiones, damna, & contumelias*: *ab antiquo vero adversario tentamenta*: *a Deo autem flagella toleramus*. *Sed in his omnibus tribus modis vigilantia oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali*: *ne contra tentamenta adversarii seducatur ad delectationem, vel consensum delicti*: *ne contra flagella Opificis ad excessum proruat murmurationis*.

CAPUT VI.

De Acedia.

Q. I. Quid sit acedia?

R. Est tristitia de bono spirituali, in quantum est bonum divinum (b). Dicitur tristitia de bono divino, non in se spectato, sed quatenus in nobis est, vel esse potest. Sic enim acedia differt ab odio Dei, quo adversamur bonum divinum, quatenus est in Deo; & ab invidia, qua dolemus de eodem bono, quatenus est in proximo. Acedia proprie est, quæ refugit, vel ægre fert bonum divinum imperatum, & necessarium ad salutem, ut docet S. Thomas (c). *Acedia*, inquit, *non est recessus mentalis a quocumque spirituali bono, sed a bono divino, cui oportet mentem inherere ex necessitate*. *Unde si quis contristetur de hoc, quod aliquis cogit eum implere opera virtutis, quæ facere non tenetur, non est peccatum acediæ: sed quando contristetur in his, quæ ei imminet facienda propter Deum*.

Acedia proprie dicta non est fastidium spiritualis boni, quatenus est laboriosum, & molestum corpori.

O 2

pori.

(a) Hom. in Evang.

(b) S. Thom. 2^a 2^a q. 25. ar. 3.

(c) Ibid. ad 4.

pori, ut docet idem Sanctus Doctor (a) : *Non potest dici, inquit, quod sit speciale vitium acedia, in quantum refugit spirituale bonum, prout est laboriosum, vel molestum corporis, aut delectationis ejus impeditivum, quia hoc non separaret acedia a vitiis carnalibus, quibus aliquis quietem, & delectationem corporis querit.* Hoc ergo fastidium Christianæ temperantiæ, & mortificationi adversatur.

Pari modo tristitia de spirituali bono, quod in actibus virtutum singularium occurrit, non est acedia proprie dicta, nec pertinet ad aliquod vitium speciale, sed ad omnia vitia (b). Igitur acedia est speciale vitium, quatenus tristatur quis de bono divino, de quo charitas gaudet : nam sicut ad charitatem specialiter pertinet gaudere de bono divino; ita tristari de eodem bono, de quo charitas gaudet, pertinet specialiter ad acediam.

Q. 2. An acedia sit peccatum lethale?

R. Acedia ex genere suo est peccatum lethale, quia ex propria ratione adversatur charitati, ut dictum est. Porro præcepto de diligendo Deo connexum est illud, quo in Deo delectari jubemur. Ps. 36. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Hinc S. Thomas (c) ait : Quod homo delectetur, non cadit sub præcepto, sed quod delectetur de Deo, hoc cadit sub præcepto, sicut & quod homo Deum diligat, quia delectatio amorem consequitur. Quia ergo acedia adversatur charitati, ex qua provenit hæc delectatio, ideo ex genere suo est peccatum mortale.

Ex quibus infertur 1. lethalis acediæ reum esse, qui spiritualia, & divina bona plena deliberatione fastidit, & averfatur. *Motus acediæ (inquit (d) Sanctus Thomas) in sola sensualitate quandoque est, propter repu-*

(a) Ibid. ut sup. art. 2.

(b) Ibid.

(c) Q. XI. de peccatis, a. 3. ad 6.

(d) 2. 2. q. 35. a. 3.

repugnantiam carnis ad spiritum; & tunc est peccatum veniale. Quandoque vero pertingit usque ad rationem, quæ consentit in fugam, & horrorem, & detestationem boni divini, carne contra spiritum omnino prævalente: & tunc manifestum est, quod acedia est peccatum mortale.

Infertur 2. gravem negligentiam propriæ salutis, mediorumque ad eam a Deo institutorum, vel divinatorum mandatorum, aut officiorum, ad quæ unusquisque tenetur, esse peccatum mortale acediæ. Hæc enim negligentia adversatur præcepto Domini (a): *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.*

Infertur 3. lethalis acediæ reos esse, qui conversionem suam, & pœnitentiam differunt, ac procrastinant, Spiritui Sancto interiori vocanti resistentes, & Dei patientia, ac bonitate abutentes. Differunt enim negotium, quod accelerandum Dominus docet (b) illis verbis: *Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem.*

Infertur 4. acediæ reos esse, qui jugiter non vigilant, ne vitia in corde suo pullulent, & qui orta evellere non conantur. Unde scriptum est (c): *Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus ejus operatur.* Sane cum Deus in animo nostro Christianas virtutes per Baptismum inseruerit, & illis gratia sua daturus sit incrementum, si ad eas excolendas cooperemur; gravis delicti rei sumus, si negligentia nostra prava desideria oriantur. Hinc S. Bernardus (d): *Parum est, inquit, semel putasse; sepe putandum est, imo (si fieri possit) semper; quia semper quod putari oporteat (si non dissimulas) invenis.*

Infertur 5. ab acedia non excusari, qui in Christiana, & sui status perfectione proficere pro virili

O 3

non

(a) 2. Petri 1.

(b) Ecclesiast. 4.

(c) Proverb. 22.

(d) Serm. 58. in Cant.

non conantur, juxta illud (a) : *Qui justus est, justificetur adhuc.* Nam, ut inquit S. Bernardus (b) : *Si studere perfectioni, esse perfectum est, profecto nolle proficere, deficere est.*

Infertur 6. acediosos esse, qui ex torpore ad Eucharistiam raro admodum accedunt, maxime qui semel in anno, compulsi solo timore infamiae, & pœnarum Ecclesiasticarum, Nolunt enim delectari in Domino, qui corpore suo esurientes replet bonis. Item, qui ad orationem, Officium Divinum, & spiritualia exercitia, ad quæ tenentur ex officio, segnes sunt, & tepidi. Nam scriptum est (c) : *Maledictus, qui facit opus Domini fraudulentè.* His proinde inculcanda sunt verba S. Bernardi (d) : *Moneo, dilectissimi, pure semper, ac strenue divinis interesse laudibus. Strenue quidem, ut sicut reverenter, ita & alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vobis, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis, & remissis vocibus muliebri quiddam balba de nare sonantes; sed virili (ut dignum est) & sonitu, & affectu voces Sancti Spiritus depromentes.*

Denique infertur, acediæ reos esse, qui tempus ad salutis negotium peragendum, a Deo sibi concessum, in otio, ludis, inanibus colloquiis, ambulationibus, visitationibus minime necessariis, & sæculi voluptatibus conterunt. Vitam namque nostram debemus Christo pro acceptis beneficiis: debemus peccatis expiandis, præsentibus rebus disponendis, futuris prævidendis, cælo comparando: Deo autem ut auctori illam debemus (e).

Q. 3. Quot sint filiæ acediæ?

R. Sex recensentur a S. Gregorio (f), malitia, ran-

(a) Apoc. 22. (b) Epist. 154. (c) Jerem. 48.
 (d) Serm. 47. in Cant. (e) Vide S. Bernardum serm. 22. de diversis. (f) L. 31. Mor. c. 17.

rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, evagatio mentis circa illicita.

Malitia est *impugnatio bonorum spiritualium, quorum in detestationem adducit acedia*. Hac malitia corrupti homines, non solum viros pios, sed pietatem ipsam, sive quæ ad eam pertinent, irridere gestiunt, operumque pietatis contemptum aliis ingenerare. Quod cum charitati opponatur, consequens est, ut malitia ex acedia profecta, quatenus hujusmodi impugnationem continet, sit peccatum lethale. Hujus flagitii rei sunt, qui Pastores suos, Concionatores, aut pios viros, a quibus admonentur, ut a lasciviis, spectaculis &c. abstineant, appetunt scommatibus, ac diceriis.

Rancor non hic usurpatur pro odio, sed est *indignatio quedam adversus homines, qui ad spiritualia bona suis adhortationibus, increpationibus, monitis nos impellere, & ad salutem æternam, vel perfectionem spiritualis vitæ promoveri nituntur*. Rancor ex acedia profectus, quo nempe quis indignatur Superiori ipsum corripienti, eumque propterea odio prosequitur, quod ipsum ad meliora compellat, lethale peccatum est. Ait enim Christus (a): *Qui vos spernit, me spernit*. Ita peccant laici, qui suis Parochis; Clerici, qui Episcopo; Monachi, qui suis Superioribus, ipsorum vitia corrigere volentibus, & Canonum, Statutorum Synodaliùm, Regularum, Constitutionum observantiam instaurantibus succensent, illosque hoc nomine exosos habent.

Pusillanimitas est *vitiosa virium suarum diffidentia, qua quis opera difficilia, & ardua, suam facultatem Dei gratia adjutam, non excedentia, quæ consiliis subsunt, refugit, & aversatur ex animi parvitate, & abjectione*. Est peccatum lethale, cum aliquis ex animi

(a) Luc. 19.

parvitate se subducit magnis, & arduis operibus ad salutem necessariis: nam *deficit a proportione suae potentiae, dum recusat in id tendere, quod est suae potentiae commensuratum (a)*. Hinc lethaliter peccant, qui ad Sacramenta nolunt accedere, ne proximas occasiones deserere cogantur: Qui ad exercendas necessarias virtutum actiones in publicum prodire timeant, ne forte ab impiis derideantur, aut graviori tentatione impugnentur. Qui Pastoralem curam, aliudve Ecclesiasticum munus, cui pares sunt, sibi injunctum Superioris mandato, pertinaciter recusant; imo si *districte judicentur, ex tantis proculdubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt, inquit S. Gregorius (b)*. Neque hi excusantur a mortali, quod se indignos existiment hujusmodi muneribus, vel honoribus. Nam, ut docet (c) Sanctus Thomas, *etiam pusillanimitas aliquo modo ex superbia potest oriri; dum scilicet aliquis nimis proprio sensu innititur, quo reputat se insufficientem ad ea, respectu quorum sufficientiam habet. Denique pusilli animi est, bona sibi a Deo concessa parvifacere; quia non pertinet ad humilitatem, sed potius ad ingratitude-nem, quod bona, quae quis a Deo possidet, contemnat (d)*.

Desperatio est fuga ultimi finis, seu vitium, quo quis de ultimi finis assecutione diffidit, ideoque omnem salutis suae curam abjicit, perterritus vel peccatorum suorum gravitate, vel divinae praedestinationis arcano, & judiciorum Dei severitate. Dubium non est, quin desperatio sit peccatum lethale.

Torpor est remissio quaedam, & dejectio animae circa praceptorum observantiam, itaut ab homine, vel penitus omittantur, vel negligenter impleantur. Torpor circa praepcepta est peccatum lethale, quatenus importat

(a) S. Thom. 2. 2. q. 133. a. 1. (b) Par. 1. Pastor. c. 5.
 (c) 2. 2. q. 133. a. 1. ad 3. (d) 2. 2. q. 35. a. 1. ad 3.

portat deliberatam illorum transgressionem : disponit autem ad peccatum lethale , quatenus facit , ut perfunctorie dumtaxat impleantur . Nam Deus vult , ut in suis obsequiis fervidi simus , juxta illud Apostoli (a) : *Spiritu ferventes : Domino fervientes* : Ad torporem pertinet iramoderatio somni , quæ unus est ex hominis acediosi characteribus : unde dicitur Prov. 6. *Usquequo piger dormies ?* Mortalis est , si directe , vel indirecte impediatur executionem præcepti . Venialis autem , cum quis præter leges necessitatis somno indulget . Gravius peccatum est in Viris Ecclesiasticis , quos somnus immoderatus impedit , ne sacris Officiis adsint , & orationi , vel studio vacent . Item in iis , qui Rempublicam gerunt , cum ipsos frequenter impediatur , ne ad causas gravis momenti referendas , vel judicandas sint parati , quia legere , vel conferre neglexerunt instrumenta omnia ad causas pertinentia , nimiumque crediderunt excerptis Notariorum , seu Secretariorum suorum .

Evagatio mentis est *inquieti animi motus , quo propter tristitiam , & tedium a spiritualibus divinisque bonis ad exteriora se transfert , ut illicitas ex eis delectationes percipiat* . Est lethale peccatum , cum mens , & affectus tendit in ea , quæ sunt peccata lethalia , aut occasiones proximæ peccati lethalis ; vel in iis delectatur . Alias est veniale . Hujus peccati rei sunt inquieti illi , & curiosi homines , quibus nihil negotiû est , nisi ut audiant , vel referant aliquid novi ; nisi ut in res , & actiones alienas inquirant , turbantes familias , vel Rempublicam , aut Ecclesiam . Item Clerici , & Monachi otiosi , inquieti , gyrovagi , qui huc illuc discurrere amant ; quibus non oratio , non studium , non opus ministerii , non labor , sed otium placet . Porro quantum sit otii damnum , docet Scri-
ptu-

(a) Rom. 12.

ptura (a) cum ait : *Multam malitiam docuit otiositas*. Nam vanis, aut noxiis cogitationibus mens distrahatur oportet, nisi bonis, & utilibus fuerit occupata. Dæmon quoque otiosis illudit innumeris phantasmatibus imaginationi oblatis, quibus pravæ cupiditates excitantur, ut S. Bernardus (b) in casu primorum Parentum animadvertit. Hinc S. Carolus (c) *nimiam otiositatem* numerat inter occasiones proximas peccati lethalis, in quibus positus homo, absolvendus non est, nisi illas omnino deseruerit.

Q. 4. Quæ sint remedia adversus acediam?

R. Remedia sunt, 1. frequens cogitatio bonorum spiritualium, & piorum librorum lectio; *quia quanto magis cogitamus de bonis spiritualibus, tanto magis nobis placentia redduntur, ex quo cessat acedia (d)*. Præcipuæ autem efficacis est meditatio Mysteriorum Vitæ, & Mortis Christi. 2. Oratio jugis, & fervens, quæ Deum semper desiderando peragitur, juxta illud S. Augustini (e) : *Si non vis intermittere orare, nolli intermittere desiderare*. 3. Continuus Dei præsentis per fidem intuitus. *Quando enim negligens poterit fieri, qui intuentem se Deum numquam desinit intueri (f)*? 4. Novissimorum memoria, juxta illud Eccl. 7. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*.

(a) Ecclesiast. 33. (b) Tract. de gradibus humilit. c. 10.

(c) In Instruct. Confess. (d) S. Th. 2. 2. q. 35. a. 1. ad 4.

(e) In Psalm. 37. num. 14.

(f) S. Bernardus serm. 2. in Psal. Qui habitat.

LIBER III.

PARS II.

DE VIRTUTIBUS.

CUM virorum Ecclesiasticorum munus non solum in vitiis evellendis, sed in virtutibus ex colendis positum sit, operæ pretium est, hic de virtutibus disserere. Est autem virtus *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur, quam Deus in nobis (a) sine nobis operatur (b)*. Virtutibus nemo male uti potest, tamquam principiis mali usus; quia, ut docet (c) S. Augustinus, *opus virtutis est bonus usus istarum, quibus etiam non bene uti possumus; nemo autem bene utendo male utitur.*

Virtutes aliæ sunt naturales, quia versantur circa aliquid, quod humana ratione comprehendere potest, hominemque perficiunt intra fines naturæ, & rationis humanæ: aliæ supernaturales, quæ *Theologicæ* dicuntur, tum quod Deum ut proprium, & immediatum objectum attingant; tum quod a solo Deo infundantur; tum quod sola Dei revelatione innotescant. Sunt autem tres, Fides, Spes, Charitas.

Vir-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 55. a. 4.

(b) Postrema traditæ definitionis verba, *quam Deus &c.* competunt virtuti infusæ, cujus definitionem S. Augustinus ab Angelico laudatus tradere intendit. Cæterum reliqua definitionis verba communia sunt virtutibus acquisitis, & infusis, ut Sanctus

Thomas loco cit. animadvertit. Quod autem virtus operari dicatur a Deo in nobis sine nobis, id intelligendum est *sine nobis agentibus, non tamen sine nobis consentientibus*, ut explicat Sanctus Thom. ibid. ad 6.

(c) L. 2. de lib. arb. c. 19.

Virtutes humanæ aliæ sunt *intellectuales*, quia mentem; aliæ *morales*, quia appetitum perficiunt. In primo ordine sola prudentia rectam omnino voluntatem requirit. *Virtus moralis est habitus a Deo datus homini, ad honestos mores, secundum legis divine præscriptum inclinans, propter charitatem in Deum.* Theologicæ, non Philosophicæ de virtutibus loquimur. Theologicæ autem vera virtus est donum Dei, uni Deo servit, ad ipsum unum, ut ad finem refertur (a), quod sine charitate fieri non potest (b).

Virtutum moralium aliæ dirigunt operationes, ut Justitia, & partes ejus; aliæ passiones, ut Fortitudo, & Temperantia, iisque subjectæ, & adnexæ virtutes. Quibus adjuncta Prudentia, consurgit virtutis partitio in quatuor virtutes Cardinales, scilicet Prudentiam, Justitiam, Temperantiam, Fortitudinem; quæ *Cardinales* dicuntur, quia sunt aliarum virtutum veluti fontes, & cardines.

(a) Vide S. Aug. lib. 4. contra Julianum c. 3.

(b) „ Virtutes morales (inquit
 „ S. Thomas 1. 2. q. 65. a. 2.)
 „ prout sunt operativæ boni in
 „ ordine ad finem, qui non ex-
 „ cedit facultatem naturalem ho-
 „ minis, possunt per opera hu-
 „ mana acquiri, & sic acquire
 „ sine charitate esse possunt, si-
 „ cut fuerunt in multis Gentili-
 „ bus. Secundum autem quod
 „ sunt operativæ boni in ordine

„ ad ultimum finem supernatura-
 „ lem, sic perfecte, & vere ha-
 „ bent rationem virtutis, & non
 „ possunt humanis actibus acqui-
 „ ri, sed infunduntur a Deo:
 „ & hujusmodi virtutes mora-
 „ les sine charitate esse non pos-
 „ sunt. “ In eo igitur, qui cha-
 „ ritate destitutus est, reperiri pos-
 „ sunt virtutes morales quoad sub-
 „ stantiam licet quoad modum nec
 „ perfecte, nec vere obtineant ra-
 „ tionem virtutis.

TRACTATUS I.

De Virtutibus Theologicis (a).

SECTIO I.

De Fide.

UT ea, quæ circa fidem ad praxim spectant (nam de cæteris actum est lib. I. c. I. hujus operis) accurate tradantur, agendum est 1. De fidei assensu. 2. De Mysteriis fidei necessario explicite credendis. 3. De præcepto eliciendi actus fidei. 4. De fidei professione. 5. De vitiis fidei oppositis.

CAPUT I.

De Assensu fidei, & de Mysteriis necessario explicite credendis.

Q. I. QUÆ requirantur ad assensum fidei?
 R. Cum Apostolus dicat Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam*, dubitari minime potest, quin ad fidei assensum necessaria sit pia voluntatis inclinatio, & motio (b), qua mens veluti captiva redi-

ga-

(a) Sequentes ordinem S. Thomæ, hic explicare malumus, quæ de virtutibus Theologicis tradita sunt a Natali in 1. Decalogi præcepto.

(b) Ne confundas, uti aliqui male faciunt, piam motionem voluntatis cum dilectione Dei saltem imperfecta, quasi fidei assensus, qui sine pia motione voluntatis esse non potest, nec sine Dei charitate existere valeat. Ait enim S. Thomas 9. 14. *de veritate* a. 2. ad 10. Actus fidei essentialiter consistit in

cognitione, & ibi est eius perfectio quantum ad formam, vel speciem ... Sed quantum ad finem perficitur in affectione; quia ex charitate habet, quod sit meritoria finis. Inchoatio etiam fidei est in affectione, in quantum voluntas determinat intellectum ad assentiendum his, quæ sunt fidei. Sed illa voluntas nec est actus charitatis, nec spei; sed quidam appetitus boni repressi. "

gatur in obsequium Christi, ad easque rationes se convertat, quæ fidem gignant, nutriantque, vel saltem ostendant, absurdum non esse, quod creditur; tum vero eas rejiciat, quæ assensum possent impedire, vel retardare. Quod cum absque divina gratia excitante, & adjuvante non contingat, ut Synodus Tridentina sess. 6. can. 3. definit; inde est, ut eo sit firmitior assensus fidei, quo major est motio voluntatis divina gratia excitatæ, & adjutæ: atque ideo merito damnata fuit ab Innocentio XI. hæc propositio: *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.*

Ut vero pia motio voluntatis assensum fidei causat, ita contemptus voluntatis causat dissensum intellectus (a); qui quidem dissensus, sive repudium, non solum est lethale peccatum, sed proprius actus infidelitatis (b). Cum enim assensus ille supernaturalis fidei sit, vel inchoatæ, vel perfectæ; qui illum repudiat, fidem præfocat vel conceptam, vel natam, Patrique intus revelanti repugnat. Hinc Innocentius XI. hanc aliam propositionem confixit: *Potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.*

Q. 2. Qualis esse debeat assensus fidei?

R. Ita firmiter, & absque ulla hæsitacione credendum est quidquid Deus revelavit, & per Ecclesiam suam credendum proposuit, ut dubium plene deliberatum circa res fidei, sit peccatum mortale infidelitatis: unde vulgatum illud (c): *Dubius in fide, infidelis est.* Quamobrem idem Innocentius XI. hanc etiam propositionem damnavit: *Assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem, stat cum notitia solum*
pro-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 10. a. 2. ad 2.
(e) dubius, ext. de hæret.

(b) Ibid, in corp. a.

probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus. Nam probabilis notitia, & cum formidine conjuncta, inquisitioni, & curiositati locum relinquit, quæ est negatio quædam, & desertio fidei. Ut enim ait (a) Tertullianus: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit.

Q. 3. Quorum Mysteriorum explicita fides necessaria sit ad justificationem, & ad salutem?

R. In primis necessaria est necessitate medii ad justificationem, & salutem fides explicita unius Dei, & Remuneratoris. *Credere enim oportet, inquit (b) Apostolus, accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se Remunerator sit.* Profecto justificari nemo potest, & salutem æternam consequi, nisi eam fidem in Deum habeat, qua spes ejus in Deum excitetur, & qua in ipsum super omnia diligendum inclinetur. Id autem fieri non potest absque fide explicita Dei Remuneratoris. Hinc damnatæ sunt ab Innocentio XI. hæc propositiones: *Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris = Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.* Est autem fides explicita, cum aliquid creditur secundum se, in particulari, & distincte; implicita vero, cum creditur in alio, tamquam in universali comprehensum, & involutum: velut si quis profiteatur se credere quidquid Ecclesia credit, id quidem credit explicitè, implicitè vero omnes articulos, quos credit Ecclesia, modo nihil contrarium illis in particulari teneat.

Fides explicita Incarnationis est item in lege gratiæ necessaria ad justificationem, & salutem omnibus, & singulis hominibus, & quidem necessitate
medii.

(a) L. de Præscript. c. 11. (b) Hebr. xi.

medii. Namque cum Christus dicat Joan. 14. *Creditis in Deum, & in me credite*; eadem est necessitas fidei explicitæ in Deum, & in Christum. Quare S. Thomas (a): *Post tempus, inquit, gratiæ revelatæ, tam majores, quam minores tenentur habere fidem explicitam de Mysteriis Christi, præcipue quantum ad ea, quæ communiter in Ecclesia solemnizantur, & publice proponuntur, sicut sunt Articuli Incarnationis.*

Quoniam vero „Mysterium Incarnationis Christi explicite credi non potest sine fide Trinitatis, „quia in Mysterio Incarnationis Christi hoc continetur ... ideo tenentur omnes ad explicite credendum Mysterium Trinitatis“ (b). Hinc Christus Apostolis ait Matth. ult. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

Quoad spectat Articulos Apostolorum Symbolo comprehensos, tenentur omnes, & singuli Christiani illos omnes, & singulos explicite credere, saltem quoad substantiam. Ait enim S. Thomas (c): *Quantum ad prima credibilia, quæ sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut & tenetur habere fidem.* Hinc ex prisca Ecclesiæ disciplina, Catechumenis tradebatur Symbolum, quod recitabant, antequam Baptismo initiarentur.

Præter hæc sunt etiam explicite credenda ea Mysteria, & dogmata, quæ solemniter in Ecclesia celebrantur, proponuntur (d). Hujusmodi sunt, quæ pertinent ad Sacramentorum, Baptismi præsertim, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ necessitatem, ac divinam institutionem, gratiæ per illa collationem realem Corporis, & Sanguinis Christi in Eucharistia præsentiam, & transubstantiationem. Item Sanctorum cultus, & invocatio: veneratio Reliquiarum,

(a) 2. 2. q. 2. a. 7.

(b) Ibid. a. 8.

(c) Ibid. a. 25.

(d) Ibid. ar. 7.

rum, & Sacrarum Imaginum: Indulgentiarum usus, quod salutaris sit: existentia Purgatorii; & quod animæ in eo detentæ fidelium suffragiis, ac præsertim Missæ sacrificio juventur. Hæc enim omnia solemnia sunt in Ecclesia.

Ad hæc: explicite credenda sunt omnia dogmata necessaria ad vitam Christiane instituendam; scilicet Decalogo quid præcipiatur, quid vetetur: quæ sint Ecclesiæ præcepta: Ecclesiæ esse parendum; extra ipsam neminem salvari: non habere Deum patrem, qui Ecclesiam non habeat matrem. Ea, inquam, explicite credenda sunt, saltem quoad substantiam, sub periculo damnationis æternæ, nisi justum obsit impedimentum, vel nempe captivitas apud infideles, seu magna a terris Christianorum distantia, vel tantus ingenii stupor, ut hæc nullo modo capi, & memoriæ commendari possint. Si quis vero hæc discere non curet, diligentiamque necessariam adhibere negligat, reus est peccati lethalis, quamdiu illa in ignorantia versatur, nec studet ex illa emergere. Unde nec debet absolutione donari, nec ad cætera Sacramenta admitti, ut jam ostendimus, ubi de absolutione deneganda, vel differenda tractavimus; ubi etiam quasdam definivimus regulas ex S. Caroli Instructionibus, quas in hac re debeant Confessarii præ oculis habere.

De cæteris credibilibus sic docet S. Thomas (a): *Quantum autem ad aliam credibilia non tenetur homo explicite credere, sed solum implicite, vel in præparatione animi, inquantum paratus est credere, quidquid divina Scriptura continet: sed tunc solum huiusmodi tenetur explicite credere, quando hoc ei confiterit in doctrina fidei contineri.* Subdit autem (b): *Explicatio fidei oportet, quod perveniat ad inferiores homines per*

Tom. III.

P

ma-

(a) 2. 2. q. 1. 2. 5. (b) Ibid. 2. 6.

majores, & ideo sicut superiores Angeli, qui inferiore^s illuminant, habent pleniorē notitiā de rebus divinis, quam inferiores, ut dicit Dionysius 12. Cap. cœlestis hierarchiæ; ita etiam superiores homines, ad quos pertinet alios erudire, tenentur habere pleniorē notitiā de credendis, & magis explicitē credere.

Ex his collige, graviter peccare tum Christianos, qui rudes, & imperiti cum sint in doctrina Christiana, nec Myseria noverint, quæ credere oportet ad salutem, Catechesibus adesse nolunt, aut negligunt; & familiaribus instructionibus interesse, quæ Dominicis, festisque diebus fiunt in Parochialibus Ecclesiis, aut alibi, circa præcipua capita doctrinæ Christianæ; tum Parochos, qui tales Catecheses prætermittuntur; tum parentes, & dominos, qui filios, seruos, ancillas iisdem Catechesibus adesse, & doctrinam Christianam ediscere non sinunt, vel non compellunt (a).

CA-

(a) De Doctrina Christiana Fidelibus tradenda, dux extant Constitutiones Benedicti XIV. Altera, quæ incipit, *Esi minime*; altera, cujus initium, *Cum Religiosi*. In priore Pontifex nonnullas tradit regulas, quibus facile occurrere possit Christianorum ignorantia. Itaque 1. hortatur Episcopos, ut pueros, & puellas quandoque per se ipsos, etiam extra visitationis tempus, interrogent de rebus fidei, deque iis erudiant. 2. Parochis in memoriam revocat, quæ hac in re fuerunt ipsis a Concilio Tridentino imposita onera, a quorum exercitio ne impediatur, cavere vult, ut ne in parvorum locorum Ecclesiis Missa celebretur, antequam a Parocho habita sit concio ad

populum. 3. Ait, vocari posse in Parochorum subsidium, tum illos, qui ad Ordines, & Beneficia promoveri cupiunt; tum ludimagistros, & pias scæminas juxta Decretum Leonis X., quo præcipitur, ut iidem instituentes suos discipulos, ac puellas, imbuant etiam Doctrina Christiana; tum Laicorum Sodalitias eo fine erigenda; tum Concionatores, qui pro Concione parentes moneant de onere erudiendi filios in doctrina fidei, & morum, vel saltem ducendi eos ad Ecclesiam, ut ibi erudiantur; tum demum Sacerdotes sacris operantes in Ecclesiis a Parochiali longe sepositis. 4. Ostendit, facite occurrere posse ignorantia, negligentiaque Christianorum, si nemo ad Eucha-

CAPUT II.

De præcepto fidei cum interioris, tum exterioris.

Q. I. AN teneatur homo elicere actum fidei? & quam frequenter?

R. Cum præcepta dentur noti de habitibus, sed de actibus virtutum, ut passim docet S. Thomas, P. 2 dubi-

charitiam, & Confirmationem admittatur, qui Doctrinam Christianam nesciat; si promovendi ad Ordines, de eadem Doctrina interrogentur; si coniungendi lin-
Matrimonium, prohibeantur con-
fugia inire (ut sane Parochi prohibere debent) si ignorent neces-
saria ad salutem; si quilibet Con-
fessarius, fixum illud, immo-
tumque animo semper habeat,
invalidam esse absolutionem
sacramentalem, quam quis i-
gnoranti res necessarias neces-
sitate mediis impetitur, nec
posse homines Deo per hujus-
modi Sacramentum reconcilia-
ri, nisi prius excusa hujus
ignorantia caligine ad agnitio-
nem fidei ducantur. Si se-
dulo animadvertat, in aliud
tempus rejiciendam esse abso-
lutionem illius, qui necessaria
necessitate præcepti suo vitio
nescit, & eo quandoque casu
pœnitentem absolvi posse, quo
se vincibilis hujus ignorantia
reum agnoscat, & accuset, ac
intime dolens, tum a Deo ven-
niam precetur, tum Confessario
serio promittat, operam se im-
penie daturum, qua, divine
gratiæ præsidio, discat etiam

„ necessaria necessitate præce-
„ pti “. Denique admonet, sa-
tis provide ab Episcopis statu-
tum iri, ut Parochi statim post
Missam Festis diebus eliciant ac-
tus fidei, spei, & charitatis
paucis verbis comprehensos, po-
pulo reddente verba ab ipsis pro-
lata.

In posteriori Constitutione Pon-
tifex, proposito exemplo S. Caro-
li, Episcopos hortatur, ut suam
diligentiam iterent, omnemque
tentent viam, ut Christianorum
in Doctrina Christiana ignorantia,
ac desidia provideatur. Itē-
randum quoque; ait, Concionat-
oribus monitum, iisque persua-
dendum: *ut adhortationibus in-
stitutiones adjungant*. Denique
profert verba S. Augustini lib.
de Catechizandis rudibus, c. 13,
ubi ait: *Interrogatione quæren-
dum est, utrum is, qui catechi-
zatur, intelligat, & agendum
pro ejus responsione, ut aut pla-
nius, & evocatus loquamur, aut
que illis nota sunt, non explicamus
latius &c. Quod si nimis tar-
dus est, misericorditer sufferen-
dus est, breviterque ea, qua
maxime necessaria sunt, ipsi in-
culoanda.*

dubitari non potest, quin homo teneatur ad actum fidei aliquoties eliciendum. Idem dicendum de actu spei, & charitatis. Quare Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & charitatis, ex vi præceptorum divinarum ad eas virtutes pertinentium.* Et Innocentius XI. hanc aliam confixit: *Fides non censetur cadere sub præcepto speciali, & secundum se.*

Quam vero frequenter teneatur homo eisdem actus elicere, determinemus oportet. Itaque satis non est, actum fidei semel in vita elicere, sed sæpius ad id tenentur fideles. Nam Innocentius XI. has propositiones damnavit: *Sufficit Myſteria fidei semel credidisse = Satis est actum fidei semel in vita elicere.*

Tenetur ergo homo elicere actum fidei quandoque *per se*, quandoque *per accidens* (a). Per se quidem 1. cum pervenit ad usum rationis, quia tunc debet se in Deum convertere. 2. Cum versatur in mortis periculo; tunc enim maxime eniti debet, ut Deo jungatur. 3. Cum scriptum sit ab Apostolo (b): *Iustus ex fide vivit*, tenetur homo sæpius elicere actus fidei (c); sicut cibum corpori sustentando sæpius sumere debet, ne deficiat.

Per

(a) Nota obligationem *per se* alicujus præcepti, desumi ex natura ipsius præcepti; obligationem vero *per accidens* oriri ex alio præcepto, quod observari non potest, nisi illa obligatio impleatur. Hinc quoties urget præceptum aliquod, nec potest impleri, nisi eliciatur fidei actus, tunc præceptum fidei dicitur obligare *per accidens*. Id autem discriminis est inter obligationem *per se*, & obligationem *per accidens*, quod cum præceptum obligat *per se*,

illius ommissio est peculiare peccatum necessario explicandum in Confessione; cum vero obligat *per accidens*, ommissio ejus non constituit peccatum distinctum ab illo, pro quo vitando requiritur.

(b) Gal. 3.

(c) Cum hætenus definitum non sit, quoties in vita *per se* obliget præceptum eliciendi actum fidei; praxis piorum est, actus cum fidei, tum spei, & charitatis elicere quam sæpissime. Ut huic frequentia stimulos adderet

Per accedens fidei præceptum obligat 1. cum homo ad justificationem disponere se debet (a), sive per Baptismum, sive per Pœnitentiam, sive extra hujusmodi Sacramenta, si periculum urgeat, nec possit ea suscipere (b). 2. Cum Eucharistiam sumit, quæ non solum sacramentaliter, sed etiam spiritualiter manducari debet, adeoque per actum fidei charitate perfectæ (c). 3. Cum quis patitur graves tentationes contra fidem: in his enim angustiis eniti debet cum Dei auxilio, ut in fide roboretur, dicendo cum Apostolis (d): *Adauge nobis fidem*; vel cum patre pueri a dæmonio vexati (e) *Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam*. 4. In reliquis gravibus tentationibus elici quoque debet fidei actus (f), ut

P 3

dæ-

Benedictus XIV. in Brevis dato die 28. Januarii 1756. confirmavit Indulgentias concessas a Benedicto XIII. pro exercentibus actus prædictos: videlicet Plenariam applicabilem pro Animabus Purgatorii, lucrandam semel in mense ab iis, qui quotidie per mensem eos actus pie, devote, & ex corde pergerint; die nempe ab unoquoque eligenda, in qua vere pœnitentes, & confessi, & Eucharistia refecti, oraverint, ut decet, pro Christianorum Principum concordia, hæresum extirpatione, & Ecclesiæ exaltatione: necnon aliam similiter Plenariam in mortis articulo. Indulgentiam vero septem annorum, totidemque quadragenarum eum eadem facultate applicandi, extendit ad quamlibet eorundem actuum piarum &c. recitationem. Declaravitque posse quemque uti quavis formula, modo in ipsa exprimantur virtutum Theologicarum specialia motiva.

(a) Nota ex S. Thomæ q. 28. de veritate a. 4. ad 9. Quod licet sint multi articuli fidei, non tamen oportet, quod actu omnes cogitentur in ipso instanti justificationis, sed solum quod cogitetur Deus secundum hunc articulum; quod est justificans; & peccata remittens, in quo includitur implicite articulus Incarnationis, & Passionis Christi &c.

(b) Conc. Trid. sess. 6. cap. 6.

(c) Etsi explicitus fidei actus valde consentaneæ eliciatur, ac repetatur, eum fideles ad Eucharistiam accedunt; sufficit tamen implicitus; & virtualis; quatenus virtute fidei toties exercitæ fideles devote, ac reverenter ad sacrum Convivium accedunt.

(d) Luc. 17.

(e) Marc. 9.

(f) Ad vincendum graves tentationes contra fidem, aliamque virtutem necessarius est fidei actus.

dæmonem superemus, Ait namque (a) Apostolus: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi, ignea extinguere (b).*

Q. 2. An quilibet Christianus teneatur fidem exterius profiteri?

R. Ex S. Thoma (c) „ Confiteri fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis sed in aliquo loco, & tempore, quando scilicet per dimissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, aut etiam utilitas proximis impendenda; puta si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide: in hujusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis „

Ex qua doctrina sequitur, quemlibet Christianum a Potestate publica, vel a Tyranno, aut etiam a Judice legitimo publice, vel privatim de professione Religionis interrogatum, teneri fidem aperte confiteri; eoque casu silentium, & dissimulationem esse peccatum mortale. Ait enim Christus (d). *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, &c.* Hinc merito Innocentius VI. hanc propositionem damnavit: *Si a Potestate publica quis interrogetur; fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.*
Infer-

Actus, quoties fidei exercitium creditur esse remedium ad victoriam obtinendam. Hinc Theologi communiter docent, scrupulosos homines debere contemnere tentationes contra fidem, alioque mentem avertere; satis vero esse, ut tempore a Direttore designato, actus fidei eliciant, cum sunt ani-

mo tranquillo: nam hi actus deinceps virtute perseverant.

(a) Ephes. 6.

(b) Cum quis in hæresim lapsus est, tenetur etiam fidei actum elicere, abjurando hæresim.

(c) 2. 2. q. 3. a. 2.

(d) Luc. 9.

Infertur item cum eodem S. Thoma (a), quod in
 23 casu necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet
 23 tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instru-
 23 ctionem aliorum Fidelium, sive confirmationem,
 23 vel ad reprimendam infidelium insultationem,
 Nam ut ait Apostolus (b). *Ore confessio fit ad salutem.*

Præterea infertur, lethale peccatum esse, falsam Religionem simulare; id enim negatio quædam est veræ fidei, graveque mendacium violans honorem Dei, & proximo scandalum creans. Ex quo insuper tria sequuntur. 1. Non licere Christianis uti rebus illis, vestibus, aut signis, quæ falsæ Religionis professionem significant, sive ex lege humana, sive ex consuetudine: quod si faciat, peccat mortaliter. Si tamen vestes, & signa non sint propria Religionis, sed nationis, iis uti possunt Christiani apud infideles degentes. 2. Non licere Catholicis adire conciones hæreticorum, nisi viris doctis, & firmis in fide, ut eorum errores refellant, secluso tamen scandali periculo. Alias peccabunt lethali-ter. 3. Non licere Catholicis apud hæreticos degentibus vesci carnibus Feria sexta, vel Sabbato, aut diebus Jesuniorum; hoc enim redundaret in legis Ecclesiasticæ contemptum.

(a) Ibid. ad 2.

(b) Rom. 10.

CAPUT III.

De Infidelitate.

Q. I. **Q**uid, & quadruplex sit infidelitas?
 R. Ex S. Thoma (a): Infidelitas alia est negativa, ut est in illis, qui nihil audierunt de fide; alia est positiva, *quia scilicet aliquis repugnat auditui fidei, vel etiam contemnit ipsam*. Hæc posterior est specie triplex, alia eorum, qui fidei Christianæ nondum susceptæ renituntur, ut sunt Pagani, & Mahumetani; alia illorum, qui adversantur eidem fidei, quam susceperunt in figura, ut sunt Judæi: alia illorum, qui eidem fidei jam susceptæ in ipsa manifestatione veritatis opponuntur, ut sunt Hæretici. Infidelitas negativa non est peccatum, sed magis pœna peccati, quia ignorantia divinorum sequitur ex peccato Adæ. Ii tamen, qui sunt negative infideles damnantur ob alia peccata, quæ sine fide remitti non possunt. Si autem adjuti divino auxilio sequantur ductum rationis prosequendo bonum, & malum fugiendo, Deus ipsis non deficiet in eo, quod ipsis necessarium est, ut docet idem S. Thomas (b). At infidelitas positiva cujuscumque sit generis, si plene deliberata sit, non solum est lethale peccatum, sed maximum omnium peccatorum, quæ contingunt in perversitate morum. Est etiam secundum speciem gravius desperatione (c); minus tamen grave peccato odii Dei, quia ratio peccati in infidelitate voluntaria, est ex odio veritatis, scilicet Dei circa cujus veritatem est fides, ideoque odium Dei utpote
 cau-

(a) 2. 2. q. 10. a. 1.
 (c) 2. 2. q. 20. a. 3.

(b) Q. 14. de verit. a. 11. ad 1.

causa potius est infidelitate, quæ est ejus effectus (a). Fatendum nihilo fecius, gravius peccare Judæos, quam Ethnicos, hæresim vero esse omnium infidelitatum pessimam. *Gravius enim peccat, qui fidei renititur susceptæ, quam qui renititur fidei nondum susceptæ: sicut gravius peccat, qui non implet, quod promisit, quam si non impleat, quod numquam promisit* (b).

De gravitate apostasiæ a fide judicandum est non solum ex infidelitate, ad quam fit defectio, sed etiam ex circumstantia fidei, quam apostata professus est. Hinc ait (c) S. Thomas: *Apostasia non importat determinatam speciem infidelitatis, sed quamdam circumstantiam aggravantem: respicit enim infidelitatem ut terminum, ad quem accedit apostata recedens a fide: species autem motuum attenduntur pœnes terminos* (d).

Q. 2. An liceat cum infidelibus publice disputare de fide.

R. Ex S. Thoma (e). Disputatio fidei considerari potest vel ex parte disputantis vel ex parte audientium. Ex parte disputantis, si disputet de fide dubitans; proculdubio est infidelis: si vero ad confundendos errores, vel etiam exercitii causa, id est laude dignum (f). Ex parte audientium, si hi sint sapientes, & firmi in fide, disputatio nullum periculum

(a) Ibid. q. 34. a. 2. ad 2.

(b) Ibid. q. 10. a. 6.

(c) Ibid. q. 12. a. 1. ad 3.

(d) Ex declaratione S. Congregat. S. Officii non oportet, ut pueri capti a Turcis, qui de necessario credendis numquam fuerunt instruendi, sed crediderunt, Mahumeti sectam bonam esse, redeuntes ad fidem abjurent; sed satis est, ut emittant fidei professionem, & ad cautelam a censuris absolvantur. Ex eadem S. Congregatione permitti non po-

test, ut apostatæ capti a Christianis super naves Turcarum, redimantur a Turcis.

(e) Ibid. q. 10. a. 7.

(f) De publica disputatione cum infidelibus agens S. Thomas lect. 2. in cap. 7. Epist. 2. ad Timoth. Est distinguendum, inquit, ex parte disputantis, quia si disputans est prudens sic, quod manifeste consuelet adversarium, tunc debet publice disputare: si vero non, nullo modo.

lum parit. Si vero sint idiotæ, & simplices, tunc siquidem sint sollicitati de fide ad infidelibus, tunc necessaria est publica disputatio de fide, modo fiat a viris idoneis, qui possint errores confutare; hoc enim pacto fideles in fide confirmantur: nam si tacerent, qui obsistere debent, id quidem esset erroris confirmatio. Si autem Christiani simplices, non sint sollicitati de fide, non modo non expedit publice coram ipsis de fide disputare, sed periculosum id esset: nam simplicium fides *ex hoc est firmior, quia nihil diversum audierunt ab eo, quod credunt*. Laicis tamen sub excommunicatione ferendæ sententiæ prohibuit Alexander IV. (a) ne publice, vel privatim de fide disputent (b).

Q. 3.

(a) C. Quicumque, de hereticis, in 6.

(b) Optabat jam olim S. Gregorius Nazianzenus Orat. 26. n. 56. *Legem constitutam esse, que juberet, ut quemadmodum apud sapientes Hebræos a quibusdam Sacerdotibus scripturæ libris juvenes arcebantur, utpote tenerioribus adhuc, minimeque firmis animis haudquaquam profuturis; eodem quoque modo, non quibuslibet, nec semper, sed certo tempore, ac certis hominibus, de fide disputandi potestas fieret.* Hanc legem ita tuere aggressa fuit Synodus Quinisexta Can. 64. ubi statuit, Quod non oportet Laicum publice disputare, vel docere, docendi auctoritatem ex eo sibi vendicantem, sed ordini a Domino tradito cedere; & aurem iis, qui docendi gratiam acceperunt, aperire; & divina ab eis doceri. . . . Si quis autem presentem Canonem labefactans deprehensus fuerit, quadraginta diebus segregetur. Eandem legem Alexander IV. Ex-

communicationis pœna sanxit. Sub qua prohibitionem comprehenduntur Laici etiam docti, ut ostendit Passerinus in citat. cap. Quicumque, n. 22. seq. ubi excipit, 1. casum necessitatis, aut magnæ utilitatis, v. g. si hereticus catholicos perverteret, nec esset Clericus bene instructus, qui posset resistere. 2. Si Laicus mittatur ab habente auctoritatem, ad disputandum; tunc enim non arrogaret sibi disputandi munus. 3. Si contraria consuetudo hanc legem abrogavit. Verum hac in re considerandum est, an præscriptio sit legitima. 4. Si disputatio de fide instituat inter Catholicos exercitii causa; prohibitio enim afficit disputationem formalem inter fidelem, & infidelem, sive hereticum; quamvis disputatio etiam exercitii causa possit esse illicita propter scandalum simplicium, & indoctorum, qui adsunt, præcipue si disputatio fiat vulgari lingua.

Q. 3. An licita sit conversatio cum infidelibus.

R. Simplicibus, & infirmis in fide familiaritas cum infidelibus, & communio etiam civilis, absque necessitate, prohibenda est: eamque familiaritatem, & communionem vitare tenentur, si periculum subversionis eorum fidei imminet: alioqui mortaliter peccant, quoties in hoc periculum se conjiciunt Ita S. Thomas (a): *Si autem sint simplices, inquit, & infirmi in fide, de quorum subversione probabiliter timeri possit, prohibendi sunt ab infidelium communione, & precipue ne magnam familiaritatem cum eis habeant, vel absque necessitate eis communicent.* Majori porro cautione hæreticorum consortia, & familiaritatem vitare oportet, juxta illud S. Joan. Epist. 2. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis: qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis* (b).

Q. 4. Quinam censeantur hæretici?

R. Nemo est hæreticus, nisi Christi fide suscepta, sit in errore eidem fidei manifeste repugnante pertinax (c). Est enim hæresis, *error pertinax fidei manifeste repugnans, in eo, qui fidem Catholicam in veritate professus est.* Pertinax autem est ille, qui fidei veritati satis ipsi manifestæ, sciens, volens repugnat; vel qui certum aliquod fidei dogma ita ignorat, vel de eo dubitat, ut credere etiam si scriet, Ecclesiam sic credere. Qui vero ex ignorantia crassa errant circa fidem in iis, quæ credere tenetur quisque Catholicus, lethaliter quidem peccant, sed hæretici non sunt, seclusa pertinacia.

Q. 5.

(a) 2. 2. q. 10. a. 9.

(b) Benedictus XIV. in Litteris datis die 14. Junii 1751. laudat Decretum Alexandri III. qui sub gravibus penis inhibuit Christianis, ut Judæorum servitio se

assidue pro aliqua mercede exponant. Item Decretum Innocentii III. qui prohibuit, ne Judæi in publicis officiis adhiberentur.

(c) Clem. unic. de Summa Trinit. & Fide Cathol.

Q. 5. An ritus infidelium tolerari possint?

R. Ex S. Thoma (a), „ Quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt, vel propter aliquod bonum, quod ex eis provenit, vel propter aliquod malum, quod vitatur. Ex hoc autem, quod Judæi ritus suos observant, in quibus olim præfigurabatur veritas fidei, quam tenemus, hoc bonum provenit, quod testimonium fidei nostræ habemus ex hostibus, & quasi in figura nobis repræsentatur, quod credimus: & ideo in suis ritibus tolerantur. Aliorum vero infidelium ritus, qui nihil veritatis, aut utilitatis afferunt, non sunt aliquid tolerandi, nisi forte ad aliquod malum vitandum, scilicet ad vitandum scandalum, vel dissidium, quod ex hoc posset provenire, vel impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati convertuntur ad fidem. Ritus ergo hæreticorum a Principibus Catholicis tolerari non possunt absque lethali peccato, cum ipsos prohibere, & extirpare possunt sine periculo gravioris mali. Hi enim ritus sunt maxime perniciosi. *Per dulces enim sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium* (b).

Q. 6. Quid de libris hæreticorum?

R. Si libri hæreticorum de religione tractent, & hæretica dogmata contineant, & propugnent, qui illos legunt absque licentia, auctoritate Sedis Apostolicæ concessa, lethaliter peccant, & in excommunicationem lætæ sententiæ incidunt, tametsi legentes sint eruditi. Interdum enim fides etiam eruditorum infirma est, imo infirmior. Qui autem licentiam habent legendi tales libros, & in eorum lectione fidei suæ periculum animadvertunt, lethaliter peccant, si in eorum lectione perseverent. Nam
qui

(a) 2. 2. q. 10. 2. 11.

(b) Rom. 16.

qui amat periculum, in illo peribit (a). Qui eosdem libros absque licentia retinent, lethaliter peccant; tenentur enim illos quamprimum deferre ad Episcopos, vel Inquisitores, ubi isti sunt, aut certe comburere (b).

(a) Ecclesiast. 3.

(b) Hæreticorum librorum nomine designantur libri tum Hæresiarum de quacumque materia tractantes, tum Hæreticorum, qui de Religione ex professo agunt. Qui hujusmodi libros legunt, vel retinent, etiam ad merum bibliotheca ornatum; aut illos imprimunt, vel ad eorum editionem sumptis præstant; incurrunt excommunicationem Summo Pontifici reservatam. Sixtus V. sub pena excommunicationis eodem modo reservatâ prohibuit libros de Astrologia judiciaria, & divinatione de rebus contingenter futuris. De aliis libris prohibitis ab Ecclesia Pius IV. Const. *Dominici Gregis*, sic statuit. „ Si quis ad
 „ versus eas Regulas (*Indicis*),
 „ prohibitionemque fecerit, is
 „ quidem, qui hæreticorum li-
 „ bros, vel cujusvis auctoris
 „ scripta propter hæresim, vel
 „ falsi dogmatis suspensionem da-
 „ mnata, atque prohibita lege-
 „ rit, habueritve, ipso jure in
 „ excommunicationis pœnam in-
 „ cidat, eamque ob causam in

„ eam tamquam de hæresi suspe-
 „ ctum inquiri, & procedi li-
 „ ceat, præter alias pœnas super
 „ hoc ab Apostolica Sede, sacrifi-
 „ que Canonibus constitutas. Qui
 „ autem libros alias de causa pro-
 „ hibitos legerit, habueritve
 „ nisi a Pontificibus, ut fieri solet,
 „ per Brevia, aut Bullas iidem li-
 „ bri sub excommunicationis pœna
 „ proscripsi sint) „ præter peccati
 „ mortalis reatum, Episcoporum
 „ arbitrio severe se noverit pu-
 „ niendum“. Ex quibus intelli-
 „ ges, manuscripta etiam prohibita
 „ censei in prohibitione librorum.
 „ Ex regula Clementis VIII. libri
 „ a S. Sede proscripsi uno idioma-
 „ te, in quamcumque linguam ver-
 „ tantur, censentur interditi sub
 „ iisdem pœnis. Ex responso S.
 „ Congregationis Indicis decreta
 „ prohibitionis librorum edita Ro-
 „ mæ, ligant universos omnino
 „ Christianos, & contra transgres-
 „ sores Episcopi procedere possunt.
 „ De methodo servanda in exami-
 „ ne, & proscriptione librorum,
 „ vide Constitutionem Benedicti
 „ XIV. quæ incipit, *Sollicita*.

S E C T I O II.

De Spe.

Q. I. **Q**uid sit Spes? & an Christiani teneantur ex præcepto actum Spei elicere, & quoties?

R. Spes est *virtus a Deo infusa, per quam certa fiducia vitam æternam a Deo expectamus, & tamquam gratiam Filiis Dei misericorditer promissam (a), & tamquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus fideliter reddendam, ut loquitur S. Synodus Tridentina sess. 6. cap. 16. Hujus virtutis actum Christiani tenentur sub præcepto elicere. Ait enim Scriptura (b): Spera in Deo tuo semper. Tenentur autem aliquando per se, aliquando per accidens. Per se quidem, 1. cum perveniunt ad usum rationis, quia tunc debent se convertere ad Deum, ipsumque sperare, ut hæreditatem suam, pro qua possidenda conditi sunt. 2. In mortis periculo, quia tunc munire se debent, ne peccatorum multitudine, & gravitate in desperationem inducantur. 3. Sæpius in vita, juxta quod de fide jam diximus.*

Per accidens tenetur homo spei actum elicere, 1. cum tenetur ad justificationem se præparare; tunc enim convertere se debet ad Divinam Misericordiam considerandam, 2. Cum de desperatione tentatur, quia debet contrario actu resistere. 3. Cum aliis tentationibus superandis necessarius est actus spei, ut si quis spem suam languentem animadvertat, seque magis affici rebus temporalibus, quam æternis.

4. Cum

(a) Hæ particule denotant, si sunt Dei omnipotentia auxiliatrix, infinita ejus misericordia, & merita Christi.

& fundamenta spei nostræ potif-

(b) Ose. 12.

4. Cum urget præceptum amoris Dei, quia nemo potest Deum diligere, quin speret in ipsum. 5. Cum urget præceptum orationis: nam frustra petitur, quod non speratur. Denique in adversitatibus valde expedit, ut homo futurorum expectatione bonorum se roboret, juxta illud Rom. 12. *Sæpe gaudentes: in tribulatione patientes.*

Q. 2. Quæ sint vitia spei opposita?

R. Duo extrema vitia spei opponuntur, desperatio, & præsumptio. Desperatio est maxime periculosa: nam ut ait S. Thomas (a), *sublata spe, irrefrenate homines labuntur in vitia, & a bonis operibus retrahuntur.* Lethalis desperationis crimen incurrunt, 1. qui suorum scelerum multitudine, & gravitate perterriti, veniam desperant, imitantes Cain, qui dicebat. (b): *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* 2. Qui pravaram suarum cupiditatum vehementiam considerantes, suamque ad agendum imbecillitatem superare eam per Dei gratiam desperant, intarimque se ad omne scelus projiciunt. De his scribit Apostolus (c): *Desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem immunditie omnis.* 3. Qui spectata magnitudine cælestis gloriæ, & conditionis humanæ vilitate, adeo pusilli sunt, ut ad illam aspirare non audeant. Isti videntur esse increduli divinis promissionibus. 4. Contra spem peccant illi, qui ad orandum sunt pigriores, spemque abjiciunt, propterea quod in longum differri vident id, quod sperant, non attendentes, quod quædam a Deo non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur, ut ait S. Augustinus (d).

Lethalis autem præsumptionis rei sunt contra præceptum spei, 1. Qui in carne, & homine magis, quam

(a) 2. 2. q. 20. 2. 3.
(c) Ephes. 4.

(b) Gen. 4.
(d) Tract. 107. in Joann.

quam in Dei auxilio confidunt, puta, si magis ex suis divitiis, ex industria, ex amicorum multitudine, aut Principum favore, quam ex Dei bonitate sperent vitæ subsidia; aut magis in labore, & ingenii viribus confidant, quam in Dei lumine, ad scientiam comparandam; aut universam Dei legem se impleturos, vel in gratia se perseveraturos confidant, sine speciali Dei auxilio. Contra hos dicitur Jerem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a Domino recidit cor ejus.* 2. Qui sperant, se permanentes in peccato misericordiam consequuturos; aut si vitam quandoque in melius mutare proponant, id tamen in dies ita differunt, ac si de dono pœnitentiæ accipiendo certi essent. Unde S. Thomas (a): *Peccare, inquit. cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ, ad præsumptionem pertinet: & hoc non diminuit, sed auget peccatum.* 3. Qui quamvis crimina deserant, ad Sacramenta tamen non confugiunt, ut veniam obtineant, nec Deum placare satagunt satisfactoriis operibus. Nam ut docet S. Thomas (b), est præsumptio per immoderantiam, *cum aliquis sperat, se veniam obtinere sine pœnitentia, vel gloriam sine meritis. Hæc autem præsumptio est proprie species peccati in Spiritum Sanctum.*

Q. 3. Quæ sint potissima ad spem concipiendam, abjiciendamque desperationem incitamenta?

R. Cum diabolus objecta peccatorum nostrorum multitudine, & gravitate, in desperationem inducere nos tentat, maxime in mortis articulo, tunc in divinam Misericordiam spem nostram conjicere debemus, *sicut anchoram animæ tutam, ac firmam* ut loquitur Apostolus, (c): *debemus tunc respicere in Deum Creatorem, Patrem, in Redemptorem nostrum, in ejus Passionem, in vulnera pro nobis suscepta,*

(a) 2. 2. q. 21. a. 2. ad 3. (b) Ibid. a. 1. (c) Hebr. 6.

scepta, in Sanguinem pro nobis effusum: tunc debemus diabolo objicere illud S. Bernardi: *Fateor, indignus sum Regno Cælorum; sed duplici jure obtinens illud Dominus meus, hæreditate Patris, & merito Passionis, altero ipse contemptus, alterum mihi donavit. Cujus beneficio illud mihi vindicare non erubescō.* Illud etiam S. Augustini (a) debemus in mentem revocare: *Plus est jam quod fecit, quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Ut vivas cum illo. Incredible est, quod mortuus est Æternus, quam ut in æternum vivat mortalis Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo? Non est victurus immortalis in æternum, propter quem mortuus est, qui vivit in æternum?*

SECTIO III.

De Charitate.

CUM charitas sit virtus, qua Deus propter seipsum, & super omnia diligitur, & Proximus propter Deum; hinc dicendum est 1. de dilectione Dei. 2. De dilectione Proximi. 3. De vitiis charitati oppositis.

CAPUT I.

De Dilectione Dei.

Q. 1. **A**N detur speciale præceptum amoris Dei?
 R. Affirmative ex Christi oraculo (b): *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Quæ verba S. Thomas (c) ita commentatur: „Præceptur nobis, ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde: & quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quod appetitus noster reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima: & quod exterior actus noster obediat Deo, quod

Tom. III.

Q

„ est

(a) In Psal. 148. n. 3. (b) Macch. 22. (c) 2. 2. q. 41. a. 5.

„ est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus „ Deum diligere „. Cum ergo hoc primum, & maximum mandatum sit ab aliis distinctum, ipsa satis non fit per aliorum præceptorum impletionem, nec proinde effectivus dumtaxat, sed affectivus etiam amor Dei hominibus præcipitur. Nec tale præceptum impletur amore habituali: nam præcepta non dantur de habitibus, sed de actibus virtutum. Unde S. Augustinus (a): *Charitatem, inquit voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se, atque proximo propter Deum.*

Q. 2. Quoties teneamur elicere actum amoris Dei?

R. Etsi actus charitatis sit in præcepto, non præcipitur tamen perennitas hujus actus. Hæc enim perennitas, qua totum semper cor ad Deum actu feratur, est propria Cælitum. Itaque tenetur homo sæpius in vita actum charitatis elicere. Alexander VIII. hæreticam declaravit hanc propositionem: *Finem ultimum homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu sue vite moralis.* Quoties autem homo debeat amoris actum elicere; ut præcepto satisfaciatur, explicemus necesse est. Sed notandæ sunt primum propositiones damnatæ ab Innocentio XI. videlicet = *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audeamus* = *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquennis per se obligare præceptum charitatis erga Deum* = *Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.* Hinc damnata est hæc alia propositio: *Præceptum Dei per se tantum obligat in articulo mortis.* Non ergo impletur præceptum amoris Dei, si actus charitatis eliciatur vel semel in vita, vel singulis quinquennis, vel cum debet quis justificari, vel tantum in mortis articulo.

Itaque

(a) Lib 3. de Doctr. Christ. cap. 10.

Itaque præceptum charitatis per se obligat ad eliciendum actum amoris Dei, 1. cum primum incipit homoratione uti, quia tunc debet se ad Deum convertere, ut ad finem ultimum (a); non enim rationem accepit, nisi ut discerneret, quamprimum potest, quid sibi sit diligendum. 2. In mortis periculo: nam tunc ad beatitudinem promerendam debet homo conari omni studio, sequè, ac vitam suam Deo in sacrificium offerre, ut Christiane cedat. 3. Toto vitæ hujus tempore divini amoris actus exercere debemus quam frequentissimos possumus: nam *dilectio vacari non potest*, ut inquit S. Augustinus (b). Sane Tridentina Synodus docet (c), debere nos totis viribus eniti, ut in Christiana justitia crescamos. Id autem fit per actus frequentissimos charitatis. Nam ex S. Augustino (d), *charitas inchoata; inchoata justitia est; charitas provec̃ta, provec̃ta justitia est; charitas magna justitia est; charitas perfecta, perfecta justitia est*. 4. Potissimum tenetur homo actum charitatis elicere, cum ingens aliquod beneficium a Deo accepit, alias erit ingratus, amantem non redamando.

Præceptum eliciendi actum amoris Dei obligat per accidens, 1. cum ad justificationem quis præparare se debet: adulti enim disponuntur ad justificationem, cum Deum *tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt* (e). 2. Cum quis ad Eucharistiam accedit, quæ sacramentum charitatis est, ut in Christo maneamus, sicut ille in nobis. 4. Cum gravis urget tentatio, periculumque est, ne separemur a charitate; tunc enim debemus Deo adhærere, firmiterque habere propositum non peccandi. 4. Amor Dei præcipue excitandus est, cum de ipsius odio tenta-

Q 2

ta-

(a) S. Th. 1. 2. q. 89. 2. 6. ad 3. (b) Enar. 2. in Psal. 11. v. 5.
 (c) Sess. 6. c. 16. (d) Lib. de natura & grat. cap. ult.
 (e) Trid. sess. 6. cap. 6.

tamur, 5. Cum Deum contemni blasphemis, aliove gravi scelere offendi videmus: nam zelum, qui habet hostes Dei suos inimicos putat, juxta illud Psalmus 118. *Tabescere me fecit zelus, meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.*

C A P U T II.

De Dilectione Proximi.

UT ordine procedamus, agemus 1. de dilectione proximi secundum se, 2. de dilectione inimicorum, 3. de beneficentia, & eleemosyna, 4. de correctione fraterna,

A R T I C U L U S I.

De dilectione Proximi secundum seipsum,

Q. 1. **A**N teneamur proximum diligere amore interno, & affectivo?

R. Affirmative: nam proximum diligimus ea charitate, qua diligimus Deum. Porro interni amoris affectu Deum diligere debemus; igitur eodem modo tenemur & proximum diligere. Solis ergo actibus externis mandatum de proximi dilectione non impletur. Unde Apostolus ait 1. Cor. 13. *Si distribucero in cibos pauperum omnes facultates meas..... charitatem autem non habuero, nihil prodest.* Hinc merito Innocentius XI. has propositiones damnavit: *Non tenemur proximum diligere actu intrno, & formali = Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

Q. 2. Quomodo proximum sicut nos ipsos diligere teneamur?

R. Id

R. Id præclare explicat S. Thomas (a), proximum scilicet sicut nos ipsos diligere nos debere tripliciter. 1. Ex parte finis, ut illum diligamus propter Deum, sicut nos ipsos propter Deum diligere debemus; *ut sit dilectio proximi sancta*. 2. Ex parte regulæ dilectionis; *ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis*, sicut & nostræ voluntati satisfacere debemus solum in bonis: *ut sit dilectio proximi justa*. 3. Ex parte rationis dilectionis, ut non diligamus proximum propter utilitatem, vel delectationem propriam, sed propter ejus bonum: *ut sit dilectio proximi vera*. Unde Sanctus Augustinus (b): *Ille, inquit, veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo*. Præceptum ergo de dilectione proximi non implet, nisi qui proximum ad Deum adducere conatur, ipsique æterna bona procurare nititur, & quæcumque auxilia ei præbere potest, ut facilius ad Deum perveniat: alioquin non diligit illum sicut seipsum, nec ea dilectione, quæ Christus dilexit nos; quæ quidem non ad mundi delicias, opes, dignitates, sed ad spiritualia bona nobis comparanda, Christum perpetuo incitabat. Ait autem Christus (c): *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Jure ergo Innocentius XI. confixit hanc propositionem: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum*. Qui enim ita affectus est erga proximum, ipsum non diligit sicut seipsum, neque ut Christus dilexit nos, qui animam suam pro nobis posuit.

Q. 3. Qui sint fraternæ charitatis characteres?

Q 3

R. II-

(a) 2. 2. q. 44. a. 7.
(c) Joan. 13.

(b) Ser. 336. al. de temp. 256. c. 2.

R. Illos describit Apostolus (a): *Charitas*, inquit, *Patiens est*, seu fert proximi defectus, ut ejus salutem procuret; *benigna est*, ut illum Christo lucretur; *Charitas non emulatur*, hoc est ejus prosperitati non invidet; *non agit perperam*, seu illi impedimenta non ponit in via salutis; *non instatur*, idest proximum non contemnit ob proprias dotes, ac bona; *non est ambitiosa*, ut ei dominetur; *non querit, quæ sua sunt*, ut pie ei seruiat; *non irritatur*, injuriis laceffita, ut vindictam exposcat; *non cogitat malum*, sed querit dumtaxat emendationem proximi, dum ei peccanti poenas infligit; *non gaudet super iniquitate*, quia illam desfet; *congaudet veritati*, quia favet proximi virtutibus; *omnia suffert*, præ expectatione felicitatis æternæ; *omnia credit*, præ revelatione Dei; *omnia sperat*, præ fiducia in fidelitate, & potentia pollicentis; *omnia sustinet*, præ desiderio liberationis æternæ.

Q. 4. Quæ sint officia fraternæ charitatis?

R. Ex præcepto charitatis oritur 1. ut benevoli simus, idest nulla malitia, nullo dolo adversus hominem utamur: nam *dilectio proximi malum non operatur* (b). Peccatur autem in proximum, vel si lædatur, vel si cum fieri potest, non adjuvetur. 2. Ut proximo beneficiamus, sive quoad corpus, sive quoad animam; quoad corpus, illi præstando quidquid corporis tuetur, vel instaurat salutem, & contra externos ictus, casusque servat; atque id dicitur *medicina*. Quoad animam, adhibendo coercionem, & instructionem; quod dicitur *disciplina*. 3. Ut proximi onera portemus. Unde ait Apostolus (c): *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*. Ut autem onera proximi, sive ejus defectus facile portemus, debemus in memoriam revocare San-

(a). 1. Cor. 13. (b) Rom. 13. (c) Gal. 6.

Sancti Augustini monita, qui l. de diversis quæst. 83. q. 71. Neque ulla res, inquit, officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus, quanta pro nobis pertulerit Dominus Et considerare debemus, quod ægritudinem sive animi, sive corporis, quam in alio homine, videmus, etiam nos habere potuimus, aut possumus Deinde etiam illud cogitandum, nullum esse hominem, qui non possit habere aliquod bonum, quod tu nondum habes; etiamsi lateat, in quo possit te esse superior Istæ cogitationes deprimentes superbiam, & acuentes charitatem, faciunt onera fratrum invicem, non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustineri.

Q. 5. An ordo in charitate servari debeat?

R. Affirmative; Dicitur enim Cantic. 2. Ordinavit in me charitatem. Is autem ordo in charitate servandus est, ut Deum præ omnibus diligamus, deinde nos ipsos secundum Deum, tum proximum, cujus animæ salus proprio corpore charior nobis, esse debet; inter proximos vero primum parentes, & consanguineos; deinde amicos; postremo omnes homines. Qua de re legendus est S. Thomas 2. 2. q. 26.

Verum nota, ordinem charitatis non perverti, cum circa res proximi magis occupamur, quam circa Deum, resque Dei, modo hominis dilectio dilectioni Dei non præponatur, Nam ut docet S. Bernardus (a), activa charitas inferiora præfert, utpote quæ opera ejus magis egeant; affectiva vero superiora.

Q. 6. An proximo spiritualem extremam necessitatem patienti, subvenire teneamur, etiam cum certo mortis periculo?

R. Ex S. Thomæ (b) „ Non est de necessitate cha-
Q 4 „ rita-

(a) Serm. 50. in Cantica. (b) 2. 2. q. 26. 2. 5. ad 3.

ritatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu, quo tenetur ejus saluti providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Si quis ergo videret quempiam ab infidelibus seduci, vel infantem Christianorum filium moriturum sine baptismo, nisi ipsis succurreretur, deberet vitam exponere, ut illis subveniret, absentibus, vel recusantibus iis, quibus ex officio incumbit. Multo autem magis tenentur Episcopi, & Pastores succurrere ovibus suis cum vitæ suæ periculo, si istæ gravem necessitatem spiritualem patiantur. Ait enim Christus (a): *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.*

A R T I C U L U S II.

De Dilectione inimicorum.

Q. I. **A**N ex præcepto charitatis teneamur inimicos diligere?

R. Affirmative ex verbis Christi Domini (b): *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.* Huic præcepto sese opponunt, qui inimicos odio habent, qui eis grave malum optant, vel imprecantur, aut de illorum adversitate gaudent. Si quis autem vel inimico, vel alteri leve malum imprecatur, vel maledictionis verba profert *ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua*, uti frequenter accidit mulierculis, quæ maritis etiam, aut filiis, immo & sibi ipsis mortem imprecantur ex ira, aut mœrore, cum tamen ita sint affectæ, ut de eorum morte dolerent, ejusque periculum ab ipsis avertere pro viribus niterentur, imprecatio est *peccatum veniale*

(a) Joan. 10.

(b) Matth. 5.

niale, quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur (a).

Q. 2. An omnis dilectio inimicorum sit de necessitate charitatis?

R. Cum D. Thoma (b) „Dilectio inimicorum tripliciter potest considerari. Uno quidem modo, ut inimici diligantur, inquantum sunt inimici: & hoc est perversum, & charitati repugnans, quia hoc est diligere malum alterius. Alio modo potest accipi dilectio inimicorum quantum ad naturam, scilicet in universali: & sic dilectio inimicorum est de necessitate charitatis; ut scilicet aliquis diligens Deum, & proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat. Tertio modo potest considerari dilectio inimicorum in speciali, ut scilicet aliquis in speciali moveatur motu dilectionis ad inimicum: & istud non est de necessitate charitatis absolute, quia nec etiam moveri motu dilectioni in speciali ad quoslibet homines singulariter, est de necessitate charitatis; quia hoc esset impossibile. Est tamen de necessitate charitatis secundum præparationem animi scilicet quod homo habeat animum paratum ad hoc, quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurreret: sed quod absque articulo necessitatis homo etiam hoc actu impleat, ut diligat inimicum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis “.

Q. 3. An teneamur aliqua signa dilectionis inimicis exhibere?

R. Ex eodem S. Thoma (c) „Sunt quædam signa, vel beneficia dilectionis, quæ exhibentur proximis in communis, puta, cum aliquis orat pro omnibus fidelibus, vel pro toto populo, aut cum aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati. Et talia beneficia, vel dilectionis signa ini-

mi-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 76. a. 3. (b) 2. 2. q. 25. a. 8. (c) Ibid. a. 9.

micis exhibere, est de necessitate præcepti. Si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad livorem vindictæ.

Alia vero sunt beneficia, vel dilectionis signa, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis. Et talia beneficia, vel dilectionis signa inimicis exhibere, non est de necessitate salutis, nisi secundum præparationem animi, ut scilicet subveniatur eis articulo necessitatis, secundum illud Prov. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da illi potum.* Sed quod præter articulum necessitatis hujusmodi beneficia aliquis inimicis exhibeat, pertinet ad perfectionem charitatis.

Ex his autem colligitur 1. lethaliter peccare illum, qui inimicum non subvenit in articulo necessitatis, cum potest. Est autem hujusmodi articulus, non solum quando proximus extreme indiget subsidiis spiritualibus, vel corporalibus; sed etiam cum in gravi periculo vitæ, famæ, everfionis rerum suarum versatur. Item cum illius salutem verisimiliter sperare licet, quæ alioqui periclitaretur. Aut cum scandalum metuitur, nisi particularia quædam benevolentia signa inimico exhibeamus.

Colligitur 2. teneri nos salutationem, colloquium, speciales orationes &c. inimicis exhibere, cum id necessarium est ad vincendum odium, in quod propensi sumus, vel ad scandalum avertendum, uti contingit, cum consanguinei, vel affines in primo gradu salutationem, colloquium, aliaque officia sibi negant; cumque filii parentes, aut frater fratrem non vident, nec familiariter convivunt, ut solebant ante orta dissidia. Denique tenemur specialia signa dilectionis inimico exhibere, cum id necessarium est ad ipsum reconciliandum, reducendumque ad charitatem, juxta illud Eccl. 17. *Uniuscuique mandavit Deus de proximo suo.* Multo autem

magis tenemur inimico in odio pertinaci injuriam dimittere in præparatione animi, idest odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum deponere. Quod nisi faciamus, lethaliter transgredimur præceptum Christi.

Q. 4. An teneamur signa benevolentiae inimico veniam petenti exhibere?

R. Affirmative: nam alias transgredieremur divinum mandatum de dilectione inimicorum, & scandalum sequeretur, & inimicus ad novum odium excitaretur (a). Notandum est autem, quod licet signa benevolentiae, seu reconciliationis talia debeant esse, ut sufficiant ad significandam odii depositionem, comprobendamque charitatem; non tamen eadem, neque eodem modo sunt ab omnibus exigenda; quemadmodum nec ab omnibus exigendum est, ut veniam rogent, sed aliquibus satis est, ut vel salutationem, vel aliud signum benevolentiae priores exhibeant. Alia enim signa reconciliationis debent filius patri, servus domino, subditus superiori, plubejus nobili, quam econtra: alia etiam sibi mutuo debent Nobiles, vel Clerici, aut Religiosi æquales. Nam pater, dominus, superior ita temperare debent benevolentiae demonstrationem, ut correctionem, & disciplinam, si necesse sit, non remittant (b).

Q. 5. An teneamur inimico actionem juridicam remittere?

R. Ex S. Thoma (c) „ In vindicatione (*quæ nempe fit per legitimum Judicem*) considerandus est „ vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur „ principaliter in malum illius, de quo vindictam „ sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum; quia „ de-

(a) Vide S. Th. 2. 2. q. 83. a. 8.

(b) Vide S. Th. 2. 2. q. 108. a. 1.

(c) Ibid.

„ delectari in malo, alterius pertinet ad odium....
 „ Si vero intentio vindicantis feratur principaliter
 „ ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœ-
 „ nam peccantis, puta, ad emendationem peccan-
 „ tis, vel saltem ad cohibitionem ejus, & quietem
 „ aliorum, & ad justitiæ conservationem, & ad
 „ Dei honorem, potest esse vindicatio licita, aliis
 „ debitis circumstantiis servatis“: videlicet ne gra-
 „ vior pœna exigatur, quam peccator meruerit, nec
 „ privata auctoritate infligatur: nam ut ait Aposto-
 „ lus Rom. 13. *Judices sunt vindices in iram eis, qui*
malum agunt. Nisi ergo actio juridica, sive satisfac-
 „ tio pro injuria, vel damno, exigatur ex odio, aut
 „ alia prava intentione, illam exigere charitati non
 „ repugnat.

Et si autem is, qui ex animo parcit inimico, possit ab eo restitutionem honoris, famæ, aut bonorum externorum exigere, cavendum tamen est, ne inimicus cum nimio suo damno urgeatur, vel talis restitutio apud Judicem postuletur, cum veniam inimicus petit, & satisfactionem congruam offert arbitrio prudentum: tunc enim actio juridica difficile instituitur absque appetitu vindictæ. Cum vero agitur de pœna capitis, aut mutilationis, similive irroganda, ex qua nihil emolumenti provenit offenso, actio juridica exigi non debet, nisi intuitu divini honoris, & publicæ quietis, zeloque justitiæ: illamque condonare plerumque expedit, si inimicus veniam petat, quia difficile exigitur absque ultionis libidine. Si tamen tale sit negotium, ut familia ejus, qui læsus est, maneret infamis, nisi is, qui læsit, puniretur secundum leges, pœnam hujusmodi exigere licet.

Christiano autem magis expedit proprias injurias omnino remittere, ita ut illarum ultionem ne quidem publica auctoritate prosequatur; id enim perfectionis est; nisi tamen in Deum, aut Ecclesiam

redundent. Nam ut docet S. Thomas (a): *Injuria, quæ infertur personæ alicui, quandoque redundat in Deum, & in Ecclesiam: & tunc debet aliquis propriam injuriam ulcisci . . . In quantum vero injuria in aliquem illata, ad ejus personam pertinet, debet eam tolerare patienter, si expediat. Hujusmodi enim præcepta patientiæ intelligenda sunt secundum præparationem animi, ut S. Augustinus dicit in lib. de Serm. Dom. in monte. Idem dicendum de injuriis proximorum, dummodo eorum ultio exigatur justitiæ (b).*

ARTICULUS III.

De Beneficentia, & Eleemosyna.

Q. I. **B**eneficentia in quos, & quo ordine exercenda sit?

R. Etsi omnibus, & singulis hominibus benefacere homo non possit; nihilominus *charitas requirit, ut homo etiamsi non actu aliquibus benefaciat, habeat tamen in animi sui præparatione, ut benefaciat cuicumque, si tempus adesset. Aliquod tamen beneficium est, quod possumus omnibus impendere, si non in speciali, saltem in generali: sicut cum oramus pro omnibus fidelibus, & infidelibus. Ita S. Thom. (c).*

Hic autem ordo est in beneficentia servandus, ut videlicet beneficentia prius, & uberius in conjunctiores exhibeatur, cæteris paribus. Quare parentes sunt omnibus aliis præferendi; nisi ex alia parte necessitas, aliave conditio præponderet, puta,

(a) 2. 2. q. 108. a. 2. ad 4.

(b) Vide cit. art.

(c) 2. 2. q. 31. a. 2. ad 1.

ta, communis utilitas Ecclesiæ, vel Reipublicæ. In aliis habenda est ratio conjunctionis, beneficii suscepti, & indigentia, juxta prudentis judicium (a). Certe in articulo extremæ necessitatis deferendi potius sunt filii, quam parentes (b). Habenda est etiam ratio sanctitatis; ideoque multo sanctiori magis indigentiam patienti, & magis utili ad commune bonum est magis eleemosyna danda, quam personæ propinquiori, maxime si non sit multum conjuncta, cujus cura specialis nobis imminet; & si magnam necessitatem non patiatur (c).

Q. 2. An teneatur homo ex præcepto eharitatis eleemosynam erogare?

R. Si pauperes constituti sint in extrema necessitate, præcepto charitatis tenemur illis dare eleemosynam non solum ex superfluo naturæ, sed etiam ex necessario personæ. Necessaria personæ dicuntur ea, sine quibus servare quis non potest decentiam suæ conditionis, seu dignitatis. Superflua vero naturæ dicuntur illa, sine quibus sustentare quis potest se ipsum, & suam familiam. De superfluis naturæ constat: nam quando alius est in statu extremæ necessitatis, efficiuntur sibi omnia communia: unde etsi per violentiam, vel furtum acciperet: non peccaret (d). Verum si quis haberet solum, unde ipse, ejusque familia sustentari posset, non deberet extremæ indigenti eleemosynam dare, nisi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia, vel Respublica sustentaretur; quia pro talis personæ liberatione, seipsum, & suos laudabiliter periculo mortis exponeret, cum bonum commune sit proprio præferendum (e). De necessario personæ idipsum probat ordo charitatis, quo

(a) Ibid. a. 3. ad 3.

(b) Ibid. ad 4.

(c) Ibid. q. 32. p. 6.

(d) S. Thom. in 4. d. 15. q. 2. 2. 1. q. 4. ad 2.

(e) 2. 2. q. 32. a. 6.

quò vita proximi præferenda est statui nostri decoris. Porro extrema etiam necessitas est, quando apparent signa probabilia extremæ necessitatis futuræ, nisi ei subveniatur; ut cum aliquis vidit alios impotentes, vel pigros ad subveniendum, & pauperem indigentem cibo, & potu, & aliis vitæ necessariis, nec sibi satisfacere posse. Non enim expectanda est ultima necessitas, quia tunc forte non posset juvari natura jam fame, vel siti consumpta (a).

Pauperibus in gravi necessitate constitutis tenetur homo dare eleemosynam etiam ex iis, quæ necessaria sunt servando sui status decori. Ita docet (b) S. Thomas: Est aliquod tempus, inquit, in quo (homo) mortaliter peccat, si eleemosynam dare omittat. Ex parte quidem recipientis, cum apparet evidens, &urgens necessitas, nec apparet in promptu qui ei subveniat. Ex parte vero dantis, cum habet superflua, quæ secundum statum præsentem non sunt sibi necessaria. Hanc necessitatem idem S. Thomas (c) nomine extremæ necessitatis significavit.

Superflua personæ, seu quæ necessaria non sunt servando sui status decori, tenetur homo erogare pauperibus communem necessitatem patientibus. Unde S. Thomas (d) docet, præceptum eleemosynæ faciendæ obligare ex parte dantis, quando habet homo multa, quibus non indiget, neque ad sustentationem vitæ sui, & suorum, neque ad decentem status sui conservationem, etsi pauperes extremæ necessitatis non compareant. Subdit autem (e): Quia multi sunt necessitatem patientes, & non potest ex eadem re omnibus subveniri, committitur arbitrio uniuscujusque dispensatio propriarum rerum, ut ea eis subveniat necessitatem patienti-

(a) Loco cit. Sent. ad 4. (b) 2. 2. q. 32. a. 5. ad 3.

(c) Art. eod. (d) Loco cit. Sent. ad 4.

(e) 2. 2. q. 66. a. 7.

riemibus; servato namque charitatis ordine. Vide quæ diximus P. I. *hujus lib. tract. 3. c. 2. a. 2. §. 5. q. 1. (a).*

Q. 3. Quæ sint motiva incitantia ad eleemosynam erogandam?

R. Ad eleemosynam maxime impellunt duo præcipui fructus, qui ex ipsa percipiuntur: alter quod eleemosyna expientur, ac redimantur peccata, Deusque peccatoribus propitius reddatur, juxta illud Tob. 12. *eleemosyna a morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit invenire misericordiam, & vitam æternam.* Alter quod Christus sibi debitorem facit, qui eleemosynam erogat. Ait enim: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Q. 4. Quibus eroganda sit eleemosyna?

R. Cum Scriptura dicat Tob. 4. *Noli avertere faciem tuam ab ullo paupere;* eleemosyna proinde eroganda est omnibus pauperibus etiam improbis, modo tamen non foveatur eorum improbitas. Quare non ita facile, & copiose eroganda est eleemosyna validis mendicantibus, ignavis, otiosis, qui laborare

(a) Benedictus XIV. in Litteris ad Episcopos Ditionis Ecclesiasticæ T. 1. Bull. loquens de permittenda pauperibus spicarum collectione post messem, ait, *certa non satis ratione constare, an quod veteri lege cautum est (de tali permissione), Nova abrogatum sit.* Hinc subdit, morem hunc restituendum omnino esse, ubi jam invaluerat; induci vero debere, ubi non est receptus. In aliis Litteris T. 3. Bull. jussit, ut in Statu Ecclesiæ nemini pauperum hæc collectio impediat. Ut vero consuleret indemnitati Dominorum, statuit, nemini licere ingredi prædia, seu regiones prædiorum nisi postquam

manipuli translati fuerint in nubilarium; his autem translatis, a nemine per decem dies prohiberi posse pauperes, quominus colligant spicas relictas, nec interrim animalia immitti posse in agros: pæcta vero quæcumque ad formam suarum Litterarum reducit. Denique adjecta pœna pecuniaria in transgressores declarat, tot censendas esse transgressiones, quot sunt regiones, vulgo *quarri*, ex quibus pauperes exclusi fuerint. Decernit vero, ut multæ, deductis expensis necessariis, distribuantur pauperibus locorum, onerata super earum exactioe conscientia exactorum.

rare nolunt, cum possunt; foveretur enim eorum ignavia, & otiositas: nam inquit Apostolus (a): *Si quis non vult operari, nec manducet*. Sic ergo servari debet modus in eleemosynis, ut non profundatur in indignos, quod dignioribus debebatur. Præferendi etiam sunt magis indigentes. Nam ut ait S. Ambrosius (b), *non solas aures præbere debemus audiendis precantium vocibus, sed etiam oculos considerandis necessitatibus*. Severiori tamen examine non sunt discutiendi pauperes, nec curiosius inquirendum, an paupertatem simulent (c). Potissimum vero subveniendum est illis, qui præ verecundia eleemosynam petere non audent. Quo facit illud S. Augustini (d): „Curiosi estote ad ista: invenietis multorum Dei servorum indigentiam, tantum ut velitis invenire. Sed quia delectat vos excusatio, qua vultis dicere, nesciebamus, propterea non invenitis.“

Q. 5. Quæ sint conditiones Christianæ eleemosynæ?

R. Prima conditio est, ut eleemosyna sit liberalis, habita ratione facultatum, ut tali modo aliqua inter pauperes, & divites constituatur æqualitas. 2. ut fiat prompte, & cum hilaritate, *Hilarem enim datorem diligit Deus* (e). 3. ut sit humilis, juxta illud (f) Christi Domini: *Sic eleemosyna tua in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*. 4. ut sit justa, scilicet ex bonis propriis, non ex alienis, & male partis.

Pro quo notandum ex S. Thoma (g), tripliciter esse aliquid illicite acquisitum, 1. quia debetur ei, a quo est acquisitum, ut in furto: & de hoc elec-

Tom. III.

R.

mo-

(a) 2. Thes. 3. (b) L. 2. de offic. c. 16.

(c) Vide Chryost. Hom. xi. in Epist. ad Hebr.

(d) In Psal. 103. serm. 3. p. 10. (e) 2. Cor. 9.

(f) Matth. 6. (g) 2. 2. q. 32. ar. 7.

mosyna erogari non potest. 2. quia est quidem injuste acquisitum, sed non debetur ei, a quo est acquisitum, ut in simonia: & hoc debet in eleemosynas erogari: idemque dicendum in similibus, in quibus datio, & acceptio est contra legem. 3. quia licet id, ex quo acquiritur, sit illicitum, ipsa tamen acquisitio illicita non est, ut in eo quod mulier per meretricium acquisivit: & de hoc fieri potest eleemosyna.

Q. 6. An Monachus facere eleemosynas possit?

R. Si Monacho credita non sit dispensatio, vel administratio bonorum Monasterii; eleemosynas facere non potest absque Superioris licentia, vel expressa, vel probabiliter præsumpta, nisi in extrema necessitate constitutus eleemosynam faciat, aut absente Superiore det aliquid modicum sub spe rationabilis. Idem dicendum de rebus a parentibus, aliisque Monacho datis; est enim ipse non solum domini incapax, sed & legitimi usus, nisi prout ei conceditur a Superiore. Si autem administratio, vel dispensatio bonorum Monasterii sit Monacho commissa, facere potest debitas (a) præscriptas, aut solitas eleemosynas. Similiter si ei concedatur facultas expendendi aliquid in religiosos, & pios usus pro sua voluntate, potest ex eis, quorum usus ipsi conceditur eleemosynas erogare, sive sit in Monaste-

(a) Etsi Monachi peculiare nihil possint absque licentia pauperibus erogare; Monasteria tamen Religiosorum, cum bonis abundant, ad eleemosynas tenentur de superfluis, utque eleemosynæ ipsa fiant Superiores Monasteriorum curare debent. Nam si tenentur laici quæ superfluum, dare pauperibus; multo magis Monasteria, quibus collati sunt redditus, non ut ditescant, vel

ut in res minime necessarias illos impendant, sed ut alantur Fratres tamquam Dei Ministri, & quod reliquum est, in opera pietatis impendantur. In sublevandis vero pauperibus, præcipuam rationem Superiores habere debent aliorum Monasteriorum ejusdem Ordinis, quæ si egeant, sunt aliis extraneis pauperibus præferenda.

ferio, five extra : unde ex congiario, aut viatico, seu pensione sibi concessa ad victum, & vestitum, si quid residuum fuerit, ex hoc parsimoniz suæ fructu recreare potest pauperes; quia ut ait (a) S. Thomas, cum dantur ei expensæ, committitur ei earum dispensatio. Denique Religiosus Parochus, aut alio Beneficio Ecclesiastico auctus, eleemosynas dare potest ex fructibus sui Beneficii, cum eorum sit administrator, ac dispensator.

Q. 7. An uxor possit aliquid in eleemosynas erogare?

R. Uxor ex bonis mariti, vel ex boni communibus, quorum administratio ad maritum pertinet, non potest eleemosynas erogare absque ejus consensu, vel expresso, vel præsumpto; nisi forte eleemosynæ sint modicæ, quæ a mulieribus ejusdem conditionis fieri consueverunt; aut pauperes in extrema sint necessitate constituti (b). Si tamen maritus absens esset, vel mentis impos; vel uxori certum quid ad ornamenta, & honestas expensas concederet; aut si uxor attulerit viro sufficientem dotem, & nihilominus arte, vel industria aliquid lucretur, non deserendo familiæ curam; aut bona paraphernalia habeat; ex iis potest uxor, marito inconsulto eleemosynas erogare, modo sint moderatæ, ne ex earum superfluitate vir depauperetur (c). Idem dicendum de rebus viri, quæ ex approbato more solent dispensari ab uxore, ut sunt panis, vinum, & similia: & licet aliquando id vir prohibeat, potest uxor prudenter judicare, quod prohibuerit ore ad temperandum excessum, non corde; vel conscientiam sibi formare ex conditione pauperis, quæ si

R 2

ma-

(a) In 4. d. 15. q. 2. ar. 5. q. 4.

(b) Vide hac de re S. August. Epist. 252. al. 199.

(c) S. Thom. 2. q. 32. ar. 8. ad 2.

marito comperta esset, omnino probaret eleemosynæ largitionem. Si autem uxori conitet, quod viro displiceat, indeque vir scandalum sumat, ab eroganda eleemosyna debet abstinere (a).

Q. 8. Quid de eleemosyna filiorum familias?

R. Filius familias non potest absque licentia patris eleemosynam facere, nisi forte aliquam modicam, de qua potest præsumere, quod patri placeat (b). Potest tamen ex iis, quorum dispensatio ipsi a patre commissa est, eleemosynam largiri. Item si de consensu patris iter agat, si studiorum causa absit, si parentum negotia gerat absens, potest eas eleemosynas dare, quas filii familias paræ conditionis dare solent, & generatim omnes illas, quas patri non ingratas fore bona fide existimat. Præterea si quid sibi subtrahit ex iis, quæ pater concessit ad victum, vel ad honestos usus, potest illud pauperibus dare. Ex peculio etiam castrensi, vel quasi castrensi dare potest eleemosynas, etiam invito patre, quia utriusque peculii dominium habet, liberamque administrationem. Ex peculio adventitio id non potest absque consensu patris, cum talis peculii administratione careat, quamdiu est sub potestate patris. Multo minus id potest ex peculio profectio, cum hujus peculii proprietas sit penes patrem.

Q. 9. An famuli, & ancillæ eleemosynam dare queant?

R. Ex S. Thoma (c): „ Dicendum, inquit, de ser-
 „ vis, & ancillis, & etiam de famulis, quamvis
 „ sint liberæ conditionis, quod non possunt eleemosynas dare de rebus dominorum sine eorum
 „ consensu, nisi panem, & hujusmodi, quæ non
 „ inferunt sensibile nocumentum; qui, etsi sit di-
 „ spen-

(a) S. Raym. 1. 2. tit. 8. q. 6.

(b) S. Thom. ar. cit. ad 3.

(c) In q. d. 15. q. 1. ar. 5. q. 3.

„ dispensator rerum , non tamen ponitur dispensator ,
 „ quasi potestatem aliquam in re domini habens ,
 „ sed quasi tractans eam ad utilitatem domini . De
 „ pretio autem sui servitii constat , quod posset e-
 „ bemosynam dare . “

ARTICULUS IV.

De Correctione fraterna .

Q. I. **E**stne præceptum de correctione fraterna
 facienda?

R. Affirmative . Ait enim Christus (a) : *Si pecca-
 verit in te frater tuus , vade , & corripe eum inter te ,
 & ipsum solum .* Sane si tenetur homo subvenire pro-
 ximo corporaliter indigenti , multo magis indigenti
 spiritualiter . Hoc præcepto etsi omnes , & singuli
 teneantur , cum omnes , & singuli debeant prox-
 mum diligere ; nihilominus gravius obstringuntur
 Superiores , cujusmodi sunt Episcopi , Parochi , Præ-
 lati Regularium , mariti respectu uxorum , parentes
 respectu liberorum , Reges , & Judices respectu sub-
 ditorum . Nam corripere tenentur suæ curæ com-
 missos , cum ratione charitatis , tum ex officio : un-
 de correctio in ipsis est actus justitiæ , ideoque non
 solum fieri debet per admonitionem , sed quandoque
 etiam per punitionem (b) .

Q. 2. An subditi teneantur Prælatos corripere?

R. Affirmative ex S. Thoma (c) , quia correctio
 est actus charitatis , pertinens ad unumquemque re-
 spectu cujusvis personæ , quæ correctione indiget .
 Subdit porro S. D. *In correctione , qua subditi corrigunt
 Prælatos , debet modus congruus adhiberi , ut scilicet
 non cum protervia , & duritia , sed cum mansuetudine ,
 & reverentia corrigantur . Unde Apostolus 1. ad Tim. 5 .*

R 3

ait :

(a) Matth. 18. (b) S. Thom. 2. 2. q. 31. ar. 3.

(c) Ibid. ar. 4.

ait : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Nec etiam quilibet de vulgo debet Superiorem temere corripere, sed personas dignitate, ætate, pietate, prudentia graviore, Prælatisque magis familiares admonere, ut illos corrigant. Excipe, si periculum fidei immineret; tunc enim *etiam publice essent Prælati a subditis arguendi (a).*

Q. 3. An peccet peccator officium fraternæ correctionis alteri impendens?

R. Negative ex S. Thoma (b), siquidem peccatum non tollit omnino rectum iudicium rationis, secundum quod homo tenetur fratrem peccantem corripere. Si tamen peccatum corripientis notum sit, impedit emendationem proximi, tum quia ille redditur indignus, qui alium corripiat, *præcipue si majus peccatum commisit*; tum quia correctio fit indebita *propter scandalum*, videtur enim fieri potius propter ostentationem; tum denique *ob superbiam corripientis*, qui seipsum proximo præfert, ac si esset justus.

Q. 4. An peccet mortaliter, qui non corripit lethaliter peccantem?

R. Præmittendum, neminem teneri peccatores quærere, quos corripiat, aut inquirere in aliorum vitam, juxta illud Prov. 24. *Nè quæras impietatem in domo justa*; nisi tamen personæ commissæ sint peculiari alicujus curæ, ut enim docet S. Thomas (c)

„ Illud, quod debetur alicui certæ, & determinatæ personæ, sive sit bonum corporale, sive spirituale, oportet, quod ei impendamus, non expectantes, quod nobis occurrat, sed debitam sollicitudinem habentes, ut eum inquiremus. Unde ... qui habet spiritualiter curam alicujus, debet eum quærere ad hoc, quod eum corrigat de
 „ pec-

(a) Ibid. ar. 2. (b) Ibid. ar. 5.

(c) 2. 2. q. 33. ar. 2. ad 4.

„ peccato. Sed illa beneficia , quæ non debentur
 „ certæ personæ , sed communiter omnibus proxi-
 „ mis , sive sint corporalia , sive spiritualia , non o-
 „ portet nos quærere , quibus impendamus , sed suf-
 „ ficat , quod impendamus eis , qui nobis occurrunt .“
 Qui ergo superiores non sunt , satis implent præcep-
 tum fraternæ correctionis , si obvios , & coram se
 peccantes corripiant .

Hoc prænotato , dicendum cum eodem S. Tho-
 ma (a) „ quod correctio fraterna tripliciter omitti
 „ potest . Uno quidem modo meritorie , quando ex
 „ charitate aliquis correctionem omittit . Dicit e-
 „ nim Augustinus in 1. de Civ. Dei : Si propterea
 „ quisque objurgandis , & corripiendis male agentibus
 „ parcat , quia opportunum tempus inquiritur ,
 „ vel eisdem ipsis metuit , ne deteriores ex hoc ef-
 „ ficiantur , vel ad bonam vitam , & piam eruditionem
 „ impediunt aliquos infirmos , & premant , atque
 „ avertant a fide , non videtur esse cupiditatis oc-
 „ casio , sed consilium charitatis . Alio modo præ-
 „ termittitur fraterna correctio cum peccato mor-
 „ tali , quando scilicet formidatur (ut ibi dicitur)
 „ iudicium vulgi , & carnis excruciatio , vel perem-
 „ ptio , dum tamen hæc ita dominantur in animo ,
 „ quod fraternæ charitati præponantur . Et hoc vi-
 „ detur contingere , quando aliquis præsumit de a-
 „ liquo delinquente probabiliter , quod posset eum
 „ a peccato retrahere , & tamen propter timorem ,
 „ vel cupiditatem prætermittit . Tertio modo hu-
 „ jusmodi omissio est peccatum veniale , quando ti-
 „ mor , vel cupiditas tardiores facit hominem ad
 „ corrigendum delicta fratris ; non tamen ita , quod
 „ si ei constaret , quod fratrem posset a peccato re-
 „ trahere , propter timorem , vel cupiditatem di-

R 4

„ mit-

(a) Ibid. ad 3.

mitteret, quibus in animo suo præponit charitatem fraternam. Et hoc modo quandoque viri sancti negligunt corrigere delinquentes. “

Ex quibus infertur, nullum esse peccatum, imo à correctione desistendum esse, si quis probabiliter existimet, quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur: nam finis correctionis est emendatio delinquentis, qui finis tunc non habetur (a). Id tamen est intelligendum de correctione pure fraterna, quæ fit ex charitate, non de judiciaria, quæ pertinet ad Prælatos, & vim cogendi habet; hæc enim omittenda non est, etiam si probabile sit non profuturam ei, qui corrigitur; siquidem hoc modo servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur (b).

Quod si probabile sit, correctionem aliquando profuturam, etsi non statim sit utilis, nequaquam omittenda est. Solet enim fieri, & frequenter accidit, ut homo ad horam contristetur, cum reprehenditur, & resistat, & contendat; & tamen postea consideret se cum in silentio, ubi nemo est, nisi Deus, & ipse, nec timeret displicere hominibus, quia corripitur; sed timeret displicere Deo, quia non corrigitur. Ita S. Augustinus (c).

Q. 5. An secreta admonitio denunciationi præmitti necessario debeat?

R. Si peccatum proximi est occultum, & soli peccanti, ac ei, in quem peccatur, noxium, ordo correctionis a Christo præscriptus exigit, ut secreta admonitio denunciationi præmittatur: & is ordo sine gravi peccato perverti non potest; nam eo servato, consulitur famæ proximi; eo inverso, correctio fit proximo occasio ruinæ: multi enim, cum se infamatos conspiciunt, peccant absque fræno (d).

Si

(a) S. Thom. 2. 2. q. 33. ar. 6. (b) Ibid.

(c) Epist. 210. al. 87. (d) S. Thom. q. cic. ar. 7.

Si peccatum sit occultum, sed tamen vergat in nocumentum aliorum, sive corporale, sive spirituale, ut si hæreticus privatim homines seducat; tunc quia ille, qui sic occulte peccat, non solum in te peccat, sed etiam in alios, oportet statim procedere ad denunciationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur: nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire (a). Id tamen cum de hæresi agitur, vix potest certo existimari (b): nam si hæretici nolunt audire

(a) S. Thom. loco cit.

(b) Circa denunciations, & casus, in quibus earum faciendum extat obligatio, observanda sunt Decreta, cum Summorum Pontificum, tum Ordinariorum, & Inquisitorum in locis respective. Denunciandi certe sunt 1. hæretici, ac de hæresi suspecti, schismatici, eorumque fautores, defensores, & receptatores. 2. Superstitiosi, sive cum expressa, sive cum tacita demonis invocatione. 3. Docentes, defendentes, aut pradicantes aliquam ex prævis damnatisque propositionibus. 4. Legentes, retinentes, imprimentes, aut imprimi facientes libros hæresim continentes, aut ex professo tractantes contra Religionem, eosque libros introducetes, vel defendentes. 5. Retinentes libros superstitiosos. 6. Qui post Professionem Religiosam matrimonium contraxerint. 7. Bigami, vel bigama. 8. Sollicitantes ad turpia in Sacramento Pœnitentiæ. 9. Ii qui cum Sacerdotes non sint, Missam celebraverint, etiam non prolata forma consecrationis, aut præsumperint administrare Sacramentum Pœnitentiæ, etiam si ad a-

ctum absolutionis non devenierint. 10. Blasphemi blasphemis hæreticalibus. 11. Sacrarum imaginum contemptores. 12. Cocuntes in præjudicium, contemptum, aut contra Religionem. 13. Inducentes Christianos ad amplectendam sectam Fidei Catholicæ adversariam, Judæosve, aut Turcas a suscipiendo Baptismo impediētes. 14. Denique omnes, & singuli, quos denunciandos esse præcipiunt Edicta Ordinariorum, sive Inquisitorum.

Porro ad denunciandum tenentur omnes sive mares, sive mulieres, sive sæculares, sive Regulares, etiam si crimen sit occultum, nec excusat secretum naturale, etiam sub juramento non revelandi; excepto tamen secreto Sacramentali. Teneatur etiam qui crimen audivit a persona fide digna. Et si plures crimen scient, & unus eorum denunciaverit, & unus eorum denunciaverit, peccat mortaliter, & excommunicationem incurrit Summo Pontifici, & Ordinariis, seu Inquisitoribus reservatam; nec propterea absolvitur onere denunciandi;

re Ecclesiam, quomodo audient private corripien-
tem? Denunciandi sunt etiam absque prævia mo-
nitione magi, fortilegi, venefici, læsæ Majestatis
rei (a), bonum enim commune præferendum est
bono privato.

De peccato publico, nemo dubitat, quin publi-
ce sit corripiendum, & absque prævia privata ad-
monitione denunciandum. Nam tunc *non est tantum
adhibendum remedium ei, qui peccavit, ut melior fiat,
sed etiam aliis, in quorum noticiam devenit, ut non
scandalizentur* (b).

Q. 6. An subditus possit Prælo denunciare pec-
catum occultum fratris prius, quam testes adhi-
beat?

R. Ex S. Thoma (c), „ In his, *inquit*, distinguen-
„ dum est de conditionibus subditi, & Prælati.
„ Nam si ego scio, quod frater per me corrigetur,
„ tunc non debeo hoc denunciare Prælo: si au-
„ tem videtur, quod hoc melius fiat per Prælatus,
„ & Prælatus nihilominus sit pius, discretus, &
„ spiritualis, non habens rancorem, seu odium ad-
„ versus illum subditum, tunc licite potest hoc de-
„ nunciare ipsi, & tunc non dicit Ecclesiæ, quia
„ non dicit ei sicut Prælo, sed sicut personæ
„ proficenti ad correctionem proximi, & emen-
„ dam. Sed quia propter condiciones diversas Præ-
„ latorum, & subditorum non potest in hoc dari
„ generale judicium: quia aliquando Prælatus vel
„ mo-

ciandi; nam terminus apponitur
ad sollicitandam, non ad finien-
dam obligationem. Hæc obliga-
tio viget, etiamsi deliquissent
delicti patrati penituerit.

Alexander VII. Constit. *Licet
alias*, Tom. 6. par. 5. Bull. Ro-
man. p. 81. expresse mandat,
hæreticos, vel de hæresi etiam
leviter suspectos denunciandos es-

se, nulla præmissa correctione
fraterna, aut alia monitione,
nullaque petita a Superioribus
venia; sub censuris, & pœnis
Sedi Apostolicæ reservatis.

(a) Idem dicendum de Confes-
sariis sollicitantibus ad turpia,
juxta alibi dicta.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 33. a. 7.

(c) Quodlib. 11. q. 10. a. 2.

„ movetur ad odium adversus subditum, vel subdi-
 „ tus non bene ferret verba Prælati ; ideo tenen-
 „ dum est hoc pro regula , quod in omnibus istis
 „ semper servanda est charitas, & quod melius, &
 „ magis expedire videtur : & si hoc intendat, sci-
 „ licet emendam proximi , ac servet quantum po-
 „ test , bonum charitatis , tunc denunciando non
 „ peccat . Si vero denunciaret cuicumque personæ hoc
 „ ex malitia , & ut proximus confundatur, vel de-
 „ primatur , tunc denunciatus, sive accusatus peccat
 „ mortaliter. “

Q. 7. An Prælati possit præcipere subditis , ut
 revelent certorum criminum reos?

R. Si nullus est accusator , nec publica præcessit
 infamia , quæ inquisitioni det locum , nec Prælati
 potest præcipere , ut subditi denuncient , quos no-
 verint certorum criminum reos ; nec subditi debent
 ei parere ; agerent enim contra ordinem fraternæ
 correctionis a Christo præceptum , ideoque pecca-
 rent . Quare cum Prælati præcipit , ut sibi dica-
 tur , quod aliquis scit correctione dignum , id est in-
 telligendum salvo ordine fraternæ correctionis (a) .

Q. 8. Quomodo facienda sit correctio fraterna?

R. Fraterna correctio cum humilitate , charitate ,
 mansuetudine exercenda est , juxta monitum Apo-
 stoli (b) : *Fratres , & si præoccupatus fuerit homo in
 aliquo delicto , vos , qui spirituales estis , hujusmodi in-
 struite in spiritu lenitatis , considerans te ipsum , ne &
 tu tenteris . Est etiam facienda correctio , ubi debet ,
 quando debet , & secundum quod debet , ut loquitur
 Sanctus Thomas (c) . Cum enim præceptum corre-
 ctionis sit affirmativum , non obligat quovis loco ,
 & tempore , sed solum in necessitatis articulo , &
 cum*

(a) S. Thom. 2. 2. q. 33. ar. 7. ad 5.

(b) Ad Gal. 6. (c) Q. cit. ar. 2.

cum probabile est, correctionem utilem fore ad emendationem peccatoris.

C A P U T III.

De scandalo (a).

Q. I. **Q**uid sit scandalum, & quotuplex?
 R. Scandalum definitur *dictum, vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinae spiritua-*

(a) Plura sunt vitia charitati opposita, quæ recensentur a S. Thoma 2. 2. a qu. 34. usque ad 43. Sunt autem ea vitia 1. odium Dei, & proximi. 2. Acedia. 3. Invidia. 4. Discordia. 5. Contentio. 6. Schisma. 7. Bellum si sit illicitum. 8. Rixa. 9. Seditio. 10. Scandalum. De scandalo, de quo agit Natalis in v. Præceptum Decalogi, hic agimus. De bello agemus infra tractantes de homicidio. De reliquis, excepto schismate, & seditione jam differimus supra, ubi egimus de vitiis capitalibus, eorumque filiabus. Pauca ergo nunc trademus de schismate, & seditione. Itaque ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 39. art. 1. *proprie schismatici dicuntur, qui propria sponte, & intentione se ab unitate Ecclesie separant. . . Ecclesia autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum Ecclesie adinvicem, seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesie ad unum Caput. . . Hoc autem Caput est ipse Christus, cujus vicem in Ecclesia gerit Summus Pontifex. Et ideo schismatici dicuntur, qui subesse renuntiant Summo Pontifici, & qui*

membris Ecclesie ei subiectis communicare recusant. Schisma igitur est disjunctio, qua aliquis voluntarie se separat ab unitate Ecclesie, quatenus est quoddam corpus mysticum constans ex universis fidelibus tamquam membris, & Summo Pontifice Christi Vicario tamquam Capite. Hinc schisma est peccatum gravissimum oppositum charitati erga proximum, & charitatis unitatem violans, qua fideles ut membra unius corporis invicem connectuntur. Differt tamen ab hæresi, & infidelitate, quæ sunt schismate graviores, quia immediate opponuntur divinæ veritati, schisma autem immediate opponitur Ecclesiasticæ unitati, & docet Sanctus Thomas 9. cit. a. 3. Notandum vero ex eodem S. Thoma *ibid. art. 1. ad 2.* non omnem inobedientiam præceptis Ecclesie esse peccatum schismaticis, sed illam solum, quæ quis non vult obedire Præceptis cum rebellionem quadam. . . Dico autem cum rebellionem, cum & pertinaciter præcepta Ecclesie contemnit, & iudicium ejus subire recusat. Et si autem non omnes schismatici sunt hæretici, per se tamen omnes schismatici sunt de hæresi vehementer.

ritualis. Dicitur *dictum*, vel *factum*, quia licet actus interno committi possit peccatum scandali, si quis ita est animo comparatus, ut velit alicui occasionem peccandi dare; nunquam tamen revera scandalum alteri præbebit, nisi verbo, aut exemplo illum trahat ad peccatum. Dicitur *minus rectum*, vel quia scilicet secundum se malum est, vel quia speciem habet mali. Dicitur *dans occasionem*, non causam *ruinæ*, quia causa peccati in homine non est, nisi propria voluntas.

Scandalum aliud est *activum*, quod jam explicui; aliud *passivum*, seu spiritualis ruina proximi ex alterius verbis, aut factis, velut ex occasione nata.

Scandalum activum aliud est *per se*, cum quis verbo, vel facto intendit alterum ad peccatum pertrahere; vel etiam si ipse hoc non intendat, nihilominus factum est tale, quod per se inducit ad peccandum. Aliud est *per accidens*, cum & præter intentionem operantis, & præter conditionem operis aliquis male affectus ad peccandum inducitur ex alterius opere. Hoc autem minus proprie scandalum dicitur.

Scandalum passivum aliud est *datum*, quod nempe ex alterius verbis, aut factis vere oritur, & vulgo

go

hementer suspecti: nam ut habet S. Hieronymus in *Epist. ad Tit. c. 3.* Nullum schisma est, quod non sibi aliquam hæresim consignat, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur. Ubi vero schisma sit antiquum, inducit vehementissimam hæresis suspicionem. De pernis schismaticorum extat Constitutio Pauli IV. Cum ex *Apostolatus*.

Ut schisma opponitur spirituali unitati Ecclesiasticæ; ita seditio opponitur temporali, seu seculari multitudinis unitati, pu-

ta Civitatis, vel Regni. Est igitur seditio tumultus unius partis Civitatis contra aliam. Quare differt a bello, quod est contra extraneos hostes, & a rixa, quæ est unius ad unum, vel paucorum ad paucos. Est autem seditio speciale peccatum, ex genere suo mortale, quia opponitur charitati, justitiæ, & bono communi; in iis autem, qui seditionem procurant, est peccatum gravissimum. Ita S. Thomas 2. 2. 9. 42. art. 1. & 2.

go dicitur scandalum infirmorum; aliud est *acceptum*, idest, ruina non ex alterius verbis, vel factis, sed ex alterius, qui in peccatum impingit, malitia orta, & *Pharisaicum* dicitur.

Q. 2. An scandalum activum sit peccatum mortale?

R. Scandalum activum, si sit per accidens, quandoque est peccatum veniale, ut *cum aliquis, vel actum venialis peccati, vel actum, qui non est secundum se peccatum, sed habet aliquam speciem mali, cum aliqua levi indiscretionem committit*. Cum vero aliquis committit *actum peccati mortalis, vel contemnit salutem proximi, ut si pro ea conservanda non prætermittat facere, quod sibi libuerit*, scandalum est peccatum mortale (a).

Si scandalum activum sit per se, puta, cum intendit quis inducere alium ad peccandum, si quidem intendat inducere ad peccandum mortaliter, est peccatum mortale: & similiter si intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati mortalis. Si vero intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati venialis, est peccatum veniale (b).

Cæterum scandalum activum ex genere suo est peccatum mortale, ut patet ex verbis Christi dicentis (c): *Væ homini illi, per quem scandalum venit*.

Q. 3. An sufficiat virtualis intentio ruinæ proximi, ut quis scandali sit reus?

R. Affirmative. Sicut enim qui sagittam imprudenter vibrans, hominem occidit, reus est homicidii, etsi expressam occidendi voluntatem non habuerit; ita qui aliquid facit, vel omittit, quod revera est, vel probabiliter censetur esse occasio ruinæ proximi, peccat speciali peccato scandali, quamvis hujusmodi ruinam expresse non intendat (d). Hinc

si mu-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 43. ar. 4. (b) Ibid.

(c) Matth. 18. (d) S. Thom. q. cit. ar. 1. ad 4.

si mulier ex signis animadvertens, se ab aliquo prave concupisci, se illi videndam indifferenter offerat, non intendens quidem illum inducere ad sui concupiscentiam, sed neque de hoc curans, ex quadam vanitate, vel curiositate discurrendi per loca, vel morandi ad ostium domus, vel ad fenestras, ut de pulchritudine laudetur; mortale peccatum scandali committit. Si tamen legitimam causam habeat, puta, eundi ad Ecclesiam, & prava hominis concupiscentia ei displiceat, non peccat. Idem dicendum de iis, qui non curant, alios scandalizari de nimia eorum familiaritate cum persona suspecta; peccant enim mortaliter, etsi nihil nefarium intendant, neque scandalum aliorum. Ita S. Antoninus (a).

Q. 4. An peccet peccato scandali, qui actionem speciem mali praeferentem coram aliis facit?

R. Si nulla subest legitima faciendi ratio praesentibus, quoad fieri potest, manifestata, qui huiusmodi actionem facit, est reus scandali. Quisque enim tenetur providere salutem proximi. Si autem subest legitima ratio faciendi, ut necessitas, vel magna utilitas; & cavetur, quantum fieri potest, ut qui operis conscii sunt, illud & recta intentione, & ex causa legitima fieri, neque revera malum esse noverint, nullius est scandali reus, qui ab eo opere non abstinere, quia utitur jure suo, & alterius offensio ex ejus malitia provenit.

Q. 5. An qui praecepit alteri malum, quod is paratus est facere, peccet peccato scandali?

R. Reus scandali est, qui jussu, suasionem, consilio, precibus alteri est auctor, ut malum faciat, tametsi ille sit paratus facere, quia directe ipsum impellit ad peccatum, quod, nisi occasione data,
mini-

(a) P. 2. tit. 7. c. 4.

minime exequeretur saltem opere. Hinc docet S. Thomas (a) nusquam licere alterum impellere, aut invitare ad jurandum per falsos Deo, vel ad dandum mutuum cum usura, quamvis tale juramentum, ac mutuum recipere liceat, si postulet necessitas.

Q. 6. An mulieres se ornantes, peccent peccato scandali?

R. Mulieres, quæ vel ea intentione se ornant, ut viros ad amorem inhonestum alliciant; vel habitu dissoluto, & immodesto utuntur, qui virorum concupiscentiam excitare possit; proculdubio reæ sunt scandali. Muliebris enim cultus viros ad lasciviam provocat, juxta illud Prov. 7. *Ecce occurrit illi mulier ornata meretricio, præparata ad decipiendas animas.* Verum ut docet S. Thomas (b), *si mulier conjugata ad hoc se ornet, ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato.* Nusquam tamen absque peccato est cultus superflua, & immoderatus mulierum; repugnat enim Christianæ disciplinæ traditæ ab Apostolo (c). Dicitur autem ornatus superflua, & immoderatus, 1. si fiat præter consuetudinem patriæ. 2. Si cum pravo affectu adhibeatur, sive servetur consuetudo patriæ, sive non; ut si intendatur commotio concupiscentiæ, aut ostentatio, vel inanis gloria; aut si quis cultu vestium abutatur ad delicias; vel si nimiam sollicitudinem adhibeat in ornatu, cultuque corporis quærendo, retinendo, optando, ut solent mulieres: quem tamen si exquirant, & adhibeant ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate, propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris (d). Scandali tamen mortalis reæ sunt mulieres illæ, quæ collum, pectus, brachia-

ve

(a) 2. 2. q. 98. ar. 4. ad 4. (b) 2. 2. q. 169. ar. 3.
 (c) 1. Tim. 2. (d) S. Thom. ar. cit.

ve nudant & ita in publicum procedunt; dant enim viris occasionem ruinæ spiritualis, etsi impudicam intentionem non habeant, sed vanam dumtaxat gloriam captent de pulchritudine, aut commoditati tantum suæ consulere velint. Nec ipsas excusat consuetudo, quæ verius dicenda est corruptela. Quare plures Synodi, & S. Franciscus Salesius in Instructionibus Synodicis vetant, ne mulieres hujusmodi absolutione sacramentali, & Eucharistica Communionem donentur.

Q. 7. An mulieres absque scandalo possint fucis vultum adulterare, aut capillos fingere?

R. Ex S. Thoma (a), „ Mulierum fucatio est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato . . . Non semper tamen talis fucatio est cum peccato mortali, sed solum quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum Sciendum tamen, quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliquo casu proveniente, puta ægritudine, vel aliquo hujusmodi. Hoc enim est licitum, quia secundum Apostolum 1. ad Cor. 12. *Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiore circumdamus* „. Hoc igitur casu excepto, peccatum scandali committunt mulieres, quæ fucis vultum adulterant.

Idem dicendum de usu alienorum capillorum, quos mulieres adhibent ad ornandum caput. Si enim S. Petrus (b) vult, ut fœminæ sint tales, *quarum non sit extrinsecus capillatura*; alienis certe capillis luxuriantia earum capita multo magis damnat Christiana disciplina. Nihilominus tuta est opinio Sancti Bernardini Senensis, Cajetani, & aliorum, qui in usu fucis, & capillorum alienorum agnoscunt pec-

Tom. III.

S

catum

(a) 2. 2. q. 159. 2. 2. ad 2. (b) 1. Pet. 3.

catum dumtaxat veniale, cum res hujusmodi adhibentur ex sola vanitate, non ex impudico affectu, & alioquin nullum imminere videtur gravis scandali probabile periculum: maxime cum hanc sententiam doceat etiam S. Thomas (a). Sed Concionatores, & Confessarii omni studio, zeloque mulierum vanitatem reprehendere debent. Hæc autem quæ de mulieribus dicta sunt, de viris etiam intelligi debent, si in corporis cultu, & capillaturæ cura modum excedant.

Q. 8. An scandali reatum incurrant, qui utuntur veste alterius sexus? & quid de larvatis hominibus, vel mulieribus?

R. Ex S. Thoma (b) „Cultus exterior debet com-
 „petere conditioni personæ secundum communem
 „consuetudinem: & ideo de se vitiosum, est, quod
 „mulier utatur veste virili, aut e converso, & præ-
 „cipue quia hoc potest esse causa lasciviæ.... Po-
 „test tamen quandoque hoc fieri sine peccato pro-
 „pter aliquam necessitatem, vel causa se occultan-
 „di ab hostibus, vel propter defectum alterius ve-
 „stimenti, vel propter aliquid hujusmodi“. De
 „larvis ait S. Carolus (c) „Detestandi larvarum usus
 „quarum privilegio fas est cuilibet obscæna, &
 „impudica verba profari, gestus, & actus omnimo-
 „de impuros edere: impiæ larvæ, honestatis op-
 „pugnatrices, gravitatis inimicæ, ruina piæ hujus
 „vigilantiæ, cui foris, & intus Christianus tene-
 „tur indulgere (d).

Q. 9. An

(a) Loc. cit.

(b) Ibid. ad 3.

(c) In Memor. lib. p. 2. c. 6.

(d) Ad ea, quæ de personatis, larvatisque hominibus hic dicuntur, addenda est Epistola Benedicti XIV. ad Episcopos Ditionis

Ecclesiasticæ super Bacchanalibus. Duos graviore abusus Pontifex potissimum reprehendit in Bacchanalibus, alterum, quod vigiliæ, choreæ, ludi, postrema nocte Bacchanalium sæpe usque ad Quadragesimæ diluculum produ-

Q. 9. An scandali rei sint, qui novas illiciti ornatus, & vestimentorum formas excogitant, vel conficiunt?

R. Affirmative: quidem lethaliter peccant, si modus vestium, ornatuque inverecondus sit, aut impudicus; peccant autem venialiter, si modus ille vanitatem dumtaxat, & curiositatem alat, pretii, aut elegantiae immo-deratione. Unde S. Thomas (a):
 „ Si qua, *inquit*, ars est ad faciendum aliqua ope-
 „ ra, quibus homines uti non possunt absque pec-
 „ cato, per consequens artifices etiam faciendo pec-
 „ carent, utpote prae-berentes directe aliis occasionem
 „ peccandi Si tamen operibus alicujus
 „ artis pluries aliqui male uterentur, quamvis de
 „ se non sint illicitae, sunt tamen per officium
 „ Principis a Civitate extirpandae, secundum do-
 „ cumenta Platonis. Quia ergo mulieres licite se
 „ possunt ornare, vel ut conservent decentiam sui
 „ status, vel etiam aliquid superaddere, ut pla-
 „ ceant viris; consequens est, quod artifices ta-
 „ lium ornamentorum non peccant in usu talis ar-
 „ tis, nisi forte inveniendae aliqua superflua, & cu-
 „ riosa “.

S 2

Q. 10. Quid

cantur, multique, ne mutatis quidem vestibus, ad sacros cineres accipiendos accedant; alterum, quod Festis diebus majori licentia celebrentur Bacchanalia a personis hominibus, circulatoribus, aliisque. Priorem illam perversitatem Pontifex execratur, illiusque auctores, ac defensores acerrime puniendos esse, ait. Non minus execratur posttorem perversam consuetudinem, pro qua tollenda jubet, ut Festis diebus, & Sextis feriis nemini omnino liceat in toto Statu Pontificio larvam sumere; & si necessitas id permittendi urgeat,

saltem id numquam permittatur Matutinis horis; pomeridiano autem tempore, non nisi post Divina Officia, & Doctrinam Christianam. Subdit porro, egre ab Ecclesia tolerari Bacchanalia, ut graviora male vitentur. Denique Episcopos hortatur, ut tempore Bacchanaliorum, & ipsi exercent pia opera, & aliis eorundem piorum operum exercendorum auctores sint, ac praesertim ut Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum in Ecclesiis per triduum exponatur.

(a) Rit. cit. ad . . .

Q. 10. Quid de factoribus, & venditoribus fucorum, & alearum?

R. De factoribus, & venditoribus fucorum, aliorumque ornamentorum, qui ea vendunt iis, quos sciunt, aut credunt ufuros hujusmodi rebus ad lasciviam provocandam, S. Antoninus (*a*) docet, ipsos peccare mortaliter. Non debent tamen ipsi facile credere emptores male ufuros, nisi appareant signa manifesta, ut in meretricibus. Ubi autem id ignorant, vel non considerant, non videntur mortaliter peccare, quia talis usus potest quandoque esse sine peccato. Illis ergo suaderi poterit, ut similia conficere, aut vendere dimittant, non tamen deneganda est absolutio. Dubia enim interpretanda sunt in meliorem partem.

De factoribus, & venditoribus alearum, taxilorum, chartarum, docet idem S. Antoninus (*b*) excusari non posse a mortali, nec esse absolvendos, nisi talia dimittant, quia his rebus ut plurimum homines utuntur ad peccatum mortale. Quod de laryarum factoribus, & venditoribus etiam dixerim (*c*).

Q. 11. An histriones, & mimi scandali sint rei?

R. Histriones, & mimi, qui verbis, & factis illicitis utuntur ad ludum, lethalis scandali rei sunt; præbent enim occasionem ruinæ plerisque spectatoribus, & auditoribus. Unde S. Cyprianus (*d*) quaesitus ab Enchratio, an deberet ad communionem admittere histrionem quemdam, qui etsi a theatro cessasset, artem tamen theatricam alios docebat: *Puto, inquit, nec Majestati divinæ nec Evangelicæ discipline congruere, ut pudor, & honor Ecclesiæ tam turpi,*
& in-

(*a*) P. 2. tit. 2. c. 23. §. 13.

(*b*) Ibidem.

(*c*) De factoribus, & venditoribus laryarum, alearum &c. vi-

detur idem dicendum, quod ex Sancto Thoma diximus in præced. quaest.

(*d*) Epist. 61.

& infami contagione foedetur. Loquebatur autem de
 histrionibus, qui gestus turpes, & molles, & muliebres
 magisterio impudicæ artis exprimebant. Quod & de
 verbis intelligendum est. Censentur autem gestus,
 & verba illicita quæcumque amoris profano, cæteris
 que pravus cupiditatibus excitandis, aut fovendis
 deserviunt, & non solum quæ aperte obscæna
 sunt, vel scurrilia. Dum autem S. Thomas (a) ait:
*Officium histrionum quod ordinatur ad solatium homi-
 nibus exhibendum, non est secundum se illicitum, nec
 sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest
 non utendo aliquibus illicitis verbis, vel factis
 ad ludum, & non adhibendo ludum negotiis, & tem-
 poribus indebitis . . . Si qui autem superflue sua in
 tales consumunt, vel etiam sustentant illos histriones,
 qui illicitis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccatis
 foventes.* Dum, inquam, hæc docet S. Tho-
 mas, histrionum nomine comicos, & scenicos ho-
 mines, seu mimos proprie dictos non intelligit,
 sed latiori quadam significatione illos, qui honestis
 facietis, & corporis agilitate, dexteritate, indu-
 stria, quædam efficiunt præstigiis similia, quæ ad-
 mirationem, & delectationem pariunt. Ipse nam-
 que ea dumtaxat spectacula approbat (b), quæ sunt
 de rebus utilibus, & ad vitam necessariis, sicut sunt
 venationes, & cætera hujusmodi, quæ animum honeste
 distrabunt, & quibus sine peccato potest intendi, serva-
 ta discretione de bita quantum ad conditiones personæ, &
 aliarum circumstantiarum. Ludos vero tantum libera-
 les probat, qui materia virtutis esse possunt (c), & ad
 ludorum honestatem tres condiciones postulat (d).
 1. Ut delectatione non quærat in aliquibus operationibus,
 vel verbis turpibus, vel nocivis. 2. Ne totaliter gravitas
 animæ resolvatur. 3. Ut congruat personæ, tempori,
 S 3 & lo-

(a) 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3. (b) In 4. d. 16. q. 4. a. 2. q. 2.

(c) Ibid. questione. 1. (d) 2. 2. q. 168. a. 2.

Et loco, Et secundum alias circumstantias debite ordinetur, ut scilicet sit tempore, Et homine dignus. Hæc autem in scurrilibus actionibus, & verbis histriionum, & mimorum, qui in theatris, & comediis personas agunt, & spectantium risum provocant, nemo verificari dixerit. Hinc idem S. Doctor (a) ait, *Inspectio spectaculorum vitiosa redditur, in quantum per hoc homo fit pronus ad vitia, vel lasciviam, vel crudelitatis, per ea quæ ibi representantur.*

Q. 12. Utrum scandali sint rei, qui domos præstant ad ludendum, vel meretricibus locant?

R. Qui ad ludos aleatorios ædes suas locant, vel commodant, aut publicas, vel privatas hujusmodi ludorum academias aperiunt, lethalis scandali rei sunt; dant enim occasionem ruinæ proximo, omnibusque peccatis, quæ ibi fiunt, cooperantur. Unde S. Bernardinus Senensis (b): *Dans, inquit, domum, ut inius ludatur, fit particeps tot peccatorum, quot ibi fiunt. Dans tabulam, Et præstans taxillos, roties peccat mortaliter, quoties præstat. Nullus Confessor poterit eum absolvere, donec removerit domum a tali pessimo usu ludendi. Impossibile est illum salvari, nisi relinquat illas suas artes maledictas.*

Idem esto iudicium de illis, qui publicis concubinariis, meretricibus, lenonibus, aut lenis ædes locant. Nec eos excusat damnum emergens, quod alias domus locetur tardius, aut vilius: nam ut ait S. Hieronymus (c): *Melius est, ut emolumentis carnalibus careas: ne dum vis lucrifacere cognatos, Et necessarios, causam habeas ruinæ.*

Q. 13. An bona spiritualia, vel temporalia omitti debeant ad vitandum aliorum scandalum?

R. Ex S. Thoma (d): *Ea, quæ sunt de necessitate salutis,*

(a) 2. 2. q. 167. a. 2. ad 2. (b) Serm. 33. in Domin. 5. Quadrag. P. 1.
(c) In c. 18. Math. (d) 2. 2. q. 43. a. 7.

lutis, prætermitti non debent propter scandalum vitandum. Unde nec peccatum veniale committere unquam licet, ne alius peccet mortaliter, quia, ut dicitur Rom. 3. Non sunt facienda mala, ut veniant bona.

„ In spiritualibus bonis, quæ non sunt de necessitate salutis, videtur distinguendum: quia scandalum, quod ex eis oritur, quandoque ex malitia procedit, cum scilicet aliqui volunt impedire huiusmodi spiritualia bona, scandala concitando: & hoc est scandalum Phariseorum, quod esse contemnendum Dominus dicit Matth. 15. Quandoque vero scandalum procedit ex infirmitate, vel ignorantia; & huiusmodi est scandalum pusillorum, propter quod sunt spiritualia bona vel occultanda, vel etiam interdum differenda, ubi periculum non imminet, quousque reddita ratione, huiusmodi scandalum cesset. Si autem post redditam rationem huiusmodi scandalum duret, jam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt huiusmodi spiritualia bona dimittenda “

Ad bona temporalia quod spectat, distinguere etiam debet: Nam si eorum custodia, vel administratio commissa est fidei nostræ, non licet illa dimittere ad vitandum scandalum. Hinc S. Thomas Cantuariensis bona, juraque Ecclesiæ repetiit, posthabito Henrici Angliæ Regis, Procerumque scandalo; Si autem bonorum temporalium domini sumus, ea quidem, si scandalum sit pusillorum, debemus vel prorsus dimittere, vel aliter scandalum sedare, scilicet admonendo proximum; idque magis quandoque prodest, quia hoc pacto proximus in veritate instructus, a suo errore forte recedit. Si autem scandalum oriatur ex malitia, tunc bona temporalia non sunt omnino dimittenda, alioquin daretur malis occasio rapiendi, eorumque injustitia foveretur (a).

(a) S. Thom. 2. 2. cit. a. 8.

Ex quibus sequitur 1. numquam licitum esse ad vitandum aliorum scandalum, falsitatem docere, aut veritatem doctrinæ dissimulare, vel silere, cum necessaria est ad salutem, Christianamve perfectionem; vel cum eam docere, seu prædicare alicui incumbit ex officio, habita ratione congruentiæ temporis, & personarum (a). Extra hos casus, cum actus docendi inter spirituales eleemosynas computetur, eadem de ipso est ratio, ac de cæteris operibus misericordiæ, quæ, si præceptum ea implendi non urget, sunt interdum occultanda, vel differenda ob scandalum pusillorum. Id notent Doctores, & Concionatores, sciantque, debere se ab iis quæstionibus tractandis coram populo, aut etiam in scholis, abstinere, quæ ad nihil sunt utiles, nisi ad subversionem audientium, sive ratione ipsius doctrinæ, quam ferre non valent, sive ratione modi, quo doctrina proponitur, sive ratione temporis, loci, aliarumque circumstantiarum. Sed tamen subterfugere non debent, quominus annuncient quidquid ad salutem pertinet, ideoque debent perpetuo reprehendere publicas præsertim peccatorum illecebras, quæ a multis pro nihilo habentur, ut sunt spectacula, choreæ, saltationes, luxus, &c. nam si inde auditores offendantur, scandalum Phariseorum erit. Caveant vero Concionatores, juxta monitum S. Caroli (b), *ne quemquam nominatim, aut tacite illum designantes, insectentur; ne in ordinem ullum, statum, aut vitæ genus ab Ecclesia receptum invehantur. Ne Episcopos, aliosve Prælatos, neve Civiles Magistratus, cum auditorum offensione asperius objurgent, sed pie potius admoneant; populumque doceant, Præpositis suis etiam discipulis obedire.*

(a) Ar. 7. c. 1. q. ad 2.

(b) In Instru. Prædicator.

*dire. Caveat etiam Concionator, ne vitiis exagitan-
dis quasi furenter iratus, excandescat nimis; ne inju-
riosa verba proferat, neve ignominiosa; ne obrectatio-
nibus, quæ aliquando fiunt, & querimoniis de sugge-
stu respondeat, &c.*

Sequitur 2. filios, qui vident gravem in familia
perturbationem oriri, si Monasterium ingrediantur,
debere ad tempus differre sui propositi executionem,
donec interpositis rationibus, precibus, constantia,
piorum consilio, parentum consensum obtineant.
Si autem eorum offensionem remove non possint,
scandalum erit Phariseorum (a).

Sequitur 3. mulieres conjugatas debere bona spi-
ritualia dimittere, quæ ad salutem necessaria non
sunt, si mariti inde sumant peccandi occasionem;
maximeque si ex diuturniori earum in Templis man-
sione, aut frequentiori diebus etiam profectis Com-
munionem res domestica, & familiæ cura negligatur:
in quo scandalum esset etiam activum.

Denique in vitando scandalo pusillorum attenden-
da est quantitas scandali, & boni, quod contingit ex
consilio servato: & secundum hoc aliquando consilia
sunt prætermittenda propter scandalum pusillorum, vel
scandalum contemnendum propter consilia. Ita S. Tho-
mas (b).

(a) S. Thom. in 4. d. 38. q. 2. ar. 3. q. 2. ad 2.

(b) Quæstion. cit.

TRACTATUS II.

De Virtutibus Cardinalibus, iisque adnexis.

QUAM expetendæ sint quatuor illæ Virtutes Cardinales, quas antea numeravimus, præclare ostendit S. Gregorius (a), qui explicans quatuor angulos domus, in qua filii Job epulabantur, & quam ventus vehemens concussit: *In quatuor, inquit, angulis domus ista consistit: quia nimirum solidum mentis nostræ ædificium prudentia, temperantia, fortitudo, justitia sustinet. . . . Unde & quatuor paradisi flumina terram irrigant: quia dum his cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium aestu temperatur.* De his ergo Virtutibus, earumque partibus distincte, & copiose agendum est.

SECTIO I.

De Prudentia.

Q. I. **Q**uid sit prudentia? & quæ ejus species, officia?

R. Prudentia est *virtus, quæ secundum honesti rationem, divinæque legis præscriptum, quid expetendum, quidve fugiendum sit, homini præstitit.* Alia politica est, quæ in bonum Reipublicæ; alia æconomica, quæ in bonum familiæ; alia monastica, quæ in bonum privatum intendit. Prima vel *regnatrix* est in Rege; vel *militaris* in belli Ducibus; vel *obsequens* in subditis in iis, quæ bonum commune spectant. Hæ sunt partes subjectæ, seu species prudentiæ.

Officia prudentiæ seu auctus illius tria sunt.

I. Rectum consilium de rebus agendis inire, quærere,

(a) L. 2. Mor. c. 27.

re, accipere, vel dare. 2. De iisdem rebus recte iudicare, sive secundum communes regulas, sive secundum altiora principia, ubi istæ deficiunt. 3. Recte præcipere. Hic postremus actus prudentiæ proprius est: alii spectant ad virtutes prudentiæ adnexas (a). Optimi consilii necessitatem in omnibus operibus, maximeque in rebus ad salutem pertinentibus, ostendit Spiritus Sanctus Eccl. 32. cum ait: *Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis*. Verum probitate, & prudentia florere illum necesse est, a quo consilium quæritur. *Facit enim justitia, ut nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia, ut nulla sit erroris suspicio*, inquit S. Ambrosius (b). Recti autem iudicii est, e duobus malis eligere minus. Quod tamen intelligendum est de malis pœnæ, non culpæ: nam peccata omnia fugienda sunt. Denique ad præceptum quod attinet, recte præcipitur, quod legi divinæ, aut Ecclesiæ, justisque Principum legibus non repugnat, & conducibile est ad finem consequendum, maximeque ad vitam æternam, propter quam Superiores quique præcipere, & subditi parere debent.

Q. 2. Quæ sint partes integrantes prudentiæ?

R. Partes prudentiæ integrantes, idest, sine quibus perfectus ejus actus esse nequit, sunt *memoria*,
in-

(a) Tres sunt virtutes prudentiæ adnexæ, *Eubulia*, *Synensis*, *Gnome*. *Eubulia* est virtus bene consiliativa, qua quis inquit circa agenda, in quibus vita humana consistit; estque virtus distincta a prudentia, quæ ordinatur ad bene præcipiendum; tamen *Eubulia* respicit prudentiam tamquam virtutem principaliorē, quia consiliari ordinatur ad

ad præcipere. *Synensis* est virtus bene judicativa circa particularia agibilia, quatenus vim cognoscitivam bene disponit veris, & rectis conceptionibus, per communes regulas. Si autem iudicium fiat secundum altiora principia, virtus judicativa dicitur *Gnome*. Vide S. Thomam 2. 2. q. 51.

(b) L. 2. de offic. c. 8.

Intelligentia, *providentia*, *solertia*, *docilitas*, *ratio*, *circumspectio*, *cautio*. *Memoria* est studiosa recordatio præteritorum eventuum, & negotiorum, quibus mediis acta sint, quos exitus habuerint; ut eodem modo agantur, si faustum habuerint exitum; alio modo, si infaustum. *Intelligentia* est accurata consideratio, qua intelligitur quid in unaquaque actione honestum, & utile sit, quidque inhonestum, & damnosum. *Intelligentia* perspicit etiam vir prudens, quantum conjecturis potest, quæ sint aliorum consilia. *Providentia* est, qua futurum aliquid ante videtur, quam factum sit, & idonea media assumuntur ad finem consequendum. *Solertia* est facilis, & prompta conjectio, qua dum aliquid inopinato occurrit, vir prudens celeriter invenit id, quod congruit, & expedit. *Docilitas* est qua quis paratum, & promptum se exhibet aliorum consilia, & monita de rebus agendis suscipienda. *Ratio*, sive recta ratiocinatio est, qua ex aliis prius cognitis, colligitur quid sit agendum. *Circumspectio* est accurata circumstantiarum consideratio, ut noscatur quid bonum sit, & conveniens, habita ratione negotiorum, personarum loci, temporis, &c. Quædam enim secundum se bona sunt, quæ tamen ex circumstantiis mala fiunt vel fini nullatenus opportuna. Demum *cautio* est consideratio malorum, & impedimentorum extrinsecorum, quæ consecutioni finis adversantur, ut ipsa vitentur, aut removeantur.

Q. 3. Quæ sint vitia opposita prudentiæ?

R. Decem numerantur, *imprudencia*, *præcipitatio*, *inconsideratio*, *inconstancia*, *negligentia*, *prudentia carnis*, *astutia*, *dolus*, *fraus*, & *immodica de rebus temporalibus sollicitudo*. *Imprudencia* est, qua quis avertitur a regulis divinis, estque peccatum mortale (a),
cum

(a) Si contemptus regularum divinarum sit gravis, & ratio directæ

cum homo „ quasi contemnens, & repudians divi-
 „ na documenta, præcipitanter agit. Si vero præ-
 „ ter eas agat absque contemptu; & absque detri-
 „ mento eorum, quæ sunt de necessitate salutis,
 „ est peccatum veniale“ (a) *Præcipitatio* impruden-
 tiæ species, est consilii perversitas, qua homo ex im-
 petu voluntatis, aut pravo animi affectu, præter-
 missis prudentiæ gradibus, in ruinam labitur. *In-*
consideratio sub imprudentia pariter contenta, est ju-
 dicii depravatio, quatenus, homo contemnit, vel
 negligit attendere ad ea ex quibus rectum iudicium
 procedit. *Inconstantia* imprudentiæ etiam species,
 est boni propositi abjectio, quatenus evertit rectam
 præcipiendi rationem. De tribus hisce vitiis egi-
 mus supra, ubi tractavimus de luxuriæ filiabus.

~ *Negligentia* est defectus debitæ sollicitudinis ad
 prudentiam pertinentis. Est peccatum mortale, 1.
 ex parte ejus, quod prætermittitur, si nempe sit ad
 salutem necessarium, sive sit actus, sive circumstan-
 tia actus, juxta illud Hebr. 2. *Quomodo nos, effugiemus,*
si tantam neglexerimus salutem? 2. ex parte causæ,
 cum scilicet voluntas adeo est remissa circa res di-
 vinas, & officia vitæ Christianæ, ut penitus a cha-
 ritate deficiat, quo præcipue contingit, cum ne-
 gligentia sequitur ex contemptu. Unde dicitur
 Deut. 8. *Cave, ne quando obliviscaris Domini Dei tui,*
& negligas mandata ejus. Si vero ex negligentia præ-
 termittatur actio aliqua, vel circumstantia saluti
 non necessaria, neque id fiat ex contemptu, sed ex ali-

ne moveatur contra prudentiam, spernendo, & repudiando consi-
 lium, aut divina documenta; imprudentia est speciale peccatum ne-
 cessario in Confessione exprimendum.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 53. a. 1.

aliquo defectu fervoris, negligentia est peccatum veniale (a).

Prudentia carnis, sive sæculi, assumpta veræ prudentiæ specie, ipsi adversatur. Est peccatum mortale, si finis ultimus statuatur in fruitione bonorum creatorum, alias est veniale. *Astutia*, de qua ait Apostolus (b): *Non ambulantes in astutia*, est vitium prudentiæ oppositum, quo falsis, & simulatis viis ad finem sive bonum, sive malum tenditur. De ipsa ait S. Gregorius (c) „ Hujus sapientia mundi est cor machinationibus tegere, sensum verbis velare; quæ falsa sunt, vera ostendere; quæ vera sunt, falsa demonstrare “. *Fraus*, & *dolus* astutiæ consilia exequentur, dolus cum verbis, tum factis, fraus factis præsertim. Denique *immoderata de temporalibus sollicitudo* est vitium prudentiæ oppositum, quo vel temporalia bona, ut finis, quærentur; vel superflua ultra vitæ præsentis necessitatem; vel præoccupatur sollicitudinis tempus, siquidem omni negotio tempus est, opportunitas. De tribus postremis hisce vitiis actum jam est, ubi disserimus de avaritiæ filiabus.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 54. a. 3.

(b) 1. Cor. 4.

(c) L. 10. Mor. c. 16.

SECTIO II.

De *Justitia in genere* (a).

CAPUT I.

De *Justitia*, & *Jure secundum se*.Q. I. Quid sit *justitia*? & quotuplex?

R. *Justitia* est *virtus cuique tribuens, quod suum est, live, perpetua, & constans voluntas jus suum unicuique tribuens*. Ipsa est, quæ ornat, dirigitque voluntatem, & circa alios proprie versatur. Unde S. Ambrosius (b): *Justitia, inquit, ad societatem generis humani, & ad communitatem refertur* (c).

Justitia duplex est, *universalis, & particularis*. *Universalis* est conformatio vitæ nostræ ad legem divinam, aliasque divinæ consentientes leges, idemque est, quod sanctimonia, & virtutes omnes complectitur, eoque sensu, qui legem Dei servant, *Iusti* vocantur. Hæc dicitur *justitia legalis* ob suam cum lege convenientiam, quatenus virtutes omnes dirigit ad bonum commune.

Justitia particularis, quam ante definivimus, est virtus a cæteris distincta, cujus officium commen-

dat

(a) Cum ea, quæ de *justitia* & *jure* sive a Theologis. sive a Juristis tractari solent; penes Natalem reperiantur sparsim explicata, pleraque etiam apud ipsum desiderentur; nos propterea sequentes ordinem S. Thomæ hic in unum colligemus, quæ de materia *justitiæ* in diversis locis tractata sunt ab Auctore, & insuper supplebimus, quæ sunt ab ipso prætermissa.

(b) L. 1. de Offic. c. 28.

(c) *Justitia*, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 58. a. 10. differt a cæteris virtutibus cardinalibus; quod ista respiciant *medium rationis*; hoc est non secundum proportionem unius ad alterum, sed secundum comparationem ad ipsum virtuosum, cujus passiones moderantur; *justitia* vero respicit *medium rei*, quod consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem.

dat Apostolus (a) inquit: *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

Duæ sunt particularis justitiæ species, scilicet justitia *distributiva*, & *commutativa*. Prima est, quæ versatur in distributione communium bonorum, officiorum, honorum, præmiorum, pœnarum, gratiarum, ut unicuique consentanea pro cujusque conditione, statu, meritis, dignitate præstentur. Altera est directrix commutationum, quæ fiunt inter duas personas, æqualitate rerum servata. Hæ autem commutationes aliæ sunt voluntariæ, seu quibus rem suam aliquis libero contractu transfert ad alterum; aliæ involuntariæ, seu quibus aliena res vel persona usurpatur invito domino.

Q. 2. Quid, & quotuplex sit jus?

R. Jus, seu justum tripliciter potest accipi. 1. pro lege, quæ tamen *non est ipsum jus, proprie loquendo, sed aliqualis ratio juris* (b). 2. pro facultate, quam habet quis ad aliquid vi justitiæ. 3. pro ipso justitiæ objecto. De prima acceptione juris dicemus infra, ubi de lege sermo erit.

Itaque jus sub altera acceptione definiri potest, *legitima facultas aliquid faciendi, acquirendi, possidendi, alienandi &c. cujus violatio injuriam constituit.* Dicitur *legitima*, quia concessa est a lege, vel naturali, ut potestas exigendi alimenta; vel divina, ut jus petendi Sacramenta; vel humana, ut facultas adeundi hæreditatem. Hoc jus ex parte termini, quem respicit, dividitur *in jus in re, & jus ad rem.*

Jus sub tertia acceptione est idem ac justum, seu quod est alteri debitum ad æqualitatem; quod quidem justum ponitur per actionem justitiæ, ideoque est ejus objectum, cum sit medium inter excessum,

(a) Rom. 13.

(b) S. Th. 2. 2. q. 57. ar. 1. ad 2.

sum, & defectum in materia justitiæ. Verum id jus pendet a jure sub secunda acceptione considerato: non enim aliquid est alteri debitum ad æqualitatem, nisi alter jus habeat ad illud; nam jus & debitum correlativa sunt (a).

Cæterum sive jus accipiatur pro lege, sive pro facultate legitima, sive pro justo dividitur in jus *naturale*, & *positivum*. Naturale est, quod ipsa ratio naturalis dicitur, vel quod ex ea sequitur evidenter, estque commune omnibus gentibus. Positivum vero est, quod positum est ab aliquo auctoritatem habente: & rursus dividitur, in *divinum*; seu quo divina auctoritate; & *humanum*, seu quod humana est sancitum. Divinum præscribitur veteri, novoque Testamento. Humanum partitur in *jus gentium*, atque in *Canonicum*, & *Civile*. Jus gentium est, quo omnes gentes utuntur, ut locorum, quæ nullius sunt, occupatio; rerum divisio, bella, captivitas, servitus, postliminia, &c. Jus Canonicum sancitum est Ecclesiastica Potestate; & Romanorum Pontificum Constitutionibus, Conciliorum Canonibus ab Ecclesia approbatis, moribus Ecclesiæ universæ, privatarumque Ecclesiarum constat. Jus denique Civile positum est a sæculari Potestate ad rectam Republicæ administrationem, finemque publicæ tranquillitatis: legibusque Principum, & municipalibus consuetudinibus continetur.

Q. 3. Quid sit discriminis inter jus in re, & jus ad rem?

R. Jus in re est, quod habet quis in ipsa re jam obtenta, tribuitque actionem realem. Requiritur tamen tres conditiones. 1. existentia rei. 2. legitimus titulus. 3. traditio rei (b), quibusdam casibus exce-

Tom. III.

T

ptis,

(a) S. Thom. 2. 2. q. 57. ar. 1.

(b) L. numquam ff. de acquir. rer. dom.

ptis, de quibus infra dicemus. Jus ad rem est, quod habet quis, ut res aliqua fiat sua; ad idque requiritur tantum legitimus titulus. Quare hujusmodi jus tribuit solum actionem in personam, & non in rem. Unde si quis rem emat, pretiumque etiam solvat, re tamen ipsa minime tradita, & deinde venditor eandem rem alteri vendat, ac tradat, prior emptor non habet jus in re illa, neque actionem realem in rem ipsam, quæ ob traditionem jam effecta est alterius emptoris, sed solum actionem personalem in venditorem, qui tenetur ei satisfacere. Atque hæc quidem ex jure communi (a).

Q. 4. An jus in re, vel ad rem prius acquisitum, comprehendatur sub revocatione, si gratia antea concessa revocetur?

R. Jus in re, & ad rem inseparabile a jure in re prius acquisito, sub revocatione non comprehenditur. Unde si quis gratiam a Pontifice obtineat, ut sibi provideatur de Canonicatu, & Præbenda, & acquisito jure in re ad Canonicatum, gratia revocetur, privatus non est Canonicatu, & Præbenda (b). Idemque dicendum, si obtento Canonicatu in re, adhuc pendeat affectio Præbendæ, cum supervenit revocatio: nam Præbenda Canonicatui est adnexa, ideoque jus ad illam non perit (c). Si autem jus ad rem sit purum, vel separabile a jure in re prius acquisito, tunc quidem sub revocatione cadit. Hinc si quis Apostolica auctoritate in Canonicum ultra numerum receptus, plenitudinem juris Canonici habeat quoad Capitulum, chorum, & quotidianas Distributiones; sed tamen tempore revocationis, dignitates, Personatus, Præbendas, Portiones, quæ numerariis tantum Canonicis dantur, expectabat;

is

(a) L. actionum ff. de obligat. & act.

(b) C. si is, cui, de præbendis in 6.

(c) Ibid.

is sub revocatione comprehenditur (a), quia non habet, nisi jus purum ad rem. Et similiter dicendum, si quis obtenta gratia, ut sibi provideretur de Canoniatu, & Dignitate, Canoniatum quidem obtinuerit tempore revocationis, secus Dignitatem; jus enim ad Dignitatem separabile est a jure in re acquisito Canoniatu, ideoque sub revocatione comprehenditur (b).

Q. 5. Quæ sit differentia inter jus naturale, & positivum?

R. Differunt 1. quia quæ sunt juris naturæ, sunt præcepta quia bona, vel prohibita, quia mala; quæ vero sunt juris positivi sunt bona, quia præcepta, vel mala, quia prohibita. 2. quia jus naturæ obligat omnes, jus positivum obligat illos tantum, quibus imponitur. 3. quia jus naturæ est immutabile, jus positivum mutari potest (c).

C A P U T II.

De Dominio.

CUM dominium sit fundamentum juris, ut est facultas quidpiam faciendi, acquirendi, possidendi, &c. ab eoque pendeat justitiæ objectum; necesse proinde est, ut de dominio accurate disseramus.

§. I.

De Dominio secundum.

Q. 1. Quid sit dominium? & quotuplex?

R. Dominium generatim est auctoritas, & potestas in rem, vel personam; cui auctoritati,
T 2 & po-

(a) C. quodam ibid. (b) C. si is, cui, cit.
(c) Vide S. Thom. 2. 2. q. 57. a. 2.

& potestati respondet subjectio in re, vel persona, itaut dicantur alterius (a). Unde ait (b) S. Ambrosius: *Nomen Dominus, nomen est potestatis.*

Duplex est dominium, *jurisdictionis, & proprietatis.* Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi subditos, eis aliquid præcipiendi, prohibendi, vel permitendi, ipsos judicandi, puniendi, aut remunerandi, ab eisque emolumenta recipiendi in ordine ad bonum commune. Hoc dominium aliud est Ecclesiasticum, aliud Civile. Istud respicit bonum temporale subditorum, & competit Regibus, aliisque Principibus. Illud respicit bonum spirituale, ad quod subditos dirigit, & residet in Summo Pontifice, Episcopis, cæterisque Superioribus habentibus jurisdictionem Ecclesiasticam. Neutrum tamen præstat jus strictum despotice disponendi de rebus subditorum. Hinc S. Thomas (c): *Si Principes, inquit, a subditis exigant, quod eis secundum justitiam debetur, propter bonum commune conservandum, etiamsi violentia adhibeatur, non est rapina. Si vero aliquid Principes indebite extorqueant per violentiam, rapina est, sicut & latrocinium.... Unde ad restitutionem tenentur, sicut & latrones. Et tanto gravius peccant, quam latrones; quanto periculosius, & communius contra publicam justitiam agunt, cujus custodes sunt positi.*

Dominium proprietatis quod est facultas disponendi de re aliqua tamquam sua in proprium commodum (d), aliud est plenum, & perfectum, seu jus ad proprietatem rei, ejusque commoda; aliud non plenum, & imperfectum, seu jus ad proprietatem rei, absque ejus emolumentis, vel jus ad emolu-

(a) Idem q. 7. de pot. a. 10. ad 4.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 8. ad 3.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 1.

(d) L. 1. de fide, c. 1. n. 7.

menta, absque rei proprietate. Cum quis habet proprietatem rei, sine jure percipiendi fructus, dicitur dominus directus, seu proprietarius, & dominium appellatur *directum*. Qui vero habet jus percipiendi fructus rei, non rei proprietatem, dicitur Ususfructuarius, Feudatarius, Emphyteuta, &c. & dominium vocatur *utile*.

Dominium perfectum definitur: *Facultas legitima disponendi de re tamquam sua in omnes usus lege non prohibitos, in proprium commodum*. Dicitur *disponendi*, quia habens dominium perfectum, de re sua agit propria auctoritate. Dicitur *tamquam sua*, ut excludatur simplex jus ad rem, & nuda possessio sine proprietate, ut in pignore &c. Dicitur *ad omnem usum*; ut excludatur dominium imperfectum, sive directum, sive utile. Dicitur *lege non prohibitum*, quia lex quandoque prohibet, ne quis bona sua alienet, quamquam sit verus illorum dominus, ut est pupillus ante legitimam ætatem, qui tamen si alienaret, non peccaret contra justitiam, quia suorum bonorum vere dominium habet, tametsi impeditum, ne in actum exeat. Denique dicitur, *in proprium commodum*, ut dominium proprietatis differat a dominio jurisdictionis, quo nemo uti potest in propriam commodum, sed dumtaxat in communiorem subditorum utilitatem.

Q. 2. Quid sit ususfructus?

R. Ususfructus est *jus utendi, & fruendi re aliena, salva ejus substantia*. Dicitur *jus utendi*, per quod distinguitur a deposito, vel pignore. Additur *& fruendi*, ut distingatur a mero usu. Subditur *re aliena*, quia hic sermo est de usufructu separato a proprietate. Tandem verba illa, *salva rei substantia*, significant, usumfructum proprie constitui non posse in iis rebus, quæ usu consumuntur, ut in vino, oleo, &c.

Hinc statim sequitur, usumfructuarium non solum uti posse fructibus rei, sed etiam illos distra-

here, aut vendere in alterius utilitatem, cum sit illorum dominus. Fructus autem nomine intelligitur quidquid ex fundo potest percipi, ut sunt fœnum, segetes, arborum fructus, arbores œduæ, non vero fructiferæ, pecorum fœtus, lac, lana, &c. (a) servorum opera industriæ, & mercedes, non tamen proles. Ut autem usufructuarius fiat dominus fructuum, necesse est, ut fructus sint collecti, alioquin sunt partes fundi, adeoque pertinent ad dominum directum (b). Hinc fructus ad eundem dominum directum pertinent, si usufructuarius moriatur, antequam colligantur. Si tamen quis illos furriperet, antequam colligerentur, restituendi essent usufructuario, qui jus habet ea colligendi, iisque fruendi.

Sequitur præterea, usufructuarium teneri de omni damno, quod ex sua negligentia patitur dominus directus in rei substantia, quam tenetur diligenter conservare. Hinc debet supplere ex fœtibus demortua, vel inutilia pecora: novas plantas ferere loco arefcentium, reficere ædes mediocribus sumptibus, non autem magnis (c). Ei quoque incumbunt onera rei adnexa, ut tributorum solutio. Verum si quis usum fructum habeat non totius gregis, sed singulorum capitum, non tenetur alia capita substituere loco demortuorum (d): idemque dicendum, si pecus sit ejus naturæ, ut prolem non habeat. Item si arbores everfæ sint vi tempestatis, non tenetur usufructuarius novas plantare (e), sed tamen everfæ pertinent ad dominum directum, nisi forte necessariæ sint ad restaurandam villam, tunc enim usufructuarius iis potest uti. Denique non tenetur ad reparandas ædes, si vetustate corruerint.

Q. 3.

(a) L. si absente ff. de usufructu.

(b) Inst. l. 2. t. 1. de rerum divisione, §. is vero.

(c) L. 7. ff. de usufr. (d) L. 70. ibid. (e) L. 59. ibid.

Q. 3. Quomodo acquiratur, vel finiatur usufructus?

R. Usufructus acquiritur vel auctoritate legis, & dicitur civilis, vel privata dispositione, & dicitur conventionalis. Finitur vero 1. si usufructuarius ipsum cedat domino directo, vel hic transferat in illum proprietatem rei. 2. si res tota pereat. 3. si sit elapsum tempus, ad quod concessus fuit usufructus. 4. morte usufructuarii naturali, vel civili; idque tametsi dominus directus expresserit, ut usufructus transfret ad hæredes. Cum enim usufructus sit jus personale, tunc censetur novus usufructus in persona hæredis, adeoque de novo cavendus. Quod si usufructus concessus sit Ecclesiæ, vel Civitati, quæ non extinguitur, durat centum annis, quia *is finis vitæ longævi hominis est* (a). 5. si usufructuarius attemptet, contradicente domino directo, vendere jus quod habet ad usum rei, jus suum amittit.

Q. 4. Quid sit nudus usus?

R. Usus definitur: *jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia*, v. g. intrandi hortum, utendique fructibus pro se, suaque familia. Dicitur *jus*, quia hic definitur usus juris, non facti, quod non est jus, sed juris exequutio, quæ ad nutum concedentis revocari potest. Unde Religiosus professus, cui conceditur usus rei, nihil juris acquirit ad ipsum usum. Dicitur *utendi tantum re aliena*, quia usufructuarius nihil ex ea percipere valet, excepto usu; imo nec ipsum usum potest in alterum transferre, quia habet tantum jus utendi. Dicitur *salva rei substantia*; tenetur enim usufructuarius rem conservare domino directo,

(a) L. 56. ff. de usufr.

§. II.

De Possessione, & Servitute.

Q. I. **Q**uid, & quotuplex fit possessio?
 R. Possessio consequitur dominium in re. Duplex est, *juris*, & *facti*. Possessio facti est *apprehensio*, vel *detentio rei*, *corporis*, *animi*, *jurisque adminiculo*. Dicitur *apprehensio*, vel *detentio*, quibus verbis designatur inchoatio, & conservatio possessionis. Dicitur *rei*, quo nomine comprehenduntur omnes res, etiam spirituales, ut Beneficia, Dignitates, &c. Dicitur *corporis*, & *animi adminiculo*, quia ad possessionem acquirendam satis non est, ut res vel solo corpore, vel sola intentione apprehendantur, sed requiritur, ut earum apprehensio fiat aliqua actione corporali, & cum animo possidendi (a). Potest tamen possessio capi per Procuratorem (b). Denique dicitur *juris adminiculo*, seu jure non repugnante. Nam satis est ad possessionem facti, si jus non impediat, quominus detentio rei censeatur ejus possessio. Hinc fur, licet teneatur ad restitutionem, nihilominus facto possidet rem furatam, si sit profana, quia talem possessionem jus non irritat. At laicus non possidet rem sacram, etsi illam detineat, quia jus repugnat.

Possessio juris est *jus insistendi rei tamquam suæ, non prohibita possideri*. Differt a mera possessione facti, quia hæc nullo titulo nititur; juris autem possessio oritur ex justo titulo, & contra invasorem jus tribuit.

Possessio item duplex est, alia *naturalis*, qua res animo, & corpore detinetur tamquam propria; alia *civilis*, qua possessio jam corpore, & animo com-

(a) L. traditionibus, C. de pactis.

(b) L. generaliter ff. de acquir. possess.

comparata, conservatur solo animo, etiam absente possessore.

Insuper possessio alia est *justa*; alia *proprio nomine*; alia *nomine alterius*; alia *bonæ fidei*; alia *malæ fidei*. Et potest possessio bona fide capta, continuari mala fide.

Q. 2. Quot modis acquiratur possessio?

R. Tribus modis acquiritur possessio, scilicet *apprehensione vera*, *fiçta*, & *civilissima*. Apprehensio vera est, cum res apprehenditur corporis adminiculo, ut domum intrando, rem manibus tenendo, Fiçta est, cui rei possessio ita traditur, ut juris estimatione censeatur in alterum transferri, ut si tradatur clavis domus, vel instrumentum, quo continetur jus ad rem. Civilissima demum fit sola juris dispositione, nullo corporis, animive adminiculo, etiam ignorante illo, qui possidere incipit, quo pacto possidetur majoratus ab hærede etiam incio. Ordinariè tamen dominium non acquiritur sine apprehensione vera, vel fiçta (a).

Q. 3. Quæ sint privilegia possessionis?

R. Præcipua sunt quatuor. 1. quod pariat præscriptionem, si sit possessio bonæ fidei. 2. quod in dubio circa dominium melior sit conditio possidentis. 3. quod possessor non teneatur in judicio probare dominium rei, sed id pertineat ad actorem. 4. quod possessor armis tueri possit justam possessionem rerum, quas antea possidet, cum moderamine tamen inculpatae tutelæ, adhibitisque conditionibus infra explicandis.

Q. 4. Quid sit servitus, & quotuplex?

R. Servitus potest dupliciter accipi, 1. *active*, estque *jus*, quo quis fruitur in re aliena, ut in ipsa fiat aliquid, vel non fiat, in sui commodum. 2. *passive*,

(a) L. possideri ff. de acquir. possess.

ve, estque obligatio rei alienæ, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia. Utrumque triplex est, personalis, realis, & mixta. Personalis est, quæ a persona debetur personæ, ut servitus mancipiorum. Realis, quæ a re debetur rei, ut si prædium unius serviat prædio alterius, quia alter habet jus per illud ex isto transeundi. Mixta, quæ a re debetur personæ, estque triplex, *ususfructus*, *usus*, & *habitatio*, cum hæc alicui constituitur separatim a proprietate.

§. III.

De objecto Domini, ejusque subjecto.

Q. I. QUÆ res cadant sub dominio hominis?

R. Omnia exteriora bona usui hominum destinata, cadere possunt sub dominio hominis, juxta illud Psalm. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Reipsa tamen homo non est dominus, nisi earum rerum, quas legitime, & juste possidet.

Est etiam dominus omnium suarum operationum, quæ libero ejus subduntur arbitrio. Nam hujusmodi actus, utpote voluntarii, maxime sunt in potestate hominis, & rationis imperio subduntur (a).

In vitam, membraque sua homo dominium absolute, & directe non habet. Dicitur enim Sapient. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem*. Multo minus Principes, & Respublicæ tale dominium habere possunt. Hinc nonnisi ob commune bonum, cui noxia est quorundam hominum vita, ipsos addicere possunt morti, aut mutilationi membrorum.

Non ita est de fama, & honore, quæ cadunt sub

(a) S. Thom. 1. 2. q. 17. a. 6.

sub hominis dominio, ut docet S. Thomas (a); adeoque hominis arbitrii est, detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Esset tamen peccatum prodigalitatæ se diffamare, aut suam famam negligere absque rationabili causâ, juxta illud Eccl. 41. *Curam habe de bono nomine.* Potest etiam quis peccare contra justitiâ negligendo, vel prodigendo suam famam, 1. si ex ejus fama pendeat fama alterius. 2. si ejus fama requiratur, ut possit exercere munus, ad quod ex justitiâ tenetur.

Speçtato jure naturæ, nullus homo dominium habet in alium hominem, quia nemo natura servus est. At speçtato jure gentium, servitus inducta est; nulla tamen admittitur servitus inter Christianos ex nova juris dispositione. Fit autem aliquis servus alterius, 1. conditione nativitatis, ut si nascatur ex matre ancilla. 2. jure belli, modo sit justum. 3. juxta condemnationem. 4. emptione. Quod si quis sit servus vel conditione nativitatis, vel juxta condemnationem, vel emptione, ipsi fugere a domino non licet, quia computatur in rebus domini; nisi forte a domino pertraheretur ad peccatum, quod, fugiendo, solum præcavere possit; aut necessaria vitæ ipsi denegarentur: nam jus ad vitam animi, & corporis prævalet juri dominativo. De servis autem jure belli justî, certum est, ipsis non licere se vindicare a servitute, inferendo vim dominis etiam persequentibus; aut fugæ se committere, postquam dederunt fidem de fuga numquam arripienda. De iisdem ait Justinianus (b): *Si evaserint nostram potestatem, & ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Ad suos autem non ante rediisse censetur, quam ad suum Regnum pervenerint.

Q. 2.

(a) 2. 2. q. 73. 2. 4. ad 1.

(b) Inst. l. 2. c. de rer. divis. §. Item ea.

Q. 2. Cuinam competat habere dominium?

R. Quisquis intellectu pollet, dominii capax est, quia potest disponere tam de suis actibus, quam de rebus exterioribus. Deus omnium Auctor supremum in omnia dominium habet, juxta illud Sapient. 12. *Omnium Dominus es.* Homines supra res exteriores sunt proprie dominii capaces: unde dicitur Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves, & boves &c.* Amentes autem, & pueri ante usum rationis, quamquam sint capaces dominii, non habent tamen dominii usum. Hinc bona sua administrare non possunt; & si quis ipsis ea bona usurparet, peccaret contra justitiam. De infidelibus quod vero potiantur dominio, ambigendum non est; infidelitas namque non aufert jus ad propria bona. Quamvis autem hæc de hominibus generatim vera sint, reperiuntur tamen quædam personæ, quæ carent dominio vel absolute, vel respectu quorundam bonorum. Hujusmodi sunt mancipia, filii familias, uxores, Religiosi solemniter professi, & Viri Ecclesiastici. Cum autem de dominio Ecclesiasticorum jam satis dictum sit, ubi egimus de vita, & honestate Clericorum in Tractatu de Sacramento Ordinis; restat modo, ut de dominio reliquorum pauca dicamus.

Q. 3. An mancipia sint domini saltem alicujus generis bonorum?

R. Servi sive emptitii, sive capti justo bello, sive per sententiam servituti addicti, nullum dominium habent suarum operarum, laborum, ac fructuum, quia omnino subsunt jurisdictioni dominorum. Si quæ tamen bona possidebant ante servitatem, illorum dominium non amittunt, nisi forte per sententiam, qua servituti addicti sunt, illa etiam bona amiserint. Servi etiam jure civitatis quidquid acquirunt, domino acquirunt. Excipiuntur aliqui casus, ac 1. quidem servi habent jus, ut sibi refarciantur mala, si domini eos mutilave-

laverint, vel congrua alimenta denegaverint, aut famam eorum graviter læserint: nam domini jus non habent in eorum vitam, membra, aut famam. 2. Servi habent dominium rei, si quæ ipsis a domino donetur; is enim donando videtur privilegio suo renunciasse. 3. Sunt domini illorum bonorum, quæ ludo, aut aliis contractibus lucrantur, domino consentiente. 4. Possunt pecunias sibi acquirere ad se redimendum pluribus titulis in jure recensitis (a). 5. Si ancilla aliquid recipiat pro illicito usu sui corporis, acquirit sibi; & non domino, quia talis usus non stat sub jure domini. Alios casus vide apud Auctores.

Q. 4. Filii familias quorum bonorum dominium habeant?

R. Bona filiorum familias quadruplicis sunt generis. Quædam dicuntur *castrensia*, seu quæ filiis obveniunt titulo militiæ, sive ut stipendia, sive ut præmia, sive ex preda, sive ex hæreditate ipsis relicta, militiæ causa, sive ex donatione eisdem euntibus ad bellum, vel ad obsequium Principis, facta; sive quæ filii comparant peculio castrensi, vel quæ in Aula Principis adipiscuntur (b). Quædam dicuntur *quasi castrensia*, quæ scilicet filii comparant ex publico munere, aut exercitio artis liberalis, quodque ipsis datur intuitu publici muneris, v. gr. libri; vel quæ donantur eis a Principe, vel ab aliis traduntur ea lege, ut ipsi dumtaxat habeant usumfructum (c). Quædam sunt *adventitia*, sive quæ filiis obveniunt, vel ex successione in bona materna, vel ex donatione aliorum, non tamen primario facta intuitu patris; vel ex casu fortuito, ut ex in-

ven-

(a) L. 1. ff. de offic. Præfeci Urbis, & l. vii, ff. de judiciis.

(b) L. castrense ff. de castrensi peculio.

(c) L. cum multa, C. de bonis, quæ liberis.

vento thesauro; vel titulo negotiationis, aut legati. Quædam denique dicuntur *profectitia*, seu quæ filii acquirunt ex bonis paternis, aut quæ ipsis a patre in vivis agente, vel ejus intuitu primario, & immediate donantur.

Itaque ad bona *castrensia*, & *quasi castrensia* quod attinet, filii familias sub patria potestate constituti, habent in ea bona dominium utile, & directum (a), modo tamen sint puberes: nam ante annum 14. administratio eorundem bonorum spectat ad patrem, vel ad tutorem, sine quorum consensu filii non possunt illa distrahere.

Quoad bona *adventitia*, dominium directum est penes filium, sed usufructus, & administratio penes patrem (b). Hinc pater potest solum disponere de fructibus, alias restitutionis onere tenetur: filius autem, mortuo patre, non debet ea bona computare in partem hæreditatis. Quandoque filio cedit usufructus adventitorum bonorum, scilicet 1. si pater ipsi concedat usufructum. 2. si pater constituatur hæres simul cum filio: nam tunc filius usufructum habet pro rata partis. 3. si filio relictus sit dumtaxat usufructus. 4. si bona donata sunt filio, patre rénuente.

Denique bonorum *profectitiorum* plenum dominium est penes patrem: neque aliud commodum ex iis bonis filio accedit, nisi quod illa publicari non possint, si forte bona patris ob ejus delictum publicentur (c).

Q. 5. Ad quæ bona se extendat dominium uxorum?

R. Uxoris bona triplicis sunt generis, *paraphernalia*, *dotalia*, & *communia*. *Paraphernalia* dicuntur, quæ

(a) L. filius familias C. de castrensi peculio.

(b) L. cum oportet, C. de bonis, quæ liberis &c.

(c) L. 3. §. sed utrum, ff. de minoribus.

quæ præter dotem donata, vel relicta sunt uxori a parentibus, aut aliis in ejus usus; itemque illa, quæ mulier acquirit, vel ex proprio lucro, vel quocumque alio licito modo, non deferendo tamen familiæ curam (a); aut quæ subtrahit sibi de certo aliquo, quod vir ipsi dedit ad ornamenta, & honestas expensas. *Dotalia* sunt, quæ ordinantur ad sustentanda onera Matrimonii (b). *Communia*, quæ utriusque conjugis labore, tempore Matrimonii acquiruntur.

Bona *paraphernalia* subsunt pleno uxoris dominio, quæ proinde habet illorum proprietatem, & administrationem (c). Requiritur tamen ut ea sibi reservaverit saltem implicite; nam si in contractu Matrimonii omnia viro donavit tam præsentia, quam futura, paraphernalia bona habere non potest.

In bona *dotalia* maritus habet dominium utile, & administrationem (d); uxor vero dominium directum, unde mortuo viro dos obvenit uxori.

Similiter maritus habet dominium utile, & administrationem bonorum *communium*, quia vir est caput mulieris, ut ait Apostolus (e); uxor tamen habet dominium directum medietatis eorundem bonorum; quia marito defuncto, hæc medietas uxori obvenit. Spectandæ tamen sunt locorum leges.

Q. 6. An Religiosi sint capaces domini?

R. Religiosi peculiare obstricti voto paupertatis, nullum dominium habent, nec habere possunt, sed tantummodo usum facti, & omnino dependenter a voluntate Prælati. Nihilominus Communitates Religiosæ ex concessione Nicolai III. (f), & ex Con-

clii

(a) S. Thom. 2. 2. q. 32. ar. 8. ad 2. (b) Ibidem.

(c) L. hac lege, C. de pactis conventis &c.

(d) L. dotis 1. ff. de jure dotium. (e) 1. Cor. 11.

(f) C. exiit, de verb. signif. in 6.

cilii Tridentini Decreto (a) sunt capaces domini; exceptis tamen FF. Minoribus de Observantia, & Capuccinis. Hinc Religiosæ Communitates possunt inire contractus, modo isti non pugnent cum statu Religioso, vel ex sui natura, vel ex lege prohibente: sunt etiam capaces hæreditariæ successionis, si ve per testamentum, si ve ab intestato; ideoque si Religiosus ante professionem de suis bonis non disponat, jure hæreditario succedit Monasterium, vel Religio (b).

Q. 7. An bona Ecclesiastica possint alienari?

R. Jam pridem Paulus II. Constitutione, quæ incipit, *Ambitiosa* (c), prohibuit omnium rerum, & bonorum Ecclesiasticorum alienationem, omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem, & conductionem ultra triennium, necnon infeudationem, vel contractum emphyteoticum, præterquam in casibus a jure permissis, ac de rebus, & bonis in emphyteusim ab antiquo concedi solitis, & tunc cum Ecclesiarum evidenti utilitate, ac de fructibus, & bonis, quæ servando servari non possunt, pro instantis temporis exigentia; confirmavitque suorum Prædecessorum decreta hac de re ante edita. Porro statuit, ut si quis contra hujus prohibitionis tenorem de bonis, & de rebus eisdem quidquam alienare præsumpserit, alienatio hypotheca, concessio, locatio, conductio, & infeudatio hujusmodi, nullius omnino sint roboris, vel momenti. Et tam qui alienat, quam is, qui alienatas res, & bona prædicta receperit, sententiam excommunicationis incurrat. Alienanti vero bona Ecclesiarum, Monasteriorum, Locorumque Piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis Constitutionis tenorem, si Pontificali, seu Abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ sit peni-

(a) Sess. 25. de Reg. c. 3.

(b) Auth. ingressi, C. de Sacros. Eccl.

(c) Extrav. com. de rebus Eccl. non alienandis.

penitus interdictus. Et si per sex menses immediate sequentes, sub interdicto hujusmodi, animo (quod abfit) perseveraverit indurato, lapsis mensibus eisdem, a regimine, & administratione sue Ecclesie, vel Monasterii, cui præsudet, in spiritualibus, & temporalibus sit eo ipso suspensus. Inferiores vero Prælati, Commendatarii, & aliarum Ecclesiarum Rectores, Beneficia, vel administrationem quomodolibet obtinentes, Prioratibus, Præposituris, Dignitatibus, personatibus, administrationibus, Officiis, Canonatibus, præbendis, aliisque Ecclesiasticis, cum cura, & sine cura secularibus, & regularibus Beneficiis, quorum res, & bona alienarunt dumtaxat, ipso facto privati existant, illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur, possintque per locorum Ordinarios, vel alios, ad quos eorum collatio pertinet, personis idoneis (illis exceptis, quæ propterea privatæ fuerint) libere de jure conferri, nisi alias dispositioni Apostolicæ Sedis sint specialiter, aut generaliter reservata: & nihilominus alienatæ res, & bona hujusmodi ad Ecclesias, Monasteria, & Loca Pia, ad quæ ante alienationem hujusmodi pertinebant, revertantur.

Ex quo Pauli II. Decreto infertur 1. prohibitam esse omnem alienationem bonorum Ecclesiasticorum, non solum illam, qua transfertur dominium directum, & utile, aut utile dumtaxat, sed etiam alienationem late, & communiter acceptam, seu omne pactum, quo transfertur dominium alicujus boni Ecclesiastici, itaut nomine boni Ecclesiastici nedum veniant possessiones, prædia, &c. sed etiam quodcumque jus utile, & Ecclesiasticum.

Infertur 2. quænam sint pænæ constitutæ contra alienantes bona Ecclesiastica, videlicet 1. nullitas actus. 2. Excommunicatio latæ sententiæ, quæ tamen non est reservata, nec incurritur, nisi bona Ecclesiæ tradantur, nec afficit nisi præsumentes. 3. Interdictum, quod nec etiam est reservatum, afficit autem solos Episcopos, & Abbates, modo

sint præfumentes. 4. Suspendio ipso jure a regimine, & administratione; quæ tamen pœna, afficit personas in Paulina Constitutione memoratas. Verum in *Clementina* 1. de rebus Eccl. non alienandis fertur suspendio ipso jure ab officio, jurisdictione, & administratione in Regulares administrantes bona Ecclesiæ, aut Monasteriorum Præsides, qui contra præscriptum ejusdem Clementinæ tradunt bona, vel redditus Monasterii. 5. Privatio Beneficiorum, & administrationum Ecclesiarum, quæ afficit tantum Prælatos, & Administratores, Episcopis, & Abbatibus inferiores, & respicit dumtaxat illa Beneficia, quorum bona alienantur. 6. Privatio officiorum omnium &c. & utriusque vocis, ac inhabilitas ad illa officia in posterum obtinenda: quæ pœna lata fuit in Decreto Sac. Congreg. Conc. approbato ab Urbano VIII. estque latæ sententiæ, & reservata, sed non afficit, nisi Superiores Regulares, & Capitula.

Hic autem notandum in primis est Decretum præfatæ Sacræ Congregationis, quo prohibetur, ne Regulares pecunias ad cambium, vel mutuo accipiant, cum solutione lucri cessantis, & damni emergentis.

Notandum insuper, ex declaratione ejusdem Sac. Congregat. quæ refertur Tom. 7. Bull. Ord. Præd. pag. 483. prohibitam esse donationem, venditionem, permutationem &c. inter Ecclesiam, & Ecclesiam ejusdem Ordinis, tametsi adsit utilitas utriusque.

Præterea notandum ex Passerino (a), non omnem locationem ultra triennium esse prohibitam; sed circa locationes servari debere consuetudinem legitime præscriptam; servato tamen Decreto Concilii

(a) De statu hominum q. 185. a. 7. n. 212.

cilii Tridentini (a), quo præcipitur; ne Ecclesiarum bona, *representata pecunia, in successorum præjudicium aliis locentur*, alioquin si anticipatis solutionibus fiant, nullatenus in præjudicium successorum *validæ intelligantur*.

Ad hæc addimus ex eodem Passerino (b), prohibitam esse alienationem sub conditione beneplaciti Apostolici, si tradatur possessio rei vi contractus conditionati, quia traditio possessionis complet contractum, ipsumque perficit. Si autem tradatur res ex contractu licito, v. g. locationis, quousque obtineatur beneplacitum Apostolicum, adjecta clausula expresse, ut emens rem interim detineat titulo locationis, non est alienatio, quia possessio rei remanet penes Ecclesiam. Prohibita quoque est venditio sub clausula *constituti*, sive cum ille, qui rem Ecclesiæ vendit, ante obtentam Sedis Apostolicæ licentiam, constituit se possidere nomine emptoris.

Quoad bona, quorum alienatio prohibetur, notanda est declaratio Sac. Congreg. Conc. 23. Februarii 1647. qua dictum fuit, sub iis bonis comprehendendi non solum immobilia, & mobilia pretiosa, verum & Codices manuscriptos antiquos, & pretiosos, ac picturas magni valoris.

Denique cum in Paulina Constitutione excipiantur, quoad emphyteusim, bona in emphyteusim concedi solita, & casus a jure permessi; animadvertendum ex eodem Passerino (c), Quod res Ecclesiæ semel concessa in emphyteusim, vel alienata per concessionem solemnem, & validam, dicitur solita alienari, vel locari, & hoc sufficit ad hoc, ut possit postea sine solemnitate, cum devolvitur, iterum concedendi in emphyteusim,

V 2

vel

(a) Sess. 25. de Reform. c. 11.

(b) Loc. cit. n. 161.

(c) Ibid. n. 187.

„ vel locari ad longum tempus. Conclusionem
 „ hanc tamquam communem tradidit Rota decis.
 „ 434. &c. “ Ipse tamen Passerinus advertit (a),
 plura requiri, ut licita sit reconcessio rei, quæ da-
 ri solet in emphyteusim; ac 1. quidem, ut concessio
 non fiat durante prima investitura, *Ex Rota decis.*
29. 2. Ut res devoluta, non sit incorporata
 Ecclesiæ; & in dubio censenda est incorporata.
 3. Ut duret causa antiquæ concessionis: unde si
 res inculta ad culturam redacta revolvatur, non po-
 test iterum concedi sine licentiâ. *Rota decis.* 1490.
 quippe in nova concessione debet esse Ecclesiæ uti-
 litas tempore ultimæ concessionis, nec satis est,
 illam antiquitus fuisse. 4. Ut in nova concessio-
 ne non alteretur locatio solita in substantialibus,
 itaut non alterentur priora pacta, conditiones &c.
 in præjudicium Ecclesiæ; alioqui non erit conti-
 nuatio antiquæ concessionis. *Rota decis.* 360. Res
 tamen meliorata non potest iterum concedi in em-
 phyteusim, non aucto canone. *Rota ibid.* quia id
 est in utilitatem Ecclesiæ. 5. Ut Ecclesia sit in
 eodem statu, quo erat tempore primæ concessio-
 nis: nam si Ecclesia sit deterioris status, Præ-
 latus debet feudum pro ipsa retinere. Cætera ad
 hanc materiam pertinentia vide apud laudatum
 Passerinum art. cit. ubi eandem materiam prorsus
 exhaurit.

(a) Loc. cit. n. 187. seqq.

§. IV.

De modis acquirendi dominium rerum, quæ suam habent dominum.

Q. I. **Q**uomodo fiat translatio domini? R. Dominium rerum, quæ suam habent dominum, spectato jure naturæ, transfertur mutuo consensu exterius expresso; jure tamen positivo ordinariè requiritur titulus, & traditio (a). Est autem translatio domini *transmissio rei ab eo, qui legitime possidet, in alterum, qui incipit esse dominus.* Titulus vero est *causa moralis, seu radix, & fundamentum domini*, quo quis dominum se esse probat, v. g. emptione, donatione, &c. Titulus est duplex; *verus*, qui sufficit ad justificandam possessionem; & *presumptus*, seu *coloratus*, qui si bona fide invincibiliter creditur esse verus, sufficit ad præscribendum. At neuter ordinariè præstat jus in re, sed solum jus ad rem, nisi accedat traditio. Est autem traditio duplex, scilicet *realis*, cum traditur res ipsa; & *civilis*, seu *ficta*, cum datur aliquod ad indicandam traditionem.

Dixi ordinariè requiri traditionem ad transferendum dominium: nam in quibusdam casibus dominium transfertur absque traditione. Ac 1. si res vendatur, donetur, relinquatur Ecclesiis, Civitatibus, Locis Piis (b). 2. In beneficiis, in quibus sufficit sola collatio, & acceptatio (c). 3. In hæreditate, cujus dominium acquiritur hæredi, habita hæreditate (d). 4. In legato (e).

V 3

Q. 2.

(a) L. 20. C. de pactis. (b) L. ult. C. de Sacros. Eccl.
 (c) C. si tibi absenti, de Præbendis, in 6.
 (d) L. cum hæredes, ff. de acquir. possess.
 (e) L. 66. ff. de furt. §. si is.

Q. 2. An sint alii modi acquirendi dominium rei, quæ suum habet dominum?

R. Plures numerantur modi in jure recensiti. Igitur 1. acquiritur dominium per *specificationem*, sive formationem rei. Acquiritur autem dominium rei, si species mutari possit in pristinum statum, ut si ex auro Caii Titius formavit vas, vas formatum est Caii. Si vero res nequeat mutari in pristinum statum, dominium acquiritur ei, qui rem formavit, ut si Titius formavit vestem ex bombice Caii, vestis est Titii, qui tamen tenetur Cajo de pretio bombicis, & insuper ad damna, nisi forte excusetur bona fide (a).

2. Acquiritur dominium per *accessionem*, cum nempe res unius conjungitur rei alterius per industriam, vel laborem. Et quidem compositum ex utraque re erit illius, cujus est præcipua pars compositi: nam juxta reg. 42. juris in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis*. Hinc si quis margaritam alienam inferat annulo suo, gemma cedit annulo, etiamsi gemma sit pretiosior (b). Succurritur tamen domino gemmæ actione conditionis ad exhibendum anulum, ut excludatur gemma; actione vero furti, si mala fides interfuit.

3. Dominium acquiritur per *confusionem*, si nempe res, quæ diversos habent dominos, ita miscentur, ut nullo modo discerni possit, quæ pars ad singulos spectet. Quod quidem si fiat fortuito, vel mutuo dominorum consensu, totum resultans sit ipsis commune pro rata materia (c). Si vero fiat altero nolente, vel ignorante, totum sit illius, cujus est pars præcipua, & principalis, cum onere tamen reddendi æquale pro rata partis alienæ.

4. Do-

(a) Inst. l. 2. c. 1. de rer. divis. §. 25.

(b) L. cum aurum, ff. de auro, & argento, §. Perveniamus.

(c) Inst. de rer. divis. §. 27.

4. Dominium acquiritur per *inædificationem*, de qua ita in jure statuitur (a): „ Cum in suo loco „ aliquis aliena materia ædificaverit, ipse dominus „ intelligitur ædificii; quia omne, quod inædifica- „ tur solo cedit. “ Sed duplum pretii cogetur sol- „ vere. „ Ex diverso, si quis in alieno solo sua ma- „ teria ædificaverit, illius fit ædificium, cujus & „ solum est: & si scit, alienum solum esse, sua „ voluntate amisisse proprietatem materiæ intelli- „ tur. Itaque neque diruto quidem ædificio, vindi- „ catio ejus materiæ competit (b). “ Si vero ne- „ sciat, vel rem domini utiliter gesserit, tenetur do- „ minus de pretio materiæ, & de mercede opera- „ riorum (c).

5. Dominium acquiritur per *implantationem*, de qua sic etiam in jure (d) decernitur: „ Si alienam „ plantam in meo solo posuero, mea erit: ex di- „ versò si meam plantam in alieno solo posuero, „ illius erit: si modo utroque casu radices egerit; „ antequam enim radices ageret, illius permanet, cu- „ jus & fuit. “ Alibi (e) dicitur: „ Prope confi- „ nium arbor posita, si etiam in vicini fundum ra- „ dices egerit, communis fit. “ Statuitur etiam (f), ut si arbor radices egerit in fundo Titii, & tamen radices aliquas etiam egerit in fundo vicini, arbor sit Titii.

6. Dominium acquiritur per *pietionem*: unde pi- „ ctura cedit tabulæ, si illa sit pretiosior (g). At si „ pictura fiat ornandæ rei causa, ut si quis pingat do- „ mum alienam, pictura cedit domui (h).

7. Per *alluvionem*, de qua jus (i) habet: „ Quod

V. 4

„ per

(a) L. adeo, §. 10. ff. de acquir. rer. dom. (b) Ibid. §. 12.

(c) Ibid. (d) L. adeo cit. §. 13. (e) L. 2. Inst. de rer. divis. §. 31.

(f) L. si plures, ff. de arborum furtim casar.

(g) L. 2. Inst. de rer. divis. §. 34.

(h) L. in rem, ff. de rei vindicat. §. 3.

(i) L. 2. Inst. de rer. divis. §. 20. seqq.

„ per alluvionem agro tuo flumen adjecit, jure gen-
 „ tium tibi acquiritur... Per alluvionem autem id
 „ videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intel-
 „ ligi non possit quantum quoquo temporis momento
 „ adjiciatur. Quod si vis fluminis de tuo prædio
 „ partem aliquam detraxerit, & vicini prædio attu-
 „ lerit: palam est, eam tuam permanere. Plane si
 „ longiore tempore fundo vicini tui hæserit, arbo-
 „ resque, quas secum traxit, in eum fundum radice-
 „ ces egerint: ex eo tempore videntur vicini fundo
 „ acquisitæ esse“. Subditur autem: „ Quod si
 „ (*flumen*) naturali alveo in universum derelicto, ad
 „ aliam partem fluere cæperit: prior quidem alveus
 „ eorum est, qui prope ripam ejus prædia possident,
 „ pro modo scilicet latitudinis cujusque agri, quæ
 „ prope ripam sit: novus autem alveus ejus juris
 „ esse incipit, cujus & ipsum flumen est. Quod si
 „ post aliquod tempus ad priorem alveum reversum
 „ fuerit flumen: rursus novus alveus eorum esse in-
 „ cipit, qui prope ripam ejus prædia possident“.

8. Dominium acquiritur per *nativitatem*. Et quia
 partus sequitur ventrem, proles animalis sexus fe-
 minei pertinet ad dominum ejusdem animalis (a).
 Hinc dominus servæ fit dominus prolis, etiamsi pa-
 ter fit liber (b); idemque est de sætu pecorum.

9. Demum acquiritur dominium per *commixtio-
nem*. Differt autem commixtio a confusione, de qua
 dictum est antea, quod in confusione corpora in
 unum coeant, nec maneat separata, ut si vina
 duorum misceantur; in commixtione autem corpo-
 ra separata manent quoad substantiam, ut in com-
 mixtione frumenti. Si ergo commixtio fiat mutuo
 dominorum consensu, cumulus est ipsis communis.

Si

(a) L. ult. ff. de acquir. rer. domin.

(b) L. partum Cod. de rei vindicat.

Si fortuito, vel neutro volente, dominium non transfertur, sed unusquisque habet actionem in rem. Si autem altero infcio, vel contradicente, non plene constat ex jure, cui dominium acquiratur: At certum est, miscentem teneri ad reddendum alteri æquale.

§. V.

De modis acquirendi dominium rerum, quæ nullum habent dominum.

Q. I. **Q**uomodo acquiritur dominium animalium?

R. „ Ferae bestiae, & volucres, & pisces, & omnia animalia; quæ mari, cælo, & terra nascuntur “ (*ex natura sua, & consuetudine fera*), „ simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt; quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest, feras bestias, & volucres utrum in suo fundo quis capiat, an in alieno “. Ita Justinianus (a). Excipe tamen, si fera ab aliquo jam capta fuerit, & loco circumsepto custodiatur. Subdit idem Justinianus (b) „ Quidquid autem cœperis eousque tuum intelligitur, donec tua custodia coercetur: Cum vero tuam evaserit custodiam, & in libertatem naturalem sese receperit, tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus persecutio “. Hæc intellige, nisi obstat specialis lex, vel consuetudo.

Quod si animalia natura sua fera, sint consuetudine cicurata, & mansueta „ eousque tua intelliguntur, donec animum revertendi habeant “ (*aut facile possint reduci*), „ nam si revertendi animum habere

„ desie-

(a) Inst. 2. de rer. div. §. fera. (b) Ibid.

„ deserint, etiam tua esse desinunt, & sunt occupantium. Revertendi autem animum videntur desinere habere tum, cum revertendi consuetudinem deseruerint (a). “ In his tamen servandæ sunt legitimæ consuetudines locorum.

De animalibus natura sua domesticis, & mansuetis sic decernitur in jure (b) : „ Licet conspectum tuum effugerint, quocumque tamen loco sint, tua esse intelliguntur. “ Nam excurrere non censentur recuperare libertatem.

Q. 2. An licita sit venatio, aucupatio, aut piscatio in publicis locis?

R. Potest Princeps pluribus causis prohibere venationem, aucupationem, vel piscationem etiam in publicis locis, eamque sibi reservare, 1. jure belli, 2. consensu populi, 3. jure præscriptionis, 4. ob rationabilem causam, qualis est honesta recreatio; quo tamen casu compensanda sunt subditis damna illata vel ex multitudine ferarum, vel ex ipsa venatione.

Ratione etiam publici boni prohibita est venatio tempore graviditatis, & partus ferarum, vel cum segetes intumescunt. Ob eandem rationem vetita est piscatio retibus ita confectis, ut parvuli pisces concludantur.

Dicendum est ergo, piscationem, aut venationem in locis publicis tempore, vel locis prohibitis, mortale peccatum esse, & restituendi onus inducere, si per eas notabiliter lædatur bonum commune, propter quod prohibitio facta fuit, vel grave damnum inferatur privatorum bonis: sin vero, erit peccatum veniale ob materiæ levitatem.

Q. 3. Ad quem pertineat dominium sylvarum, montium, & pascuorum?

R. Spe-

(a) Ibid. §. 15.

(b) Ibid. §. 16.

R. Spectato jure gentium, tale dominium est penes populos viciniore; nisi forte ea loca peculiari titulo spectent, vel ad dominum populi, vel ad aliquem singularem civem. Hinc si ea loca sint communia, potest quilibet populus vicinior in iis ligna cædere, atque illuc pecora ad pascendum ducere; quippe hujusmodi fructus sunt primi occupantis. Potest tamen Princeps, vel Magistratus prohibere, ne certis temporibus ibidem cædantur ligna, aut greges ducantur ad pascua, neve arbores grandiores abscindantur, idque ob publicam utilitatem. At nisi damnum ingens inferatur publico bono, non semper reus est peccati mortalis, qui hujusmodi prohibitiones transgreditur, quia non censetur gravis injuria Reipublicæ irrogata.

Q. 4. Quid de bonis derelictis, aut vacantibus?

R. De bonis derelictis ita docet Sanctus Thomas (a): Si (res) pro derelictis habeantur, & hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum; alias autem committitur peccatum furti. Quod expresse habetur in jure (b) per hæc verba, „Si rem pro derelicta a domino habitam occupaverit quis, statim eum dominum effici.“ Spectandæ tamen sunt leges, & consuetudines municipales locorum. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit: ideoque statim dominus ejus esse desinit (c). In dubio judicandum est in favorem domini. Hinc bona naufragantium, & quævis alia, quæ periissent, nisi alterius industria servata fuissent, haberi non possunt pro derelictis (d).

Ad

(a) 2. 2. q. 66. a. 5. ad 2. (b) L. 2. Inst. de rer. divis. §. 47.
 (c) Ibid. (d) L. Pomponius, ff. de acqu. rer. Dom.

Ad bona vacantia quod attinet, ea spectato jure communi (a), pertinent ad fiscum. Excipiuntur tamen bona vacantia peregrinorum, de quibus decernitur (b), ut *per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus traantur, vel in pias causas erogentur*. Excipiuntur etiam Xenodochia, quæ habent privilegium adjudicandi sibi bona peregrinorum in iisdem Hospitalibus decedentium. Illa porro dicuntur bona vacantia, quæ relicta sunt ab aliquo, qui decessit ab intestato, quin haberet hæredes ipsi ab intestato succedentes.

Q. 5. Cujus sint res inventæ (c)?

R. Ex Sancto Thoma (d). Res inventæ quædam sunt, quæ numquam fuerunt in bonis alicujus, sicut lapilli, & gemmæ, quæ inveniuntur in littore maris: & talia occupanti conceduntur, spectato scilicet jure communi (e): nam potest Princeps, aut Respublica propter commune bonum, ea quæ nullius unquam fuerunt, vel sibi reservare, vel certis personis privilegium concedere, ut certis in locis illa quærant, emant, vel piscentur. Subdit S. Thomas (f). Quædam vero inventæ fuerunt de propinquo in alicujus bonis: & tunc si quis eas accipiat, non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum. . . Alias autem committitur peccatum furti.

Ex quibus constat, bona recens amissa non esse inventoris, sed reddenda esse illi, qui amisit; ideoque de ipso diligenter inquirendum esse, eoque reperto gratis restituendum, quod ejus est, exceptis expensis, si quæ factæ sunt inquisitionis, vel inventionis causa.

(a) L. si vacantia C. de bonis vacant.

(b) Auth. omnes peregrini, C. communia de success.

(c) Vide Nat. l. 4. c. 9. a. 3. reg. 8. (d) Art. cit.

(e) L. 1. ff. de divinis rer. (f) loc. cit.

sa Dicitur enim Lev. 6. *Anima, quæ peccaverit... & rem perditam invenerit, & inficians insuper pejeraverit... convicta delicti, reddet omnia &c.*

Si tamen adhibita sufficienti diligentia, prudentum iudicio inveniri non possit dominus rei inventæ, pauperibus eroganda est, vel in alios pios usus convertenda, ut infra dicemus. Si ille (inquit (a) S. Thomas), cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere, secundum quod potest, scilicet dando in eleemosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus, sive sit vivus, præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda. Potest tamen inventor, si revera pauper sit, rem inventam, vel ejus partem sibi applicare pro suæ paupertatis gradu; sed tamen adhibendum est iudicium viri prudentis (b).

Porro diligentiae adhibendæ præsertim in rebus magni momenti, specimen exhibet S. Augustinus (c) his verbis. *Pauperrimus homo... invenit sacculum, cum solidis ferme ducentis: memor legis proposuit pittacium publice. Reddendum enim sciebat, sed cui redderet ignorabat. Proposuit pittacium publice: qui solidos perdidit veniat, ad locum illum, & quærat hominem illum. Ille qui plangens circumquaque vagabatur, invento, & lecto pittacio, venit ad hominem. Et ne forte quæreret alienum, quæsit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum. Et cum omnia ille fideliter respondisset, reddidit quod invenerat. Ille autem obtulit solidos viginti: qui noluit accipere &c.*

Q. 6. Thesauri ad quos pertineant (d)?

R. The-

(a) 2. 2. q. 62. art. 5. ad. 3.

(b) Si alicubi aliquid præscriptum sit circa bonorum incertorum inventionem, id erit servandum.

(c) Serm. 178. al. 19. de verbis Apost. c. 7.

(d) Vide Nat. loc. cit.

R. Thesaurus est *vetus quedam depositio pecuniæ*, *cujus non extat memoria*, ut jam dominum non habeat (a). Dicitur *vetus*: nam si quis recenti memoria opes suas bellorum, aut prædonum metu, aut custodiæ causa infoderit, illæ pro thesauro haberi non possunt, qui cedat inventori; habent enim dominum: unde fur esset, qui eas occupaturus effoderet (b). Dicitur *pecuniæ*, quo verbo tamen omnes res mobiles comprehenduntur.

Itaque thesaurus, spectato jure gentium, totus est inventoris; cum enim sit nullius, totus est primi occupantis (c). At jure Cæsareo, si thesaurus inveniatur in proprio fundo, totus est inventoris (d). Si reperiatur fortuito in fundo alieno, media pars est inventoris, & media danda est domino fundi (e). Si inveniatur adhibito quærendi studio, & data opera: tunc si dominus fundi consenserat, totus erit inventoris, nisi inter ipsos aliter convenerit: si autem dominus non consenserat, totus est domini (f). Si inveniatur magicis artibus in fundo proprio, totus cedit fisco: si in fundo alieno, pars media pertinet ad soli dominum (g). Porro alienum solum, vel fundus est, cujus dominium directum alteri competit. Unde si quis in domo oppignorata, vel locata thesaurum invenerit, debet mediam illius partem dare domino directo (h).

Est autem notandum, quod etsi jure Civili veterum Hebræorum, thesaurum acquireret, qui sciens in agro infossum thesaurum, a domino id ignorante,

(a) L. numquam nuda §. 1. de acquir. rer. dom.

(b) Ibid. (c) S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.

(d) L. 2. Instit. §. thesauros. (e) Ibid.

(f) L. nemo, C. de thesaur. (g) Ibid.

(h) Quod ad thesauros pertinet, observandæ sunt peculiæ Patriæ, & Principatus leges, quibus quisque parere debet.

te, agrum emebat, ut colligitur ex parabola Matth. 13. nihilominus secundum Galliarum mores, furtivus reus judicatur, qui ea intentione prædium, vel domum emit; thesaurumque venditori, aut ejus hæredibus restituere tenetur; præsumitur enim fraus, & dulus.

§. VI.

De Præscriptione (a).

Q. 1. Quid sit præscriptio?

R. Præscriptio definitur: *Acquisitio domini, & juris alicujus peremptio, cum continuatione possessionis bona fide, tempore a lege præscripto (b)*. Sunt qui distinguunt inter præscriptionem, & usucapionem, quod hæc transferat dominium rerum mobilium, illa immobilium. At communiter usucapio cum præscriptione confunditur (c).

Q. 2. Quæ condiciones requirantur ad præscribendum?

R. Ut præscriptio sit legitima, quintuplex conditio habeatur necesse est. 1. possessio nomine proprio. Nam *sine possessione præscriptio non procedit (d)*. Sufficit tamen possessio civilis. Hinc commodatarii, depositarii, usufructuarii, tutores, alique possidentes nomine alieno, vel domini incapaces, nullo tempore præscribere valent.

2. Conditio est, ut res sit apta præscribi, cujusmodi non sunt bona pupillorum (e), res sacræ, juraque Ecclesiastica, quæ a laicis præscribi non possunt (f).

3. Est

(a) Vid. Nat. l. 4. c. 9. a. 3. reg. 38. (b) L. 3. ff. de usurp. & usucap.

(c) Inst. de usucap. in princ. (d) Reg. 3. jur. in 6.

(e) L. sicut in rem, C. de præscrip. 30. vel 40. ann.

(f) C. causam, ext. de præscrip.

3. Est bona fides: nam *possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit (a)*. Jure quidem Civili (b) possessor malæ fidei, modo præscribere cœpisset bona fide, tutus erat possessione triginta annorum. Quod tamen jus correctum fuit ab Innoc. III. in Concilio Lateranensi, hac ratione, quia (c) *generaliter est omni constitutioni, atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

4. Conditio est titulus coloratus, vel probabiliter præsumptus (d). Numquam porro justus est titulus, si res sit vitiosa, idest furtiva, vel vi possessa; ideoque non solum fur, vel raptor, sed nec ullus alius, quamvis ab eis emerit, vel alias bona fide acceperit, præscribere (e) potest (f). Hæres quoque si quid bona fide acceperit ab auctore malæ fidei, numquam præscribit (g). Nam *vicia possessionum a majoribus contracta perdurant, & successorem auctoris sui culpam comitatur (h)*. Si quis autem alio titulo rem acceperit bona fide ab auctore malæ fidei, potest eam præscribere tempore ordinario (i); nisi forte res sit immobilis, & dominus nesciat, illam ab alio possideri; aut violenter fuerit occupata; tunc enim requiruntur 30. anni, ut præscribatur (k).

Itaque in præscriptione temporis ordinarii, seu minus decem; viginti, aut triginta annorum, re-

qui-

(a) Reg. 2. Jar. in 6.

(b) L. sicut, cit.

(c) C. quoniam omne, ext. de præscrip.

(d) C. si diligenti. ibid.

(e) Inst. de usucap. §. furtivæ.

(f) Adde, nisi forte tempore extraordinario.

(g) Id est intelligendum de hærede immediato, secus de hærede hæredis, quia numquam in

jure duæ fictiones ex eadem causa ponuntur. §. sed tamen. Inst. de usucap.

(h) L. 11. C. de acqu. & retinenda possess.

(i) L. 5. ff. de diversis temp. præscrip.

(k) Aut. malæ fidei, C. de præf. lon. temp. & l. 3. C. de præf. 30. vel 40. an.

quiritur titulus coloratus, seu qui putetur verus, quamquam reipsa sit falsus (a); qui tamen titulus probandus est infra dictum temporis spatium, alioquin præscriptio non admittitur. At vero in possessione longissimi temporis, seu triginta, vel quadraginta annorum, sufficit titulus præsumptus, modo juris præsumptio præscribenti non adversetur.

Demum 5. conditio est tempus lege definitum; quod est triennium in usucapione mobilium cum titulo (b), & triginta anni, sine titulo, qui nempe probetur. In præscriptione rerum immobilium, si res illæ sint privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter præsentem, & viginti inter absentes (c); sine titulo, triginta anni (d). Si autem res immobiles pertineant ad Ecclesias, Hospitalia, Monasteria, & pias causas, requiruntur 40. anni. Soli Romanæ Ecclesiæ privilegium competit, ne adversus eam, minus centum annis præscribatur (e).

Quod si præscriptio dormiat, si nempe adsit impedimentum, quominus currere possit, ut tempore pestis, ac belli, cum non dicitur jus; aut si Ecclesia careat Episcopo, vel Rectore; vel si is, in quem præscribitur, agere non possit: tempus illud, quo præscriptio dormit, non computatur ad præscribendum.

Aliquando interruptitur tempus quæsitum ad præscribendum, quia possessori movetur lis; quo quidem casu, si bona subjecta præscriptioni ad plures spectet, & unus eorum litem intentet, aliis silentibus, præscriptio interrupta censetur dumtaxat respectu illius, qui litem movit: & si is in lite succumbat, non censetur interrupta præscriptio;

Tom. III.

X

quem-

(a) L. 2. Inst. de usucap. §. 4. (b) Inst. de usucap. in princ.

(c) Ibid. (d) Coll. ex C. sanctorum, ext. de Præscrip.

(e) Auth. quas actiones, C. de sacros. Eccl.

quemadmodum nec interrupta censetur, si possessio rei ab una in aliam personam bona fide transferatur.

Q. 3. An præscriptione transferatur dominium?

R. Affirmative. Ita enim statuerunt leges (a), 1. ne rerum dominia in incerto essent; 2. ut aliquis esset litium finis; 3. ut puniatur negligentia domini, rei suæ possessionem non curantis. Transacto igitur tempore legitimo ad præscribendum, præscribens, etsi certo intelligat, rem non fuisse suam, potest illam retinere. Vide S. Thom. Quodl. 12. art. 24.

Q. 4. An possessor dubiæ fidei præscribere valeat (b)?

R. Convenit penes omnes, illum, qui cum gravi, prudentique dubio possidere incipit, dici non posse possessorem bonæ fidei; sic enim melior non est conditio ejus, quam alterius. Is ergo nullo tempore præscribit. At qui prudenter persuasus rem esse suam, ejus possessionem cæpit, & medio tempore dubitavit, an sua esset, vel aliena, malæ fidei possessor non est habendus. Nam dubitatio superveniens non perimit bonam fidem semel habitam, adeoque nec bonæ fidei possessionem interruptit. Hinc Innocentius III. inquit (c): *Oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ*; indicans sola conscientia, quod res sit aliena, non autem dubitatione, tolli bonam fidem. Sane si dubitatio orta post initam possessionem bona fide, præscriptioni obstaret, falsa esset regula juris: *In dubiis potior est conditio possidentis*. Cæterum qui post captam possessionem bona fide, in dubium incidit, tenetur diligenter inquirere veritatem: quo facto, si dubium adhuc perseveret,

po-

(a) D. 8. C. quo jure. (b) *Nas. loc. cit. reg. 39.*
 (c) C. quoniam, ext. de præscript.

potest prudenter judicare, se rem licite possidere: nam si de licita possessione dubitet, bonæ fidei possessionem interrumpit (a).

Q. 5. An ignorantia præscriptioni obstat?

R. Ignorantia juris etiam invincibilis præscriptioni obstat; unde qui emit bona pupilli absque tutoris auctoritate, quamvis invincibiliter ignoret jus, quo prohibetur pupillo alienatio bonorum sine auctoritate tutoris, præscribere non potest. At vero insuperabilis ignorantia facti præscriptioni non obstat, ut si quis emat bona pupilli, quem tamen invincibiliter ignorat esse pupillum. Hinc dicitur (b): *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.*

SECTION III.

De actu Justitiæ in genere, seu de Judicio (c)?

Q. 1. Quid, & quotuplex sit judicium?

R. Judicium, ad præsens quod attinet, est quidam actus justitiæ sicut inclinantis ad recte judicandum (d). Determinare enim justum, & æquale alteri debitum, primario pertinet ad justitiam.

Judicium duplex est, *externum*, seu quod a Judice publica potestate fertur, & *internum*, seu quod ab unoquoque fertur de proximi actionibus. Ad judicium, ut sit licitum, tria requiruntur, justitia, auctoritas, prudentia. Si primum desit, judicium est perversum. Si secundum, est usurpatum. Si tertium est suspiciosum, vel temerarium (e). Judex porro tenetur judicare secundum leges scriptas (f), nec potest probationes admittere contra leges (g). Nequit

X 2 etiam

(a) L. 32. ff. de usucap. (b) L. 4. t. 6. ff. l. 22.

(c) Vide Nat. l. 4. cap. 10. ar. 3. reg. 18. seqq.

(d) S. Thom. 2. 2. q. 65. ar. 1. ad 1. (e) S. Th. ibid. ar. 2.

(f) Ibid. a. 5. (g) Ibid. q. 67. ar. 2.

etiam judicare, *aliquem nisi aliquo modo subditus ejus sit, vel per commissionem, vel per potestatem ordinariam (a)*. Præterea non potest dimittere, vel diminuere pœnas, quæ a lege taxantur, nisi sit supremus Judex, scilicet Princeps, modo tamen læsus velit injuriam remittere, & relaxatio, vel diminutio pœnæ non obsit publicæ utilitati (b). Quod si vero Judex judicium proferat secundum leges, sed impellente, vel comitante alio illicito motivo, puta odio, avaritia, &c. judicium etsi non erit injustum, erit tamen illicitum pro ratione motivi.

Q. 2. An peccet Judex, si existens in peccato mortali, alios judicet?

R. Ex S. Thoma (c) „ Illi, qui sunt in gravibus
 „ peccatis, non debent judicare eos, qui sunt in
 „ eisdem peccatis, vel minoribus, ut Chryso-
 „ stomus dicit super illud Matthæi 7. *Nolite judicare.*
 „ Et præcipue hoc est intelligendum, quando illa
 „ peccata sunt publica, quia ex hoc generatur
 „ scandalum in cordibus aliorum. Si autem non
 „ sunt publica, sed occulta, & necessitas judican-
 „ di immineat propter officium, potest cum humili-
 „ tate, & tremore, vel arguere, vel judicare. Un-
 „ de Augustinus dicit in lib. de serm. Domini in
 „ monte: Si invenerimus nos in eodem vitio esse,
 „ congemiscamus, & ad pariter conandum invite-
 „ mus. Nec tamen propter hoc homo sic seipsum
 „ condemnat, ut novum condemnationis meritum
 „ sibi acquirat. “

Q. 3. An judicium temerarium, & prava opinio, vel suspicio de proximo, sint peccata lethalia?

R. Judicium temerarium, seu *firma, ac definitiva sententia de malo proximi ex levibus indiciis*, in re gravi; necnon opinio, vel suspicio deliberata ex simi-

(a) Ibid. qu. 67. art. 1. (b) Ibid. art. 4.

(c) Ibid. q. 60. art. 2. ad 3.

similibus indiciis in re gravi sunt peccata lethalia; opponuntur enim justitiæ, quia quisque jus habet, ut de se recte sentiant alii, quamdiu ejus malitia gravibus, ac sufficientibus argumentis, seu indiciis non probatur. Opponuntur etiam charitati, quia judicia illa, suspicionesque deliberatæ, ut plurimum oriuntur ex odio, vel contemptu proximi. Hinc non solum dicitur Joan. 7. *Nolite judicare secundum faciem, sed rectum judicium judicate*; verum etiam 1. Tim. 6. *suspiciones malæ* inter peccata mortalia recensentur.

Venialis utique est opinio, vel suspicio repentina de malitia proximi in re gravi, ex levibus indiciis, absque deliberatione perfecta. At si animadvertas, vel animadvertere possis, malum esse proximi, de quo suspicari cœpisti, levique esse indicia; nec tamen suspicionem retractes, & coerceas, sed ipsi assentiri pergas, & pertinaciter adherere, peccas lethaliter. Nam paris sceleris est judicare fratrem, & legem. At veniale nemo dixerit, deliberate opinari, vel suspicari ex levibus indiciis de injustitia legis. Idem ergo dicendum est de opinione, & suspitione deliberata in re gravi, ex levibus indiciis, de malitia fratris.

Cum ergo S. Thomas quodlib. 12. qu. 22. ar. 2. negat, suspicionem esse peccatum mortale, loquitur solum de suspitione imperfecte deliberata. Nam de plene deliberata inquit (a): *Ex hoc ipso, quod aliquis malam suspicionem habet de alio sine causa sufficienti, indebite contemnit ipsum; & ideo injuriatur ei.* Præmiserat autem, contemptum proximi esse peccatum mortale.

Q. 4. Quæ materia censeatur gravis respectu judicii temerarii, vel suspicionis?

X 3

R. Ne-

(a) 2. 2. q. 60. ar. 3. ad 2.

R. Nedium peccatum mortale, sed etiam veniale censetur hac in re materia gravis, considerato statu, & qualitate personæ: ut si Sacerdotem, vel Religiosum ex consuetudine mentiri, sacros ritus, aut Regulares observantias negligere, Breviarium perfunctorie persolvere, ludo magis, quam facris studiis indulgere: Sanctimoniam munditiam vestis ad inanem gloriam affectare, vanos in locutorio cum sæcularibus miscere sermones, orationi mentali non vacare, iudices, opineris, vel suspiceris.

Potest etiam esse materia gravis id, quod nullum est peccatum, si vergat in grave detrimentum honoris, famæ, fortunæ proximi, spectata personæ qualitate: v. gr. si quempiam temere iudices, aut suspiceris esse nothum, ac spurium, vel ex Judæis, aut hæreticis progenitum; ob idque illum contempnas, aut honoribus, vel officiis indignum existimes; aut illum fatuum temere iudices, qui nulla aut levia dedit amentia signa, & ideo contempnas.

Q. 5. Quæ indicia censeantur gravia, ne iudicium sit temerarium?

R. Indicia gravia censentur, quæ spectatis facti, personæ, temporis, loci, aliisque circumstantiis, sufficiunt ad movendum virum prudentem, & probum, ut de proximo male iudicet, vel suspicetur: fecus levia censentur. Igitur præter circumstantiam facti, consideranda est circumstantia personæ, tam illius, de qua iudicatur, quam illius, quæ alterius narrat delictum. Nam iudicium, quod in uno est grave, in altero est leve; si enim persona devincta est consuetudine illius peccati, cuius ipsam ream iudicas, vel suspicaris, minora signa, & indicia sufficient: si v. g. videas juvenem petulantem, & luxuriosum secreto cum meretrice colloquentem, grave argumentum est iudicandi, illum de libidine cogitare; quod tamen leve esset iudicium,

cium, si colloquens foret vir gravis, & vitæ, ac famæ integerrimæ.

Similiter, si persona peccatum alterius narrans, sit gravis, & proba, nec solita aliis detrahere, aut falsos aspergere rumores, nec ipsi subinfensa, aut adversus illum commota; grave indicium est judicandi, alterum commisisse tale peccatum, præsertim si vulgaris est, aut nullius nominis, de quo probabile sit, similia commisurum. At si alter ille, de quo delictum narratur, probus sit, vitæque integræ, non adest fundamentum sufficiens judicii, & opinionis, sed ad summum dubitationis suspensæ: forte non fecit, quia alias talis non assereret: forte non fecit, quia probus est, & qui refert decipi potest.

Consideranda est etiam circumstantia temporis, ut si videas hominem noctu, clam, & furtim per fenestras alienas ascendentem, sufficiens indicium habes judicandi, ipsum id agere furandi, vel alterius flagitii patrandi causa. Contra non est sufficiens motivum alicujus mali suspicandi, si interdiu, palam, & sub omnium oculis id faciat.

Denique consideranda est circumstantia loci, ut si videas adolescentem, & adolescentulam, quos conjuges non esse certo nosti, clam, & in obscuro loco colloquentes, mutuisque amplexibus, & osculis indulgentes, non temere judicabis, aliquid mali subesse: secus, si solum cum sola colloquentem; sed honeste, modeste, ac loco patente.

Q. 6. An idem dicendum sit de judicio rerum, & personarum?

R. Ex S. Thoma (a) „ Judicium de rebus semper „ est peccatum mortale (b); puta dicere, quod da-

X 4

„ re

(a) Quodlib. c. 12. q. 22. ar. 2.

(b) Intellige de judicio erro-
rec

„ re eleemosynam fit malum : iudicium autem de
 „ personis, licet quandoque fit falsum, non tamen
 „ semper est peccatum, nisi quando est omnino te-
 „ merarium. “ Si ergo quis aliquem videat illicito
 operi vacantem, aut verba scurrilia proferentem au-
 diat, credatque, ejusmodi opus, vel sermonem esse
 peccata mortalia, adeoque illum esse mortalis pec-
 cati reum, non fert iudicium temerarium; quippe
 non fallitur in iudicio de personis, sed de rebus.
 Si vero in operibus dubiis, aut venialibus, putet,
 illum ex prava intentione peccare mortaliter, in
 iudicium temerarium incurrit. Erit autem gravius
 peccatum, & detractionis vitio cumulatam, si iudi-
 cium temerarium aliis aperuerit.

Q. 7. An dubia indicia in meliorem partem in-
 terpretari debeamus?

R. Affirmative ex S. Thoma (a), quia nullus de-
 bet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque in-
 ferre absque causa cogente. Et ideo ubi non appa-
 rent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus
 eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretan-
 do, quod dubium est. Si autem gravis sit dubitandi
 ratio, debemus saltem suspendere iudicium, quam-
 diu res incerta, & obscura est, adhibita S. Augu-
 stini (b) regula: *Nescio, qualis sit: quid perdo, si
 credo, quia bonus est?*

Verum, ut docet S. Thoma (c), „ Cum debe-
 „ mus aliquibus malis adhibere remedium, sive no-
 „ stris, sive alienis, expedit ad hoc, ut securius
 „ remedium apponatur, quod supponatur id, quod
 „ est

neo illarum rerum, quæ sunt in materia gravi, nec possunt ignora-
 ri absque mortali peccato. Verum, ut docet idem S. Thomas 2. 2.
 qu. 60. art. 4. ad 2. *unusquisque debet nisi ad hoc, quod de rebus
 iudicet, secundum quod sunt.*

(a) 2. 2. qu. 60. art. 4. (b) in Psalm. 147. n. 16.

(c) Art. cit. ad 3.

est deterius, quia remedium, quod est efficax contra majus malum, multo magis est efficax contra minus malum. Sed ne tunc quidem ex levibus indiciis judicare, vel suspicari licet, proximum esse malum. Unde S. Augustinus (a) : *Si incertum est, inquit, licet ut caveas, ne forte verum sit; non tamen damnes, tamquam verum sit.* Eo suppositionis genere parentes erga liberos, domini erga servos, superiores erga subditos uti possunt: ob dubia quædam indicia eos admonere, increpare, quædam eis prohibere &c. Ea tamen prudentia suorum mala cavere debent, ut ne nimia forte cautione ipsos infament, aut ad iracundiam provocent.

Ex quibus sequitur, non licere tibi judicare, aut suspicari, aliquem esse furem, si levia indicia sic demonstrent; licere tamen rem tuam custodire diligentius, & ab illo cavere perinde, ac si fur esset; ideoque illum non admittere in domum, non sinere, ut irreat, non credere illi servandam pecuniam, ostia sollicitius obserare.

S E C T I O IV.

De Restitutione (b).

C A P U T I.

De natura, & necessitate restitutionis, ac multiplici titulo, unde oritur obligatio restituendi.

Q. I. **Q**uid sit restitutio? & quomodo differat a satisfactione?

R. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quo quis iterato ponitur in possessione rei suæ, vel quo damnum

(a) Loc. citat.

(b) De restitutione agit Nat. l. 4. c. 9. 2. 4. Et Epist. 20.

num proximo illatum compensatur; & quidem secundum æqualitatem rei ad rem. Nam restituere nihil aliud esse videtur (inquit (a) S. Thomas), quam iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei sue. Et ita in restitutione attenditur æqualitas justitiæ secundum recompensationem rei ad rem, quod pertinet ad justitiam commutativam.

Differt autem restitutio a satisfactione, quia, ut docet S. Thomas (b) restitutio proprie respicit rem, quæ debet reddi; satisfactio vero personam, cui debet satisfieri: unde restitutio proprie dicitur *actus justitiæ*, secundum quod æqualitatem in rebus exterioribus constituit; satisfactio vero importat æqualitatem in actionibus, & est quædam injuriæ illatæ recompensatio (c). Hinc quandoque est satisfactio sine restitutione aliqua, ut cum quis se proximo humiliat de aliquibus contumeliis ei dictis: aliquando autem restitutio sine satisfactione, ut cum quis mutuum reddit: aliquando autem utrumque exigitur, ut cum quis alicui per violentiam rem suam subtrahit (d). Multoties restitutio pro satisfactione ponitur, & e converso.

Q. 2. An restitutio sit necessaria ad salutem?

R. Qui injuste abstulerunt, vel detinent rem alienam, ut sunt fures, raptores, usurarii, omnesque illi, qui retinent rem alienam alias bona fide acceptam, cum tamen dominus incipit esse rationabiliter invitus, restitutionis lege ita sunt obstricti, ut salutem consequi non possint, nisi restituant injuste ablata, & damna injuste illata resarciant, si possint restituere; sin autem, ipsis ad salutem necessaria est restitutio saltem in voto. Cum enim conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere

id.

(a) 2. 2. q. 62. ar. 1. (b) In 4. d. 15. q. 1. ar. 1. q. 2.
(c) Ibid. ad 1. (d) Ibid. ar. 5.

id, quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis (a). Qui ergo injuste rem detinent alienam, nec damna injuste illata resarcire curant, cum possint, absolvi sacramentaliter nequeunt. Nam ait S. Augustinus (b): Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur.

Q. 3. An præceptum restitutionis sit affirmativum, vel negativum?

R. Ex S. Thoma (c), „Præceptum de restitutione
 „facienda, quamvis secundum formam sit affirma-
 „tivum, implicat tamen in se negativum præce-
 „ptum, quo prohibemur rem alterius detinere. “
 Hinc restitutio statim, & absque mora facienda est, si fieri possit. Nam, ut docet idem S. Thomas (d)
 „Sicut accipere rem alienam est peccatum contra
 „justitiam, ita etiam detinere eam... Manifestum
 „est autem, quod nec modicum tempus licet in
 „peccato morari... Et ideo quilibet tenetur sta-
 „tim restituere, si potest, vel petere dilationem ab
 „eo, qui habet usum rei concedere. “ Quando-
 autem restitutio differri possit, dicemus infra (e).

Q. 4.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 2.

(b) Epist. 153. al. 54. ad Macedonium. n. 20.

(c) Q. cit. ar. 8. ad 1.

(d) Ibid. in corp. a.

(e) Ex principio S. Thomæ evidenter infertur, in statu peccati mortalis continuo versari illum, qui cum possit commode restituere, id omittit, invito credere. Quot autem numero peccata committat? Cum communiori sententia dicendum, ejus peccata numero multiplicari, 1. quories deliberate vult non restituere. 2. cum exterius renovat actus, aliena distrahendo,

vel consumendo. 3. cum moraliter interrumpit voluntatem non restituendi, puta, per propositum restituendi, &c. ac deinde advertens, vel potens, ac debeat advertere ad onus restitutionis, restituere omittit; censetur enim renovata voluntas. Hinc detentores injusti necessario explicare debent in Confessione, tum dilatare restitutionis tempus; tum proposita iterata non restituendi; tum occasiones faciendæ restitutionis neglectas; tum damna, & tristitias, quæ dominus Passus est ob dilatam restitutionem; alioquin Confessarius agnoscere non pote-

Q. 4. Quot sint principia, seu tituli, & radices restitutionis?

R. Tres sunt radices restitutionis, *res accepta, injusta acceptio, & contractus, seu quasi contractus*. Nominine *rei acceptæ* non solum intelligitur res in se ipsa, sed etiam ejus æquivalens, itemque fructus, idque omne, in quo possessor factus est ditior. Nominine *injustæ acceptationis* intelligitur nedum injusta ablatio, & detentio rei alienæ, sed & injusta damni illatio. *Sicut enim percutit aliquem, tenetur recompensare injuriam passo, quamvis apud ipsum nihil maneat; ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiamsi nihil inde habeat (a)*. Nominine *contractus, vel quasi contractus* significatur pactum, quod quis implicite, vel explicitè iniit, aut officium, quod suscepit in aliorum utilitatem. Nam propter pactum, vel officium inducitur obligatio ex justitia commutativa. Unde S. Thomas (b): *Dicendum, inquit, quod non semper ille, qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit: sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut Principibus terræ, &c.*

Porro inter duos priores restituendi titulos duplex invenitur discrimen. I. Quod ex injusta acceptatione tenetur quis restituere, tametsi res perierit absque sua culpa, & ipse nihil factus sit ditior. At vero ex re accepta, tenetur restituere ipsam rem, si extet

poterit statum penitentis, ejusque peccatorum numerum colligere.

Nota autem, quod debita ex contractu solvi debeant tempore in contractu definito, etiam creditore non exigente, quia *dies interpellat pro homine*. Si vero tempus definitum non sit, solvi debent, quoties creditor ratio-

nabiliter urget; nisi forte is non urgeat, vel quia timet, vel quia non potest, vel quia est oblitus: nam tunc solvi debent tempore, quod prudenter judicatur esse ex rationabili intentione creditoris.

(a) S. Th. 2. 2. q. 62. a. 6.

(b) Ibid. ar. 7. ad 3.

extet in sua specie ; si vero illam consumpserit bona fide , vel ipsa perierit absque ejus culpa , tenetur solum in eo , in quo factus est ditior . 2. Quod ex injusta acceptione oritur obligatio restituendi quamprimum : ex justa vero detentione hæc obligatio non oritur , nisi detinens sit in culpabili mora restituendi .

CAPUT II.

*De personis restitutioni obnoxiiis ex re accepta ,
vel injusta acceptione .*

§. I.

De possessore bonæ fidei .

Q. I. **Q**uis ille sit ? & qua ratione teneatur restituere ?

R. Bonæ fidei possessor dicitur ille , qui rem alienam possidet , invincibiliter existimans esse suam . Is , quamdiu durat bona fides , potest rem alienam consumere , vel distrahere . Statim ac autem animadvertit , rem esse alienam , tenetur ipsam restituere , si habet (a) . Si vero consumpsit , vel distraxit , aut illam vendidit etiam minori pretio , quo emerat , aut res deterior facta fuit , vel periit , etiam ex ejus culpa , non tenetur restituere , nisi id , in quo illius causa factus est locupletior . De fructibus extantibus mox dicemus . Locupletior autem quis factus dicitur , cum occasione rei sic consumptæ , patrimonium ejus aliquo modo actum est ; cum v. g. sumptus

(a) Si res non sit usu consumptibilis , & in se existat , restituenda est eadem numero , nec potest pro ipsa pretium substitui ,

nisi forte ex gravi aliqua causa , prudentum judicio ; quia res clamat ad dominum .

ptus non fecit, quos ex suo patrimonio fecisset, aliquid occasione illius rei lucratus est (a): secus, si propterea paulo lautius, aut splendidius vixit, quam alias victurus esset (b). Hæc autem intellige, nisi tempus præscriptionis completum jam sit bona fide: nam si esset completum, possessor bonæ fidei nihil restituere teneretur.

At vero si bonæ fidei possessor, ex quo novit, rem esse alienam, sit in mora culpabili restituendi, jam incipit mala fide possidere; ideoque exinde restituere tenetur eo modo, quo malæ fidei possessor. Quamdiu autem sinceram habet restituendi voluntatem, nec sua culpa in mora est; si res apud ipsum fortuito pereat, nihil aliud restituere tenebitur, nisi id, in quo factus est locupletior.

Q. 2. An possessor bonæ fidei teneatur restituere fructus rei bona fide possessæ?

R. Fructus alii sunt mere naturales, alii meræ industriæ, alii mixti, alii civiles. Mere naturales dicuntur illi, quos natura producit sua sponte, nullo ferme, aut levi hominum labore, ut foetus animalium, arborum fructus, herbæ prædiorum. Meræ industriæ dicuntur illi, quos profert humanus labor, & solertia, re concurrente veluti mero instrumento, ut opus confectum alieno instrumento, lucrum ex negotiatione perceptum. Mixti dicuntur, ad quos natura simul, & hominis industria concurrat, ut agorum segetes. Civiles demum dicuntur illi, qui licet proprie fructus non sint, in jure tamen censentur fructus, ut rei locatæ pretium.

Itaque bonæ fidei possessor fructus meræ industriæ restituere non tenetur domino rei, quia non sunt

(a) L. idem servandum, ff. de legat. & fideicom. 2.

(b) In dubio, an quis factus sit locupletior, componenda res erit iudicio prudentum.

sunt fructus rei; tenetur autem restituere fructus naturales, mixtos, & civiles, qui apud ipsum extant, vel si non extant, id, in quo ex hujusmodi fructibus factus est ditior (nisi forte illos jam legitime præscripserit) deductis tamen expensis necessariis, & utilibus, deductoque etiam valore industriæ, ac laboris, juxta prudentum æstimationem. Nam res domino fructificat.

Q. 3. Qua ratione expensæ deduci debeant?

R. Expensarum quædam sunt necessariæ, seu illæ, sine quibus res periiisset, aut fuisset effecta deterior, ut alimenta pecudum, restauratio domus, &c. Quædam sunt utiles, quibus res evadit melior, magisque fructificat, ut plantatio arborum. Quædam voluntariæ, seu quæ rem exornant, & voluptati inserviunt, ut pictio domus. Expensarum etiam nomine comprehenditur industriæ, ac laboris valor.

In restitutione ergo a possessore bonæ fidei præstanda, deduci debent expensæ necessariæ, & utiles, necnon æstimatio industriæ, ac laboris: nam *fructus non intelliguntur, nisi deductis expensis (a)*; alioquin dominus ex alieno ditesceret. Si tamen expensæ superent meliorationis valorem, non tenetur dominus illas in integrum solvere; cogere enim carius emere rem suam (b). Imo si possessor bonæ fidei ex re meliorata fructus perceperit, debet illos computare ad compensandas expensas, tametsi fructus quoquo modo consumpserit: nam ex iis perceptis, expensas redemit.

Quoad expensas voluntarias, siquidem separari possint absque rei detrimento, licet possessori bonæ fidei illas auferre; secus, componenda res erit prudentum judicio.

§. II.

(a) L. fructus, ff. soluto matrim.

(b) L. in fundo, ff. de rei vindicat.

§. II.

De possessore malæ fidei.

2. 1. **A**D quid teneatur malæ fidei possessor?

R. Possessor malæ fidei is est, qui rem alienam possidet, invito domino, sciens, aut putans non esse suam, aut vincibiliter ignorans, an sua sit. Qui sic possidet, restituere tenetur, 1. rem, si extat; si vero non extat, quia illam vendidit, vel consumpsit, vel quia res periit, etiam absque ejus culpa, tenetur totum rei pretium erogare. 2. Refarcire tenetur omne damnum domino illatum, & lucrum, quod ipsi domino exinde cessavit. 3. Fructus omnes naturales, mixtos, & civiles, sive extantes, sive consumptos, sive deperditos quoquo modo, tametsi ex illis factus non sit locupletior, & quamquam ii a domino percepti minime fuissent. Nihilominus deducendæ sunt expensæ necessariæ, & utiles, necnon pretium industriæ, ac laboris. 4. Restituere tenetur fructus non solum naturales, mixtos, & civiles, sed meræ industriæ, quos intermedio tempore dominus percipere licite potuisset singulari sua industria, tametsi possessor malæ fidei nullos perceperit. Ita enim instauratur æqualitas ab iniquo possessore injuste violata. Igitur dumtaxat restituere non tenetur fructus meræ industriæ, quos dominus non percepisset, quia ii non sunt fructus rei. Idemque esto iudicium de fructibus nonnisi extraordinario labore comparabilibus, quos neque possessor ille percepit, neque dominus percepisset; hi enim exigii rationabiliter non possunt.

Quæ autem diximus de fructibus rei injuste possessæ, intelligenda sunt, sive res maneat penes injustum possessorem, sive sit quoquo modo ad alium transf-

translata. Nam res ubicumque extat, domino fructificat. Quamobrem si alius fructus percipiat; nec illos domino restituat: aut si alius non percipiat fructus, quos dominus percepisset; is, qui primus mala fide possedit, tenetur restituere fructus, cum sit prima totius damni causa.

Q. 2. In quo statu res aliena restitui debeat ab injusto possessore?

R. Aliquando contingit, ut aliena res apud injustum possessorem evadat melior, aut deterior: id vero accidere potest, vel intrinsece, ut si pullus adest in equum, aut equus validus fiat debilis; vel extrinsece, ut si pretium augeatur ex multitudine emptorum, vel decrescat ex eorum paucitate. Itaque 1. si res melior effecta extet, in eo statu debet restitui, quia res domino crescit. 2. Si res illa non extat, & vendita fuit majori pretio, quam dominus vendidisset, pretium integrum reddendum est domino, quia valor rei sequitur ipsam rem. 3. Si res melior effecta casu perierit, aut venit minori pretio, vel consumpta, aut alienata fuit, dum erat deterior, sive intrinsece, sive extrinsece, restituenda est domino quantum plurimi valuit, si dominus illam venditurus erat tempore, quo plurimi valebat, vel si aliam comparare coactus fuit pretio summo, alioquin dominus pateretur lucrum interceptum, vel damnum emergens. At vero si tempore, quo res venit minori pretio, dominus rem illam venditurus erat eodem pretio, satis est, ut hoc idem pretium restituatur; nisi dominus ob rem amissam aliud forte damnum expertus sit. In dubio autem favendum est domino, æstimandaque res quantum plurimi valuit in optimo statu, ac summo valore. 4. Idem dicendum, si malæ fidei possessor rem vendidit, vel consumpsit, dum pluris valebat, etiamsi dominus illam vendidisset, cum minus valebat: nam rei valor sequitur ipsam rem. 5. Si res melior fuisset apud dominum, quamvis in eo statu num-

quam fuerit apud injustum possessorem, compensari debet melioratio injuste impedita. In dubio autem favendum est domino, habita ratione meliorationis speratæ.

Ex quibus infertur, possessorem malæ fidei teneri ad præstandum valorem rei, quæ periit apud ipsum, etiamsi certo fuisset peritura apud dominum, etiam casu, & eodem modo, ac tempore, vel periculo, quo periit apud injustum possessorem; puta, si quis furetur equum ita male valentem, ut sine ejus culpa moriatur. Nam injusta acceptio rationem nocu-menti intrinsece affert, atque adeo semper indivulsum habet restituendi debitum.

Q. 3. Quid, si quis a principio malæ fidei possessor, postea bonæ fidei possessor fiat?

R. Notandum in hoc casu, an bona fides supervenerit cum mutatione personarum, vel sine ipsa. Nam si personæ sunt mutatæ, eæque in universum jus succedunt, & personam, cui succedunt, repræsentant, ut cum defuncto possessori malæ fidei succedit hæres, qui rei alienæ scientiam non habet, sed credit, defectum legitime possedisse; bona fides non prodest hæredi ad acquirendos fructus (a). Nam cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit (b). At si personæ, quæ in jus alterius succedunt, non repræsentent in omnibus personam, a qua jus habuerunt, nec ab ea causam habent universalem, ut si quis a malæ fidei possessore aliquid bona fide dono acceperit: tunc bona fides in successore, prodest illi ad acquirendos fructus, nulla habita ratione per-

(a) Hæc intellige de hærede proximo, & immediato; nam hæres mediatas, si bona fide procedit, potest tempore ordinario fructus præscribere, imo rem ipsam, ut supra dictum est.

(b) L. cum hæres, ff. de diversis temporal. præscript.

personæ, a qua causam habuit, quia in illius vitium non succedit (a).

Quod si absque personarum mutatione bona fides superveniat; tunc, si supervenit ex justa causa possessor fructus suos facit a tempore, quo bona fide possidere cœpit: si autem nulla supervenit justa causa, possessor, cum nullo meliori jure possideat, quam ante, fructus suos facere non potest.

§. III.

De possessore dubiæ fidei.

Q. **Q**uis ille sit; & quando tenentur restituere?

R. Dubiæ fidei possessor dicitur ille, qui prudenter dubitat, an res, quam possidet, sua sit. Dubitatio incidere potest, vel cum quis incipit possidere, vel post captam possessionem. Si quis dubitans, utrum res sua esset, vel aliena, ejus possessionem adiit, is malæ fidei possessor est. At malæ fidei possessor non est habendus, qui probabiliter persuasus, rem esse suam, non crassa deceptus ignorantia, non avaritia excœcatus, aut impulsus, possessionem ejus cœpit; postea nihilominus dubitavit, an sua res, vel aliena esset. Unde dicitur *Can. Si virgo caus. 34. q. 1. In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.* At qui dubitat, post rei possessionem bona fide cœptam, is certe ignorat se possidere alienum; manet igitur bonæ fidei possessor.

(a) L. Si vas, ff. de furtis, §. cum fur.

§. IV.

De emptore bonæ, & malæ fidei.

Q. AD quid teneatur emptor bonæ, vel malæ fidei?

R. Sicut malæ fidei possessor est, qui rem alienam possidet, sciens, aut putans non esse suam, aut etiam dubitans, nec inquirens, an sua sit; ita malæ fidei emptor est, qui emit rem, quam novit furto sublatam, aut certe dubitat, an furto sublata sit, nec tamen inquit. Is ergo, cum rem alienam usurpaverit, invito domino, restituere illi tenetur, non modo rem ipsam, sed etiam omne id, ad quod tenetur malæ fidei possessor, nec pretium, quod dedit, potest repetere ab illo, cujus res est. Idque intelligitur non de primo solum emptore, sed de iis omnibus, ad quos res aliqua cum mala fide pervenit (a).

Emptor bonæ fidei, ut primum noscit, rem emptam esse alienam, tenetur illam domino reddere (b); fructus vero consumptos reddere non tenetur, nisi ex illis factus sit ditior. Unde Justinianus (c): *Si quis, inquit, a non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide fundum emerit . . . naturali ratione placuit, fructus, quos percepit, ejus esse pro cultura, & cura. Et ideo si postea dominus supervenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere*

(a) S. Raym. l. 2. t. 5. de Raptor. §. 13.

(b) Si emptor bonæ fidei alteri vendiderit rem furatam, tenetur domino restituere pretium rei venditæ, modo pretium extet vel in se, vel in suo æquivalenti. Nam pretium substituitur loco rei: res autem clamat ad dominum.

Si quis vero pro re sua, quam vendidit, pecunias furtivas accipit, easque permiscuit cum suis pecuniis, sunt, qui docent, ipsum minime teneri ad restitu-

das illas pecunias furtivas, eo quod translatum jam sit earum dominium ratione permixtionis. At verius pecuniæ illæ furtivæ restitui debent, tamen si permixtæ fuerint cum propriis pecuniis venditoris. Nam permixtio solum efficit, ut necesse non sit restituere domino eandem numero pecuniam; ejusmodi tamen non est, ut alienam rem convertere valeat in propriam.

(c) L. 2. Inst. t. 1. de rer. div. §. 35.

re non potest; nisi forte ex illis factus sit locupletior, quia, ut habet reg. 48. jur. in 6. Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura. Cæterum emptor bonæ fidei jus habet repetendi pretii (a) a suo venditore (b); imo, ut docet S. Raymundus (c)
 „ Si emit aliquis bona fide a raptore, vel ab alio
 „ rem de rapina, vel furto, bona scilicet intentio-
 „ ne, non ut sibi lucraretur, sed ut spoliato resti-
 „ tueret, potest a spoliato repetere illud, quod de-
 „ dit pro ipsa re bona fide, & etiam quidquid ex-
 „ pendit postea ad conservationem illius rei; nisi
 „ forte cum re illa lucrabatur aliqua, unde posset
 „ facere dictas expensas Ratio autem, quare
 „ ista potest repetere, est, quia gessit utiliter nego-
 „ tium absentis spoliati. “

C A P U T III.

De injusta actione, sive omissione, ex quibus restitutionis obligatio oritur.

Q. I. **Q**uotuplex sit culpa, quæ restituendi debitum parit?

R. Culpæ nomen hic usurpamus, nedum quatenus a Theologis accipitur, verique nominis peccatum significat, soletque dici culpa Theologica; sed pro ut usurpatur a Juristis, quatenus ommissio est alicujus diligentia, sive per ignorantiam, sive per incuriam, aut inconsiderationem, quo modo dicitur culpa juridica. Hæc dividitur in latam, levem, &

Y 3

le-

(a) Quamquam bonæ fidei emptor possit pretium rei emptæ repetere a fure, nequit tamen contractum rescindere cum fure, eique reddere rem furatam, ut pretium ab ipso recuperet, nisi forte (quod admodum raro accidit) sit moraliter certus, furem, rescisso contractu, rem domino restitutum esse. Nam res illa

clamat ad dominum, ideoque furi non potest reddi absque injuria. Ut vero emptor servetur indemnis, actio ei competit adversus furem. Multo minus emptor malæ fidei potest rem alienam reddere furi, ut recuperet pretium, quod erogavit.

(b) L. 1. ff. e. de evizione.

(c) Loc. cit.

levissimam. *Lata* (a) est ommissio diligentiae, vel considerationis, quam homines ejusdem conditionis adhibere solent in simili negotio; ut si quis vas aureum sibi commodatum relinquat foris in loco publico. *Levis* est ommissio diligentiae, quam homines ejusdem conditionis diligentiores in similibus negotiis adhibere solent; qualis est ejus, qui librum in suo quidem cubiculo reliquit, sed ostio aperto. *Levissima* est ommissio diligentiae, quam adhibere solent homines diligentissimi; qualis est ejus, qui pecuniam apud se depositam in arca posuit, reclusitque, sed manu non tentavit, an arca bene clausa esset (b).

Q. 2.

(a) *Culpa lata* quandoque dicitur *laxior*, seu dolus praesumptus, ut si quis non impediat furem, ne pecuniam apud se depositam auferat. Quandoque etiam dicitur *latissima*, seu dolus manifestus.

(b) *Culpa Theologica*, de qua loquitur Natalis, alia est contra Naturam, alia est contra virtutes, quae nullum praeserunt debitum restituendi; alia est contra justitiam commutativam; estque vel interior, vel exterior. Et cum violatio solius justitiae commutativae restitutionis debitum pariat; hinc si quis ex charitate, aut ex debito aliarum virtutum tenetur ad aliquid praestandum, & nihilominus culpabiliter omittit, peccat quidem, sed minime adstringitur ad resarcienda damna inde sequuta. Idem dicendum de culpa Theologica interiori contra justitiam commutativam, quia nullum ex ea damnum proximo infertur; unde sufficit, ut qui illam admisit, retractet suam voluntatem. Sola ergo culpa Theologica ex-

terior parit obligationem restituendi ratione damni illati, & injustae actionis; secluso tamen contractu, nonnullisque casibus in sequenti nota recensendis. Nam qui absque culpa Theologica exteriori contra justitiam commutativam, damnum intulit, se habet solum per accidens, & quasi materialiter faciens id, quod est injustum. Unde & talis operatio non denominatur injustificatio, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 59. a. 2. Si autem culpa Theologica in materia justitiae commutativae sit venialis, tunc, si talis sit ex parvitate materiae, restitutio fieri debet sub veniali; si autem ex imperfecta deliberatione, & damnum fuit leve, nulla est obligatio restituendi, communius docetur. Si vero damnum fuit grave, alii quidem affirmant, restituendum esse sub gravi, alii negant. Sed re attentius inspecta, vix contingit in praxi, ut sequatur grave damnum ex culpa veniali; nam in re gravi non omnia diligenter cavere, prout opus est, & aliquid omit-

tere

Q. 2. An qui damnum intulit alteri absque omni prorsus culpa, ad restitutionem teneatur?

R. Negative. Nemo namque ad restitutionem tenetur, nisi ratione, vel rei alienæ detentæ, vel injustæ acceptationis, & injuriôsæ actionis, ut docet S. Thomas (a). Qui autem damnum dedit absque omni prorsus culpa, nec rem alienam detinet, nec injuste accepit, nec in suam utilitatem convertit, nec injuriôsam aliquam actionem commisit (b). Itaque restitutionis lege non tenetur. Sane licet, qui occasionem damni dat, damnum videatur dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui ut non accidat, de contingentibus nihil omisit (c).

Y 4

Q. 3.

tere de contingentibus, non videtur esse culpa venialis. Cum ergo dubium est, an culpa fuerit mortalis, totum damnum resarciri debet.

(a) 2. 2. q. 62. ar. 6.

(b) Tres in jure notantur casus, in quibus tenetur quis resarcire damnum illatum absque omni sua culpa. 1. cum animal unius absque ejus culpa occidit animal alterius, aut hominem læsit, aut quodvis aliud damnum irrogavit, ille tenetur dare animal, vel resarcire damnum. *l. 1. ff. quadrupedes*; nisi forte animal fuerit invasum ab animali alterius; vel si latro ad furandum ingressus, lædatur a canibus; vel si quis ad feram ligatam accedat, & ab ipsa lædatur. 2. Si mancipium alicujus absque ejus culpa alterum culpabiliter lædat, tenetur dominus vel tradere mancipium, vel damna compensare. *Inst. de nox. act. §. domino*. 3. si absque tua culpa aliquid effunditur, vel projicitur e tua domo, quod damnum intu-

lit, nec fuit proclamatum, teneris solvere duplum, si es caput familiæ; & si damnum illatum est capiti vivo, teneris ad expensas curationis, & ad omne damnum inde secutum. *l. 1. ff. de his, qui effuderint, vel dejecerint*. Eodem modo teneris, si quidpiam fuerit appensum e tua domo in via, quod nocere poterat, & vere nocuit. *l. si vero, ff. eod. tit.* Hæ leges, quæ bono communi, publicæque paci plurimum conferunt, non obligant, ut aliqui putant, nisi post Judicis sententiam, quia, inquirunt, ita usu receptum est. Sunt tamen, qui censent, eas obligare etiam ante sententiam, nisi hæc requiratur ex consuetudine legitime præscripta: quæ opinio, quod spectat ad primum, & secundum casum admodum conformis est æquitati: nam si dominus sentit commodum animalis, vel mancipii, æquum est, ut sentiat & incommodum.

(c) C. Si culpa, ext. de injuriis, & damno dato.

Q. 3. Qua ex culpa juridica teneatur quis lege restitutionis, ratione contractus?

R. Si contractus fiat in solius accipientis utilitatem, v. g. commodatum, accipiens tenetur lege restitutionis ex culpa etiam levissima (a). Postulat enim æquitas, ut in custodia rei alienæ, cujus usum ad certum tempus gratis accepimus, diligentiam adhibeamus maximam, ne domino pereat. Obligatio tamen restituendi non oritur ex casu fortuito, nisi culpa ipsius accipientis acciderit, vel intervenierit pactum, vel ipse in mora fuerit (b).

Si contractus fiat in solius dantis utilitatem, quale est depositum, accipiens restitutionis lege tenetur dumtaxat ex dolo, & culpa lata (c). Cum enim nulla ipsi gratia fiat, nullumque commodum inde percipiat, non postulat æquitas ut majorem rei ipsi custodiendæ diligentiam adhibeat, quam homines suis propriis rebus adhibere solent (d). Excipitur 1. si depositarius se obtulit, sic enim tenetur ex culpa levi, quia fuit causa, ne dominus apud diligentiosem deponeret. 2. Si mercedem accipiat pro custodia depositi, quia contractus cedit etiam in sui utilitatem, unde tenetur ex culpa levi (e). 3. Si adsit pactum de majori, vel maxima diligentia præstanda, vel etiam de casu fortuito (f). 4. Si culpa intercedat, depositum transferendo in

lo-

(a) Quæ Natalis docet de commodato, extendenda non sunt ad precarium, in quo accipiens tenetur solum ex culpa lata: nam precarium conceditur sine præfinitione certi temporis, unde & revocari potest arbitrio concedentis. Quare æquum videtur, ut qui accipit precarium, non teneatur ex culpa levi; ubi enim minor est gratia, major culpa

requiritur ad incurrendam obligationem restituendi. Ita l. contractus, ff. de regulis juris; & l. questum, ff. de precario.

(b) C. cum gratia, ext. de commodato.

(c) L. 3. Inst. t. 15. §. 15.

(d) S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 6.

(e) C. bona fides, ext. de deposito.

(f) Ibidem.

locum minus tutum. 5. Si mora præcessit. Nam pacto, culpa, vel mora præcedentibus casus fortuitus imputatur (a).

Si contractus sit in utilitatem utriusque partis, quale est locatum, accipiens tenetur ex culpa lata, & levi, non tamen ex levissima, neque ex fortuitis casibus. Cum enim adsit locatarii utilitas, æquum est, ut is diligentio rem locatæ habeat curam; non tamen opus est, ut diligentissimam; quia etiam adest domini commodum (b). Eadem ratio est de pignore (c). Si quis autem ad columnas, seu res admodum fragiles transvehendas operam suam locat, damnum refarcire tenetur ex culpa etiam levissima (d), quæ in his rebus levissima non censetur (e).

Q. 4. Quando quis lege restitutionis teneatur ratione quasi contractus, sive officii?

R. Quasi contractus in jure (f) censentur negotiorum alienorum gestiones, & officia, puta Tutoris, Curatoris, Judicis, Advocati, Chirurghi, Pharmacopolæ; Artificis, &c. In his enim contractus saltem tacitus intervenit: quia dum quis munus gerendum suscipit, implicite saltem cum Republica, vel cum privatis hominibus de recta muneris administratione paciscitur.

Ita-

(a) Ibid.

(b) Ex l. 1. ff. Nautæ l. 4. §. 1. Nautæ, cauponæ, stabularii tenentur ex culpa etiam levissima de damno illarum rerum, quarum custodiam etiam gratis susceperunt. Idque opportune statutum est ad præcavendas fraudes, quas hujusmodi homines committere solent.

(c) L. 3. Inst. tit. 15. §. 4.

(d) L. si merces, l. 19. ff. t. 2. locati conducti, §. 7.

(e) Recensitæ leges spectantes obligationem restituendi in contractibus, si intercesserit culpa lata, vel levis &c. revera obligant in foro conscientie ante Judicis sententiam; idque non solum ob rationes a Natali propositas, verum etiam quia unusquisque dum contrahit, censetur contrahere juxta conditiones a legibus præscriptas.

(f) Lib. 3. Inst. t. 28. §. 1.

Itaque in negotiis alienis gerendis tenetur quis ad restitutionem ex culpa lata dumtaxat, nisi forte se obtulerit, cum alter diligentior adhibendus esset, vel quærendus: tunc enim teneretur etiam ex culpa levi; nam deberet diligentior se præbere (a). Quandoque autem, qui aliena gerit negotia, tenetur ob casus fortuitos, si illa gesserit absque mandato. Sex vero notantur casus, in quibus gestor negotiorum tenetur de casu (b). 1. Si gesserit negotia pupilli. 2. Si accesserit animo depredandi. 3. Si accesserit ad nova negotia. 4. Si casum in se specialiter receperit. 5. Si culpa præcesserit casum. 6. Si fuerit in mora.

Ratione tutelæ, & dotis dationis tenetur aliquis ad restitutionem damni sequuti ex culpa lata, & levi (c); quia in his casibus major diligentia adhiberi debet.

Qui ex officio aliquid faciunt in utilitatem alterius, mercede conducti, uti Advocati, Medici, Chirurgi, Artifices, &c. tenentur etiam ex culpa levi (d). Nam opus cedit etiam in eorum utilitatem, unde majorem diligentiam requirit (e).

Qui

(a) L. ait Prætor, lib. 3. ff. t. de negot. gestis, §. 9.

(b) Glof. ad v. si solutus, l. si negotia, ff. t. cit.

(c) L. contractus, ff. de reg. jur.

(d) Culpa levis hic intelligitur, non absolute, sed respectively alios homines privatos, qui non tenentur ex officio. Nam culpa, quæ in istis levis est, in aliis, qui tenentur ex officio, evadit gravis, & lata. Hinc communiter dici solet, hujusmodi homines mercede conductos, regulariter teneri dumtaxat ex

culpa lata juridica Theologica adnexa; nisi forte se diligentiores, aut peritiores, vel etiam diligentissimos professi fuerint, majoremque diligentiam promiserint, vel negotium ipsum maximam diligentiam, & vigilantiam postulet. Sane qui ex officio inservit mercede conductus, videtur saltem implicite majorem promittere diligentiam vi contractus, quam si gratis inserviret: unde si hanc omittat, ad restitutionem tenetur.

(e) C. si culpa, ext. de injuriis, & damno dato.

Qui ex officio consilium dedit, ad restitutionem tenetur ex culpa lata. Si mercede sit conductus, tenetur etiam ex culpa levi. Qui enim debitam in officio suo fungendo diligentiam non adhibet, vel scientia, & prudentia, aliisque dotibus ad illud recte gerendum necessariis destitutus est, causa est damnorum inde consequentium. Tenetur autem ex levi, si stipendio sit conductus, quia cum reportet commodum, debet majorem adhibere diligentiam. Extra hos casus, nemo ratione consilii tenetur ad restitutionem, nisi ex dolo, juxta regulam 62. juris in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentus non fuerit, obligatur*, Quæ regula de consilio in contractibus, & quasi contractibus, non autem de consilio in maleficiis, & quasi maleficiis, sive delectis intelligenda est, ut monet Glossa. Nam qui de delicto consilium dedit, tenetur actione illi, contra quem consilium dedit; is enim damnus est passus: non vero illi, cui dedit consilium, quia ex improbitate sua nemo consequitur actionem (a).

Ex dictis infertur r. Principes, & Magistratus, qui leges iniquas, vel statuta injusta tulerunt, ad restitutionem teneri ratione omnium damnorum inde sequentium. Nam ex officio tenentur bonum commune promovere. Hinc Sanctus Raymundus (b): *Si aliqui, ait, damnificati sunt occasione talis legis, vel statuti, tenentur conditores, & eorum heredes, ad restitutionem. . . Tenentur etiam in solidum, qui induxerunt Principem ad condendum leges tales. Item omnes observatores peccaverunt mortaliter, & tenentur ad restitutionem eorum, quæ talium legum occasione lucrati sunt,*

In-

(a) L. itaque felle, c. de furt. lib. 47. ff.

(b) L. 2. r. 5. de raptor. §. 17.

Infertur 2. Judices, qui iniquam sententiam, sive ex dolo, sive ex imprudentia, aut ignorantia tulerunt, teneri ad refarcienda omnia damna inde sequentia parti læsæ (a).

Infertur 3. Advocatos multiplices ex capite posse restitutionis lege teneri. 1. Si scienter injustam causam defendant: si vero ignoranter, putantes causam esse justam, excusari possunt pro ratione ignorantiae: quod si initio putaverint, causam justam esse, eamque postea injustam deprehendant, tenentur illam deserere, vel clientem inducere, ut cedat, componatve sine adversarii damno (b). 2. Si producant falsa instrumenta, falsos, vel corruptos testes, aut falsas leges, aliasve juris, vel facti probationes, aut legum intelligentiam pervertant. 3. Si dilationes superfluas in gravamen partium obtinere nitantur, ut sententiam subterfugiant, vel ut prolongata lite magis ipsi lucentur: vel si absque rationabili causa scienter faciant clientem appellare. 4. Si ignorantes, & insufficientes cum sint, munus advocacionis exercent, causamque justam amittant: vel si sint sufficientes, vices tamen suas aliis insufficientibus committant, clientulo inficio. 5. Si adversam partem juvent, vel secreta suæ causæ illi revelent. 6. Si de causis non current, nec eas foveant, prout permittit justitiæ ratio, unde fit, ut eorum negligentia clientes causa justa excidant. 7. Si salarium accipiant, quod habita ratione causæ, laboris, & consuetudinis loci, excedens judicetur. 8. Si de certa parte litis cum gravi litigatoris damno paciscantur. Generatim vero tenentur ad omnia damna, quorum ipsi sua culpa fuerunt causa, tam suis clientibus, quam parti

(a) Idem ibid. §. 16.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 71. a. 3.

parti adversæ (a). Et ob easdem causas ad restitutionem Procuratores quoque tenentur.

Infertur 3. Episcopos, Parochos, Confessarios, Concionatores, Jurisconsultos, omnesque illos, qui pro idoneis consiliariis se gerunt, si noxium consilium dederint, teneri ad omnia damna inde secuta (b).

Q. 5. An illicite accepta ob turpem causam, restitui debeant?

R. Ex S. Thoma qui explicans, an possit de illicite acquisitis fieri eleemosyna (c) ait: „ Tripliciter posse aliquid esse illicite acquisitum. Uno enim modo id quod illicite ab aliquo acquiritur, debetur ei, a quo est acquisitum, nec potest ab eo retineri, qui acquisivit; sicut contingit in rapina, & furto, & usuris. Et de talibus cum homo teneatur ad restitutionem, eleemosyna fieri non potest. Alio modo est aliquid illicite acquisitum, quia ille quidem, qui acquisivit, retinere non potest, nec tamen debetur ei, a quo acquisivit; quia scilicet contra justitiam accepit, & alter contra justitiam dedit; sicut contingit in simonia, in qua dans, & accipiens contra justitiam legis divinæ agit. Unde non debet fieri restitutio ei, qui dedit, sed debet in eleemosynas erogari. Et eadem ratio est in similibus, in quibus scilicet & datio, & acceptio est contra legem. Tertio modo est aliquid illicite acquisitum, non quidem

(a) Vide S. Raym. l. 2. c. 5. de raptor. §. 16. & S. Anton. 3. p. t. 6. c. 2.

(b) Excipe, si quis bona fide opinionem suam simpliciter aperiat, nihil suadens; modo tamen non existimetur esse majoris scientiæ, ac prudentiæ, quam recipi promereatur. Hinc S. Thomas a.

2. q. 62. ar. 7. ait: *Non semper consilium... est efficax causa rapinae. Unde tunc solum tenetur consiliator... ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.*

(c) 2. 2. q. 32. a. 7.

„ quia ipsa acquisitio sit illicita , sed quia id ex
 „ quo acquiritur , est illicitum ; sicut patet de eo ,
 „ quod mulier acquirit per meretricium : & hoc
 „ proprie vocatur turpe lucrum . Quod enim mulier
 „ meretricium exerceat ; turpiter agit , & contra
 „ legem Dei : sed in eo , quod accipit , non injuste
 „ agit , nec contra legem . Unde quod sic illicite
 „ acquisitum est , retineri potest . “

Qui ergo contra legum prohibitionem aliquid recepit , id restituere tenetur . Hinc iudex , accusator , testis , qui aliquid acceperunt pro injusta sententia , pro falso testimonio , vel injusta accusatione , id restituere debent , non illis quidem , qui dederunt , ut justitia violaretur , sed pauperibus . Nam ut docet S. Augustinus (a) : *Cum judicia , & testimonia , que nec justa , & vera vendenda sunt , iniqua , & falsa venduntur , multo sceleratius utique pecunia sumitur , quia scelerate etiam , quamvis a volentibus datur . Si tamen iudex , testis , vel accusator quidquam recipiant , pro justa sententia , aut vero testimonio , aut accusatione secundum ordinem juris , restituere tenentur ei , a quo receperunt . Unde S. Augustinus (b) inquit : Ille solet tamquam male sibi ablatam pecuniam reperere , qui justum iudicium emit , quoniam veniale esse non debuit . Id confirmatur ex decreto Alexandri VII qui hanc inter alias propositiones damnavit : *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles , potest Iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio (c) .**

Q. 6.

(a) Ep. 153. al. 54. ad Maced.
 num. 23.

(b) Ibid.

(c) Ut magis ac magis explicetur doctrina S. Thomæ proposita ab Auctore , nota 1. pecuniam , aut aliud quidquam receptum ob

illicitum opus patrandum , restitui omnino debere ante opus patratum : nam pactum ob turpem causam , etiam juramento firmatum , irritum fuit ipso jure : unde dominium transferri non potuit .

Q. 6. An ex injusta boni alteri obyenturi interceptione, & impeditioe, restituendi oriatur obligatio?

R. Affirmative: nam ex hujusmodi injusta interceptione, & impeditioe damnum proximo inferitur. Tres autem debent concurrere conditiones, ut alterius bonum impediens restituere teneatur. 1. ut sic impeditus, potuisset rem obtinere, tali impedimento non posito. 2. ut rem juste consequi potuisset. 3. ut impedierit actione opposita justitiæ.

Ratione primæ conditionis restituere tenetur quisquis alterum injuste impedit, ne rem consequatur, vel possideat, in qua, vel ad quam jus habebat per justam promissionem, stipulationem, aliumve contractum, aut alium legitimum titulum, quo datur actio ad rem; idque tametsi solas preces, aut suasiones, non vim, aut fraudem adhibuerit: peccavit enim contra justitiam, cum sine justa causa jus alteri quæsitum frustratus fuerit.

Ob

Nota 2. pretium pro re turpi restituendum esse, quoties datum est ab eo, qui dare non poterat. Quare meretrix, qua a Religioso pretium accepit pro meretricio, tenetur illud restituere Monasterio.

Nota 3. ad restitutionem teneri illos qui aliquid recipiunt, ut faciant, vel omittant, quod ex justitia facere, vel omittere tenentur; nam lædunt jus proximi, quod proinde restitutione debet reparari: ut constat exemplo Judicis, de quo jam dictum est. Si autem pretium recipiatur pro eo, quod fieri, vel omitti debebat ex aliis virtutibus: tunc si quidem actio, vel omissio est in bonum accipientis, vel in honorem Dei, nulla est obligatio restituendi, ut si quis det ali-

quid potatori, ne inebrietur; dat enim omnino sponte. Verum accipiens aliquid, ne crimen patret, tenetur restituere, si a Judice per sententiam cogatur. Quod si actio, vel omissio actionis; quæ non debetur ex justitia, cedit in bonum alterius, ut esset curatio infirmi pauperis, quando Medicus debet ipsum ex charitate visitare; videtur pretium acceptum restituendum esse ex charitate. Si demum quidpiam gratiose, & liberaliter detur, ut accipiens inclinetur ad opus debitum ex charitate, vel ex justitia, nulla est obligatio restituendi: exceptis tamen Ministris justitiæ. Verum hujusmodi dona solent ut plurimum esse coacta.

Ob alteram conditionem restituere non tenetur is, qui alium impedivit, etiam per vim, & fraudem, a consequitione rei, quam alter jussu obtinere non poterat: nam ille jus alterius non violavit. Unde si vir indignus prohibitus fuerit a consequitione Beneficii, vel officii, impediens non tenetur ad restitutionem, quamquam ad impediendum impulsus fuerit ex odio, aliove pravo affectu.

Ratione tertiæ conditionis, qui dolo, fraude, mendacio, calumniâ, detractiōe, detentione personæ, ne compareat, interceptiōe litterarum, ne rem speratam prosequi possit, vi illata, minis intentatis ei, qui erat collaturus, aliquem impedivit a consequitione rei, quam jussu obtinere poterat, restitutioni obnoxius est, cum justitiam violaverit.

Solæ vero preces, blanditiæ, promissa non injusta minime sufficiunt, ut quis restituere teneatur, cum non sint causæ efficaces damni, modo tamen bonum non sit debitum ex justitia. Unde restitutionis onus non incumbit illi, qui precibus, blandisque officiis, citra vim, & mendacium, alicujus animum avertit ab instituendo illum hæredem, quem prius instituere decreverat, aut a relinquendo legatum, vel a donatione faciendâ, vel a Beneficii Ecclesiastici collatione: Nam sicut testator, vel collator poterat sine cujusquam injuria alium hæredem instituere, vel Beneficium alteri æque digno conferre; ita potuit alius modis non illicitis id persuadere (a).

CA-

(a) Inquirendum hic remanet, quantum restituere teneatur, qui alterum injuste impedivit, ne bonum ipsi obventurum consequeretur. Itaque si bonum erat alteri debitum ex justitia, qui alterum

impedit ab ejus consequitione, tenetur ad totum damnum, sive alter habeat jus in re, sive jus ad rem; hoc tantum discrimine, quod si jus sit in re, impediens tenetur restituere valorem rei; si sit

CAPUT V.

De personis restitutioni obnoxiiis ex damno alterius,
cui sunt efficaciter cooperatæ.

Q. I. **Q**uot modis cooperari quis possit injuste
alterius damno?

R. Non ille solum, qui actionem injustam imme-
dia-

Tom. III.

Z

dia-

si sit ad rem, restituere quanti
jus illud valet prudentum judi-
cio. Nam, ut docet S. Thomas
2. 2. qu. 6. art. 4. Qui est in
via adipiscendi aliquid, habet
illud solum secundum virtu-
tem, vel potentiam, & ideo
si redderetur ei, ut haberet
hoc in actu, restitueretur ei,
quod est ablatum, non sim-
plum, sed multiplicatum; quod
non est de necessitate restitu-
tionis.

Notandum est autem, quod jus
ad rem aliud est *proximum*, ut
si collator constanter decreverit
Beneficium conferre Titio ad Be-
neficium presentato; & tunc im-
pediens tenebitur ad totum dam-
num; quod enim proxime obven-
turum est, habetur pro obtento.
Aliud jus ad rem est *remotum*,
ut si collator fuerit ambiguus; &
tunc facienda erit restitutio pro
ratione spei. Unde S. Thomas 2.
2. qu. 62. art. 2. ad 4. Aliquis,
inquit, potest impedire aliquem,
ne habeat præbendam. . . in-
juste, puta, si intendar ejus
nocumentum, quem impedit
propter odium, vel vindictam,
aut aliquid hujusmodi, & tunc
si impedit, ne præbenda detur
digno, consulens, quod non
detur, antequam sit firmatum,

quod ei detur, tenetur qui-
dem ad aliquam recompen-
sationem, pensatis conditionibus
personarum, & negotii secun-
dum arbitrium sapientis: non
tamen tenetur ad æquale, quia
illam nondum fuerat adeptus,
& poterat multipliciter impe-
diri. Si vero jam firmatum
sit, quod alicui detur præben-
da, & aliquis propter indebi-
tam causam procuret, quod re-
vocetur, idem est, ac si jam
habitam auferret; & ideo te-
netur ad restitutionem æqua-
lis, tamen secundum suam fa-
cultatem.

Similiter pro ratione spei fa-
cienda est restitutio, cum quis
per actionem injustam alterum
impedit, ne consequatur offi-
cium, vel Beneficium, quo di-
gnus erat: nam is licet non ha-
bet jus ad illud bonum, tamen
jus habet, ne ab illo injuste im-
pediatur. Quanta igitur erat
spes, quanta dispositio causarum,
ex quibus utilitas sperabatur,
tantum restitui debet; deductis
tamen expensis, quæ fieri debuif-
sent pro illius boni consequutio-
ne; & habita etiam ratione pe-
riculorum, quibus verisimiliter
impediri poterat ejus boni con-
sequutio.

diate per se exercet, sed & qui cooperantur ad damnum, restitutionis lege tenentur. Unde ait Apostolus Rom. 1. *Digni sunt morte, & non solum, qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Hinc Innocentius XI. hanc propositionem damnavit; *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.*

Dupliciter autem contingit, ut quis damno alterius cooperetur, *directe* scilicet, & *indirecte*. *Directe* quidem, dum alium inducit; *indirecte* vero, quando non impedit, cum possit, & debeat impedire (a). Itaque novem communiter modi recensentur, quibus damno alterius cooperari quis potest, & his verbis exprimuntur:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

Sex priores modi ad damnum concurrunt directe, tres posteriores indirecte. „ Sciendum tamen, in-
„ quit (b) S. Thomas, quod quinque præmissorum
„ semper obligant ad restitutionem. Primo jussio,
„ quia scilicet ille, qui jubet, est principaliter mo-
„ vens, unde ipse principaliter tenetur ad restitu-
„ dum. Secundo consensus, in eo, sine quo rapina
„ fieri non potest. Tertio recursus, quando scili-
„ cet aliquis est receptator latronum, & eis pa-
„ trocinium præstat. Quarto participatio, quando
„ scilicet aliquis participat in crimine latrocinii,
„ & in præda. Quinto tenetur ille, qui non ob-
„ stat, cum obstare teneatur; sicut Principes, qui
„ tenentur custodire justitiam in terra, si per eo-
„ rum defectum latrones increscunt, ad restituti-
„ nem tenentur: quia redditus, quos habent, sunt
„ quasi stipendia ad hoc instituta, ut justitiam con-
„ ser-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 7. (b) Ibi.

„servent in terra. In aliis autem casibus enumeratis
 „non semper obligatur aliquis ad restituendum. Non
 „enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid
 „hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc
 „solum tenetur consiliator, aut palpo, idest adu-
 „lator, ad restituendum, quando probabiliter æsti-
 „mari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit in-
 „iusta acceptio subsequuta (a).

Inter causas cooperantes ponitur etiam exequens.
 Unde idem Angelicus (b) ait: „Principaliter te-
 „netur restituere ille, qui est principalis in facto.
 „Principaliter quidem præcipiens, secundario vero
 „exequens, & consequenter alii per ordinem.

Z 2

Q. 2.

(a) Ex laudata doctrina S. Tho-
 mæ colligitur 1. neminem ratio-
 ne cooperationis ad restitutionem
 teneri, nisi efficaciter influat in
 malum alterius, alioquin dam-
 num non infert. Unde qui pra-
 vo exemplo est alteri occasio da-
 mni, non tenetur restituere, quia
 non est causa, sed tantum occa-
 sio.

Colligitur 2. ad restitutionem
 teneri illum, qui alterum effica-
 citer movit ad damnum inferen-
 dum, tamen non defuisset alius,
 qui ipsum induceret: nam ille
 vere fuit causa efficax damni.

Colligitur 3. restitutionis lege
 teneri illum, qui alium para-
 tum, & promptum ad damnum
 inferendum, efficaciter movit;
 nam constituit unicam causam
 moralem cum exequutore jam pa-
 rato.

Colligitur 4. ad restitutionem
 totius damni teneri illum, qui
 alteri jam parato causa fuit, ut
 damnum citius exequeretur: nam

vere influit in damnum, & a-
 liunde potuisset ille jam paratus
 mutare voluntatem. Potest tamen
 dari casus, quo quis movens a-
 lium jam paratum, ut damnum
 celerius, vel atrocius, aut fi-
 dentius exequatur, non sit causa
 efficax damni.

Colligitur 5. in dubio, an
 damnum sit sequutum ex manda-
 to, quod quis dedit, vel an man-
 datum fuerit efficax causa damni
 sequuti, restitutionem faciendam
 esse saltem pro ratione dubii.
 Nam juxta regulam 45. juris in
 6. *Inspicimus in obsuris, quod
 est verisimilius, vel quod ple-
 rumque fieri consuevit.* Est au-
 tem verisimilius damnum fuisse
 illatum a mandatario vi mandati
 accepti, quia ita plerumque ac-
 cidit. In his tamen casibus accu-
 rate expendenda sunt circumstan-
 tiæ, ex quibus obligatio resti-
 tuendi pro ratione dubii colli-
 genda erit.

(b) Ibid. ad 2.

Q. 2. Quinam comprehendantur sub recensitis modis, quibus potest quis damno alterius injuste cooperari?

R. Nomine *jussionis* comprehenduntur ii omnes, quorum mandato alius movetur ad maleficium. Non oportet, ut mandans potestatem habeat imperandi, licet Superior magis influat. Sufficit etiam tacita jussio, ut si quis dicat: quis me vindicabit? Mandans primo loco restitutionis lege tenetur, cum sit præcipua causa damni, nisi jussio fuerit revocata, & revocatio significata fuerit ei, cui datum erat injustum mandatum (a).

Nomine *consilii* veniunt suasores, & impulsores, ut sunt illi omnes, qui hortantur, instruunt, promissis alliciunt, rationes ob oculos ponunt, quibus aliquis ad nocendum proximo incitatur, & adducitur (b).

Con-

(a) Si mandatarius excedat limites mandati, & mandatum erant de re periculosa, mandans tenetur restituere etiam excessum, ut colligitur ex *C. is qui mandat, de homicidio, in 6.* ubi dicitur: „ Is, qui mandat, alium quem verberari, licet expressè se inhibeat, ne occidatur ut larenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens, murelet, vel occidat: cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.

(b) Consilium potest dari tripliciter. 1. de ipsa bonitate, aut malitia operis exercendi, ut si quis alteri dicat, aliquem contractum esse licitum, cum revera sit illicitus. 2. de utilitate, aut

voluptate actionis jam ab altero cognita, ut injuste, ad eam incitando precibus, promissis, &c. seu media, & modos demonstrando, quibus efficaciter, & tuto illam consequi aliquis possit; aut proponendo rationes, & motiva, ut actio injusta fiat. 3. potest quis consilium alteri dare, innixus alicui motivo, quod tamen falsum est, ut si quis alteri persuadeat necem alicujus, eo quod is fratrem ejus occiderit. Itaque si aliquis consilium det primo modo, illo revocato efficaciter, & opportuno tempore, non tenetur ad damnum sequutum, quia ratio movens non amplius subsistit; nisi forte consilium ita rationibus communiverit, ut earum vis minus efficaciter elideretur rationibus posteriori-

Consensus nomine designantur illi, de quibus dicitur Plal. 49. *Si videbas furem, currebas cum eo.* Et intelliguntur omnes fautores, approbatores, suffragatores (a), a quorum consensu, approbatione, vel suffragio pendebat, ut injusta actio fieret, vel non fieret. Sic damni dati causæ sunt Senatores, quorum suffragio aliquis justa causa cadit.

Palpo ille dicitur, cujus adulatio, & laudatio, seu exprobratio causa est damni illati, ut si quis viro nobili ignaviam exprobet, nisi ulciscatur (b).

Z 3

No.

rioribus; tunc enim adhuc perseveraret ratio agendi. Idem est iudicium de tertio modo, propter eandem rationem. Quod vero spectat ad secundum modum, distinguendum est. Nam si quis malum suaserit solis precibus, & promissis, postea vero, antequam sequatur damnum, consilium revocet, ostendens, rem sibi fore ingratam, nec velle stare promissis; immunis est a restitutione, quia jam desit ratio motiva. Si autem quis malum consuluisset proponendo ejus utilitatem, aut voluntatem, vel indicando media, & modos, quibus malum illud poterat patrari, tenetur restituere post damnum sequutum, etiamsi revocaverit consilium, quia etiam revocato consilio, nihilominus censetur causa damni. Unde vel debet efficaciora motiva proponere illi, cui antea consilium dederat; idque antequam damnum sequatur: vel si possit, monere debet illum, contra quem dedit consilium, ut sibi caveat: vel si hæc præstare non possit, aut nihilominus damnum sequatur, tenetur ipsum resarci-

re; utpote vera causa damni, quantumvis ei displiceat præstitum consilium.

(a) Qui suffragium ferunt ad eligendum indignum, si primi suffragentur ante completum numerum sufficientem ad includendum, tenentur resarcire damna, quamvis alii suffragatores idem damnum certo intulissent: nam priores illi in damnum revera influunt. Imo cum suffragia secreto feruntur, omnes suffragatores, etiam postremi, tenentur de damno, si sive sciant, si sive nesciant quid ab aliis fiat, quia actio non concluditur, nisi post collata omnia suffragia; & priores poterunt mutare voluntatem. Idem dicendum, si suffragia sint revocabilia, quia tunc damnum pendet ab ultimo suffragio, nec nisi eo posito, priora suffragia vim obtinent, & irrevocabilia sunt. Si quis autem suffragari nolle, cum defectu sui suffragii impiam sententiam, siue electionem securam esse prævideret, is ad damna teneretur, tamquam non obstitans.

(b) Palponis obligatio ad resarcien-

Nomine *recursus* exprimentur receptores, qui scilicet securitatem, vel refugium præbent furi, sive ipsum, sive res injuste ablatas recipiendo, & celando. De his præcipiuntur (a), ut *perinde puniantur, atque latrones* (b).

Participes non solum dicuntur illi, qui cum furibus quædam dividunt, sed quicumque socii sunt maleficii, quo proximi rebus damnum inferitur, cujusmodi sunt, qui simul furantur, seu damnum inferunt, qui scalam admovent, vel sustinent ascendente fure, qui excubias agunt, dum alii furantur, qui instrumenta suppeditant. De his dicitur Prov. 29. *Qui cum jure participat, odit animam suam.* Qui socii sunt maleficii, tenentur refarcire damnum pro rata, & aliis non restituentibus suam partem, tenentur ipsi ad totum (c). De participibus prædæ ait S. Raymundus (d), „ Illi autem, qui nec adjuvant, „ nec in aliquo consentiunt, sed datur eis aliquid: „ & accipiunt, vel comedunt inde, & induunt, vel „ in alios usus ponunt, tenentur restituere, sed diversimode: nam qui dono accipiunt, præcipue „ tenentur ad restitutionem: qui vero comedunt, „ vel bibunt, vel in usus necessarios expendunt, ut „ uxor, vel cæteri familiares, tenentur de omnibus, „ quæ sic expendunt: nisi in casu, cum agunt causam spoliatorum, monendo, & inducendo pro „ posse ipsum raptorem ad restitutionem faciendam; tunc enim non tenentur: nam qui alterius

„ ne-

facienda damna, mensurari debet juxta ea, quæ diximus de consulente: nam palpo adiustar consulentis, se habet.

(a) ff. l. 47. t. 16. de receptor. lib. 1.

(b) Si quis amicitie, aut misericordie causa malefactorum

recipiant, ut eum a morte liberent, ii receptores non sunt, quia in ejus maleficia non influunt.

(c) ff. de furtis, l. vulgaris, §. si duo.

(d) l. 2. t. 5. de raptoribus, §. 13.

„ negotium gerit utiliter, etiam ignorantis, & ab-
 „ sentis, licite recipit expensas; & hoc, siue fuerit
 „ secuta utilitas, siue non. “ Idem S. Raymun-
 „ dus (a) explicans, quomodo gerere se debeant u-
 „ xor, vel familiares raptoris, ait: „ Si ibi sunt a-
 „ liqua de iusto, de illis separatim potest expende-
 „ re: si vero non sunt aliqua ibi, nisi de rapina,
 „ nullo modo comedat, sed aliunde sibi victum quæ-
 „ rat, vel ab amicis, & consanguineis suis, vel
 „ laborando manibus suis, vel alio quocumque mo-
 „ do, honesto tamen. Idem dico, si ibi sunt aliqua
 „ de iusto, sed ita mixta sunt, quod non possunt
 „ discerni; vel licet possint discerni, maritus ini-
 „ quitate plenus, non permittit eam comedere, nisi
 „ de rebus raptis... Subest ei triplex auxilium.
 „ Unum si potest habere de dote, vel sponsalicio.
 „ Secundum, ut denunciaret talibus, qui possint pro-
 „ desse, & non obesse... Tertium, si esset in ar-
 „ cto posita, quod nec inueniret quid comederet,
 „ nec eleemosynas, nec posset ulterius sine periculo
 „ sustinere necessitatem famis; tunc enim, si aliud
 „ non posset: & de rapina, & de aliis undecum-
 „ que posset vivere, quia necessitas non habet le-
 „ gem... Quidquid tamen sic expenderit, doleat
 „ in animo, & proponat firmiter, quam cito po-
 „ terit, quidquid inde expendit, restituere. “

Non obstantes, sunt qui non occurrunt damno,
 nec obstant, cum iustitiam tueri, improbosque
 coercere, punire, vel eorum punitionem procu-
 rare teneantur ex officio, ut Principes, Magistra-
 tus &c.

Demum *non manifestantes* dicuntur, qui cum dam-
 num factum, & ubi factum sit, certo sciant, non indi-
 cant.

(a) Ibid.

cant crimen, aut ejus auctorem, sed se nescire dissimulant (a).

Ex quibus inferitur, Conductores mulctarum publicarum, sive juris super damnis datis, qui conveniunt, & paciscuntur cum pecudum, jumentorumque possessoribus, ut certa semel soluta pecunia, deinceps ob quævis illata damna a pœna sint immunès, lethalis injustitiæ reos esse. Quare iis neganda est absolutio, nisi conventionem rescindant, & damni illati auctores ad mulctam pro rata damni solvendam, pœnasque dandas cogant; ipsique restituant pro damni illati quantitate in principalem auctorum supplementum. Nam qui causam damni dat, damnum fecisse videtur.

Q. 3. Cooperantes damno alterius, quo ordine teneantur restituere?

R. S. Thomas (b) hanc statuit regulam: „Principaliter tenetur restituere ille, qui est principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, secundario vero exequens, & consequenter alii per ordinem. Uno tamen restituente illi, qui passus est damnum, alius eidem restituere non tenetur; sed illi, qui sunt principales in facto, & ad quos res pervenit, tenentur aliis restituere, qui restituerunt (c).“

Q. 4.

(a) Ut cooperantes indirecte, teneantur restitutionis lege, tria requiruntur, 1. ut culpabiliter omiserint impedire. 2. ut potuerint impedire sine gravi suo damno, nisi agatur de damno communi. 3. ut debuerint impedire ex officio. Unde ait S. Thomas 2. 2. quæ. 62. art. 7. ad 3. *Non semper ille, qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel*

non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio.

(b) 2. 2. q. 62. art. 7. ad 2.

(c) Ut magis, ac magis explicetur doctrina S. Thomæ, animadvertendum est, damnificationem proximi aliquando esse lucrosam, aliquando simplicem, sive minime lucrosam. Itaque si damnificatio sit lucrosa, cooperatores tenentur restituere hoc ordine. Post illum, qui rem alicnam

Q. 4. Quid fit teneri in solidum? quique obligentur restituere in solidum?

R. Teneri in solidum, idem est, ac singulos, qui ad damnum alterius cooperati sunt, non solum teneri pro sua parte, sed etiam ad totum damnum, ad quod concurrerunt, refarciendum, deficientibus aliis priori loco obligatis. Si ergo damnificatio sit lucrosa, in solidum obligantur, 1. possessor. 2. mandans. 3. exequens. 4. aliæ causæ positivæ, singulæ in aliarum defectum. 5. causæ negativæ in defectum aliarum. Si vero damnificatio lucrosa non sit, idem ordo servari debet, dempto solum possessore, qui nullus esse potest, ubi nullum est lucrum.

In solidum pari modo tenentur participantes refar-

ficiam possidet, sive bona, sive mala fide, primo loco tenetur mandans, cuius præcipua in illatione damni pars fuit. Si quis autem alium induceret ad mandandum, teneretur prius ipso mandante.

Post mandantem secundo loco tenetur exequens, qui est principalior inter reliquos. Si tamen exequens aliorum cooperatorum nomine ageret, ut si plures inter se consilium inirent depopulandi vineam, & unus eorum, somine omnium, id exequeretur, singuli æque principaliter teneantur.

Tertio loco, & in priorum defectum tenentur, qui positive cooperantur efficaciter ad damnum, scilicet consulens, consentiens, palpans, receptans, adjuvans, nullo servato inter se ordine; ita ut eorum quisque teneatur ad suam partem majorem, vel minorem pro ratione influxus: ita tamen, ut aliis deficientibus, singuli teneantur ad totum, re-

stituendo totum; ceteri teneantur pro sua parte.

Quarto loco post cooperantes positive, & in eorum defectum succedunt causæ negativæ, id est mutus, non oblatans, non manifestans; inter quas ordo statui debet pro ratione obligationis, qua earum qualibet præ alia tenebatur proximus impedire damnum, ne sequeretur.

De ordine servando in damnificatione simplici, habes hic in quest. 4.

Hinc inferitur, causas minus principales liberari ab onere restitutionis, si causæ principaliores restituant, quia illæ non tenentur, nisi in defectum istarum. Unde si mandans restituat, ceteri deobligantur. Si restituat causa positiva, deobligantur causæ negativæ. Si debitum condonetur causæ principaliori, censetur condonatum omnibus aliis, qui tenentur in ejus defectum. Vide S. Thom. in 4. d. 15. q. 1. art. 5. qu. 3.

refarcire damnum, cum plures communi conspiratione, & quasi una manu ad damnum inferendum concurrunt, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non; in utroque enim casu unus sine alio damnum non infert, ideoque ambo revera sunt causa totius damni (a).

C A P U T V.

De iis, quibus restitutio fieri debet, & de ordine servando inter ipsos.

Q. I. **R**estitutio cui facienda sit?
 R. Restitutionem faciendam esse illi, a quo aliquid injuste acceptum est, si dominus illius erat, sive justus possessor, vel administrator, aut custos, certum est; hoc enim modo fit reductio ad æqualitatem justitiæ commutativæ (b). Id verum est etiam in dubio, an ille, a quo res ablata est, sit verus dominus, ut custos, sive administrator, quia in dubiis potior est conditio possidentis. Unde nisi certo constet, aliquem esse furem, ei restitui debet, quod ab ipso ablatum fuit (c). Casum excipit Sanctus Thomas (d), nempe quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri; tunc enim non debet ei restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur ... sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam.

Præterea injuste acceptum ab eo, qui contra legem dedit, illi restitui non debet, sed in pios usus erogari, ut jam supra diximus cum S. Thoma.

Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet

(a) ff. de furtis l. vulgaris, §. si duo. (b) 2. 2. q. 62. art. 5.

(c) Coll. ex C. In litteris, ext. de restitut. spoliat.

(d) 2. 2. q. 62. art. 5. ad 1.

debet restitui hæredi ejus, qui computatur quasi una persona cum ipso (a). Hæredes autem hic intelliguntur quicumque jure succedunt in defuncti hæreditatem, sive per testamentum, sive per sententiam, sive alio modo.

Q. 2. Cui facienda sit restitutio, cum dominus, ejusque hæredes sunt ignoti?

R. Si dominus sit incertus, & ignotus, nec hæredes compareant, diligenter inquirendum est pro rei magnitudine, & qualitate, cujus res illa sit. Si post diligentem, & prudentem judicio sufficientem inquisitionem, ignoretur, ad quem pertineat, res eroganda est pauperibus, vel in alios pios usus convertenda (b). Si autem nulla, aut minime sufficienti inquisitione facta, in pios usus illam erogaverit eis, penes quem extabat, vel qui eam injuste acceperat, restitutionis onere non liberatur, sed postea cognito domino, illam nihilominus restituere tenebitur (c).

Porro dupliciter contingit, bonorum aliquorum dominum esse incertum, vel in particulari tantum, quia scilicet ignoratur, cujus sint determinate, sed tamen scitur esse alicujus, vel aliquorum ex tali communitate, vel oppido, vel pago: aut etiam in universali, itaut ne disjunctive quidem cognosci possit, an ad hos, vel ad illos pertineant.

Itaque in primo casu distributio hujusmodi bonorum facienda est illis, quibus probabile est, damnum esse illatum. Sic mercator minutatim vendens merces, si emptores fraudaverit, restituere debet illis, qui ad ejus officinam confluere solebant, pro ut quisque plus, minusve emere solitus fuerit. At
vero

(a) S. Thom. *ibid.* ad 3. (b) *Idem ibid.*

(c) *Coll. ex C. sicut dignum, ext. de homie. 9. eos insuper.*

vero in secundo casu, sive bona illa habeantur, vel habita sint ex debito, sive ex contractu, pauperibus distribui debent, vel in alios pios usus erogari (a). Si ergo constet, ex qua civitate sit, vel fuerit dominus jam ignotus, conveniens erit, ut restitutio fiat pauperibus illius civitatis; quod etiam præstandum erit ab illis, qui civitatem aliquam, aut provinciam deprædati sunt, aut aliquo damno affecerunt.

Q. 3. Quo loco facienda sit restitutio, & cujus expensis?

R. Qui restitutioni obnoxius est ratione delicti, furti scilicet, rapinæ, &c. rem alienam restituere debet eo loco, ex quo injuste ablata est, & ubi degit ille, cui damnum est illatum, idque propriis sumptibus debitoris, etsi sumptus excedant rei ablatæ valorem. Æquitas enim postulat, ut qui læsus est, servetur indemnis, & restituatur in integrum; contra vero qui damnum fecit, sibi imputet, quod gravetur, juxta reg. 86. juris in 6. *damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare.*

Qui restitutioni est obnoxius ratione solius rei acceptæ, quia videlicet rem alienam emit, collegitque, ne domino periret, aut bona fide emit, vel possedit, & postea cognovit esse alienam, tenetur restituere in eo dumtaxat loco, ubi res illa extat: non enim æquum est, ut gravetur, qui nullum damnum, nullam injuriam intulit. Moneat ergo dominum, ut significet, quid de re sua fieri velit, aut ad eum transmittat, sed ejus sumptibus. Addit S. Thomas (b): *Si vero ille sit multum distans, debet sibi transmitti, quod ei debetur, & præcipue si sit res magni valoris, & possit commode transmitti:*

(a) Collig. ex C. cum tu, ext. de usuris.

(b) 2. 2. q. 82. ar. 5. ad 3.

mitti: alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, & domino significari.

Qui restitutioni obnoxius est ratione contractus, restituere debet in loco, de quo conventum est, aut in quo voluisse dominum, ut sibi restitueretur, est verisimile. Nam contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur (a). In contractibus commodati, & depositi, in quibus restitui debet res eadem numero, reddenda est in loco, ubi est accepta, sumptibus commodatarii in commodato, quia commodatum cedit in ejus utilitatem; sumptibus vero deponentis in deposito, quod accipitur in utilitatem deponentis; dummodo tamen depositarius depositum acceperit custodiendum gratis. Quoad commodatum excipe, si locus, quo forte dominus transmigraverit, sit longe distans, nisi aliter fuerit conventum. Mutuum solvendum est, ubi fuit acceptum: & similiter pretium rei emptæ solvi debet, ubi emptæ res est, nisi aliter fuerit conventum. Ut vero hæc conventio sit justa, compensandum est onus, si quod alteri parti imponitur. Si enim debitor obstringeretur, ut quod mutuo accepit Parisiis, Lugduni solveret suis sumptibus, jam creditor lucrum perciperet ex mutuo, adeoque usuram committeret.

Q. 4. Cujus periculo facienda sit restitutio?

R. Qui ratione injustæ acceptionis, sive retentionis, damnive illati, restitutionis lege tenetur, si rem restituat per internuncium, v. g. Parochum, Confessarium, Concionatorem, aut alium quempiam, qui probus, & fidelis habetur, interim vero res pereat in internuncii manibus, sive illius dolo, sive casu fortuito, nullatenus liberatur debitor ab onere restitutionis. Ubi enim culpa, vel mora de-
bito-

(a) Reg. 85. jur. in 6.

bitoris præcessit, casus etiam fortuitus illi imputatur (a). Nisi ergo res in domini manibus reposita fuerit, injustus debitor non liberatur (b).

Qui restituere debet ratione rei acceptæ, vel contractus, non delicti, si res restituenda sit eadem numero, ut commodatum, locatum, depositum, liberatur onere restitutionis, quoties usus est internuncio, qui fidelis habebatur, qui tamen dolo, vel casu fortuito non restituit. Nam quoties res aliena perit absque culpa debitoris, domino suo perit (c). Si autem internuncius electus est a commodatario, nec a commodante probatus, res commodatario perit: contra si electus est a commodante, ab eoque missus, ipsimet perit res sua (d).

Si vero res non debetur eadem numero, ut nummi, triticum, vinum, &c. restituenda est periculo debitoris: adeoque debitor, quantumvis culpæ expers, qui rem hujusmodi internuncio etiam fidelissimo restituendam commisit, restitutionis onere non liberatur, etiam ex casu fortuito (e).

Denique si res, quæ eadem numero restituenda est, debetur ex culpa, vel in ea restituenda intercesserit mora domino noxia, debitor eam suo periculo restituere tenebitur, ejusque damno peribit, si eam perire contingat, antequam reddatur domino, seu cui dominus voluerit.

Q. 5. Qui ordo servandus sit inter creditores, quibus restitutio facienda est?

R. In restitutione facienda ita necessario servandus est ordo legibus civilibus, & jure etiam municipali

(a) C. bona fides, ext. de deposito.

(b) Si dominus designavit nuncium, vel reliquit debitori libertatem eligendi quem vellet nuncium, debitor etiam injustus liberatur onere restitutionis, si

res casu, vel dolo nuncii pereat.

(c) L. ad eos, t. commod. in ff.

(d) L. cum, ibid. §. 1.

(e) L. incendium, t. si certum petatur, C. lib. 4.

pali præscriptus, ut ejus violatio grave peccatum sit injustitiæ, debitoresque obliget ad resarciendum damnum creditoribus hinc emergens.

Itaque cum bona debitoris pro omnibus creditoribus non sufficiunt, vel dubitatur, an sufficiant (si enim sufficiunt, nihil interest, cui prius restitutio fiat, modo omnibus debitoribus fiat) debita certa prius restituenda sunt, quam incerta, quorum creditores ignorant. *Non enim succedit in pauperibus ipse Christus, nisi quando non reperiuntur personæ certæ, quibus restitui debent certa* (a). Excipe si res, cujus dominus nescitur, existat in propria specie; tunc enim impendenda erit in usus pios. Vide notam infra (b).

In restitutione certorum prius restitui debent debita ex contractu oneroso, quam debita ex contractu gratuito, v. g. ex donatione, & quæcumque ad pias causas: illorum enim strictior est obligatio (c).

Quoad debita ex delicto, v. g. furto, rapina, usura, si debitori bona sint legitime parta, & debitis ex contractu oneroso obnoxia; prius solvenda sunt debita ex contractu, quam ex delicto: nam *injustum videtur, de eo, quod juste debetur alteri, restituere alienum* (d). Si autem nulla debitori sint bona legitime parta, prius restitui debent debita ex delicto, quam ex contractu: & quidem prius, quæ ablata sunt per rapinam, quam quæ per furtum; prius quæ per furtum, quam quæ per usuram: nam furto, & rapina gravior illata est injuria; usura vero minorem sapit injuriam, quia illam nemo solvit,

(a) S. Antonin. p. 2. t. 2. c. 7.

(b) Sunt qui probabiliorē censent oppositam sententiam, quia creditores ignoti æquale jus habent, ac creditores certi. *Vid. Censuram l. 2. de just. dissert. 2. c. 14. n. 6. seqq.*

(c) L. 19. ff. de re judic. (d) S. Antonin. loc. cit.

vit, nisi saltem conditionate volens: cætera autem debita ex contractu mutua voluntate contrahuntur.

Debita cum hypotheca privilegiata, solvenda sunt ante alia etiam hypothecata. Sunt autem hypothecæ privilegiatæ, 1. illa, quam jus concedit ei, qui suam credidit pecuniam ad reparandam, vel ædificandam domum alterius, vel quid simile. Is præfertur aliis creditoribus habentibus etiam hypothecam specialem in re illa; quia sine ejus mutuo illa non extitisset (a). 2. Privilegium habet hypotheca illius, qui pecuniam dedit mutuo, ut alter rem aliquam emeret. Is habet jus in eam rem supra anteriores creditores hypothecarios, quia sine tali mutuo rem illam debitor non haberet (b). 3. Qui pro mercium vectura mutuam dedit earum domino, quique domum locavit, in quam merces, aut supellex a conductore comportatæ sunt, hypothecam privilegiatam habet in illis mercibus, & supellectili (c). 4. Privilegiata est hypotheca pro dote, qua bona omnia viri sic tacite obligantur, ut in dotis restitutione uxor, ejusque hæredes reliquis creditoribus generalem hypothecam anteriorem habentibus, præferantur (d). 5. Nihilominus hypotheca dotalis posterior non præfertur creditoribus anteriorem hypothecam expressam habentibus: ita enim creditores anteriores inique exciderent jure suo. In dubio, an cæteræ hypothecæ sint priores dotali, præferenda est dos hypothecæ etiam expressæ, nam *in ambiguis pro dotibus respondere melius est*, ut habet regula 85. jur. in ff. Quinto privilegiata est hypotheca in favorem fisci, cujus debitor omnia bona sua fisco obligata habet (e). 6. Privilegium habet

(a) L. interdum, ff. qui potiores.

(b) L. licet, C. qui potiores in pignore.

(c) L. hujus, ff. qui potiores, §. si quis.

(d) L. assiduus, C. qui potiores.

(e) L. 2. C. de privileg. fisci.

habet supra omnes creditores præcedentes pensio alimentaria pupillorum, aut adulatorum etiam filiorum honestæ conditionis, sed corpore, vel mente impotentium, ex bonis paternis, vel maternis solvenda; quippe *alimenta necessaria dilationem non sustinent*.
 7. Idem esto iudicium de Medicorum, Chirurgorum, Pharmacopularum expensis in ultima ægritudine factis (a), itemque de moderatis impensis pro funere (b).

Ad debita simpliciter hypothecaria (c), quod attingit, ea præferenda sunt debitis personalibus, seu chirographariis tantum (d). Ubi vero eadem res est pluribus oppignorata, præferendi sunt creditores anteriores in hypotheca non privilegiata. Nam *qui prior est tempore, potior est jure* (e). Porro in debitis hypothecariis creditor anterior aliis ejusdem ordinis creditoribus posterioribus ita præferendus est, ut ei debitum in solidum solvi debeat, quamvis bona non suppetant ad satisfaciendum reliquis creditoribus hypothecariis (f). Neque horum paupertas legitimus est titulus, cur præferantur habenti priorem hypothecam, nisi eorum necessitas sit extrema, vel gravis: tunc enim præferendi essent ex

Tom. III.

A a

cha-

(a) L. In restituenda, C. de petitione hæredit.

(b) L. Et si quis ff. de Religiosis, & sumptibus funerum.

(c) Hypotheca est, cum datur, vel assignatur aliqua res in securitatem debiti. Si res est mobilis, dicitur pignus; si immobilis, dicitur hypotheca. Alia est generalis, cum scilicet obligantur omnia bona debitoris præsentia, & futura. Alia specialis, cum assignantur certa aliqua bona, v. g. prædium. Alia est ex-

pressa, cum de illa expresse sit stipulatio in contractu. Alia est tacita, quæ aliquibus contractibus inest vi legum, etsi in illis non exprimitur.

(d) L. eos, C. qui potiores &c.

(e) Reg. 54. jur. in 6.

(f) Nota, quod creditores habentes hypothecam expressam præferuntur habentibus tacitam; habentes generalem, præferuntur habentibus specialem tantum. Si vero hypothecæ sint similes, anterior præfertur posteriori.

charitate, atque ea tantum ratione, ut eorum necessitas sublevetur. Quare non licet debitori, qui omnibus solvendo non est, uni creditori sponte gratificari in præjudicium anteriorum, aut habentium potiore hypothecam. Alioquin, nisi ipsum juris, & facti ignorantia excuset, tenebitur de damno creditori potius jus habenti (a).

Quod spectat ad personalia debita, nullus in eorum solutione ex necessitate justitiæ servandus est ordo (b), si eorum jura, & nomina æqualia sint: nec inter eos ulla servanda inæqualitas in partitione bonorum debitoris, si ad singula debita non sufficiant, ubi hypothecariis satisfactum sit. Hinc si supersint mille aurei, & decem sint creditores chyrographarii, quorum singulis debeantur 200. aurei, singulis assignabuntur 100. ut singuli partem lucri, & jacturæ sentiant. Si vero eorum jura, & nomina sint inæqualia, servabitur in divisione proportio inæqualitatis pro rata.

Observandum tamen, creditorem chyrographarium, seu personalem sua in petendo diligentia jus consequi in debiti solutione præ aliis creditoribus ejusdem ordinis, etiam tempore prioribus (c). Debitor vero ab uno hujusmodi creditorum tam in judicio, quam extra interpellatus (d), aliis silentibus, illi etfi cæteris posteriori, potest tuta conscientia satisfacere.

Ha-

(a) Coll. ex l. scimus, C. de jure deliberandi.

(b) Sunt quidam personales creditores habentes personale privilegium prælationis, ut sponsa in bonis sponsi ob dotem traditam ante matrimonium, eo non sequuto; & deponens pecuniam apud nummularium, si tamen non percipiat usuras.

(c) L. 24. ff. quæ in fraudem, &c.

(d) Dicimus *interpellatus*; nam si debitor creditori non petenti totum solvat debitum, indeque fiat impotens ad satisfaciendum aliis æqualibus creditoribus, peccat contra justitiam, & tenetur de damno aliis creditoribus illato: quia tenebatur illis ex justitia pro rata satisfacere.

Hactenus dicta quoad dispositionem juris civilis de ordine solutionis debitorum, ita sunt intelligenda obligare in conscientia, ut hanc vim sibi vindicent ex jure Communi. Cæterum si lex municipalis alter disponderet, huic standum esset etiam in foro conscientiæ (a), nisi illa divinæ legi esset opposita (b).

CAPUT VI.

De causis, ob quas omitti, aut differri potest restitutio?

Q. I. AN condonatio creditoris a restitutione excuset?

R. Affirmative. Nam facta condonatione debiti, non detinetur amplius res aliena invito domino. Verum ut condonatio valeat in foro conscientiæ, tres condiciones concurrant, necesse est. 1. Ut sit

A a 2 facta

(a) S. Antonin. p. 2. t. 2. c. 7.
 (b) Nota pro coronyde hujus quasi, quod res, si extet in sua specie, nec debitor dominium ejus acquisierit, restitui debet proprio domino, quoties scitur, quis ille sit; vel si dominus ignoretur, distribuenda erit in usus pios; nec dividi potest cum creditoribus; solutio enim debet fieri ex propriis. Hinc si res empta sit ab aliquo, apud quem extat, qui tamen nec pretium obtulit, nec pignus, neque fidejussorem promisit, nec venditor reputavit pretium sibi solutum esse, ex eo quod de illo solvendo emptori fidem dederit; reddenda est venditori præ aliis creditoribus: nam venditor dominium rei non amisit, ut habetur in *Inst. d. venditæ, de re-*

rum divif. Si vero emptor pretium non solvit, sed tamen pro illo pignus, aut fidejussorem dedit, cum res transferit in dominium emptoris, venditori reddenda non est præ aliis creditoribus. Præter hos casus, quando res traditur emptori, & pretium ei creditur; sunt qui docent, venditorem præferendum esse aliis creditoribus etiam privilegiatis, & hypothecariis quoad rem venditam, quia hæc videtur tacite hypothecata venditori: modo tamen emptor illam alteri non vendiderit, donaverit, &c. Sunt tamen, qui oppositum tenent, eo quod in hoc casu revera sit translatum dominium rei a venditore in emptorem; neque tacita illa hypotheca in aliquo jure fundatur.

facta ab eo, qui condonare poterat : unde invalida est condonatio filiifamilias peculium castrense, vel quasi castrense non habentis, item minoris, pupilli, Religiosi professi, stulti, furiosi, prodigi sententia Magistratus declarati, & a bonorum suorum administratione exclusi.

2. Ut condonatio sit spontanea, non dolo, non fraude, non minis extorta. Unde si quis paupertatem simulet, aut multo graviora damna se passum mentiatur, quam revera passus sit; aut creditores totum debitum amissuros minetur, nisi partem condonent; aut isti hoc faciant, quia putant, se aliter non posse residuum habere; non est liber a restitutionis onere. Nam fraus, & dolus nemini patrocinantur (a).

3. Ut condonatio non sit jure vetita, idest debitor non sit declaratus incapax condonationis, Hinc Visitator Ecclesiarum, si ab eis, quos visitat, vel quorum vice visitationem obit, aliquid accipiat, præter sumptus necessarios; duplum restituere tenetur, etiam ante sententiam Judicis, *nulla ei in hoc dantium remissione, liberalitate, seu gratia (b) valitura (c)*. Item Judex delegatus, si quid a partibus accepe-

(a) Vide S. Antonin. p. 2. t. 2. c. 6. q. 1.

(b) C. exigit, de censibus in 6.

(c) Notandum, ex declaratione Sacr. Congregationis Concilii apud Fagnanum C. *Procuraciones n. 14. de Censibus*, si Episcopus per alium visitet, non ipsi, sed alteri visitanti procuracionem dari: tunc autem Visitator exigere non potest integram procuracionem Episcopo debitam, sed vel dimidiam, vel etiam minus, & residuum non debetur Episcopo, sed remanet Ecclesiis visitatis, ut respondit eadem Sacra Congrega-

tio apud Nicol. v. *Visitatio numer. 10.*

Notandum etiam, ex eadem Sacr. Congregat. apud Fagnanum in *cap. Venerabili num. 15. de Cens.* procuracionem non deberi Episcopo visitanti Cathedralem suam, aut Ecclesias suæ Civitatis. Ecclesie pauperes quoque exemptæ sunt a procuracione, ut notat idem Fagnanus in *d. cap. num. 37. & ibid. num. 37.* idem docet de hospitalibus pauperum.

Notandum insuper, in *cit. C. eligi*, a Gaegerio X. prohiberi, ne

ceperit, nisi forte esculentem, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi; vel si propter causam sibi commissam extra domicilium profectus, acceperit aliquid præter expensas moderatas; vel a partibus pauperibus aliquid, expensarum etiam nomine, exegerit; ad restitutionem integram tenetur, *nulla eorum, quibus restitutio facienda fuerit, remissione ullatenus profutura eidem (a)*. Præterea si Inquisitores officii sui ratione pecuniam extorserint, restituere jubentur iis, a quibus acceperunt, *nullis privilegiis, pactis, aut remissionibus super hoc valituris (b)*. Denique Canonici, qui Divinis Officiis non intersunt, restituere tenentur distributiones, etiamsi illi, quibus accrescunt, eas condonent (c).

Q. 2. An impotentia excuset a restitutione?

Aa 3

R. Etsi

ne procuratio recipiatur in pecunia, sed in victualibus, quorum nomine non veniunt vecturæ equorum, nisi Visitator esset Delegatus Apostolicus, neque veniunt omnia necessaria circa personam, sed solum necessaria ad victum, ut declaravit Sac. Congreg. Episc. & Regul. apud Passerinum in *d. c. exigit num 17*. Verum ex Glossa in *v. Munera* non incurritur pœna d. Decretalis, si Visitator modicum esculentum, vel poculentum recipiat, quod verisimiliter aliquem non moveat, nec donantem pauperiorem reddat. In ea tamen Decretali, etsi cavetur, ne Ordinarii Visitatores, aut eorum famuli munera recipiant; nihilominus Notarius non habens salarium, aliquid recipere potest pro scripturis, & instrumentis, & labore suo, ut approbat Barbosa.

Notandum denique, in eodem *c. exigit*, non solum præcipi, ut recepta contra statutum in eo cap. debeant in duplum restitui Ecclesiæ, a qua fuerunt habita, idque infra mensem; sed etiam statui, ut differentes restituere ultra mensem, sint interdicti ab ingressu Ecclesiæ, si sint Patriarchæ, Archiepiscopi, vel Episcopi; inferiores vero sint ipso facto ab officio, & beneficio suspensi, quousque duplum gravatæ Ecclesiæ restituerint; quæ censura reservata est pro non restituentibus; facta vero restitutione cessat sine alia absolute.

(a) C. statutum, de rescriptis in 6.

(b) Clem. Nolentes, de hæreticis.

(c) Concil. Trid. sess. 24. de Reform. c. 12.

R. Et si restitutio statim, & absque mora facienda sit, ut supra diximus cum S. Thoma; nihilominus quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absolvit eum ab instanti restitutione facienda: sicut etiam totaliter a restitutione absolvitur, si omnino sit impotens; debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium (a).

Porro impotentia alia est *physica*, cum scilicet nihil omnino habet debitor, unde restituat, & hæc omnino excusat, quousque perseverat; unde *inanis actio creditoris* a Jurisconsultis dicitur, *quam inopia debitoris excludit*. Alia est *moralis*, cum nempe debitor restituere absque gravi suo, vel aliorum damno non potest; atque hæc impotentia excusat a restitutione statim facienda, 1. quidem si debitor extrema, aut valde gravi necessitate prematur, cui aliunde succurrere non possit, quam ex re aliena injuste possessa; quia tunc restitutio censetur moraliter impossibilis (b). Verum extra casum necessitatis extremæ, aut velut extremæ, in pari causa damni, & necessitatis potior debet esse conditio creditoris, cui proinde si ex mora restitutionis immineat similis gravis necessitas, debitor statim restituere tenetur.

2. Non tenetur debitor statim restituere, si id non possit absque gravi periculo vitæ, famæ, innocentæ, ac salutis suæ, vel suorum: hæc enim sunt quid nobilius substantia temporali; ut si quis ex subita restitutione rei ablatae per furtum, detegeretur (c).

3. Non tenetur debitor statim restituere, qui id non potest sine magno detrimento rerum suarum
juste

(a) S. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 8. ad 2.

(b) S. Antonin. p. 2. t. 2. c. 8.

(c) Idem ibidem.

juste partarum, v. g. si is, qui debet centum aureos, statim eos solvere non possit, nisi domum suam multo minoris vendat, quam valeat, modo tamen creditor simile damnum non patiatur ex dilatione. Verum grave damnum, quod a restitutione statim facienda excuset, nequaquam censendum est, cum magna pecuniæ summa, seu res quælibet aliena magnæ quantitatis, & valoris restituenda est, adeoque magna imminutio facienda est rei familiaris, cui immixta est; aut grande lucrum subita restitutio interceptura est: id enim non est amittere suum, sed alienum relinquere, seu alieno non uti.

4. Excusatur debitor a restitutione statim facienda, si eam facere non possit absque ruina sui status juste acquisiti, v. gr. si vir nobilis restituere statim non possit, nisi ad statum mechanicum redigatur; modo etiam similis ruina creditori non impendat. Statum tamen suum imminuere tenetur, quantum salva externa honestate, & decentia, famæque sua potest, & expensas domus suæ moderari, ut solvat debita, & res alienas quamprimum restituat.

Ex quibus inferitur, a restitutione statim facienda non excusari illum, cujus bona injuste parta sunt, vel status injuste acquisitus, etiamsi statim restituere non possit absque gravi rerum suarum detrimento, aut status eversione: ut enim habet regul. 83. jur. ff. *non videntur rem amittere, quibus non fuit*. Hac etiam ratione non excusatur ille, qui ludis, comotationibus, meretriciis amoribus, aliisque sumptibus iniquis, ac superfluis bona sua decoquendo, ad eas angustias reductus est, ut absque gravi suo damno restituere statim non possit. Hic restituere tenetur, si absolute potest, nisi a creditoribus suis inducias obtineat, quas non meretur.

Hæc autem, quæ dicta sunt de impotentia morali restituendi, prædicari publice non debent, ut

monet S. Antoninus (a), ne paretur via detentioni alienorum, ad quod nimis personæ sunt inclinata: sed cum magna discretione in Confessione, & consiliis tractanda, & cum multis circumstantiis considerandis, quæ honestent factum.

Q. 3. An qui restituere non potest, teneatur cedere bonis?

R. Ex S. Antonino (b), debitorem ære alieno gravatum, non teneri ad cessionem omnium bonorum, & ad spoliandum se omnibus, retenta sibi veste, & baculo; nam licet tutius esset, restituere, & in Deo spem ponere, etiamsi oporteret mendicare, ut docet S. Raymundus; nemo tamen ad id tenetur ex necessitate salutis (c).

Q. 4. An præscriptio restituendi obligationem perimat?

R. Ex S. Thoma (d), Si quis præscribat bona, fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat, alienum fuisse post præscriptionem: quia lex potest aliquem pro peccato, & negligentia punire in re sua, & illam alteri dare, & concedere: sed qui mala fide præscribit, tenetur emendare, & satisfacere, reddendo damnum, quod

(a) P. 2. t. 2. c. 8.

(b) Loc. cit.

(c) Cessio bonorum est, cum debitor omnibus suis debitis solvendis impar, creditoribus dimittit bona, quæ habet. Quod remedium iis tantum conceditur, qui ex adversa fortuna, absque fraude, dolo, malitia, &c. solvendo non sunt; eoque fit, ut debitor non possit ob debita in carcerem conjici, & si forte sit conjectus, liberetur. Hinc cessio bonorum, quoad spectat forum conscientiarum, non magis excusat a restitutione, quam cessio non facta, excusaret necessitas:

nam ut dicitur l. t. C. qui bonis cedere possunt, tit. 71. lib. 7.

„ Qui bonis cesserint, nisi solvi-
 „ dum creditor receperit, non
 „ sunt liberati. In eo enim tan-
 „ tummodo hoc beneficium eis
 „ prodest, ne iudicati detrahan-
 „ tur in carcerem. “ Si tamen
 qui bonis cessit, acquirat quid
 modicum necessarium suæ, aut
 suorum sustentationi, non potest
 ob illud modicum a prioribus
 creditoribus conveniri, aut esse
 spoliari, ut colligitur ex l. si
 debitoris, ff. de cess. bonor. t. 3.
 lib. 42.

(d) Quodlib. 12. q. 16. a 2.

quod intulit. " Servandæ tamen sunt conditiones legitimæ præscriptionis, quas enumeravimus supra; cum de dominio tractavimus.

S E C T I O V.

De Contractibus in genere (a).

C A P U T I.

De natura, & divisione Contractus:

Q. I. Quid sit contractus?

R. Contractus definitur ex Vulpiano (b) *Ultero, citroque obligatio; seu, duorum, pluriumve in idem placitum, & consensus signo sensibili manifestatus, obligationem pariens, saltem in uno contrahentium: Dicitur duorum, vel plurium, quia justitia non est, nisi ad alterum. Dicitur placitum, & consensus, quia sine consensu non perficitur contractus. Dicitur obligationem pariens, quia contractus est privata lex, quam quis sibi imponit, unde tenetur eam servare. Dicitur saltem in uno contrahentium, ut contractus late sumptus, cujusmodi est simplex promissio, & donatio, quæ in uno tantum obligationem pariunt, distinguatur a contractu stricte sumpto, qui parit obligationem utrimque.*

Q. 2. Quotuplex sit contractus?

R. Contractus dividitur primo in nominatum, & innominatum. Contractus innominatus, qui nempe proprio caret nomine, quadruplex est, do, ut

(a) De contractibus in genere nihil tractatum extat penes Natalem; quare visum est hanc sectionem ex integro adhibere, ne quidquam desideretur pertinens ad materiam justitiæ.

(b) L. labeo 19. ff. de verb. signif.

ut des; do, ut facias; facio, ut des; facio, ut facias (a).

Contractus nominatus, seu qui proprium habet nomen, dividitur 1. in illum, qui est in utilitatem utriusque contrahentis, cujusmodi sunt emptio, & venditio, locatio, & conductio, census, cambium, &c. 2. In illum, qui est in utilitatem solius dantis, ut est depositum, nisi depositarius de mercede paciscatur. 3. In illum, qui est in commodum solius accipientis, ut sunt mutuum, commodatum, pignus, fidejussio, &c. 4. In illum, qui est in utilitatem alterutrius indeterminate, ut ludus, & sponsio.

Rursus contractus alius est, in quo transfertur proprietas rei, ejusque usus, ut in mutuo, cambio, venditione, &c. Alius, in quo transfertur solum usufructus, ut in emphyteusi. Alius, in quo transfertur usus tantum, ut in commodato, locatione, &c. Alius, in quo nec proprietas, nec usufructus, nec usus transferuntur, ut in deposito.

Præterea dividitur contractus in gratuitum, seu non lucrativum, in quo scilicet pro eo, quod datur, nihil rependitur, ut est donatio; & in onerosum, in quo aliquid rependi debet.

Dividitur etiam contractus in explicitum, & implicitum. Explicitus est, cum intervenit conventio expressa, v. g. si quis dicat; vendo tibi hanc mercem pro tali pretio. Implicitus est, cum quis, puta Medicus, Advocatus, Episcopus, ex facto aliquo, seu munere, quod acceptat, obligationem justitiæ tacite suscipit ad præstanda ea, quæ munus spectant. Hic dicitur etiam quasi contractus, ut supra animadvertimus.

Insuper contractus dividitur in illum qui dicitur
stri-

(a) L. naturalis, ff. de præscriptis verbis.

stricti juris, in quo agitur in rigore verborum, quibus partes inter sese expresse convenerunt; & difficilius receditur a tenore verborum; ut sunt mutuum, donatio, emphyteusis, &c. Et in illum, qui dicitur *bonæ fidei*, in quo præter id, quod conventum est, servari quoque debet latior interpretatio, prout æquum, & bonum Judici videtur: tales sunt emptio, locatio, depositum, commodatum, &c.

Ad hæc: Contractus alii substantialiter perficiuntur solo consensu quoquo modo declarato, ut emptio, locatio, societas, &c. Alii verbis, ut stipulatio, in qua olim requirebantur determinata verba, nunc vero hæc determinata verborum forma videtur obsoleta. Alii scriptura; vel quia contra-hentes ab initio de scriptura convenerunt, nolentes, contractum esse firmum, donec conficeretur instrumentum; vel quia ex dispositione juris, aut consuetudinis scriptura requiritur ad substantiam contractus, ut in emphyteusi. Denique alii contractus perficiuntur traditione, ii nempe, qui dationem, seu factionem ipso nomine significant, ut donatio, depositum, mutuum, commodatum, omnisque contractus innominatus.

Celebris est etiam divisio contractus in nudum, & vestitum. Nudus parit obligationem naturalem tantum, non civilem, seu non confert actionem in foro externo. Hujusmodi sunt contractus innominati, antequam impleantur ex altera parte, vel juramento, aut stipulatione firmentur. Contractus vestitus obligationem naturalem, & civilem inducit. Vestiti autem sunt 1. contractus nominati, qui perficiuntur solo consensu. 2. stipulationes scriptura publica, aut privata confectæ. 3. contractus perficiendi traditione rei, postquam res tradita est. 4. contractus non vestiti, quibus adjicitur alius contractus vestitus. 5. contractus vestiti privilegio juris,

ut

ut promissio acceptata solvendi debitum alterius.
6. contractus juramento firmati.

CAPUT I.

*De obligatione, quæ oritur ex
contractibus.*

Q. I. **A**N omnis contractus obligationem pariat?
R. Obligatio, quæ definitur *vinculum*, quo quis se ligat ad aliquid præstandum, vel omit-
tendum; alia dicitur *antidoralis* constituens debitum morale, & benefactori beneficium rependens; alia dicitur *legalis*, quia fundatur in lege præcipiente, & legale debitum constituit. Hæc si profluit a justitia (nam oriri etiam potest ex præcepto aliarum virtutum) triplex est, *naturalis* dumtaxat, ligans solum in foro conscientiæ; *civilis* tantum, seu ligans in solo foro exteriori, ut si quis constituatur debitor ex allegatis, & probatis, quamvis revera debitor non sit; & *mixta*, seu naturalis simul, & civilis ligans in utroque foro.

Dicendum est ergo, omnem contractum, qui substantialiter est validus, quamquam sit nudum pactum, obligationem parere in foro conscientiæ, etiamsi alter contrahentium in foro externo conveniri non possit. Hæc obligatio oritur cum ex fide alteri præstita, tum ex jure ab altero acquisito. Hinc Sanctus Thomas (a): *Secundum honestatem, inquit, ex qualibet promissione homo homini obligatur, & hæc est obligatio juris naturalis. Sed ad hoc, quod aliquis obligetur ex aliqua promissione obligatione civili, quedam alia requiruntur. Excipiuntur*

(a) 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 1.

tur tamen contractus, qui perficiuntur scriptura; in iis enim vel suspenditur consensus, donec scriptura conficiatur; vel ex dispositione juris, aut ex consuetudine nulla inest vis, nisi scriptura confecta sit.

Verum quia partes cedere possunt juri suo, idcirco tolli potest obligatio ex mutuo earum consensu, modo tamen contractus sit solubilis: sed alteri sine alterius consensu resilire non licet.

Quod si contractus non sint ipso facto irriti, sed irritandi, expectari debet sententia Judicis, qua irritentur, & donec ista accedat, obligant in conscientia, quia reipsa sunt validi.

Denique spectanda est conventio, & intentio contrahentium, nec non consuetudines locorum, quæ si rationabiles sint, procul dubio obligationem injiciunt.

Q. 2. An fide contrahens teneatur stare contractui?

R. Ut contractus valeat, necessarius omnino est mutuus partium consensus, isque verus, non fictus; ideoque internus simul, & externus: nam verbis nulla inest vis obligandi, nisi prout exprimunt internum consensum, unde obligatio profluit. Cum ergo quis fide contrahit, non tenetur quidem stare contractui ex vi ipsius contractus, qui nullus est in foro conscientiæ; nihilominus nedum peccat lethalliter contra justitiam, decipiendo proximum in re gravi, sed etiam tenetur ex justitia adimplere contractum fide initum, & præstare verum consensum; itemque impedire damna, si quæ timeantur ex ficta conventionione, & resarcire illata: unusquisque enim tenetur ex lege justitiæ indemnem servare illum, quem sua fictione læsit. In foro tamen externo, ubi de interioribus per exteriora judicium fertur, hujusmodi contractus habentur ut validi, nisi fictio probetur; idque ex præsumptione, quod contrahens revera consenserit.

Q. 3. An valeat contractus initus per dolum, vel errorem?

R. Dolus, vel error in contractibus potest esse, 1. circa substantiam rei, ut si vendatur plumbum pro argento. 2. circa naturam ipsius contractus, ut si quis putet vendere, quod alter putat donari. 3. circa motivum substantiale contractus, quod redundat in substantiam rei, ut si quis intendat contrahere matrimonium cum filia Principis, quæcumque illa sit, & contrahat cum filia plebei hominis. 4. demum circa accidentia, sive rei, sive contractus, sive motivi substantialis.

Rursus error, vel dolus potest esse, vel antecedens, seu dans causam contractui, itaut si error, aut dolus abesset, contractus nullo modo fieret; vel concomitans, itaut, deprehenso errore, vel dolo, contractus initus fuisset, quamquam sub alia conditione, v. g. viliori pretio.

Denique error provenire potest, aut ab uno contrahente decepto, aut ab altero contrahente decipiente per dolum, aut ab aliquo tertio non contrahente.

Itaque si error, vel dolus sit circa substantiam rei, aut circa naturam contractus, aut circa substantiale ejus motivum, contractus est nullus, cum nullus sit errantis consensus (a); idque sive error sit antecedens, sive sit concomitans: nam error concomitans, etsi non causet involuntarium positive, inducit tamen non voluntarium (b).

Quod si error, aut dolus sit circa accidentia, seu qualitatem rei, vel contractus, aut motivi, & contractum comitetur, ipsum non irritat, quia ad-
est

(a) L. 9. C. de jur. & facti ignorant.

(b) S. Thom. 1. 2. q. 8. ar. 8.

est consensus requisitus ad valorem contractus : unde contractus rescindi non potest a decepto , cum dolus non fuerit causa contractus. Nihilominus decepto competit actio adversus decipientem , ut hic solvat quanti interest, dolum non fuisse adhibitum. Si autem deceptio sit in pretio ultra dimidium , deceptus actionem habet ad rescindendum contractum. Si vero deceptus nolit contractum rescindere, is, qui decepit, debet reducere contractum ad æqualitatem. At si deceptio sit infra dimidium pretii, actio non datur in foro externo, ne multiplicentur lites : sed tamen constitui debet æqualitas ex lege conscientiæ.

Si dolus, vel error sit circa qualitatem rei, & contractum antecedit, seu causam det contractui, in primis certum est, contractum esse nullum, quoties qualitas rei moraliter transit in substantiam ipsius rei, idest, quoties aliquis expresse, vel tacite non vult inire contractum, nisi res tali sit prædita qualitate : nam tunc deficit absoluta contrahendi voluntas. Si autem qualitas non transeat in substantiam rei, certum quoque est, contractum, si sit solubilis, posse rescindi pro voluntate decepti, quoties error dans causam contractui, provenit ex altero contrahente ; hunc vero teneri *in id, quod interest decepti non decipi*, hoc est restituere nedum rem, aut pretium, sed etiam compensare damna, si quæ secuta sint ; idque ante omnem Judicis sententiam : nam decipiens injuriam decepto irrogavit, proindeque tenetur restituere ipsum in integrum.

Cæterum, si error, aut dolus sit circa mere accidentia, vel circa causas allicientes, vel avocantes a contractu, communior sententia docet, contractum esse validum, etiamsi error, aut dolus det causam contractui, & sive proveniat ex altero contrahente, sive ex aliquo tertio, puta proxeneta : tunc enim extat consensus in objectum substantiale

contractus, & contrahens actu vult idem objectum substantiale, licet, comperto errore, ipsum nolisset.

An vero contractus rescindi possit, si dolus, aut error circa mere accidentia proveniat ex aliquo tertio, inscio altero contrahente, disputant Auctores, quorum plerique negant, eo quod nulla ab altero contrahente irrogata fuerit injuria. Excipiunt tamen promissionem gratuitam, & liberalem donationem, quæ revocari possunt arbitrio decepti, quoties error, aut dolus, quæ causam dederunt, sunt circa notabilem quantitatem, vel qualitatem; quia in hujusmodi pactis obligatio afficit tantummodo illum, qui promittit, aut donat; quique propterea non censetur velle se saltem irrevocabiliter obligare cum notabili mutatione quantitatis, vel qualitatis rei promissæ, aut donatæ: nam, ut ait Sanctus Thomas (a): *Ad hoc, quod homo teneatur facere, quod promissit, requiritur, quod omnia immutata permancant.* Præterea excipiunt sponsalia, quæ iniri debent cum magna libertate, quia præparant ad matrimonium, cujus vinculum est perpetuum.

Q. 4. An metus irritet contractus?

R. Metus etiam gravis, & injuste incussus ad finem extorquendi consensum, non irritat contractus, five gratuitos, five onerosos; modo qui patitur metum interius consentiat, quamvis nollet contrahere, si metus abesset. Nam quæ fiunt ex metu, sunt *voluntaria simpliciter* (b), cum corpori vis inferatur, non animo (c). Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui per leges irritantur, si fiant ex metu injuste incusso ad finem extorquendi consensum. Sunt autem

(a) 2. 2. q. 110. ar. 2. ad 5. (b) S. Thom. 1. 2. q. 6. a. 6.

(c) L. si mulier 21. ff. quod metus causa.

autem 1. Matrimonium (*a*), cui ab aliquibus adduntur sponsalia, quæ matrimonium inchoant. 2. promissio, & solutio dotis (*b*). 3. professio Religiosa (*c*). 4. juxta plures, quodlibet votum simplex. 5. traditio, vel promissio rerum Ecclesiasticarum (*d*). 6. Quidam addunt jurisdictionem metu gravi extortam. 7. Insuper auctoritas tutorum metu extorta ad contrahendum cum pupillo; 8. electio.

Quamquam vero cæteri contractus ex metu initi, validi sint utroque jure, & naturali, & positivo, nihilominus ille, qui metum etiam respective gravem (hoc est relate ad fragilitatem personæ) injuste passus est ab altero contrahente, ut præstaret assensum, potest etiam ante Judicis sententiam, a contractu resilire, nisi contractus sit juramento firmatus: alter vero, qui metum incussit, debet cedere juri per contractum acquisito, & omnia damna refarcire, nulla etiam sententia accedere: insuper tenetur stare contractui, si is, qui metum passus fuit, nolit contractum rescindere. Resciso autem contractu, is, qui injuriam pertulit, tenetur accepta restituere: nam metus non est titulus sufficiens ad illa retinenda.

Quod si res per metum injuste extorta, amplius non existet penes illum, qui metum incussit, sed translata sit ad alium, is tenetur eam reddere metum passo, si iste repetat: non enim potuit res transire ad alium, nisi cum tali onere, utpote vitiio metus affecta (*e*).

Sive autem metus incutiatur ab altero contra-

Tom. III.

Bb

hen-

(a) Can. veniens 2. ext. de Sponsal.

(b) L. si mulier, §. si dos ff. quod metus causa.

(c) C. perlatum, ext. de his, quæ vi, metusque causa sunt.

(d) C. pervenit, 1. ext. de jurejur.

(e) L. Item 14. ff. quod metus causa.

hente, sive ab aliquo alio tertio, perinde est: nam semper contractus rescindi potest ad nutum metum passi; siquidem in hac actione non queritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit: sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim (a).

Q. 5. An valeat contractus sine solemnitatibus a jure præscriptis?

R. Solemnitates a jure præscriptæ, seu ritus & conditiones adhibendæ in contractibus ex præscripto legum, aliæ pertinent ad substantiam contractuum, ut præsentia Parochi, & testium in matrimonio; aliæ contractibus accidunt ex lege præcipiente, ut denunciationes matrimonio præmittendæ. Prioris generis censentur esse, quoties lex eas præcipit sub clausula irritante ipso facto: sunt vero posterioris generis, cum lex illas præcipit quidem, at contractum non irritat ipso facto, si conditiones illæ prætermisæ fuerint.

Si ergo non serventur solemnitates spectantes ex præscripto leges ad substantiam contractus, is est irritus, nedum in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ. Habent enim Potestates sive Ecclesiasticæ, sive laicæ jus decernendi ritus & formam, quibus iniri debeant contractus, ad præcavendas fraudes, ob bonum commune. Si autem non serventur solemnitates accidentales, contractus est validus.

Q. 6. An contractus invalidus firmetur juramento?

R. Jusjurandum potest duobus modis accedere ad contractum, 1. ut est simpliciter assertorium, puta, si jures, te sincere donare: & hoc pacto juramentum non magis firmat contractum, quam si non esset appositum; non enim adstringeris, nisi ad sincere donandum. 2. ut est promissorium, puta si jures

con-

(a) L. item 14. §. in hac act. ff. quod metus causa.

contractum a te numquam revocatum iri. De hoc jurejurando nunc quærimus.

Animadvertendum est porro, hæc duo longe differre inter sese, videlicet, juramentum esse validum, & firmare contractum. Nam si jusjurandum præcise validum est, servari quidem debet ex motivo Religionis, sed relaxari potest absque præjudicio alterius; neque ullum jus acquirit illi, cui juratur; ideoque obligatio ejus non profluit a justitia, que proinde transit ad hæredes. At si jusjurandum firmet contractum, nedum obligat ex Religione, sed etiam ex justitia, unde illi, cui juratur, jus acquiritur, itaut relaxari non possit ob damnum tertii; & obligatio adimplendi contractum transit ad hæredes.

Juramentum ergo appositum contractui invalido, servandum est, si servari potest absque peccato jurantis, nisi forte lex irritet contractum simul, & juramentum contractui adjunctum; quemadmodum irritat renunciationem Novitii etiam juramento firmatam ante professionem, nisi accedant certæ conditiones (a): & matrimonium metu contractum, etiam juratum (b). Cæterum, si lex juramentum non irritet, & aliunde ipsum servari potest absque peccato jurantis, servandum est, etiamsi præstitum fuerit ex metu (c), vel ipsi error, aut dolus circa mera accidentia rei, causam præbuerit; est enim voluntarium simpliciter. Quamobrem si quis juret latroni mortem minitanti, se ipsi daturum centum aureos, ad id tenetur vi juramenti. Si autem error sit circa rei substantiam, vel circa accidentia, quæ redundant in rei substantiam, jusjurandum, cui error causam dedit, nullum est ob defectum consensus.

Bb 2

Nul-

(a) Conc. Trid. sess. 25. de Regul. cap. 16.

(b) C. significavit, ext. de eo, qui duxit.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 3.

Nullum quoque est jusjurandum appositum contractui illicito ex parte jurantis ; quia juramentum non est vinculum iniquitatis. Et hac ratione nullum est juramentum Clerici , quo renunciat foro , & generatim quodcumque juramentum appositum contractibus jure positivo irritis primario ob bonum commune ; etenim quod est oppositum bono communi , licite impleri non potest.

Devenientes modo ad firmitatem contractuum , qui alias invalidi essent , nisi juramento firmarentur ; has habeto regulas.

1. Regula. Contractus jure naturæ irritus , juramento minime firmatur : nam juramentum non supplet defectum in substantia contractus.

2. Regula. Contractus , quem jus positivum principaliter irritat ob bonum commune , juramento non firmatur ; quia & ipsum juramentum irritum est.

3. Regula. Contractus jure positivo rescindibilis in odium exigentis , aut acceptantis juramentum , juramento non firmatur : nam jura in pœnam firmitati ejus obsistunt : unde promissio facta sceneratori solvendi usuras , juramento non firmatur , nec ullum jus sceneratori acquirit adversus jurantem.

4. Regula. Contractus , qui indicunt naturalem obligationem , sed tamen irritantur a jure positivo directe , ac principaliter in privatum favorem contrahentis , firmantur juramento. Cum enim contrahens per juramentum additum contractui , censetur renunciare juri , quod habet a lege in sui commodum ; hinc contractus perinde obligat , ac si nulla lege positiva irritaretur : cumque idem contractus naturalem obligationem inducat , ideo dicitur juramento firmari. Hinc contractus pupillorum , & minorum , naturaliter obligantes , firmantur juramento.

5. Regula. Si lex ita irritet contractum , etiam
in

in privatum commodum contrahentium, ut velit contractum esse nullum, etiam in foro conscientiae, quantumcumque contrahentes velint; contractus juramento non firmatur, ut aliqui docent; alii tamen videntur hujusmodi etiam contractus juramento firmari, cum propter rationem in præcedenti regula traditam, tum ob praxim communem Tribunalium, in quibus minores contrahentes sub juramento etiam de immobilibus, coguntur stare contractui perinde ac majores.

C A P U T III.

De contractibus qualificatis.

Contractus qualificatus ille dicitur, cui adjungitur aliqua circumstantia, sive accidens. Sex recensentur hujusmodi contractus, scilicet, 1. contractus conditionalis. 2. contractus modalis. 3. contractus causalis. 4. contractus demonstrativus. 5. contractus ad diem. 6. contractus alternativus.

§. 1.

De contractu conditionalis.

Q. 1. **A**N contractus conditionalis sit validus, & quomodo obliget?

R. Conditiones, quæ adjici possunt contractibus, aliæ referuntur ad tempus præteritum, aliæ ad præsens, aliæ ad futurum. Quæ referuntur ad futurum, possunt esse vel possibiles, vel impossibiles, vel necessariæ, vel contingentes, vel generales omnium contractuum, vel speciales alicujus contractus, vel honestæ, vel turpes, vel natura sua indifferentes.

Quoad spectat conditiones de præterito, vel de

præsenti, cum ipsæ non sint veræ conditiones, nec suspendant consensum, contractus valet, si sunt impletæ tempore contractus; secus est irritus.

Conditiones necessario futuræ cognitæ ut tales, contractum non suspendunt; quia quod est necessario futurum, moraliter est præsens. Hinc qui sub conditione stipulatur, quæ omnimodo exstatuta est, pure videtur stipulari (a); nisi forte contrahentes expriment, velle se contractum suspendere, donec conditio impleatur.

Idem dicendum de conditionibus generalibus omnium contractuum; censentur enim non adjectæ; dummodo tamen contractibus.

Conditiones impossibiles irritant contractum, si sint cognitæ ut tales, quia consensus pendet ab eo, quod esse non potest. Idem dicendum, si conditiones sint de re illicita facienda, quia nemo obligari potest ad patrandum peccatum. Excipitur tamen matrimonium, in quo ex statuto Gregorii IX. (b) conditiones impossibiles, & turpes dummodo non sint contra substantiam matrimonii, habentur pro non adjectis. Verum hæc juris dispositio communiter intelligitur juxta præsumptionem fori externi, in quo præsumitur, tales conditiones serio adjectas non fuisse. In foro autem interno matrimonium esset irritum ob defectum consensus, si conditiones impossibiles revera ex animo adjicerentur. Ita vero non censentur adjectæ, si contrahentes habeant intentionem inveniendi verum, & legitimum matrimonium. De conditionibus turpibus contra bona matrimonii, vide quæ diximus in Tract. de Sacram. Matrim.

Excipiuntur etiam ultimæ voluntates, hoc est, testamenta, legata, donationes mortis causa, & fi-
dei-

(a) L. 9. ff. de novat.

(b) C. si conditiones, ext. de condit. &c.

deicommissa (a), in quibus conditiones impossibiles, & turpes habentur pro non adjectis, ex dispositione juris, idque etiam in foro interno, saltem ubi non constat de contraria intentione disponentis; quippe nemo censetur serio voluisse apponere suæ ultimæ voluntati illas conditiones, quæ actum suum redderet irritum.

Jam vero ad turpes conditiones quod attinet; advertendum est, turpes censerī non solum illas conditiones, quæ continent peccatum, sed etiam illas, quæ nihil continent boni, & aliquod bonum impediunt, itemque illas, quæ licet præferant speciem boni, nihilominus in jure rejiciuntur tamquam turpes. In ultimis voluntatibus hæc conditio, *si non nubas*, habetur ut turpis, & tamquam non adjecta pro primis nuptiis tantum; in secundis autem nuptiis vim habet (b). Rejicitur etiam velut turpis hæc conditio, *si Religionem non ingrediaris*, quia excludit statum perfectiorem (c).

Denique conditiones de re futura contingenti honesta contractum suspendunt, donec ipsæ verificentur, quia eousque suspenditur consensus: requiritur tamen, ut ejusmodi conditiones additæ sint, vel ante contractum, vel in ipsa conventionē, alias non suspendunt, nisi mutuo partium consensu, quoties contractus potest dissolvi. Contrahentes ergo tenentur expectare eventum conditionis, nec ante resilire possunt a contractu, nisi mutuo consensu; conditione vero purificata tenentur præstare, quod conventum est.

An autem purificata conditione requiratur novus consensus, ut contractus transeat de conditionato

B b 4 in

(a) L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de condit. institutionum.

(b) Auth. cui relictum, C. de indicta viduit.

(c) Auth. coll. 9. t. 6. novell. 123. de Sanct. Episc. &c. c. 37.

in absolutum? Resp. id non requiri, si prior consensus non fuerit retractatus, juxta illud (a): *Cum semel conditio existit, perinde habetur, ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset.*

§. II.

De contractibus sub modo, & ad causam.

Q. I. **Q**uis sit contractus sub modo; & quomodo obliget?

R. Contractus sub modo dicitur ille, cui adjicitur aliquod onus implendum ab altero contrahente. Modus solet exprimi particulis *pro, ut, ne, &c.* ut si quis dicat: do tibi mille aureos pro restauranda domo. Contractus proprie modalis statim obligat, nec revocatur, si non fervetur modus, nisi apposita sit clausula irritans, & tunc resolvitur in conditionatum. Ratio est, quia modus accedit contractui, ipsumque supponit jam perfectum: prius autem non dependet a posteriori. Verum qui acceptavit contractum sub modo, tenetur stricto jure modum servare, alioquin restituere debet, quanti interest, modum non servari, & potest cogi a Judice ad servandum modum, ac re accepta privari. Si quis vero dubitet, an contractus sit proprie modalis, debet expendere circumstantias: & si nihilominus dubium perseveret, contractus censendus est conditionatus.

Ex quibus sequitur, revocari non posse donationem factam Ecclesie sub modo, si modus non fervetur: unde dicitur (b): *Cum alicui Ecclesie possessio*

(a) L. potior. 11. ff. qui potiores. §. videamus.

(b) C. verum, ext. de condit. apposit.

sessio quælibet, interposita conditione, donatur, a donatore donum postea revocari non potest, nisi forte tali sit conditione collatum, quod, ea cessante, debeat revocari.

Q. 2. Quis sit contractus ad causam; & quam obligationem pariat?

R. Contractus sub causa dicitur ille, quo importatur causa inducens ad contrahendum. Hæc duplex est, primaria, seu finalis, & secundaria, seu impellens. Si prior non subsistat, contractus est nullus, quia excluditur consensus; si posterior deficiat, contractus est validus, quia habetur consensus. In dubio autem causa præsumitur impellens, nisi colligatur oppositum ex circumstantiis.

§. III.

*De Contractibus ad demonstrationem, ad diem,
& sub disjunctione.*

Q. 1. Quis sit contractus ad demonstrationem? & quæ ejus obligatio?

R. Demonstratio in contractu peculiariter fit ad indicandam rem, de qua disponitur, aut personam, cui fit aliqua dispositio. Contractus est validus, etiamsi error contingat in demonstratione, modo error versetur dumtaxat circa accidentia, nec attingat substantiam rei, contractus, vel personæ. Hinc si quis dicat: dono tibi mille aureos, quos Titius mihi debet, donatio est nulla, si Titius nihil debeat. Si autem dicat, dono tibi equum, quem emi Romæ, valet donatio, etiamsi equus alio in loco emptus fuerit.

Q. 2. Quis sit contractus ad diem? & quomodo liget?

R. Contractus ad diem ille est; cujus impletioni præfigitur dies. Si præfinitio sit ad certam diem,
con-

contractus obligat statim, sed debitor non tenetur solvere ante diem designatum, quia adfectio temporis est in ejus favorem (a). Si præfinitio non sit ad certum diem, sed ad tempus incerto futurum, ut si quis dicat, dabo tibi centum aureos, quando conseqnar Beneficium, contractus resolvitur in conditionalem: unde ejus obligatio suspenditur usque ad eventum (b). Si tamen dies incertus adjiciatur promissioni in favorem solius promissarii, ut si promittas alicui centum aureos, quando nubet, ne illos dissipet, si antea dones; promissio obligat statim; ejusque actio transit ad hæredes promissarii. Tandem in omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præfenti die debetur (c); hoc est, contractus obligat statim: unde debitor tenetur solvere statim ac commodè potest, arbitrio viri prudentis. Si vero dies nude præfigitur, v. g. dies Paschatis, intelligi debet proxime futurus.

Q. 3. Quis sit contractus sub disjunctiõne, seu alternativus? & quæ ejus obligatio?

R. Contractus alternativus dicitur ille, in quo pactum initur sub particula disjunctiva, ut si quis dicat, salvam post annum, vel post biennium. Si res, de quibus alternativa datur, sint diversæ speciei, *electoris est electio, & sufficit, alterum adimpleri* (d), hoc est utraque manet obligata, sed disjunctive arbitrio promissoris: si tamen una pereat, altera debet dari, nec potest substitui pretium rei peremptæ, nisi res perierit culpa creditoris. Si autem disjunctio sit de rebus ejusdem speciei, v. g. *si ita stipulatus fuero: decem, aut quidecim dabis; decem debentur. Item si ita: post annum, aut biennium dabis;* post

(a) L. eum, qui calendis, §. quoties, ff. de verb. obligat.

(b) L. stipulatio ista, §. inter incertam, ff. de verb. oblig.

(c) Reg. 14. ff. (d) Reg. 70. jur. in 6.

post biennium debentur. Quia in stipulationibus id servatur: ut quod minus esset, quodque longius, esse videretur in obligationem deductum (a). Si autem disjunctio spectet personas, ut si quis promittat decem Titio, vel Cajo, utriusque tenetur dare quinque (b).

CAPUT IV.

De personis, quae possunt inire contractus.

Q. I. **Q**uinam possint valide contrahere?
 R. Generalis esto regula. Nemo carens libera, & absoluta administratione suorum bonorum, habilis est ad contrahendum, quia administratio praecipue consistit in celebratione contractuum: ceteri contrahere possunt, nisi prohibeantur speciali jure. Hinc Religiosi professi non possunt jure naturali celebrare contractus, absque licentia sui Praelati, quia carent quocumque dominio. Similiter amentes, & furiosi, quia sunt incapaces administrationis. Item prodigi per sententiam declarati, seu quibus constituuntur Curatores, sunt jure positivo inhabiles ad contrahendum, quia jus aufert ab ipsis omnem administrationem, eosque comparat furiosis (c). Praeterea servi adstringi non possunt civiliter, tamen obligari possunt naturaliter, modo nullum praedictum dominis creetur: possunt etiam contrahere cum dominis, & cum iis naturaliter se obligare. Idem esto judicium de Principe respectu subditorum, quamvis non possit civiliter cogi. Tutores, & Curatores prohibentur contrahere cum pupillis, aut minoribus, durante tutela, vel cura (d). Exequutores testamentorum non possunt ullo contractu accipere bona defuncti, nisi
 Judi-

(a) L. 109. ff. de verb. oblig. (b) L. 4. C. de verb. & rer. signif.

(c) L. his, qui, §. 2. ff. de tut. & curat.

(d) L. non licet, ff. de contrah. empt.

Judicis auctoritate, vel coexequentorum consensu. Advocati, durante lite, prohibentur rem emere a suis clientibus, aliove contractu accipere (a). Idem de Medico respectu infirmi, durante ægritudine (b). Potissima autem difficultas est de filiisfamilias, de pupillis, de minoribus, & de uxoribus, de quibus modo dicemus.

Q. 2. An filiifamilias, pupilli, & minores possint valide contrahere?

R. Præmittendum est 1. infantem esse illum, qui nondum complevit septimum ætatis annum, sive sit mas, sive fœmina. Si vir nondum compleverit 14. ætatis annum, & fœmina 12. dicuntur impuberes. Vir completo 10. ætatis anno cum dimidio, dicitur pubertati proximus; & similiter fœmina dicitur pubertati proxima, completo nono ætatis anno cum dimidio. Mas ab anno 14. completo, & fœmina ab anno 12. item completo usque ad 25. completum, dicuntur puberes, & minores; post annum 25. ætatis suæ dicuntur majores.

Præmittendum est 2. filiumfamilias aliquem dici, quamdiu manet sub potestate patris, aut avi paterni, etiamsi compleverit annum 25. ætatis. Liberatur autem a patria potestate, 1. per mortem naturalem patris. 2. per mortem ejus civilem, puta per exilium ob delictum (c). 3. si pater in hæresim incidat (d). 4. si filius eligatur ad patriciam potestatem (e), vel ad dignitatem Episcopalem, aut Cardinalitiam (f). 5. per emancipationem filii factam coram Judice; sed in hoc casu ex bonis maternis relinquitur patri medieta fructuum (g). 6. si filius, vel

(a) L. quisquis, C. de postul. §. 2. (b) L. si Medicus, ff. ex-
trazord. cognit. (c) Inst. quibus modis jus patriæ potest. §. cum
autem is. (d) C. quicumque, de hæreticis in 6. §. fin.

(e) §. filius familias, Inst. cit. (f) Auth. Presbyteros, C. de
Episc. & Cler. (g) L. si viva, C. de bonis maternis.

vel filia conjugio copuletur, ubi tamen consuetudine receptum est, ut per conjugium initum filii liberentur a patria potestate.

Præmittendum est 3. infantem, vel puberem, si desinat esse sub patria potestate, ob emancipationem, vel desiciente patre, aut avo paterno, dici pupillum. Pupillo autem invito (a) constituitur tutor, primario quidem pro regenda ejus persona, secundario pro administrandis ejus bonis. Minori datur curator, non tamen invito, præterquam in litem (b), & quidem primario propter administrationem bonorum, secundario ob regimen personæ.

His prænotatis, certum in primis est, infantem, & infantie proximum, sive sit pupillus, sive filiusfamilias, non posse inire contractus; quia *infans*, & *qui infantie proximus est, non multum a furioso distant* (c). Verum in proximis infantie propter utilitatem eorum benignior juris interpretatio facta est, ut *idem juris habeant, quod pubertati proximi* (d). Unde hi videntur posse contrahere in sui commodum, cum id concedatur pupillis pubertati proximi (e), ut mox dicemus.

Filiifamilias puberes, aut pubertati proximi possunt contrahere de bonis castrensibus, & quasi castrensibus, & obligari naturaliter, & civiliter, etiam absque consensu patris; quia liberam administrationem habent hujusmodi bonorum. De profectitiis, & adventitiis nullo modo possunt obligari sine consensu patris, cum eorum bonorum administratio pertineat ad patrem. Si tamen sint impuberes, nec pubertati proximi, civiliter non obligantur etiam de bonis castrensibus, & patre consentiente (f).

Pu-

(a) L. 2. ff. de tutelis. (b) Inst. de curat. §. item invito.

(c) §. sed quod, Inst. de inuicil. stipulat. (d) Ibid.

(e) §. pupillus, ibid. (f) §. sed quod cit.

Pupillus pubertati proximus, & minor nec civiliter, nec naturaliter obligantur, etiam cum consensu tutoris, vel curatoris, quoad distrahenda bona immobilia, vel mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, hoc est, custodiri integra ultra triennium (a), nisi accedat Judicis decretum. Quoad mobilia non pretiosa, seu quæ servando servari non possunt ultra triennium, minor curatore carens obligatur naturaliter, & civiliter, quamquam, si lædatur, uti possit beneficio restitutionis in integrum juxta infra dicenda (b). Idem dicendum, si pupillus pubertati proximus, & minor contrahant de iisdem bonis mobilibus non pretiosis cum auctoritate tutoris, vel curatoris (c). Excipe, si pupillus contrahat cum tutore, sic enim non obligatur, nisi in quantum factus est locupletior (d).

An vero pupillus pubertati proximus, & minor habens curatorem, contrahentes de bonis mobilibus, quæ servando servari non possunt, absque tutoris, vel curatoris consensu, naturaliter obligentur; Auctores discrepant. Quidam affirmant, eo quod in l. 21. ff. ad legem Falcidiam statuatur: Si pupillus, cui sine tutore auctore decem matua data sunt, legatum a creditore meruerit sub hac conditione, si decem, quæ acceperit, heredi reddiderit: una numeratione & implet conditionem, & liberatur naturali obligatione. Igitur pupillus sine consensu tutoris naturaliter obligabatur. Alii contra opponunt §. fin. Inst. quibus alienare licet, ubi dicitur: Neque pupillum, neque pupillam, rem ullam sine tutoris auctoritate alienare posse nec solvere sine auctoritate tutoris posse: quia id, quod solvunt, non fit accipientis: cum scilicet nul-

(a) L. lex 22. C. de administ. tutor.

(b) L. si curatorem, C. l. 2. t. 22.

(c) L. impuberes, ff. de auctor. & consensu tutorum.

(d) L. pupillus ibidem.

nullius rei alienatio sine tutoris auctoritate concessa sit.
 Quod tamen prioris sententiæ patroni intelligunt de obligatione civili, & efficaci; nam tutor, & curator possunt contractum rescindere.

Ut ut sit, in primis certum est ex communi sententia, obligationem naturalem, si quæ juxta prioris sententiam, a pupillo, minoreve contrahatur, firmam non esse (nisi contractum juramento firmaverit) quia tolli potest beneficio restitutionis in integrum; itaut pupillus, & minor possint opponere exceptionem ex beneficio juris civilis ipsos non compellentur ad solutionem, eisque tribuentis jus repetendi solutum; quo sane casu creditor teneretur restituere. Vide infra de restitutione in integrum.

Secundo certum est, pupillum puberem, aut pubertati proximum, & minorem, qui habet curatorem, contrahere posse in sui commodum absque consensu tutoris, vel curatoris, itaut ipsi civiliter non obligentur; contra vero obligent contrahentem ætate majorem, ut stet contractui (a): unde pupillus, qui pannum emit, potest cogere mercatorem, ut pannum tradat pretio constituto, sed civiliter non potest cogi, ut solvat pretium constitutum.

Tertio certum est, eosdem pupillum, & minorem contrahentes absque consensu tutoris, vel curatoris, obligari naturaliter, 1. si ex contractu facti sint ditiores; sic enim tenentur solvere id, in quo facti sunt ditiores. 2. si res perit ipsorum dolo. 3. si minor Religionem profiteatur, potest omnia sua bona donare absque auctoritate curatoris, atque etiam sine beneficio restitutionis in integrum, quia civiliter moritur. 4. si pupillus, vel minor contraxerunt mala fide, quia fraus, & dolus nemini patre-

tro-

(a) L. obligari, ff. de consensu, & auctor. tutor.

tracinantur : censentur autem mala fide contraxisse, si ille, cum quo contractum inierunt, ab ipsis petat, ut obtineant consensum tutoris, vel curatoris, ipsi vero recusent : unde mercator v. g. potest recusare impletionem contractus, donec illi consensum obtineant. 5. certum videtur, eosdem naturaliter obligari, si alter contrahens bona fide in ipsorum commodum contraxit ; nam juris privilegium ipsis conceditur non in pœnam creditorum, si bona fide egerint, sed in favorem ætatis, ne aliquod damnum patiatur.

Q. 3. An filiisfamilias, pupillis, & minoribus obligatio aliqua ex mutuo contrahatur (a)?

R. Ex Senatusconsulto *Macedoniano* l. 1. ff. l. 14. t. 6. decernitur, ne ulla ex mutuo filiisfamilias (idem ad pupillos, & minores extenditur, si pecuniam mutuo accipiant sine consensu tutoris, vel curatoris. *L. pupillus* 59. ff. *de act. & obligat.* l. 44. t. 7.) obligatio contraheretur, si pecuniam mutuo acciperent sine consensu patris. Qua in specie nulla creditori actio permittitur, nisi filiusfamilias castrense peculium habeat ; tunc enim usque ad quantitatem castrensis peculii obligatur ex mutuo accepto.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus tale jus filiisfamilias nec civiliter, nec naturaliter suffragatur. 1. si patris mandato, aut permisso creditor filio mutuam pecuniam dedit (b). 2. si mutuum illi datum fuerit exercenti mercaturam nomine patris, vel suo, si pater illum commercio suo proposuit, aut peculiare commercium exercere passus est. (c) 3. si acceptam pecuniam in rem patris verterit, etsi non eo fine a principio acceperit (d). 4. si ex mutuo

fa-

(a) Vide Natalem epist. 59.

(b) *L. si permittente*, C. ad Senatusconf. Maced. (c) *Ibid.*

(d) *Coll. ex l. item si filiusfamil. ff. ad Senatusconf. Maced.*

factas sit ditior, vel mutuam in ejus utilitatem expensum sit. 5. exceptio juris est tantum in mutuo pecuniario, non in aliis rebus, nisi *fraus Senatus-consulto adhibita sit a creditore, puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, ut his distractis fructibus, uteretur pecunia (a)*. 6. si filio præsertim longe agenti a patre, & in necessitate constituto datum est mutuo, quod pater subministrare solebat, vel tenebatur (b). 7. si filiusfamilias communiter pater familias credebatur (c). 8. si qui juvari poterant juris privilegio, sponte solverint, sive filius, sive pater, sive fidejussor, non possunt solum repetere (d). 9. si filiusfamilias post emancipationem debitum quoquo modo agnoverit (e). 10. si filiusfamilias sit miles, licet minor, quia *ex præsumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere, & expendere, nisi in causas castrenses (f)*. 11. si bona fide mutuam dederit creditor, quia obligatio jure naturali contracta est: secus, si bona fides defuerit, quia lex in pœnam creditorum nullam inde obligationem contrahi voluit, ut parentibus, familiis, communique bono consulere.

Q. 4. An uxor contrahere possit absque mariti consensu?

R. De bonis dotalibus, & communibus uxor contrahere non potest, viro inconsulto, & rationabiliter invito, quia illorum bonorum administratio est penes virum. Excipe, si vir sit absens, vel mentecaptus, aut si tacite, vel expresse approbet contractus uxoris. De bonis autem paraphernalibus, vel quasi paraphernalibus uxor potest libere con-

Tom. III.

C c

tra-

(a) L. ead. §. 3. mutui donat. (b) §. 13. quod dicitur, ibid.

(c) L. si quis 3. ibid. (d) L. sed si paterfam. 9. ibid.

(e) L. Zenodorus, C. ad Senatusconf. Maced.

(f) L. si filiusfam. ibid.

trahere, etiam inconsulto viro, quia eorum administratio est penes ipsam.

Q. 5. An mulier, quæ pro marito, vel alio fidejussit, solvere teneatur (a)?

R. Ex Senatusconsulto Vellejano (b) mulieres pro aliis fidejubere prohibentur; quia sicut moribus civilia officia adempta sunt fœminis, & pleraque ipso jure non valent: ita multo magis adimendum eis fuit id officium, in quo non sola opera, nudumque ministerium earum versaretur, sed etiam periculum rei familiaris. Excipiuntur tamen aliqui casus, in quibus mulier fidejubens obligata manet. 1. in favorem dotis non solum propriæ aliæ, sed etiam extraneæ personæ (c). 2. si privilegio Vellejano mulier sciens prudens renunciaverit (d). 3. si acceperit pretium ad fidejubendum (e). 4. si decipiendi animo, vel cum sciret, se non teneri, mulier pro aliquo intercesserit (f). Hinc si vir sciente, & connivente uxore, rem ejus creditori suo quasi propriam obligaverit, uxor solvere tenetur; si tamen creditor ab initio noverat, rem esse uxoris, petitione summoferi poterit a muliere juris privilegio (g). 5. si post biennium ab intercessione, vel cautione, mulier pro eadem causa secundo fidejubeat, vel novo pignore, aut novo sponsionis, sive obligationis instrumento tradito, censetur obligata (h). 6. si fidejussio in ejus utilitatem vertatur (i). 7. si mater, cum filiorum suorum patrimonium gereret, tutoribus eorum securitatem promiserit, & fidejussorem præstiterit, vel pignora dederit (k). 8. si mulier pro creditore suo alii se obligaverit, vel ab eo se, aut debitorem suum delegari passa est (l).

9. si

(a) Vide Nat. Epist. 58. (b) L. Vellejano, & l. & primo, ff. ad Senatusconf. Vellej. (c) L. si dotare, C. cod. t. (d) L. si mulier 32. §. 4. ff. cod. t. (e) L. antiquæ, C. cod. t. (f) L. si decipiendi, ff. cod. t. (g) L. si sine, C. cod. t. (h) L. si mulier, ibid. (i) L. si mater, C. cod. t. (k) Ibid. (l) L. frustra, ibid.

for factus contractum habuerit ratum (a). 6. si auctoritate Judicis sit dispensatus in ætate, & tamquam major habeatur (b). 7. si contractus celebratus sit juxta formam juris, & æquitatis regulas, ut si minor mercedem, quam potest distrahere, vendat justo pretio.

Jam vero minores uti possunt beneficio restitutionis in integrum, 1. si fuerint notabiliter læsi ex venditione, vel quia rem vendiderunt, quam alienare non poterant, vel quia minoris vendiderunt, etiam infra dimidium justii pretii; & agere possunt contra quemlibet possessorem ad eam recuperandam, 2. si læsi fuerint in mutuo accepto, juxta ea, quæ paulo ante diximus. 3. si debitor pecuniam minori solvat, non interveniente auctoritate curatoris, solutio est civiliter nulla, & debitor adstringi potest a Judice ad novam solutionem, modo prior solutio conversa non fuerit in utilitatem minoris. 4. si minor læsus fuerit ex quasi contractu, puta, quia, etiam ex consensu curatoris repudiavit hæreditatem lucrosam, vel acceptavit damnosam, aut deteriorem partem elegit; re tamen integra manente: nam si hæreditas damnosa acceptata fuerit ab alio quopiam, atque ab ipso melior facta, vel si hæreditas lucrosa deterior facta fuerit ob casus incidentes, non remanet locus restitutioni in integrum. 5. si minores ex contractu gratuito, puta, donatione facta absque rationabili causa, fuerint notabiliter læsi. 6. minoribus conceditur jus restitutionis in integrum adversus præscriptionem a die præscriptionis completæ, & iisdem minoribus cognitæ: quo beneficio majores minime gaudent, nisi probent, per ipsos non stetit, quominus præscriptio interrumperetur litis contestatione.

Hoc

(a) L. 3. si major factus.

(b) L. 1. C. de his, qui veniam ætat.

Hoc idem privilegium restitutionis in integrum extenditur in jure ad Ecclesias, Loca pia, Respublicas, Communitates, Universitates studiorum, & Principes quoad alienanda bona Principatus: & nonnumquam conceditur etiam rudibus, qui jura ignorant.

Porro idem privilegium durat pro majoribus quadriennio post completum annum 25. suæ ætatis (a); pro Ecclesiis vero quatuor annis integris post contractum celebratum (b). Quandoque extenditur ultra quadriennium, scilicet pro minoribus, si militiam exerceant, vel absint Reipublicæ causa, vel fuerint legitime impediti. Pro aliis, si læsio fuerit enormis, aut aliud impedimentum legitime obstaverit, ne restitutio peteretur intra quadriennium. Spectandæ sunt tamen leges municipales Regnorum.

S E C T I O VI.

De Contractibus in specie.

C A P U T I.

De Contractibus gratuitis.

A R T I C U L U S I.

De Promissione.

Q. I. **Q**uid sit promissio?
 R. Promissio definitur, *liberalis, deliberata, & spontanea fidei datio exterius facta, & acceptata, de re possibili, & licita.* Dicitur *liberalis*, ut secernatur a promissione onerosa, quæ in cæteris contractibus reperiri potest: hic autem loquimur

Cc 3 de

(a) L. ult. C. de temp. in integ. restit.

(b) C. 1. de restit. in integrum, in 6.

de promissione gratuita, quæ nihil habet oneris ex parte promissarii. Dicitur *deliberata*, & *spontanea*, quia promissio indeliberata, vel fraude, aut metu extorta, gratuita non est, ideoque obligationem non parit saltem irrevocabiliter, & firmiter, nisi sit jurata (a). Dicitur *fidei datio*, ut discriminetur a simplici proposito, quod alteri non obligat, & a donatione, quæ est datio rei. Dicitur *exteriorus facta*; quia, ut docet S. Thomas (b), *promissio, quæ ab homine fit homini, non potest fieri, nisi per verba, vel quæcumque exteriora signa: Deo autem potest fieri promissio per solam interiorem cogitationem*. Dicitur *ab altero acceptata*; quia, cum sit contractus, perfici non potest, nisi duorum consensu. Dicitur tandem, *de re possibili, & licita*; quia ad impossibile, aut illicitum nulla est obligatio.

Hinc sequitur, promissioni vim nullam ex justitia inesse, 1. si quis promittat, non intendens fidem dare, sed indicare solum animi sui propositum, 2. si quis coacte promittat: nam promissio debet esse spontanea, & aliunde ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur (c). 3. si promissio neque expresse, neque tacite sit acceptata a promissario, aut ab alio ejus vices legitime gerente, ut est pater respectu filii, tutor respectu pupilli &c. Promissiones tamen, quæ fiunt Civitati, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, acceptantur a Republica, vel Ecclesia, unde non possunt pro libito revocari (d). Idem dic, si promissio fiat alicui ob honorem Dei, quia in ipsa includitur votum, quo statim obligat, & tunc ne quidem necesse est, ut promissio exteriorus significetur.

Tandem licite promissio illicita ex parte objecti,
nulla

(a) C. debitores, ext. de jurejur. (b) 2. 2. q. 88. a. 1.

(c) Ibid. q. 89. a. 7. ad 3.

(d) L. ut inter, C. de sacrosanct. Eccles.

nulla sit ; si tamen promissio sit illicita quoad modum , sed de re licita , valida est : unde si filius promittat matrimonium , inconsultis parentibus , valide , quamvis illicite promittit .

Q. 2. An promissio gravem obligationem inducat ?

R. Vera promissio in re gravi , & a promissario acceptata , gravem certe obligationem inducit , quam qui violat , jus naturæ , ac gentium violat frangendo fidem , quæ humanæ societatis fundamentum , ac vinculum est , & adversus justitiam peccat . Hinc C. *qualiter* , ext. de pactis dicitur : *Studiose agendum est , ut ea , quæ promittuntur , opere compleantur .* Excipe aliquos casus , quos vide supra in Tract. de vitiiis capital. c. 2. a. 2. §. 2. q. 2.

Q. 3. An simplex promissum , seu pactum nudum (ut vocant) actionem pariat ?

R. Etsi hujusmodi pactum non pariat actionem secundum leges civiles ; nec aliquis in jus vocari possit , quando non intervenit stipulatio , nec contractus aliquis actualis nominatus , nec chirographum , aut litterarum solemnitas , quæ *pactum vestitum* efficiunt : tamen ex nudo pacto , & promisso actionem etiam oriri , secundum Canones , communis est , & verior juris Canonici Peritorum opinio (a) . Ut ut est , non servans pactum legitimum in re gravi , peccati lethalis reus est , quia potest excommunicari (b) .

ARTICULUS II.

De Donatione .

Q. I. Quid sit donatio ? & quotuplex ?

R. Donatio , quæ inter contractus gratuitos primatum tenet , est *spontanea* , & *deliberata doni*

Cc 4

gra-

(a) Vide Fagnan. in C. Antigonus , ext. de pactis .

(b) Cit. cap.

gratuiti collatio, seu *datio liberalis*. Donum autem dici solet gratuitum, vel *stipule*, cum nempe nullum debitum, ne gratitudinis quidem, in donante præsupponit; vel *late*, quia licet excludat debitum justitiæ, non tamen excludit debitum gratitudinis. Hoc donum dicitur antidorale, seu remuneratorium.

Hinc donatio dividitur 1. in pure gratuitam, & antidoralem. 2. autem dividitur in realem, quam scilicet comitatur traditio rei: atque hæc confert jus in re; & in verbalem, seu quam traditio rei non comitatur, quæque propterea solum confert jus ad rem, strictius quidem, quam nuda promissio. 3. dividitur in absolutam, & conditionatam. 4. in donationem *inter vivos*, & in donationem *causa mortis*.

Q. 2. Quis possit donare?

R. Jure communi is solum donare potest, qui liberum dominium, liberamque administrationem suorum bonorum habet. Hinc irrita est donatio, si quæ fiat ab infantibus, amentibus &c. Pupilli etiam ac minores absque tutoris, vel curatoris consensu; uxor, inscio marito; filii familias, invitis parentibus, donare non valent, nisi ex iis bonis, quorum liberam administrationem habent. Religiosi professi; quia omni dominio carent, nihil donare possunt, absque rationabili Prælati licentia, de rebus sibi ad usum concessis, vel quoquo titulo obvenientibus: Prælati vero nec donandi licentiam subditis dare, nec donationes facere ipse potest, nisi ad præscripta legum sui Ordinis, in primisque servatis Constitutionibus Clementis VIII. & Urbani VIII. quas intra fufe expendemus, ubi de voto paupertatis Religiosorum sermo erit.

Quidam recensentur casus, in quibus aliquando jure civili interdicta est donatio iis etiam, qui aliunde dominium, & administrationem habent suorum

rum bonorum. Ac 1. quidem Personæ Ecclesiasticæ donare non possunt bona Ecclesiæ immobilia, vel mobilia prætiosa, quæ servando servari possunt, nisi obtenta prius legitima licentia (a). 2. Inhibetur Novitiis, ne bona sua Monasterio, aut alteri cuiquam donent donatione inter vivos, nisi intra duos menses ante professionem (b). 3. Prohibetur fideicommissarius quidpiam de fideicommissio donare. 4. Irritatur donatio inter vivos a marito facta uxori, vel marito ab uxore (c), modo tamen sit pure liberalis, & simplex: nam si remuneratoria sit, aut juramento firmata, non est irrita; quemadmodum neque irrita est, si donator ex donatione non fiat pauperior, nec donatarius ditior; vel si uxor donet marito, ut aliquam dignitatem assequatur; vel si donatio mutua est inter conjuges, qui sibi invicem donant, ut superstes donatione fruatur (d). 5. A jure irritatur donatio, si quam pater faciat filio non emancipato (e): si autem donatio patris sit remuneratoria, aut juramentum accedat, vel fiat filio proficiscenti ad bellum, vel ratione studii, vel non revocetur ante mortem patris, aut ante filii emancipationem, valida est.

Ipso autem jure naturæ nulla est donatio, si ejus causa inferatur alteri damnum, puta si donatio fiat in fraudem creditorum; quo casu donatarius rem sibi, aut pecuniam donatam tenetur statim restituere ante sententiam Judicis, quia nemo potest cum alterius damno, vel injuria ditescere.

Q. 3.

(a) Const. Ambrosiæ. (b) Conc. Trid. sess. 25. de Regul. c. 16.

(c) L. 1. 2. & 3. ff. de donation. inter virum, & uxorem.

(d) L. quod autem; 6. si vir, ibid.

(e) L. cum de bonis, C. de donat.

Q. 3. Quantum quis donare valeat?

R. Si quis donaret omnia sua bona præsentia, & futura donatione inter vivos, donatio esset irrita, nisi fieret in causas pias (a), aut juramento firmaretur. Si tamen ille reservaret sibi fructus bonorum, ut de iis testari posset, donatio valeret.

Nulla quoque est donatio (idem dicendum de remissione debiti liquidi) excedens quingentos solidos aureos, nisi insinuetur Judici loci, in quo fit, id est, nisi in publicas tabulas instrumentum donationis referatur. Est tamen invalida quoad excessum dumtaxat, nisi insinuetur (b). Verum quoad quantitatem rei donatæ, & solemnitatem insinuationis, consulendæ sunt leges, & consuetudines peculiæ locorum.

Q. 4. An donatio revocari possit?

R. Donatio causa mortis, de qua inferius, est revocabilis ad nutum donantis (c). At donatio inter vivos, si est absoluta, revocari non potest (d), nisi tantum in aliquibus casibus: ac 1. ex ingratitude donatarii, videlicet, si in donantem impias manus injecerit, vel ei atroces irrogaverit injurias; si grave damnum ipsi in rebus, aut vitæ periculum attulerit; si donationis conditiones non impleat. In his tamen casibus donatarius non tenetur ante sententiam Judicis restituere donum; & nonnisi post Judicis sententiam revocanda est donatio (e). 2. revocari potest donatio inter vivos, si proles insperato nascatur, post donatam magnam bonorum partem (f). 3. revocabilis est donatio inofficiosa, hoc est facta contra officium pietatis debitæ filiis a parentibus, vel parentibus a filiis, veluti si filii ob
 dona-

(a) L. sancimus, C. de donat. (b) L. si quis ibid.

(c) L. 16. ff. de mort. causa donat. (d) L. ult. C. de revoc. donat.

(e) Ibid. (f) L. si unquam, C. de revocandis donat.

donationem legitima privarentur (a). Hæc donatio revocari omnino potest, si facta sit in fraudem extraneo : si autem facta sit ad pias causas, aut aliis, filiis, & descendantibus, potest rescindi quoad partem qua filii fraudantur ; post mortem tamen donatoris, quia filii nonnisi post mortem patris acquirunt jus ad legitimam.

ARTICULUS III.

De ultimis voluntatibus.

§. I.

De Testamentis (b).

Q. I. Quid sit testamentum?

R. Testamentum definitur: *Voluntatis nostræ justæ sententia de eo, quod quis vult post mortem suam fieri, cum hæredis institutione.* Porro hæres alius est universalis, alius particularis ; alius necessarius, alius non necessarius ; alius ex testamento, alius ab intestato.

Hæres universalis, qui dicitur etiam *ex asse*, est, qui instituitur ad succedendum in omnibus bonis, ac juribus defuncti, unde subdit universa ejus onera, & debita realia. Hæres vero particularis est ille, qui instituitur ad succedendum alicui parti indeterminatæ hæreditatis, isque tenetur subire onera defuncti pro rata partis: si autem pars sit determinata, puta domus, non censetur hæres, sed legatarius.

Hæres necessarius ille est, quem testator instituire tenetur in portione legitima, cujusmodi sunt ascendentes, & descendentes legitimi, nisi sint juste exhæredati. Legitima autem portio ascendentium, si de-

(a) L. 1. C. de inofficiosa donat.

(b) De testamentis agit Auctor in Tract. de Extr. Uncl. c. 6.

si desint descendentes, est semper tertia pars hæreditatis: quoad descendentes vero, si proles non sint plus quam quatuor, est tertia pars hæreditatis, quæ uni obveniret ab intestato: si autem proles sint plus quam quatuor, est mediætas portionis hæreditariæ (a). Hæres non necessarius est, quem testator non tenetur instituire ex iustitia, etiam in portione legitima; cujusmodi sunt omnes collaterales, ipsi etiam fratres, & sorores.

Hæres ab intestato dicitur ille, qui succedit in bona defuncti, a quo nulla dispositio facta fuit, vel facta fuit invalide. Hic autem ordo statuitur inter hæredes ab intestato. 1. sunt filii, & filiæ legitimæ pro æquali portione: iisque defunctis, succedunt nepotes, non pro æquali portione, sed pro ea tantum parte, quam alteruter eorum parens haberet, si in vivis degeret (b). 2. Si desint descendentes, succedunt ascendentes, pater, & mater, & eorum loco avus, & avia, cum fratribus, & sororibus defuncti ex utroque parente ipsi conjunctis (c). 3. Succedunt collaterales, scilicet fratres, & sorores ex utroque parente conjuncti, qui succedunt pro æquali portione; nec non eorum filii, qui succedunt pro illa tantum parte, quæ obtigisset alterutri eorum parenti (d). Horum loco succedunt fratres, & sorores defuncti ex alterutro solum parente ipsi conjuncti, eorumque filii, qui præferuntur patris defuncti: succedunt autem in bonis provenientius ex patre, si sint conjuncti ex patre; in bonis vero provenientius ex matre, si sint conjuncti ex matre: in cæteris æqualiter omnes (e). Deinde succedunt in æqualibus portionibus propinquiores collaterales usque

(a) Auth. novissima, de inoffic. testam.

(b) Novell. 118. coll. 9. c. 1.

(c) Ibid. c. 2.

(d) Ibid. c. 3.

(e) Glos. in Auth. itaque, C. Communia, de success.

que decimum gradum civilem, hoc est, usque ad quintum gradum canonicum, modo sint in æquali gradu (a): qua in re vide quæ diximus in tract. de Matrim. agentes de cognatione. His omnibus deficientibus venit vir ad successionem uxoris, & uxor ad successionem viri (b) Postremo succedit Fiscus (c). Et hæc quidem de jure communi.

Q. 2. Quotplex fit testamentum?

R. Testamentum duplex est, solemne, & privilegiatum. Solemne dicitur illud, quod vestitur omnibus solemnitatibus a jure præscriptis. Et rursus duplex est, scriptum, seu clausum, & apertum, seu nuncupativum. Testamentum clausum est, quod exhibetur obseratum testibus a jure præscriptis simul præsentibus, testatorem videntibus, & audientibus ipsum asserentem, illud esse suum testamentum, & singulis subscriptione, & sigillo suo, vel alterius, successive, eodem tempore testamentum munientibus (d). Testamentum nuncupativum est, quod fit coram testibus requisitis a jure, videntibus testatorem, ejusque ultimam voluntatem audientibus. Ad hujus autem testamenti substantiam scriptio non requiritur, saltem ex jure communi.

Testamentum privilegiatum non pendet quoad sui valorem ab omnibus solemnitatibus a jure statutis. Hujusmodi est 1. testamentum militis. 2. testamentum Principi exhibitum. 3. testamentum rusticorum. 4. testamentum, quod fit tempore pestis. 5. testamentum favore filiorum. 6. testamentum ad pias causas.

Q. 3. Quæ solemnitates requirantur ad testamenti valorem,

R. Ex

(a) Auth. post fratres, C. de legitimis hered.

(b) L. unica C. unde vir, & uxor.

(c) L. 1. C. de bonis vacantib.

(d) L. Hac consultissima, C. de testam.

R. Ex jure communi requiritur 1. ut instituat^r directe hæres (a). 2. ut non prætermittantur filii etiam posthumi, modo non sint juste exhæredati (b). 3. ut testamento adsint simul septem testes, qui sint masculi, puberes, liberi, ad id vocati, & qui non sint ad id inepti, vel suspecti (c). Quamobrem excluduntur fœminæ, impuberes, furdi, muti, cæci, amentes, prodigi, jure infames; qui sunt sub potestate testatoris; hæres, & qui sunt in ejus potestate; pater testatoris, & pater hæredis, quique eorum potestati subsunt: legatarius autem jure communi non excluditur. Illi autem testes debent, pro diversitate testamenti scripti, vel nuncupativi, ea præstare, quæ descripsimus in præcedenti quæsito. Requiritur etiam, si testamentum sit clausum, ut testator ipsum deforis inscribat, vel si non possit, pro eo id faciat octavus testis coram aliis septem, qui postea subscribant (d).

Quoad institutionem hæredis, alicubi valet testamentum, etiamsi hæres in ipso minime instituat^r. In testamento clauso, si testator illud alteri scribendum commiserit, isque se hæredem, vel legatarium instituerit, testamentum non valet quoad id, quod ejus interest, nisi hanc esse suam voluntatem testator declaret; validum tamen esset testamentum in foro conscientiæ, si quis id faceret bona fide ex voluntate testatoris.

Ad testamenta privilegiata quod spectat: in primis valet testamentum militum in aciem prodeuntium, si voluntatem suam quovis modo scripto, vel voce declarent, idque probari possit per duos testes, etiam non rogatos, sive viros, sive fœminas. At testamentum non valet nisi per annum integrum, post.

(a) L. 14. Ibid.

(b) L. maximum, C. de liberis præteritis, vel exhæredatis.

(c) L. Hac consultiss. cit. (d) Ibid.

postquam e prælio redierint (a): imo si ejciantur ob aliquod delictum, illico testamentum fit irritum (b).

2. Testamentum exhibitum Principi valet, etiam nullo teste adhibito (c). 3. Ad testamentum rusticorum ruri confectum sufficiunt quinque testes, si plures inveniri non possint (d). 4. Valet absque solemnitate juris testamentum parentum in favorem filiorum, ad quod sufficiunt duo testes etiam non rogati, & non masculi, si sit nuncupativum; si autem sit clausum, valet etiam nullo adhibito teste, dummodo testator subscripserit, aut ejus filii, si testamentum non sit scriptum ab ipso testatore: si vero testator ipse testamentum scripserit, valet, dummodo expresse sit tempus conditi testamenti, nomina filiorum, & eorum portiones, non per notas numerales, sed per extensum (e). Præterea si testamentum sit scriptum, valet quoad legata, & fideicommissa extraneis relicta; secus, si sit nuncupativum (f).

Denique pro testamentis ad causas pias, non illis quidem, in quibus pium aliquod legatum relinquitur, sed quibus ad pia opera hæreditas destinatur, necessariæ non sunt solemnitates a jure præscriptæ (g); immo pro foro conscientiæ, si hæredi constet, testatorem reliquisse hæreditatem, aut aliquod legatum ad pias causas, tenetur præstare quod relictum est, tametsi nullus adsuerit testis. Hinc testamentum alias invalidum, valet quoad legata pia in ipso contenta; & econtra legata, quæ non sunt ad causas pias, valent quoties validum est testamentum ad pias causas; nam legata sunt quid accessorium (h).

Hactenus dicta de solemnitatibus ad testamenta
requi-

(a) Inst. de milit. testam. (b) L. 26. ff. de testam. milit.

(c) L. omnium, C. de testam. (d) L. ult. ib.

(e) Auth. quod sine, C. de testam. (f) Ibid.

(g) C. relatum, ext. de testam.

(h) Vide Covarru. in C. cit.

requisitis, sunt de jure communi. Cæterum servari quoque debent leges, & consuetudines municipales locorum, itaut peccet lethaliter, qui contra illas testamentum condit: nam ut dicitur Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.*

Q. 4. An testamentum ad causas profanas solemnitatibus destitutum, valeat in foro conscientiae?

R. Licet S. Antonini (a), Silvestri (b), aliorumque opinio sit, testamentum solemnitatibus destitutum valere in foro conscientiae; si tamen hæres hanc opinionem sequi nolit, a conscientiae moderatore saltem obligari debet, ut de testamenti valore juris Peritissimos consulat, idque omnino faciat, quod æquus Judex fieri decerneret, cognita causa: manente autem dubio, cum illo, cujus interest, amice componat, ne periculo injustitiæ se exponat, & mala fide possideat alienum. Certe si Romanis legibus agatur, hæres ad solvendum obligabitur (c). Quia tamen ubique juxta ipsas jus non dicitur, tutus in conscientia erit, qui non exequitur testamentum Regni legibus, vel municipalibus, aut Judicis sententia irritum, & quod bona fide irritum credit.

Q. 5. Qui possint condere testamenta?

R. Quisquis usu rationis potitur, de bonis, quæ possidet, testari valet, nisi lege prohibeatur (d). Hinc infantes, furiosi, amentes testari non possunt, nisi dum lucida habent intervalla (e).

Prohibentur autem testari, 1. impuberes (f). 2. surdi, & muti a nativitate (g). 3. usurarius manifestus, nisi ipso facto usuras restituerit, vel præstiterit

(a) 1. P. t. 10. cap. 3.

(b) In Sum. v. legatum.

(c) L. quæstionem, C. de fideicom.

(d) L. 1. C. de sacrosanct. Eccl.

(e) Inst. quibus non est permittum facere testam. §. præterea.

(f) L. si frater, C. qui testam. facere poss.

(g) L. discretis ibid.

terit cautionem pignoratitiam, aut fidejussoriam de restituendis usuris (a). 4. prodigi, quibus inhibita est administratio bonorum (b). 5. mancipia (c). 6. capitis damnati (d). 7. plura alia sunt crimina, quæ facultatem testandi auferunt: requiritur tamen sententia Judicis declaratoria criminis. 8. filiifamilias nequeunt testari de bonis adventitiis, etiam accedente consensu patris (e), nisi tantum ad causas pias, patre consentiente (f) vel nisi sint Clerici (g). De castrensibus, & quasi castrensibus libere testari possunt (h). Denique Religiosi professi testari prohibentur.

Q. 6. An liceat Clericis bona ex proventibus Ecclesiasticis parta, testamento relinquere?

R. Etsi modo receptum sit, ut Clerici hujusmodi bona testamento relinquunt, quibus voluerint, illisque ab intestato succedant eorum consanguinei; nihilominus peccant gravissime, si de talibus bonis ad causas profanas disponant, vel ipsa relinquunt consanguineis divitibus, aut eos ab intestato succedere sinant. Nam Clerici bona Ecclesiastica cum hoc onere possident, ut quæ præter victum, & honestum vestitum ex eis supersunt, pauperibus erogent, seu ad pias causas dispensent. Clerici ergo de bonis, quæ compararunt ex Ecclesiæ facultatibus, *nullum de jure possunt facere testamentum* (i), nisi tantum ad causas pias, eoque dumtaxat nomine aliquid consanguineis suis donare, seu testamento relinquere possunt, quod isti pauperes sint (k). Ne vero quis dicat, priscam Ecclesiæ disciplinam modo non obli-

Tom. III.

D d

gare,

(a) C. quamquam, de Usur. in 6. (b) Inst. cit. §. item prodigus.
 (c) L. si filiusiam, ff. qui testam. facere possint.
 (d) L. ejus ibid. (e) L. qui in potestate ibid.
 (f) C. licet, de sepult. in 6. (g) L. sacrosanctæ, C. de Epif. & Cler.
 (h) L. ult. C. qui testamenta, fac. poss.
 (i) C. quia nos, ext. de testam. (k) C. ad hæc, ibid.

gare, moremque receptum, ut Clerici residuos Beneficiorum fructus consanguineis suis relinquunt, improbatum non esse ab Ecclesia. Nam Concilium Tridentinum (a) etiam nunc damnat Clericos, qui ex redditibus Ecclesiæ consanguineos suos augent, mosque ille ab Ecclesia toleratur quidem, non approbatur.

Q. 7. Qui possint hæredes institui?

R. Nemo excluditur, nisi sit lege prohibitus: prohibetur autem, ne hæredes instituantur Urbes hostium, Communitates Judæorum, apostatæ, hæretici, & eorum fautores, nisi infra annum respiciant: uno verbo si omnes qui hæredes institui non possunt ex interdicto legis.

Si autem testator habeat ascendentes, vel descendentes legitimos, justitia exigit, ut illos hæredes instituat saltem in portione legitima, prius quam de aliis cogitet, etiam de causis piis. Unde S. Augustinus (b) ait: *Quicumque vult exhæredato filio, hæredem facere Ecclesiam, querat alterum, qui suscipiat, non Augustinum: immo Deo propitio neminem inveniat.*

Verum sunt nonnullæ causæ legitimæ, ob quas filius a patre exhæredari potest. 1. si manus violentas in parentes injecerit. 2. si gravi eos injuria affecerit. 3. si de crimine accusaverit, modo non sit crimen læsæ majestatis, vel hæresis. 4. si versetur cum maleficiis. 5. si mortem patri, vel matri molitus fuerit; etiam effectu non sequuto. 6. si thorum paternum maculaverit. 7. si pro patre noluerit fidejubere, cum posset. 8. si testamentum patris impediatur. 9. si bona parentum dilapidaverit. 10. si filia innupta luxuriosè vivat. 11. si filii annis 30. filiæ annis 25. minores matrimonium contraxerint, invitis parentibus. In plerisque tamen casibus curare de-

(a) Sess. 25. de reform. cap. 1.

(b) Serm. 355. al. 49. de diversis, c. 4.

debent Parochi, & Confessarii, ut patres filiis iuste iratos reconcilient, nec approbare, ut iis exhæredatis, scribatur hæres & ipsa Ecclesia.

Quod si testator filios non habeat, sed consanguineos collaterales inopes, istis prius, quam alienis subvenire debet, vel ad pias causas testari. Ipsis autem filiis, & cognatis præponi debet restitutio bonorum male partorum, quia nemini licet aliena iniuste detinere, ut suorum inopiam levet.

Q. 8. An filii illegitimi possint a parentibus hæredes institui?

R. Filii illegitimi alii sunt naturales, alii spurii. Naturales dicuntur, qui progeniti sunt ex non conjugatis, qui tempore conceptionis nullum inter se habebant impedimentum dirimens; vel si hoc modo impediabantur, nihilominus impedimentum ab ipsis amoveri poterat, ut v. g. error, metus, &c. vel si impedimentum non poterat ab ipsis tolli, ignorabatur tamen saltem ab una parte. Dicitur autem proles spuria, quæ nascitur ex parentibus, inter quos tempore conceptionis erat impedimentum dirimens ab ipsis inauferrabile, quod tamen ipsis notum erat.

Itaque proles naturalis non legitimata etsi non excludatur a successione in bona materna, etiam ab intestato, ubi jure scripto judicatur; non succedit tamen patri ab intestato. Ut autem possit succedere matri ab intestato in universa ejus bona, fierique hæres ex asse, requiritur, ut mater legitimis liberis careat: matri autem intestatæ legitimis filios habenti, succedit proles naturalis æquo jure cum illis (a). Potest autem institui hæres ex testamento etiam universalis, nedum a matre, sed & a patre, si nulli sint filii legitimi (b). Observandæ autem sunt peculiare Locorum leges.

D d 2

Pro-

(a) L. si qua illustris. C. ad Senatusconf. Orficianum.

(b) Auth. liget. C. de natura ibus liberis.

Proles spuria non legitimata, hæres institui non potest neque a patre, neque a matre, nec ipsis succedit ab intestato, nec ab ipsis aliquid accipere potest (a): Et si legimi hæredes non existant, id omne vendicandum est Fisco (b).

Verum etsi spurios etiam ab alimentorum petitione leges olim submoverint (c), istis tamen derogatum est (d): nam parentes tenentur lege naturali ministrare illis alimentâ, Spurii autem quidquid ultra victui, & vestitui necessaria ipsis relictum est, legitimis hæredibus restituere tenentur, & si retineant, rem alienam retinent.

Ex quibus infertur, lethaliter peccare illos, qui universalem instituunt hæredem ea conditione, ut filiis suis spurii hæreditatem, aut ejus portionem tradat: sic enim legibus illuditur. Quare fiduciarius hæres tradere illis non potest, quod ipsis relictum est, sed hoc idem restituere tenetur legitimis hæredibus. Idem dicendum est de simili conditione præscripta hæredi fiduciario a marito respectu uxoris, vel ab uxore respectu mariti contra legem prohibentem donationes inter conjuges. Itemque de aliis personis, quas leges ab adeunda hæreditate repellunt.

Q. 9. Quid de filiis ex secundo thoro susceptis (e)?

R. Juris Civilis præscripto nec pater, nec mater, qui, vel quæ liberos habens ex priore conjugio, ad secundas nuptias convolaverit, ullo modo in gratiam filiorum ex secundo thoro susceptorum, quidquam amplius elargiri, sive per donationem, aut aliam inter vivos dispositionem; sive testamento, codicillo, aut alia quavis ultimæ voluntatis dispositione

(a) Auth. cit. (b) L. Senatores C. de naturalib. liber.

(c) Auth. ex complexa C. de incestis.

(d) L. cum haberet, ext. de eo, qui duxit, &c.

(e) Vide Nat. Epist. 93.

tione amplius dare, vel relinquere, quam datum, vel relictum ab illo fuerit uni ex prioris conjugii liberis, cui quam minimum præ reliquis fratribus datum fuerit, aut relictum (a). Hæc tamen lex cum hac exceptione intelligenda est, modo jura legitimarum integra serventur posterioris conjugii liberis, si forte minimum anterioris matrimonii filio relictum debitam secundi thori filio legitimam non adæquaret. Parentibus enim libertas de bonis suis inter liberos dividendis eatenus servatur, dum legitima singulis integra relinquatur (b).

Q. 10. Ad quem spectet exequutio testamenti?

R. Si testator exequutorem testamenti nominaverit, is debet testamentum exequi: alioquin exequutio pertinet ad hæredes (c). Si autem hæres, vel exequutor intra annum testamentum exequutus non fuerit, exequutio devolvitur ad Episcopum saltem quoad legata pia (d). Institui possunt etiam fœminæ. Religiosi etiam nominari possunt exequutores testamentorum (e), exceptis tamen Fratribus Minoribus de observantia (f): verum id onus suscipere nequeunt absque Superioris licentia (g). Si tamen testator ea clausula testamentum conficiat, ut ex hæreditate Religiosus exequutor certam summam accipiat, conferatque in usus, quos ipsi secreto testator significaverit, expedit, ut Superior ab onere exequutoris suscipiendo ipsum prohibeat: adest enim

Dd 3

tam

(a) L. hac edictali, C. de secundis nuptiis.

(b) Parentes testamentum conficientes non possunt licite uni filiorum plus relinquere, quam aliis, nisi adsit justa causa, vel nisi consuetudo ferat, ut primogenitus præferatur aliis, & masculi fœminis; alioquin parentes injuriam filiis irrogant, quos natura fecit æquales, etique præ-

stant rixarum, & odii scandalum.

(c) Coll. ex C. nos quidem, ext. de testam.

(d) Ibid.

(e) Clem. Religiosis, de Testam.

(f) Clem. exivi, de verb. significat.

(g) Clem. Religiosis cit.

tam vehemens suspicio, quod Religiosus velit summam illam retinere, ut Judices moveat ad interdiciendum ipsum officio exequutoris. Religiosi etiam exequutionem cujuscumque ultimæ voluntatis suscipientes, locorum Ordinariis debitam reddere, ipsique Ordinario ab iisdem de susceptæ exequutionis officio tenentur exigere rationem, illosque punire, si deliquisse reppererint (a). Tenentur etiam iidem Religiosi affirmationem suam juramento confirmare, si Episcopus jubeat: alioqui exequutorum officio jure interdicerentur, ut respondit Sacra Congregatio (b).

Q. II. Quomodo exequutioni mandari debeat ultima testatoris voluntas, præsertim quoad legata pia?

R. Si ultima defuncti voluntas absque peccato impleri possit, commutari non potest ab hærede, vel exequutore in aliud opus, quamquam sit melius (c).

Hinc sequitur 1. exequutores testamentorum non posse pro suo arbitrio distribuere bona pauperibus deputata, sed teneri ad illa eroganda servatis justitiæ, & prudentiæ regulis, & charitatis ordine. Quare eleemosynas erogare in primis debent consanguineis, & affinibus defuncti, si pauperes sint, deinde ijs, qui gravius egent (d): nec possunt uni dare totam pecuniæ summam, quam testator pauperibus distribui jussit. Pari modo legatum factum pauperibus ad januam testatoris concurrentibus, non potest Xenodochio conferri. Nec legatum captivis relictum in aliud impendi potest, quam in ipsos redimendos (e).

Se-

(a) Clem. Religiosis cit. (b) Apud Fagnanum in C. tua nobis, Ext. de testam. (c) Clem. quia contingit, de Relig. domibus.

(d) L. si quis ad declinandum, C. de Episc. & Cler. §. 6.

(e) Ibid. §. 2.

Sequitur 2. legatum relictum virginibus matrimonio collocandis, non posse ab exequutore testamenti erogari Virginibus se Monasterio devotentibus : oportet enim sequi voluntatem testatoris. Si autem legatum relictum est certæ personæ, ut matrimonium contrahat, potest ipsi erogari, ut Monasterio se devoveat (a).

Q. 12. An exequutor testamenti, qui ad certa bona pauperibus distribuenda deputatus est, ea sibi adscribere possit, si pauper sit?

R. Auctores non conveniunt. Opinio negans videtur tenenda, tum quia voluntas testatoris alios ab exequutore pauperes respexit; tum quia alias exequutor in suspicionem malæ fidei facile veniret, viæque pateret ad pauperes fraudandos. Si tamen summa esset exequutoris paupertas, Episcopi auctoritate, & Confessarii iudicio sibi adscribere posset quod pauperibus incertis relictum est. Certe tamen potest exequutor pauperes sibi conjunctos eligere, si nulli sint ex consanguineis, vel affinibus testatoris.

Q. 13. An Religiosus exequutor possit suo Monasterio pauperi conferre, quod relictum est pauperibus?

R. Id posse censet Barbosa (b), aliique apud ipsum. Sed oppositum videtur tenendum, ut vitetur avaritiæ suspicio, & fidelius impleatur testatoris voluntas, quæ pauperes magis indigentes, magisque destitutos spectasse præsumitur.

Q. 14. Quandonam testamenti exequutor exequi debeat voluntatem testatoris?

R. Dubitandum non est, quin exequutores testamentorum, qui sine justa causa, statim moraliter non exequuntur extremas defunctorum voluntates,

Dd 4

letha-

(a) Auth. de SS. Episc. coll. 9. c. 37.

(b) P. 3. de offic. & potest. Episc. all. 83. §. 25.

lethaliter peccant, nedum contra legatarios, sed & contra ipsos defunctos, qui licet ex dilatione nullum quoad meritum patiantur detrimentum, maxime si curam adhibuerunt, ut eleemosynæ cito darentur; detrimentum tamen patiuntur ex eo, quod dilatis suffragiis, remedium ipsis non adhibetur (a). Ut autem docet S. Thomas (b), *in mora modici temporis non videtur esse magnum periculum: Unde si exequutor per modicum tempus eleemosynam dare differat, ut rebus defuncti melius venditis, ampliores eleemosynas dare possit, laudabiliter hoc facit: Si vero econverso per multum tempus differat eleemosynas distribuere, ut non multo ampliores eleemosynas faciat, non videtur esse absque culpa: quia forte defunctus a Purgatorio liberaretur, in quo existenti remedium suffragiorum maxime necessarium erat. Hoc autem requirit prudentis exequutoris examen, ut scilicet consideratis dilatione temporis, & conditione personæ, que creditur citius, vel tardius liberanda, & etiam quantitate augmenti eleemosynarum, faciat, quod videbitur expedire defuncto.*

Certe si hæres, vel exequutor testamenti tempore a jure, vel consuetudine præscripto, pias defuncti dispositiones non exequuntur, Episcopus potest ipsos cogere ad illas exequendas, etiamsi id foret a testatore interdictum (c). Nam *Episcopi etiam tamquam Sedis Apostolicæ delegati, in casibus a jure concessis, omnium piarum dispositionum, tam in ultima voluntate, quam inter vivos sunt exequutores (d).*

Q. 15. Quomodo Parochi, & Confessarii gerere se debeant circa testamenta ab aliis conficienda?

R. Hortari in primis debent infirmos ad testamenti factionem, dum integra sunt mente, si morbus gra-

(a) S. Thom. Quomolib. q. 8. art. 1.

(b) Ibid. ar. 2. (c) C. tua, ext. de testam.

(d) Conc. Trid. sess. 22. de refor. cap. 8.

gravior, & cum periculo fuerit. Significare etiam, quanti interfit religiosos homines doctrina, & pietatis usu præstantes adesse, de quorum consilio testamentariæ dispositiones fiant. Præterea monere, ut testamentum fiat initio morbi, & in statu gratiæ. Suadere etiam testaturo, ut si commode possit, eleemosynas potius erogat pauperibus, dum vivit, quam post mortem relinquat, juxta illud Eccl. 14. *Ante mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigenz da pauperi.* Ad hæc: alieni esse debent ab omni specie aucupandi hæreditates; quia non satis utiliter in populo avaritia redarguitur, si ab iis, qui in Clero constituti videntur, & præcipue qui contempto sæculo, Religiosorum nomen profitentur, & regulam, modis omnibus non cavetur (a).

§. II.

De reliquis ultimis voluntatibus.

PRÆter testamentum recensentur etiam inter ultimas voluntates Codicillus, legatum, fideicommissum, & donatio causa mortis.

De Codicillo.

Q. I. Quid sit Codicillus? & quæ ad ipsum requirantur?

R. Codicillus est scriptura quedam continens ultimam aliquam voluntatem sine hæredis institutione. Ad ejus valorem sufficiunt quinque testes etiam non rogati, sive masculi, sive fœminæ (b). Et plures Codicilli ab eodem confici possunt, qui omnes valent, dummodo non opponantur: cum tamen plura testamenta fieri non possint, sed posterius a prioribus

re

(a) Concil. Turon. sub Alex. III. can. 6.

(b) L. ult. C. de codicillis §. 3.

re infirmetur. Codicillus, sicut & quævis alia ultima voluntas, revocari potest ad nutum testatoris (a).

De Legato.

Q. 2. Quid sit legatum? quæque ejus appendices?

R. Legatum est dispositio quædam alicujus rei a defuncto relicta, quæ ab ejus hærede sive per testamentum, sive ab intestato, dari debet alteri, ex eo, quod foret hæredis.

Cum res aliqua legato relinquatur, censentur etiam legata, quæ rem naturaliter sequuntur, eique accedunt, v. gr. legato orologio, censetur legata pixis ipsum includens, etsi gemmis sit ornata: & legato usufructu alicujus prædii, censentur legata omnia instrumenta ad ipsum excolendum.

Cum testator ex duabus ejusdem nominis rebus, diversique pretii, unam confuse legat, optio pertinet ad hæredem, cui potius, quam legatario testatorem voluisse favere præsumitur (b). Idem esto iudicium, si legatum sit alternativum, v. gr. si quis dicat, relinquo Titio vel anulum, vel vestem: quia *in alternativa summarum, vel temporum inspicitur, illud, quod minus est in obligatione* (c).

Si in fundo relicto legati titulo, ædificetur domus, plantetur vinea, aliæque fiant accessiones, omnia ad legatarium spectant. Fructus etiam fundi legati, si e radicibus pendent, seu fundo adhærent, cum legatum solvitur, ad legatarium pertinent, quasi fundi accessio: si vero a fundo disjuncti, sive percepti fuerint ante mortem testatoris, spectant ad hæredem (d).

Le-

(a) L. 4. ff. de adimendis, vel transfer. legat.

(b) ff. de legatis. 1. L. cum servus 39. §. 6.

(c) ff. cit. L. legato generaliter 37.

(d) L. Lucio 23. ff. de legatis 2.

Legata ususfructus, & legata pensionis alimentariæ, aut vitalitiæ, ad hæredem legatarii non transeunt, nisi testator contra præscripserit: sunt enim alligata soli personæ legatarii.

Legatum ad piam causam, si appellari nequeat causæ a testatore destinatæ, impendi debet in aliam similem causam Episcopi iudicio: quia id censetur defunctus voluisse. Si vero legatum sit ad causam profanam, & nequeat impendi in opus a testatore relictum, redit ad hæredem.

Jam vero quæ causæ indignum hæreditate hominem reddunt, eæ legati etiam efficiunt incapacem. Similiter qui testandi jus non habent, destituti quoque sunt jure legendi (a).

Quoad legati durationem, ea pendet ex voluntate testatoris. Quare manet quousque testator, vel expresse revocaverit legatum, vel rem legatam alteri vendiderit, aut donaverit, vel per aliam dispositionem rem eandem alteri legaverit, vel si legatarius decesserit ante mortem testatoris, vel denique si mutata fuerit rei legatæ natura. Post mortem tamen testatoris legatum durat, donec reipsa impleatur. Unde Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Annum legatum pro anima relictum, non durat plus quam per decem annos.*

De Fideicommissis.

Q. 3. Quid sit fideicommissum?

R. Fideicommissum dicitur, cum hæreditas, vel legatum ita hæredi, vel legatario committitur, ut relinqui, vel alienari non possit aliter, ac testator præscripsit. Hinc duplex est fideicommissum, generale, cum tota hæreditas restitui debet; & particulare, cum restitutio fieri debet de certis peculiaribus

(a) Vide ff. lib. 34. t. 9. de his, quæ ut indignis auferuntur.

ribus bonis; quod quidem posterius fideicommissum, non nisi penes verba distinguitur a legato, quia in legato verba diriguntur ad legatarium in ejus favorem, at vero in fideicommissio diriguntur ad hæredem, vel ad legatarium in favorem alterius.

In fideicommissio igitur intervenit substitutio indirecta hæredis, vel legatarii. Est autem duplex substitutio, directa, cum nempe hæreditas, vel legatum uni relinquatur sub expressa conditione, ut si ipse nolit, vel non possit acceptare, alius substituatur loco ejus; & indirecta, cum hæreditas, vel legatum ad alium transmittitur, sed ministerio hæredis, aut legatarii. De substitutione directa, ejusque speciebus plura videri possunt apud juris civilis Peritos, qui etiam conferendi sunt quoad reliqua spectantia ad fideicommissum.

De Donatione causa mortis.

Q. 4. Quid sit donatio causa mortis? & quomodo differat ab aliis ultimis voluntatibus?

R. Donatio causa mortis, est quæ fit intuitu mortis, & sub mortis conditione, ita ut donator nolit, rem donatam esse alterius, nisi post suam mortem. Differt a testamento, quia non habet adnexam institutionem hæredis. Differt a codicillo, quia non supponit testamentum antea effectum, nec hæredem ab intestato, cui aliquid præstandum commendetur. Differt a legato, & fideicommissio, quia hæc pendent a testamento, secus illa. Nihilominus donatio causa mortis convenit quodammodo cum aliis ultimis voluntatibus. Nam ad ipsam requiruntur quinque testes (a): item revocabilis est usque ad mortem donatoris (b): nec transit ad hæredes dona-

(a) L. ult. C. de codicillis §. 3.

(b) L. 16. ff. de mortis causa donat.

donatarii præmortui (a). Quamobrem, si quis vel donaret irrevocabiliter, vel ita, ut donatio transeat ad hæredes, donatio esset inter vivos, quamquam res donata non foret tradenda, nisi post mortem donantis.

CAPUT II.

De Contractibus onerosis.

ARTICULUS I.

De Venditione, & Emptione (b).

§. I.

De Venditione, & Emptione secundum se.

Q. 1. Quid sit venditio? quid emptio?

R. Venditio definitur, *paçtio mercis pro pretio*. Emptio, *paçtio pretii pro merce*. Est contractus onerosus, quia utrimque obligationem parit. Complectur traditione mercis, ante quam traditionem emptor habet solum jus ad rem. Nomine mercis venit quæcumque res pretio æstimabilis. Pro merce debet dari pretium, alioquin erit permutatio: & similiter permutatio erit, si pro merce empta detur partim pecunia, & partim alia merx, quæ excedat in valore pecuniam: si autem pecunia excedat mercem aliam traditam, erit venditio. Denique pretium debet esse determinatum sive ab emptore, sive ab aliquo alio: unde si quis pretio indeterminato vendat, nulla est venditio (c).

Q. 2. An liceat rem vendere plaris justo pretio, vel minoris justo pretio emere?

R. Ne-

(a) L. 1. ff. de condit. & demonstrat.

(b) De his agit Auctor lib. 3. Tract. 1. c. 6. ar. 5.

(c) L. 35. §. 1. ff. de contrah. empt.

R. Negative : nam si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur justitiæ æqualitas (a). Hinc si venditor, aut emptor læsus fuerit infra, vel supra justum pretium, tenetur quod justo deest pretio, supplere (b). Id autem verum habet non in iis tantum rebus, quæ necessariæ sunt ad humanos usus, sed & in illis, quæ ad curiositatem, splendorem, aut voluptatem conducunt, quales sunt gemmæ, flores, aves, canes, picturæ antiquæ, vetera numismata, & manuscripti codices; harum quippe rerum valor peritorum iudicio æstimari debet, nec pro arbitrio, & cupiditate venditoris augeri potest.

Q. 3. Quod sit justum rerum pretium?

R. Justum pretium illud est, quod Principis, aut Magistratus auctoritate sancitum est, & dicitur *pretium legitimum*; vel determinatum est communi hominum peritorum æstimatione, & dicitur *pretium naturale*, & *vulgare*. Primum consistit in indivisibili, & qui illud prætergreditur, non solum mortaliter peccat, sed quod ultra ipsum accepit, restituere tenetur. Alterum non consistit, in indivisibili, sed pro circumstantiarum varietate mutatur; scilicet pro mercium inopia, & emptorum multitudine augetur: pro mercium copia, & eumentium paucitate minuitur. Unde tres justii pretii gradus distingui solent: summum, medium, & infimum; v. g. si ulna panni ad summum æstimetur sex libellis, ut minimum vero quinque, justum pretium erit quinque libellarum, & quod excurrit ad summam usque sex libellarum inclusive. Mercator ergo si non excedat pretium sex libellarum, rem vendet justo pretio: Emptor justo pretio comparabit, si infra quinque libellas non descendet (c).

Q. 4.

(a) S. Thom. 2. 2. quest. 77. ar. 1.

(b) C. cum dilecti, exc. de empr. & vendit.

(c) S. Thom. ar. 1. ad 1.

Q. 4. An sit aliquis titulus, quo possit res vendi carius, quam valeat?

R. Si adfit damnum emergens, & lucrum cessans, potest res vendi, & emi supra, & infra pretium commune, modo absint fraus, & dolus, ac vera sit, efficax, propinqua, non simulata damni emergentis, lucrique cessantis causa. Quamobrem cum quis rem alterius admodum sibi necessariam vult emere, qua si alter careat, damnum patietur, pluris, quam valeat, venundari potest. Nam licet tunc res vendatur *plus, quam valeat secundum se, non tamen plus, quam valeat habenti* (a). Si tamen venditor non rogante, & urgente emptore, sed sua necessitate compulsus rem vendat, non potest ob damnum, quod patitur, pretium augere (b). Quod si venditor rem distrahendo nullum patitur damnum, non potest ejus pretium augere ob necessitatem emptoris, vel ob commoda, quæ inde percipiet. Nam *utilitas, quæ alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis* (c).

Q. 5. An liceat merces vendere pretio majori, quam tunc valeant, cum distrahuntur?

R. Si quis id faciat, quia non intendebat tunc merces vendere, sed eas servare usque ad tempus, quo probabiliter erant pluris valituræ; nunc autem vendat rogante, & urgente emptore, ut ejus commodis serviat; id facere potest. At injustitiæ reus est, si merces quantocius vendere statuerat, aut verisimile non sit, eo tempore, quo eas distrahere decreverat, tanti valituras, quanti nunc vendit; quare eas nunc vendere non potest ultra vulgare pretium, quia nullam habet rationem consulendi indemnitati suæ, cum nullum damnum probabiliter sit passurus (d).

Idem

(a) S. Thom. ar. cit.

(b) Idem q. 13. de malo ar. 4. ad 14.

(c) Idem 2. 2. q. 77. ar. 3.

(d) C. in civitate, ext. de usuris.

Idem esto de emptore iudicium: si enim ipse numerata pecunia solvit pretium mercium ante tempus, quo eas recepturus est, & minoris emit, quam tunc valeant solutionis tempore, quia probabile est, minoris valituras, cum eas est recepturus, aut saltem dubium est, utrum plaris, an minoris tunc valituræ sint; v. gr. si mense Martio emit sextarium frumenti tunc sex libellis æstimatum, quem Julio mense est recepturus, quo tempore probabile est quinque dumtaxat libellis vendendum, vel dubium est, an minoris tunc pretii futurus sit; emptio non est injusta. Bona igitur fides requiritur, ut venditio, & emptio in huiusmodi casu iusta sit. Quia tamen sæpe cupiditas dubitare se fingit, ubi nulla est dubitandi ratio; in dubio, an plaris, vel minus valituræ sint merces, quo tempore eas mercator vendere proposuerat, tutius est, ab augendo pretio abstinere, ut monet Alexander III. (a).

Q. 6. An venditio reddatur illicita ob defectum rei venditæ?

R. Qui rem aliquam notabiliter deficientem, sive in substantia, seu specie, sive in quantitate, sive in qualitate, sciens vendit, mortaliter peccat, & est restitutioni obnoxius. Si autem absque sua culpa notabilem defectum rei venditæ ignorans, ipsam bona fide quasi integram vendidit, excusatur quidem ab injustitia; cognito tamen defectu, tenetur damnum recompensare emptori; tunc enim desinit esse bonæ fidei possessor (b). Idem dicendum de emptore: contingit enim quandoque, venditorem credere, rem suam esse minus pretiosam quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalchi, emptor si id cognoscat, injuste emit, & ad restitutionem tenetur.

(a) C. cit. (b) S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 2.

tenetur : & eadem est ratio de defectu qualitatis , & quantitatis (a).

Q. 7. An liceat occultare vitium rei venalis?

R. Qui occultum rei venalis vitium , & emptori noxium , vel periculosum , ipsi ante non aperit , ut si quis vendat equum claudicantem pro veloci , oves morbidas pro sanis , cibum noxium pro salubri ; est injustitiæ reus . In his autem , & similibus casibus tenetur venditor non modo tantum detrudere de pretio , quantum ad rem vitiatam non pluris quam valeat ; emendam ; detrudere oportuerit ; sed etiam obligatur ad refarciendum omnia damna ex hujusmodi venditione sequuta (b) . Nam qui occasionem damni dat , damnum dedisse videtur (c) . Tenetur etiam rescindere contractum pro emptoris voluntate : siquidem hujusmodi contractus doli actione vacuatur (d) .

Quod si vero vitium sit manifestum , puta , cum equus est monoculus , vel cum usus rei , etsi non competat venditori , potest tamen esse conveniens aliis ; & ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio , non tenetur ad manifestandum vitium rei : quia forte propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio , quam esset subtrahendum . Unde potest licite venditor indemnitati sue consulere , vitium rei reticendo (e) . Si tamen subdit aliqua fraus , v. g. si vitium rei venalis , etsi manifestum , non ita facile ab emptore deprehendi possit ; vel si emptor rem vitiatam se emere nolle sit contestatus , aut venditor interrogatus de rei venalis vitio , ipsum vel tacerit , vel negaverit , vel eam quasi vitio carentem , etiam non interrogatus laudaverit , aut etiam inter res omnis vitii expertes venalem exposuerit :

Tom. III.

E e

tene-

(a) Ibid. (b) Ibid. art. 3.

(c) C. si culpa , ext. de injuriis , & damno dato.

(d) Vide S. Ambros. l. 3. de offic. c. 10.

(e) & Thom. art. 3. cit.

tenetur ad emptoris arbitrium contractum rescindere, si res vendita tunc temporis integra maneat.

Q. 8. An liceat mercatori, qui frumentorum, aliarumve rerum ad humanos usus necessariorum copiam brevi advehendam certo scit, id emptoribus celare, & sua frumenta, resve alias vendere correnti pretio?

R. Talis mercator non videtur esse reus injustitiæ. Nam, ut docet S. Thomas (a): „ Venditor, „ qui vendit rem secundum pretium, quod invenit, „ non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est, non exponat. Si tamen exponeret, „ vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis, quamvis ad hoc non videatur teneri ex „ justitiæ debito. “

Q. 9. An proxeneta, cui aliquid vendendum commissum est, possit sibi retinere id, quod accedit lucri, si plaris vendat?

R. Proxeneta, vel factor, aut alius quispiam, cui aliquid certo pretio vendendum commissum est, si plaris vendat, non potest id, quod accedit lucri, absque injustitia retinere, si laboris sui mercedem acceperit, vel accepturus sit: cum enim ei laboris, vel industriæ constituta sit merces, & res vendita ejus non sit, nullus legitimus adest titulus, quo possit sibi retinere id, quod accedit lucri. Idem dicendum de eo, qui rem alterius vendendam gratis suscepit: *contrarium enim est officio merces* (b). Quod vero dominus pretium præfixerit, id fecit, ne res minori venderetur, non autem, ut non venderetur plaris, si tanti valebat; aut quod accederet lucri, venditori cederet. At si dominus rem vendendam proxenetæ commiserit certo pretio, nulla ei assignata laboris mercede, sed cum pacto, ut

(a) S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 3. ad 4.

(b) L. obligatio, ff. mandari.

ut ipsi cedat, si quid lucri proveniat amplioris : proxeneta illud legitimo titulo retinebit.

Q. 10. An famuli, vel artifices in aliqua officina emere soliti, licite retinere sibi possint, quod in eorum gratiam detrahere mercator videtur de majori pretio, quo res similis in alia officina venditur?

R. Negative: nam ipsi fideliter procurare debent dominorum commoda, & horum voluntas est, ut quo poterunt minori pretio res ipsis commissas comparent; maxime cum facile credi non debeat, quod mercatores in gratiam hujusmodi hominum aliquid de pretio condonent, sed ipsis blandiantur sæpius, ac mentiantur.

Q. 11. Quid de iis, qui pondera, vel mensuras adulterant?

R. Pondera, & mensuras publica auctoritate, vel consuetudine institutas adulterare, imo præterire absque fraude non licet; & qui contra fecerit, restitutionis lege tenetur (a). Tenentur autem Principes, & Magistratus invigilare sub reatu peccati mortalis, ne pondera, aut mensuræ adulterentur, vel prætereantur.

Idipsum dicendum est de iis, qui merces, aut monetam quovis modo adulterant: quod potest contingere tribus modis, 1. quoad substantiam, ut cum substituitur, aut permiscetur unum metallum pro alio. 2. quoad pondus, quando minus pro majori ponitur. 3. quoad formam, cum quis bonam monetam cudit, justique ponderis, sed sine auctoritate faciendi; aut imprimendo characterem, vel formam alienam absque ejus consensu, cujus erat.

Similiter dicendum de illis, qui adulterinam monetam, aut inæqualis ponderis scientes volentes tra-

E c 2

dunt

(a) S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 2. ad 2.

dunt pro sincera, quamvis ipsi prius decepti fuerint, & velut sinceram receperint. Hoc enim, non secus ac monetæ adulteratio, evidens furtum est, adeoque ad restitutionem obligat.

§. II.

De pactis, quæ adjici solent contractui emptionis, & venditionis.

Quatuor præcipue numerantur ejusmodi pacta, scilicet pactum retrovendendi, aut redimendi in posterum; contractus, qui dicitur *Mohatra*; pactum legis commissoriæ; & pactum adjectionis in diem. Igitur

Q. 1. An licitus sit contractus venditionis cum pacto retrovendendi (a)?

R. Etsi vera, & justa venditio cum pacto retrovendendi licita sit, rei que sic venditæ dominium transferatur in emptorem, qui proinde fructus ejus jure percipit, donec redemptio facta sit a venditore: si tamen simulata sit hujusmodi venditio, modicumque sit venditionis pretium, nec rei cum ista redimendi facultate valori respondeat; aut pactum sit de re majori pretio redimenda, quam empta sit; vel ut res periculo venditoris, non emptoris pereat; contractus est revera pignoratitius, & usurarius: simulatur enim venditio, & emptio, ut mutuo virtuali emptor aliquid ultra sortem accipiat, nimirum fructus interim sorti accedentes. Idem dic de contractu, ubi venditor redimere cogitur, vel quo onus ei imponitur non redimendi, nisi post certum tempus.

Q. 2. An contractus *Mohatra* sit licitus (b)?

R. Contractus *Mohatra* est, quando quis egens pecunia, emit a mercatore, pecunia credita, merces sum-

(a) Conf. Nat. l. 3. §. 1. c. 7. ar. 5, reg. 12.

(b) Ibid. res. 14.

summo pretio, & statim ei pecunia numerata, revendit pretio infimo; v.g. quis indigens 50. aureis, pannos emit a mercatore pretio 60. aureorum post annum solvendorum: & mox eidem numerata pecunia aureis 50. revendit. Hic contractus damnatus fuit ab Innocentio XI. in hac propositione: *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævia inito, cum intentione lucri.* Et sane in eo delitescit mutuum virtuale, ex quo aliquid ultra sortem pretio æstimabile exigitur, & percipitur.

Q. 3. Quid de pacto legis commissoriæ, & de pacto adjectionis in diem?

R. Pactum legis commissoriæ quo res ita venditur, ut si intra constitutum tempus pretium ab emptore non solvatur, res censeatur inempta adjici potest, quia nihil habet injusti (a). Si venditio sit absoluta quoad translationem dominii, licet rescindibilis, si pretium non solvatur tempore constituto, fructus intermedii pertinent ad emptorem. Si autem fuit conditionata, itaut non soluto pretio tempore definito, contractus sit nullus ab initio, dominium, & fructus rei manent suspensi, donec reipsa pretium sit solutum. De alio pacto legis commissoriæ, cum creditor pignus accipit pro mutuo, dicemus infra.

Si res vendatur addito pacto, ut si quis intra spatium certi temporis plus offerat, censeatur inempta, dicitur pactum adjectionis in diem (b). Videtur esse licitum, dummodo minuatur aliquid de pretio. Quoad fructus medio tempore perceptos, idem dicendum est, ac de pacto legis commissoriæ.

(a) Vide ff. & C. de lege commiss.

(b) Vide ff. de in diem additione.

§. III.

De Monopoliis.

Q. **Q**uid sit Monopolium? & an fieri licite possit (a)?

R. Monopolium est clandestina machinatio mercatorum ex compacto inter se conspirantium, ut ipsi soli certo, quod ipsi constituerint pretio, merces emant, aut vendant: quod ut facilius assequantur, servant illas in tempus inopiæ; aut vi, vel fraude impediunt, ne merces aliunde advehantur; vel falsis rationibus expositis impetrant a Principe, ut ipsi soli merces hujusmodi vendant, legitimo pretio ab ipso Principe, vel Magistratu minime constituto. Si tamen ob graviores impensas, vel probabilia damni pericula, vel cum onere solvendi certam pecuniæ summam, qua Princeps ad Regni necessitates utatur, hoc privilegium Princeps ipse concedat, rei non sunt monopoli, qui privilegium illud obtinent, modo res ultra justum pretium non vendant.

Monopolium quoque mercatores exercent, cum pretium annonæ, aliarumve rerum ad humanos usus necessariorum imminutum iri prævidentes, quia naves hujusmodi mercibus onustæ ad portum sunt appellendæ, supposititias litteras, aut falsum rumorem in vulgus spargunt, naves illas perisse, aut ab hostibus fuisse captas, ut tali commento mercium pretium augeatur.

Exercetur etiam monopolium ab artificibus, cum inter se conveniunt, & conspirant, ut si quis aliud opus inchoaverit, nemo illud perficiat.

Monopolium repugnat publicæ fidei, juriq; gentium, cum vergat in grave Reipublicæ, & privatorum

(a) Vide Nat. l. 3. t. 1. c. 6. ar. 5. reg. 7.

torum damnum, & ad communem invehendam inopiam exerceatur: unde ejus auctores, & participes restitutionis lege tenentur. Jure civili statuitur (a), ut monopollum exercens, *bonis propriis exspoliatus, perpetuitate damnetur exilii.*

Jam vero si monopolæ ingruente caritate nondum vendidere merces, quas monopolio coacervarunt, tenentur eas illo ipso pretio vendere, quo probabiliter erant valituræ, si eas majoris lucri causa non congregassent.

ARTICULUS II.

De Mutuo, & Usura (b).

Q. 1. Quid sit mutuuum?

R. Mutuum definitur: *Contractus re initus, quo res, quæ pondere, numero, & mensura constant, ea lege alteri dantur ad abusum, ut non eadem quidem numero, sed eadem specie reddantur, servata pari quantitate, ac simili qualitate.* Hinc mutuuum consistit in rebus, quæ unico usu consumuntur, ut sunt vinum, oleum, frumentum, pecunia, &c. quæ ideo dicuntur dari ad abusum, non pravum, sed Jurisconsultorum sensu, idest ad usum, quos res, quibus utimur, consumimus. Hinc mutuuum differt ab aliis contractibus, quia in ipso tantum res consumptibiles dantur ad abusum, ideoque reddendæ non sunt eadem numero, sed specie, servata tamen quantitate, & bonitate. Hinc denique mutuuum transfert dominium rei in mutuatarium; quamobrem qui non est dominus rei, vel rem alienare non potest, mutuuum dare prohibetur.

Q. 2. Quid sit usura?

R. Usura est *lucrum ex mutuo exactum, aut speratum*

Ee 4

(a) L. subemus C. de monopol.

(b) De his agit Auctor l. 3. t. 1. c. 7. ar. 5.

tura ratione mutui. Lucri nomine intelligitur quævis accessio, sive pecuniæ, sive alterius rei pretio æstimabilis, ad sortem principalem. Sors dicitur summa capitali mutuo data. Si lucrum sit exactum ratione mutui, usura est realis, in qua intervenit pactum sive expressum, sive tacitum reddendi aliquid ultra sortem, & opere externo completur. Si lucrum sit speratum vi mutui, usura est mentalis, in qua nullum intervenit pactum, vi cujus lucrum a mutuante percipiatur, sed spe lucri mutuum præstatur. Si autem mutuans recipiat quidpiam, ut munus omnino gratuitum, nec speratum, non committit usuram. Nam ut docet S. Thomas (a), *etiam antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquod donum gratis accipere; nec pejoris conditionis efficitur per hoc, quod mutuavit. Recompensationem vero eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta, benevolentiam, & amorem ejus, cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi.*

Q. 3. Num omnis usura prohibita sit? & quo jure?

R. Usura omnis a quovis exigatur, & quantumvis moderata, est per se turpis, & injusta, ac lege naturali, divina, ecclesiastica, & civili prohibetur. Nam usurarius exigit pretium pro re non sua, cum per mutuuum transferatur dominium rei in mutuatarium. Christus etiam ait Lucæ 6. *Mutuuum date, nihil inde sperantes.* Jure canonico non solum omnis damnatur usura, sed statuuntur etiam pœnæ in usurarios. Denique jus civile etsi olim permiserit moderatam usuram, numquam tamen illam probavit (b). Hinc Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad cer-*

(a) 2. 2. q. 78. ar. 2. (b) Idem ibid. ar. 1. ad 2.

ad certum tempus. Et Innocentius XI. hanc aliam proscripsit: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; sed solum, si exigitur tamquam ex iustitia debitum (a).*

Q. 4. An liceat aliquando mutuum fœneratitium accipere?

R. Id licet ad sublevandam suam, vel alterius necessitatem (b), modo tamen mutuum fœneratitium ab eo accipiatur, qui est paratus facere, & usuras exercet; nec placeat usurarum acceptio, sed mutuatio, quæ bona est. Necessitas tamen debet esse gravis, alioquin non excusat eos, qui mutuum accipiunt sub usura.

Q. 5. Qui sint iusti tituli, ut aliquid ultra sortem absque usura exigitur?

R. Duo tantum a Theologis recensentur, *damnum emergens, & lucrum cessans*. Nam horum compensationem mutuans exigit, non ad captandum lucrum ratione mutui, sed ad vitandum damnum; ideoque non venditur pecunia, sed damnum vitatur (c).

Ne

(a) De usura extat Constitutio Benedicti XIV. quæ incipit, *Vix pervenit*, in qua tria declarantur. Primo, omne lucrum ex mutuo ratione mutui, usurarium, & illicitum esse. Secundo, ad usuræ labem purgandam, nullum accessit posse subsidium, vel ex eo, quod id lucrum non excessivum, & nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo quod is, a quo id lucrum solius causa mutui depositur, non pauper, sed dives existat, nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplifi-

candas . . . fit impensurus; Terrio . . . falso, ac temere affirmari, ejusmodi titulos (nempe mutuo extrinsecos, & justos exigendi ex mutuo aliquid ultra sortem), semper reperi, & ubique præsto esse, ita ut illorum ratione, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis, alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum ultra sortem integram, salvamque recipere. Vide eundem l. 10. de Synodo Diœc. cap. 4.

(b) S. Thom. q1. cit. ar. 4.

(c) Ibid. ar. 2. ad 1.

Ne autem specie damni emergentis usura pallietur, plures condiciones concurrant necesse est, ut ratione ipsius aliquid ultra sortem exigi possit. Itaque requiritur 1. ut damnum emergens sit verum, reale, certum (a). 2. Ut proficiatur ex mutuo, idque proxime, & immediate, alioquin damnum non obveniet propter mutuum datum, sed aliunde. 3. Ut damnum proponatur debitori, & in pactum conferatur, cum mutuarius mutuum accipit, ne invitus subeat illud onus. 4. Ut damnum æquet compensationem, quæ exigitur, ne mutuarius de incerti damni compensatione transigere cogatur. 5. Ut pactio, & stipulatio de futuro damno compensando in casum moræ damnificativæ mutuantis referatur, nisi de imminente damno certissime constet. 6. ut damni compensatio non ante exigatur, quam damnum acceptum sit, alioquin commodum perciperetur ex mutuo: nam *qui præmature petit, plus petere videtur* (b). 7. ut in compensatione ex damno emergente ferventur leges Principum, quæ servari debent *etiam propter conscientiam* (c); idque ametsi damnum ex mutuo emergens excedat modum iisdem legibus præscriptum.

Eædem pene condiciones concurrere debent, ut lucri cessantis titulo aliquid ultra sortem exigatur absque usura, videlicet 1. ut lucrum illud vere, aut verisimiliter perceptum fuisset a mutuante, nisi mutuum dedidisset. 2. Ut propter mutuum, non ex aliis causis extraneis lucrum intercipiatur. 3. Ut mutuans mutuarium de lucro cessante moneat. 4. Ut de ipso lucro paciscatur secundum æstimationem spei, non secundum æqualitatem rei: etsi enim damnum, quod quis patitur per ablationem ejus, quod

(a) L. unic. de sent. quæ pro eo &c.

(b) L. 4. Instit. t. 5. §. 33. (c) Rom. 13.

quod actu habet, sit recompensandum ex æquo, non tamen damnum, quod patitur, qui est in via adipiscendi, & ab adeptione impeditur: hoc enim compensandum est *secundum conditionem personarum, & negotiorum* (a). 5. Requiritur, ut pactum illud referatur in casum moræ. 6. Ut lucrum cessans non ante refarciatur, quam ex ipsa negotiatione intercepta, deductis periculis, laboribus, impensis, percipiendum fuisset. 7. Ut serventur constitutiones Principum, & consuetudines locorum legitimæ.

Quoniam vero regula juris fundata in ipsa æquitate naturali, docet (b), magis habendam esse rationem damni accepti, quam lucri cessantis; idcirco singulares quædam conditiones præterea requiruntur, ut absque usura aliquid ultra sortem exigi possit titulo lucri cessantis. Igitur requiritur 1. ut res mutuo data, negotiationi sit exposita, aut proxime ad negotiationem, vel emptionem alicujus rei frugiferæ parata sit destinatione quadam animi vera, sincera, & efficaci: indeque ad debitoris preces, non ad arbitrium creditoris avertatur, ac mutuo detur: nec sufficit, ut pecunia negotiationi potuerit exponi, aut ad rem frugiferam emendam conferri: nam illa potentia remota est. 2. Ut nullam aliam pecuniam otiosam habeat mutuans, quæ in locum mutuatæ substitui possit ad negotiationem, aut emptionem rei frugiferæ, cujus adest opportunitas, ac sincera voluntas, faciendam. Otiosa autem non censetur pecunia seposita ad alimenta, ad provisionem familiæ, ad filiarum dotem, ad casus morbi, litis emergentis, &c. 3. Ut nihil exigatur, aut percipiatur a mutuuario ad lucrum cessans compensandum, ante tempus, quo mutuans lucrum percipit.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 67. ar. 4.

(b) L. ult. C. de codicillis.

cepisset ex re illa, ad quam pecunia destinata erat. 4. Ut pericula, damna, labores, impensæ deducantur, antequam lucri cessantis compensatio exigatur, ac percipiatur (a). 5. Ut mutuans non ex lucri cupiditate, aut commodi cujuscpiam percipiendi spe ad mutuum dandum impellatur.

Ex dictis inferitur 1. creditorem subrogatum in locum ejus, qui damni emergentis, aut lucri cessantis interesse patiebatur, non posse easdem usuras exigere, quas prior ille creditor licite exigebat, nisi & ipse similiter patiatur damnum, & lucrum amittat. Cum enim jus prioris creditoris fuerit extinctum, transmitti non potest in subrogatum creditorem (b).

Interfertur 2. usurarium esse exigere a mutuataris obligationes promissorias accessionis, aut lucri alicujus ultra sortem, sive schedulas, & chirographa, quibus fateantur, se plus accepisse, quam revera mutuo acceperint; idque etiamsi in platea, vel nundinis pecunia mutuo detur, & numeretur a mercatoribus. Nullum enim ibi damnum acceptum, aut lucrum cessans occurrit ex mutuo profectum, quia mercatores in platea, & nundinis, ubi adest opportunitas conferendi pecuniam ad negotiationem, tunc solum dant illam mutuo, cum otiosaam ipsam habent: unde lucrum captant ex mutuo.

Inferitur 3. nullam compensationem damni accepti, aut lucri cessantis accipi posse ex mutuatarioratione moræ, nisi ipse sua culpa sit in mora solvendi: alioquin fieri censeretur scenus in fraudem legis (c). Porro tripliciter mora fieri potest, 1. ex persona, cum creditor convenienti loco, & tempore debitorem interpellat, admonetque, ut solvat. 2. ex die adjecta solutioni. 3. ex ipsa re, cum lex debi-

(a) L. 30. ff. pro Socio.

(c) L. 60. ff. pro Socio.

(b) Reg. 79. jur. in 6.

debitorem in mora constituit (a). Harum interpellationum quævis a creditore facta, sufficit, ut debitor in mora censeatur sua culpa; nisi forte aliter moribus sit receptum.

Infertur 4. Constitutionem Regiam, sententiamque Judicis non esse per se legitimos titulos aliquid exigendi ultra sortem ex mutuo: nam illæ fundantur in sola præsumptione damni accepti, & lucri amissi; quorum si neutrum intercedat, nihil exigi potest ultra sortem.

Infertur 5. si quis oblatas re ipsa loco, & tempore pecunias, etiam dotales, sibi debitas, accipere recusaverit, nihil præter sortem, etiam ratione damni emergentis, vel lucri cessantis accipere posse absque usura; quia in hoc casu damnum acceptum, & lucrum interceptum non est propter mutuum.

Infertur 6. usuram esse, si quis cum altero ita contrahat, ut is, totam pecuniæ summam solvat, cum tamen ille partim pecunia dederit, partim nominibus, quæ difficile exigi possunt, vel in rebus pluris quam valeant æstimatis: est enim mutuum virtuale, cum de lucro ultra sortem pactum fiat.

Infertur 7. usurarium esse contractum, quo aliqui frumenti sextarii mutuo dantur, v. g. mense Novembri, ea conditione, ut summo, quo per annum valebunt pretio, solvantur (b).

Infertur 8. non licere usuras legitimas nondum persolutas, in sortem convertere, novaque ex illis usuras exigere (c).

Denique infertur, usuras exigi posse, cum fundus fructuosus emitur eo pacto, ut post tot annos dumtaxat, emptor solvere teneatur pretium, de quo conventum est, & interim venditor usuras summæ capi-

(a) L. 23. ff. de obligat. & act. & L. 3. C. In quibus causis in integr. restit. (b) C. in civitate, ext. de usur.

(c) L. ut nullo modo, C. de usur.

capitulis percipiat, donec ipsa soluta sit. Nam cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum usuras pretii pendere (a).

Q. 6. An ratione periculi in mutuo aliquid exigi possit ultra sortem?

R. Duplex periculum potest a creditore suscipi. Unum dicitur periculum facti, intrinsecum mutuo, quia res exponitur quidem dubiis rerum casibus, at mutuatarius non liberatur onere solvendi, etiamsi res pereat absque sua culpa. Aliud est periculum juris mutuo extrinsecum, cum creditor periculum fortis in se suscipit pacto quodam mutuo adjuncto, debitorem obligatione solvendi liberat.

Itaque usura est, aliquid exigere ultra sortem ob periculum facti; nam cum mutuatarius teneatur quocumque casu solvere integram sortem: quod exigitur ultra ipsam, exigitur ratione mutui (b). At vero propter periculum juris creditor exigere potest aliquid sine usura ultra sortem, quia suscipit onus pretio æstimandum, ipsumque mutuatarium omni periculo, & obligatione liberat, si res mutuo data casu pereat, cum tamen periculum ipsius sequatur debitorem. Periculum autem non debet esse vanum, & illusorium, atque in fraudem legis excogitatum: nec debitor cogi potest a creditore ad pactum illud mutuo adjiciendum, sed potius debet illud postulare, cum mutuum accipit, tamquam rebus suis opportunum; alioquin pactum illud esset usurarium (c).

Q. 7. An sit usurarium commercium maritimum institutum in Cameris Asssecurationum?

R. Commercium istud in Cameris Asssecurationum institutum, in quibus minori, vel majori pretio merces navibus vectæ emuntur pro minori, vel majori

(a) L. Julianus, §. 20. ff. de act. empti & venditi.

(b) Vide C. Naviganti, ext. de usuris.

(c) S. Antonia, p. 2. t. 2. c. 7. §. 22.

jori periculo, cui naves illæ sunt expositæ, licitum est; nihil enim habet, quod justitiæ repugnet, cum merces illæ justo pretio secundum communem æstimationem, spectatis periculis, emantur; & minus lucrum, idque certum assecurari possit pro majori, sed incerto. Ad rem est casus, quem proponit Sanctus Antoninus (a) de eo, qui dubitans, vel timens, ne navis suas merces valoris v. g. mille florenorum deferens, submergatur, vel capiatur a piratis, dat, vel offert alteri quinque, vel decem pro centenario, plus, minusve pro ratione periculi, quod timetur, ut fiat securitas super illis mercibus: tunc enim is qui sumpsit in se periculum dictorum mille florenorum, potest sibi retinere lucrum quinque, vel decem pro centenario, si merces salvæ conducantur: at si perirent, teneretur de mille florenis pro data securitate.

Q. 8. An liceat pœnam conventionem partium mutuo adjicere?

R. Hæc pœnæ adjectio usuraria censi debet, nisi debitis conditionibus conventio purgetur ab usuræ labe, & suspitione: quidquid enim mutuo adjicitur, nisi ad compensandum damnum emergens, & lucrum cessans revocetur, usurarium censetur. Cum ergo pœna eo nomine adjicitur mutuo, ut si debitor fuerit negligens in solvendo præstituta die, aliquid solvere cogatur ultra sortem, sententia Judicis ad pœnam damnatus ob solutionis dilationem; hæc conditiones requiruntur, quarum defectu conventio esset usuraria: scilicet 1. ut pœna illa non sit adjecta eo animo, ut creditor ex mutuo lucretur, sed solum, ut debitum præstituta die recipiat propter verum, aut verisimile damnum. 2. ut adjiciatur pro æstimatione veri, aut verisimilis damni
emer-

(a) 3. p. 1. 8. c. 3.

emergentis, vel lucri cessantis juxta Regias Constitutiones. 3. ut creditor probabiliter non judicet, debitorem imparem futurum ad solvendum debitum præfinito tempore: tunc enim pœna usurario animo adjici censeretur. 4. ut pœnæ nomine nihil ultra sortem exigatur, si nulla interveniat culpa debitoris; siquidem pœna supponit culpam. Hinc qui pene invito debitore, pœnam conventionalem imposuit, vel mutuum ea conditione dedit, ut aliquot post dies debitor se sistat coram Judice, seque ad damnum emergens, & lucrum cessans compensandum condemnari consentiat, non censetur eam pœnam mutuo adjecisse absque fraude, ideoque conventio est usuraria.

Q. 9. An liceat pro securitate mutui pignus accipere?

R. Si mutuans pignus pro mutuo accipiat ea conditione, ut mutuatario non solvente tempore præfinito, pignus fiat mutuantis, sive venditione, sive in feudum, sive in solutum datione; manifeste aliquid exigitur ultra sortem, quod est usurarium. Hinc pactum Legis Comissoriaræ in pignoribus ab utroque jure (a) improbat.

Si vero pactum ita apponatur in traditione pignoris, ut si intra constitutum tempus pecunia debita, non fuerit soluta, mutuans possideat rem jure emptionis, tunc æstimandam justo pretio, pactum non est usurarium; quia videtur esse quodammodo conditionalis venditio (b).

Q. 10. An mutuans possit percipere absque usura fructus provenientes ex pignore frugifero, quod in securitatem mutui accepit?

R. Negative: hoc enim *idem est*, ac si pecuniam

(a) C. significante, ext. de pignor. & L. 3. C. de pactis pignorum &c. (b) L. si fundus §. 9. ff. de pign. & hypoth.

reciperet pro mutuo, quod est usurarium (a). Hujusmodi ergo fructus etiam modici restituendi sunt mutuuario, sive sint percepti, sive potuerint percipi adhibita diligentia, quæ adhiberi solet a viris prudentibus in rebus gerendis; vel computari debent in extenuationem sortis principalis: qua computatione facta, si iidem fructus sortem adæquant, mutuans tenetur pignus reddere mutuuario, nec potest absque usura summam capitalem repetere. Deducendæ tamen sunt expensæ necessariæ, & utiles, non autem voluptariæ, quæ speciem dumtaxat exornant, non etiam fructum augent (b).

Nihilominus usuram non committit, qui pro mutui securitate feudum suum accipit a Vassallo suo, ejusque feudi percipit fructus, nec illos in sortem computat; quia cum habeat directum dominium rei oppignoratæ, fructus percipit, non tamquam ex pignore, sed tamquam ex re propria; ideoque dominium utile cum directo consolidatur. Debet tamen mutuans Vassallum suum debitorem interim absolvere a servitio debito ratione possessionis feudi; alioquin fructus in sortem non computando, acciperet vi mutui aliquid ultra sortem, adeoque esset usurarius (c).

Pari modo licite potest gener percipere fructus possessionum sibi in pignus traditarum, donec dotem in pecunia fover numeraverit: nam ibi nullum intervenit mutuum, sed pactum juxta leges licitum ad compensandum damnum emergens ex eo, quod gener ferat onera matrimonii dote non soluta (d). Si tamen hujusmodi onera gener non sustinet, tenetur fructus in sortem computare, alioquin usuram

Tom. III.

Ff

com-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 6.

(b) L. impensæ, 79. ff. de verb. signific.

(c) C. insinuatione, ext. de feudis.

(d) C. salubriter, ext. de usuris.

committit. Hinc fructus rei dotalis ante matrimonium percepti, aut post sine onerum susceptione, dotem augent, fiuntque uxoris, non mariti. Hinc hæres mariti possidens pignus datum pro dote, fructus in sortem computare debet, quia non sustinet onera, aut saltem potest se liberare ab onere alendi viduam, restituendo ei pignus. Et si post mortem mariti res in pignus viduæ detur ab hæredibus pro restitutione dotis, illa debet computare fructus, quos perceperit, in solutionem dotis, quia non sustinet onera matrimonii, eo soluto. Sibi itaque prospiciat, curetque, ut res oppignorata vendatur, vel detur sibi in solutum pro dote (a). Si tamen ob dotem non solutam passus sit aliquod damnum, vel lucrum amiserit, potest accessionem aliquam exigere, & percipere pro compensatione. Denique si socero ex conventionem cum genero data sit dilatio solvendi dotem intra certum tempus; fructus ex pignore dotis interim percepti, computandi sunt in sortem, quia socer nondum est in mora solvendi. Nec refert, quod gener onera matrimonii ferat, quia etiamsi duxisset uxorem indotatam, nihilominus ad illa teneretur (b).

Q. 11. An sit usura, rem aliquam ob dilatam solutionem carius vendere justo pretio; vel ob anticipatam solutionem minoris emere justo pretio?

R. Affirmative quoad utramque partem. Et quidem prima pars constat, quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ (c). Potest tamen venditor ob dilatam solutionem rem vendere pretio summo infra limites

(a) Panormitanus ad dictum Cap.

(b) S. Anconin. 2. P. t. 1. c. 7. §. 27. seqq.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 78. ar. 2. ad 7.

tes justī pretii, etiāsi venderet infimo pretio, si emptor statim solveret; quia sic ob dilatam solutionem nihil recipit ultra justum pretium. Similiter, si nunc urgente emptore vendit res suas, v. g. triticum, vinum, &c. quos sincere servaturus erat in tempus illud, quo verisimiliter pluris, quam nunc erant valituræ, potest eas carius vendere, dilata solutione; modo tamen probabiliter existimet, res illas eo tempore, in quod earum venditionem differebat, tantum, & non plus valituras, quanti nunc vendit. Cæterum mercatores non excusat, quod debitores frequenter non solvant tempore constituto, unde ad debita exigenda magnæ interdum expensæ fieri debeant; aut quod aliqui numquam solvant. Nam si in termino debitores non solvant, possunt mercatores exigere compensationem damni. Si vero ii numquam solvant, eis vendere nemo cogit. Certe Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.*

Altera pars est etiam respicua: nam *ista anticipatio solutionis pecuniæ habet rationem mutui, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ. Si vero aliquis de justo pretio velit diminuerē, ut pecuniam prius habeat, non peccat peccato usuræ (a).* Nec etiam committit usuram emptor, si ob anticipatam solutionem merces emit pretio minori, quam tunc valent, cum emit, quia quo tempore eas recepturus est, verisimiliter existimatur, quod minus debeant valere, vel saltem dubium est, an plus, minusve sint valituræ; quandoquidem

Ff 2

illas

(a) S. Thom. ibid.

illas emit justo pretio; committeret vero usuram, si verisimiliter existimaret, minori pretio non posse valere merces emptas, quam sit illud, quod dat; sed majori (a).

Præterea ille, qui ad certum tempus dare debet, si ante terminum solvat, ut ei aliquid de debito remittatur, usuram committere videtur, quia manifeste tempus solutionis pecuniæ vendit (b).

Q. 12. An creditor absque usuræ vitio possit debitori imponere aliquam obligationem propter mutuum?

R. Negative. Hinc 1. usura est dare mutuum alteri cum obligatione, ut ipse mutuum det alia vice, quia talis obligatio pecunia æstimari potest. 2. Usuram committit, qui mutuum dat eo pacto, ut mutuatarius vadat ad suum molendinum, vel apothecam ad emendum, etiamsi ipsi vendat merces eodem pretio, ac aliis (d). 3. Usurarius est, qui dat alteri mutuum, ut a justa lite contra se intentatam abstineat, ut ita sumptus declinet. 4. qui dat mutuum, ut debitor, vel alius pro ipso fidejubeat in aliquo negotio. 5. qui mutuum dat eo fine, vel pacto, ut debitor ipsi, aut ejus filiis Beneficium, dignitatem, officium conferat, vel procuret. 6. qui dat mutuum cum pacto, ut debitor totum mutuum, vel ejus partem exigat a debitoribus creditoris, qui sunt difficilis solutionis. 7. qui mutuum dat cum pacto, ut debitor totum mutuum accipiat, vel ejus partem in mercibus, quamvis justo pretio vendendis. Uno verbo usura est aliquid pretio æstimabile ex mutuo percipi, percipere, impetare ultra sortem pacto tacito, vel expresso, sive illud sit pecunia, aut munus aliud, sive opera, sive
offi-

(a) S. Antonin. loc. cit. c. 8. (b) Ibid. q. 4.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 4.

(d) S. Antonin. P. 2. t. 1. c. 7. q. 5. & 8.

officia, preces, commendationes, ad obtinendum quodvis emolumentum temporale (a).

Q. 13. Ad quid usurarii teneantur?

R. Ex S. Thoma (b) „ Res quædam sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, quæ non habent usumfructum secundum jura: & ideo si talia fuerint per usuram extorta, puta denarii, triticum, vinum, aut aliquid hujusmodi, non tenetur homo ad restituendum, nisi id, quod accepit . . . nisi forte per detentionem talis rei alter sit damnificatus amittendo aliquid de bonis suis; tunc enim tenetur ad compensationem nocuimenti. Quædam vero res sunt, quarum usus non est earum consumptio, & talia habent usumfructum, sicut domus, & ager, & alia hujusmodi. Et ideo si quis domum alterius, vel agrum per usuram extorsisset, non solum tenetur restituere domum, vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alter est dominus, & ideo ei debentur. “

Q. 14. An restituere teneantur ii, qui usuris cooperati sunt (c)?

R. Qui usurarum exactioni cooperati sunt, restituere tenentur in subsidium usurariorum, si isti non restituerint; sunt enim damni causa. Quare Notarii, & Tabelliones, qui instrumenta conficiunt ad palliandas usuras; Advocati, & Procuratores, qui contractus sceneratitios defendunt; Principes, & Magistratus, si usuras approbent, & usurariis præstent auctoritatem eas exigendi, & non restituendi, earumque repetitionem prohibeant; Confessarii, qui manifestum usurarium ad Confessionem receperint, & absolverint contra formam *Cap. Quamquam*

Ff 3

de

(a) S. Thom. a. cit. ad 3. (b) Ibid. a. 3.

(c) Vide Natal. l. 4. c. 9. a. 4. reg. 36.

de Usuris in 6. Doctores, qui de casibus usurarum quæsitæ, respondent, usurarios non esse contractus, qui secundum probabiliorem sententiam usurarii censentur: hi omnes in subsidium usurariorum restituere tenentur, maxime si isti non possint ob inopiam restituere. Idem dicendum de fidejussoribus usurariorum, qui pro ipsis in usurarum restitutionem fidejusserunt. Et quidem si antequam usurarii cederent bonis, pro ipsis fidejusserunt, censentur se obligasse in omnem eventum, unde tenentur solvere, etiamsi usurarius cedat bonis. Si autem non simpliciter pro ipsis fidejusserunt, sed pro restituendis usuris mortui, qui sine illa cautione sepeliri non poterat, tenentur solum restituere, in quantum vires hæreditatis usurarii tempore fidejussionis valebant.

Proxenetæ etiam, seu mediatores usurarum acceptarum tenentur ad restitutionem, si pro mutuante operas præbuerint, ut quærerent, cui mutuum cum usuris daret; sunt enim sceleris participes, & fautores. Secus si mediatores sint tantam ex parte mutuatarii ad inveniendum creditorem, qui det mutuum, tametsi ad eum ducant, qui solet cum usuris mutuum dare, modo nullam habeant cum usurario societatem, nullumque munus, aut lucrum ab eo percipiant, ut ducant ad ipsum illos, qui mutuo indigent.

Idem esto iudicium de iis, qui usurariorum negotia gerunt, qui pro eo dant mutuum ad usuram, eamque recipiunt; aut contractus usurarios ejus nomine ineunt; aut ei serviunt ad usuras exigendas; vel præfunt mensæ scænebræ, vel mutuum ferunt, quod ad usuram dari sciunt, vel pignora accipiunt in gratiam sceneratorum; quique domos publicis usurariis locant. Hi omnes usurarum exactiõni cooperari censentur. Idem dic de tutoribus, & curatoribus, qui usuras exigunt, & recipiunt nomine pupillorum.

Q. 15. An Montes Pietatis in Italia, & in Belgio instituti, sceneratitii sint?

R. Mons Pietatis est summa quædam pecuniæ, aut aliarum rerum usu consummandarum, ex publico ærario, vel aliunde conflata, ut ex ea mutuum detur pauperibus ea lege, ut modicum quid ultra sortem solvant pro Montis indemnitate; nisi aliter illi indemnitati prospectum fuerit. His Montibus certæ conditiones sunt præstitutæ. 1. ut mutuum detur ad certam summam, determinatumque tempus, v. g. ad medium, aut integrum annum, ne, si ad longus tempus daretur, pauperibus omnibus mutuum petentibus subveniri non posset. 2. ut mutuum non detur sine pignore, quia periculum foret, ne plures debitum non redderent, sicque Montem exhaurirent. 3. ut elapso solutionis termino, vendantur non repetita pignora, & si pretium illorum superaverit id, quod Monti debetur ab iis, quorum erant, residuum ipsis restituatur. 4. ut ab iis, qui mutuum accipiant, modicum aliquid recipiatur ultra sortem. Sic institutos Montes approbavit Concil. Trid. sess. 22. de Reform. c. 8. & 9. Quod enim in iis exigitur ultra sortem, non exigitur, & percipitur ratione mutui, sed pro solis ministrorum impensis, & aliarum rerum ad illorum conservationem pertinentium, & pro eorum Montium indemnitate, absque eorundem lucro, ut Leo X. declaravit. Mutuum ergo illud minime est usurarium.

ARTICULUS III.

De cæteris Contractibus.

§. I.

De Censibus (a).

Q. I. AN sit licitus contractus celebrari solitus in constituendis annuis censibus?

R. Affirmative. Nam constitutio annui census mutuum non est, sed verus venditionis, & emptio- nis contractus, quo magna pecuniæ summa semel numerata, & soluta, jus emitur percipiendæ annuæ pensionis, seu annui redditus. Porro in mutuo fors repeti potest, cum creditor illius dominium in debitorem transferat ea lege, ut sibi reddatur. At qui censum emit (sive super re frugifera, sive super persona (b), sive super re simul, & personam constituatur, itaut re pereunte, nihilominus persona obligata maneat ad censum solvendum), qui, inquam, hunc censum emit, sortem in perpetuum alie-

(a) Vide Nat. l. 3. t. 1. c. 7. art. 4. Definitur autem census, *Jus percipiendi annuam pensionem ex re frugifera alterius*. Qui solvit pensionem dicitur *censuarius*; qui jus habet illam exigendi, dicitur *censualista*; pensio ipsa dicitur *canon*. Dividitur census in reservativum, & consignativum. *Reservativus* est jus percipiendi annuam pensionem, quod quis sibi reservat in re frugifera, quam vel alteri donat, vel vili pretio vendit; ideoque cum translatione domi-

nii utilis, & directi. *Consignativus* est jus, quod quis soluto pretio acquirit percipiendi annuam pensionem ex re alterius, qui illud jus cmenti consignat.

(b) Natalis probare videtur census personales, eo fortasse nixta fundamento, quod Constitutio S. Pii V. qua hujusmodi census interdiciuntur veluti usura vehementer suspecti, non sit recepta Gallicanis moribus. At quemadmodum dubitari non potest, quin census personales illiciti sint, ubi viget Piana Constitutio; ita
33 vche-

alienat, eamque sic in alterum transfert, ut ipsi non liceat illam repetere, neque compellere possit venditorem ad eam refundendam, sed solum ad solvendum annuas pensiones, ad quas emptor jus acquisivit numerato pretio. Nulla igitur est usuræ labes in constitutione census, si tamen debitæ conditiones eam comitentur. Qua de re videri possunt Constitutiones Martini V. & Callixti III. inter Extravagantes communes C. Regimini 1. & 2. de Empt. & Vendit.

Q. 2. Quænam sit hujusmodi conditiones?

R. Requiritur 1. ut pretium sit justum, quale censetur illud, quod legibus constitutum est. 2. ut venditor rem unam, aut plures designare possit, super quibus census constituatur, quæ sint fructifera, tantique valoris, ut ad censum hujusmodi quotannis solvendum sufficiant; nec aliis censibus, aut oneribus sint impeditæ, alias venderetur id, quod non est, aut vendi non potest, unde fictus esset emptionis contractus, & usura palliata. 3. ut res, super qua census constituitur, sit in libera dispositione constituentis; quia *nemo potest plus juris in alium transferre, quam sibi competere dignoscatur* (a); ideoque non potest maritus constituere censum in fundo dotali. 4. ut si res, super qua census constitutus est, pereat, aut sterilis evadat sine culpa censuarii, sive in totum, sive pro parte, cesset vel in totum, vel pro rata parte obligatio census. 5. ut venditor census possit eum redimere, & extingue-

„ vehementer suspicamur “ inquit Benedict. XIV. l. 10. de Synodo cap. 5. „ in censu mere „ personali, præsertim utrimque „ redimibili, eas desiderari conditiones, quas non solum Pon-

„ tificia Constitutio, verum etiam ipsum jus naturale, & „ divinum exposcunt, ne sit sarratus contractus mutui, & „ propterea coram Deo iurarius. “

guere, cum ipsi libuerit, sed ab emptore cogi non possit ad redimentum (a), seu ad refundendam summam capitalem, singulis pensionibus in sortem non computatis. Nam pacto isto intercedente, fictus esset emptionis, verus mutui contractus; & qui emptoris nomen sibi sumeret, de recipienda sorte, & annuis insuper pensionibus securus, lucrum ex mutuo revera perciperet. 6. ut solutiones anticipatæ pensionum ex pacto non fiant, vel exigantur, id est, ne pensio, sive sensus exigatur, nisi ratione temporis elapsi. Si enim emptor dem pretium numerat, detraheret ex eo pensionem primi anni, quæ non debetur, nisi anno expleto, usuram committeret. Hæ conditiones necessariae sunt jure naturæ. Alias addunt Martinus V. Callixtus III. & Sanctus Pius V. (b) non eodem jure necessariae. Servandæ sunt etiam conditiones præscriptæ Principum legibus, vel municipalibus consuetudinibus, alioquin contractus irriti erunt. Easdem condi-
tio-

(a) Inter census utrinque redimibiles, ideoque usurarios recensetur contractus, qui dicitur *Anticrifeos*, italice, *a godere*, quo alter concedit usum domus, prædii &c. alter usum pecuniæ respondentis valori domus, vel prædii. Id fieri absque usura non potest, quia prior usus æstimari quidem valet seorsim a domo, vel prædio, secus posterior, qui alius non est, quam ipsa pecuniæ distractio.

(b) Conditiones a S. Pio V. præscriptæ, aliæ jus naturale, & divinam declarant, quales videntur esse, quæ præscribunt, ut census constitui non possit, nisi in re immobili, & quæ pro immobili habeatur, & sui natu-

ra frugifera sit. Aliæ fraudis, & usuræ pericula præcavent, ut sunt, quæ tribuunt censuario facultatem alienandi rem censui subjctam, & redimendi censum eodem, quo vendidit pretio: quæ jubent, ut pretium solvatur numerata pecunia, ac ventant conventiones obligantes ad usum fortuitos, & ne census ex pensionibus non solutis augeatur. Aliæ præscribunt æquiorum, & honestiorem modum celebrandi census: ut quæ prælationem adjudicant censuario in emptione rei censui subjctæ; quæque obligant censuarium, ut cum velit censum redimere, ante bimestre id censuistæ denunciet.

tiones postulat emptio census temporalis, & vitalitii.

§. II.

De Cambiis (a).

Q. 1. Quid, & quotuplex sit cambium?

R. Cambium est *permutatio negotiatoria pecuniæ pro pecunia*. Duplex est: aliud verum, & reale, estque vera, & legitima pecuniarum permutatio; sive sit permutatio pecuniarum diversæ rationis de manu ad manum, ut aureæ cum argentea, majoris cum minori, vetitæ cum legitima, antiq̄æ cum nova, exteræ cum vernacula: quod cambium *minutum*, seu *manuale* vocant; sive sit permutatio pecuniæ præsentis cum absente: quod cambium *locale*, seu per litteras appellatur. Aliud cambium est simulatum, quod *ficcum* dicitur.

Q. 2. Utrum in cambio aliqua committatur usura?

R. In cambio reali nulla est usura, quia merces, quam tradens pecuniam permutandam, vel transmittendam, campfori solvit, non est propter ipsam pecuniam traditam, sed ob onera, quæ campfori incumbunt: nam campfor debet habere semper paratas varias pecuniæ species, collybisticas litteras scribere, curam, laborem, periculum suscipere transmittendi pecuniam, affecurandique campfario ubi opus habet; solvere etiam mercedem ministris, quibus indiget: quæ omnia sunt pretio æstimanda.

At contra cambium ficcum est verum mutuuum, cambii realis velamine obtectum; quo scilicet campfor alicui hic pecuniis indigenti, dat summam pecuniæ confictis litteris ad locum distantem, ad quem tamen non mittuntur, cum certum habeat, nullum ibi campforis agentem residere, nec pecuniam illic

nu-

(a) De his agit. Nat. loc. cit.

numerandam postulet, sed hic mutuata numeretur. Hoc falsi nominis cambium usurarium est, cum in eo detur summa quædam pecuniæ, ut postmodum tota recipiatur cum lucro, cujus exigendi, aut recipiendi nullum titulum habet campfor, qui ob solam temporis moram aliquid exigit ultra sortem; illudque S. Pius V. Constit. quæ incipit, *In eam*, damnat (a).

(a) S. Pius V. nedum damnavit cambia sicca, sed in ipsis etiam cambiis realibus quasdam condiciones servandas præscripsit. Ac 1. ut nihil pro dilatione solutionis ultra terminum præstitutum exigatur. Ut nemo audeat pacisci certum, ac determinatum interesse, casu, quo fors tempore, & loco præfixo non solvatur. 2. Ut cambium non instituat, nisi ad proximas nundinas, vel ad proximos terminos, casu, quo nundina non celebrentur. 3. Ut termini ad solvendum non instituantur longiores, quam postulet distantia locorum. Vide Constitutionem citatam.

Ex quibus inferitur 1. usurarium esse cambium ad certas nundinas, vel ad constitutum terminum cum lucro eo majori, quo longiori tempore vel nundina, vel termini distant; sic enim lucrum exigit ob dilatam solutionem, quod Piana Constitutio declarat usurarium. Titulus lucri cessantis, & damni emergentis vix unquam excusat; quia vix unquam mercatores cambium instituunt dilata solutione, nisi cum eis deest occasio faciendi cambium ad certum lucrum. Sp-

let autem cambium descriptum appellari *Frankfurtense*.

Inferitur 2. usurarium esse cambium cum recambio, quod Itali vocant *cambio colla ricorsa*, ut si v. gr. campfor det Romæ campfario pecuniam restituendam, seu cambiam Parisiis; sed cum sciat, campfario Parisiis nec pecuniam habere, nec correspondentem, a quo pecunia solvatur, exhibet proprium correspondentem, a quo novas litteras accipiat cum recambio Romæ eidem Romano Campfario solvendo. Cambium istud Piana Constitutioni adversatur; ipso namque pecunia ibi demum cum duplici lucro reperoscitur, ubi contractus fuerat celebratus.

Inferitur 3. usurarium esse cambium, quod dicitur obliquum, quo Titius v. g. indigens mille aureis, mutuo eos petit a Cajo, & onus sibi assumit negotiandi cambiis tantam pecuniam summam, quantum mutuo accepit a Cajo, in commodum tamen ejusdem Caji, cui quotannis solvit quantum lucratur, vel posset lucrari ex cambiis, donec ei mutuum restituat. Vide Benedictum XIV. lib. 10. de Synodo cap. 5.

§. III.

De Contractu Societatis (a).

Q. I. **Q**uid sit contractus societatis? & an licite iniri possit?

R. Societas est quodam *jus fraternitatis* (b), & definitur: *Contractus solo consensu initus, quo duo, pluresve inter se conjunguntur, ut aliquid in commune conferentes, uberioris utilitatis, & quæstus, aut certe commodioris usus participes sint.* Hæ præcipue requiruntur conditiones ad societatis contractum licite ineundum. 1. ut qui confert pecuniam, aliamve rem aptam ad faciendum lucrum, illius dominium in socios non transferat: unde si capitale pereat, ipsi uni perit, modo pereat absque dolo, culpaque sociorum, qui tantam diligentiam communibus rebus adhibere tenentur, quantam suis adhibere solent (c). 2. ut damnum rerum, & operarum, quæ in societatem conferuntur, pro rata pertinere debeat ad conferentes; ut v. g. si alter socius centum, alter biscentum in societatem contulit, ex iisque pecuniis cumulus unus factus sit, periculum, expensæ, & damnum pro tertia parte ad unum sociorum pertineat, pro duabus reliquis ad alterum: & similiter si æquales operas focii in commune contulerint, damnum operarum ad utrumque spectet pro rata parte. 3. ut lucrum commune sit, itaut conferantur pecuniæ pecuniis, operæ operis, lucrum lucro, & tandem unicuique fructus pro rata parte pecuniæ, industriæ, operarum, aliarumve rerum in societatem collatarum, ex æquo, & bono dividantur in socios.

His prælibatis, sequitur 1. usuram committi ab eo, qui

(a) Vide Nat. l. 3. t. 1. c. 7. a. 5. reg. 23. & 25.

(b) l. verum, ff. pro socio. (c) l. 3. Instit. t. 16.

qui pecuniam in societatem confert, cum pacto, ut fors illi salva sit, fructus vero communiter dividantur: vel ea conditione, ut damnum commune non sit, lucrum vero inæqualiter dividatur: vel ut aliquid ultra quotas recipiat, five pecunia sit, five aliud pretio æstimabile. Cum enim sic non ferventur jura societatis, societas in mutuuum degenerat, ex quo lucrum captatur (a).

Sequitur 2. licite non posse participare lucrum ex societate proveniens illos, qui negotiatoribus, vel artificibus pecunias conferunt, in damni æque, ac lucri communionem venire volentes, sed nihilominus ad securitatem suam exigunt a mercatore, vel artifice schedulam de pecunia data, non sub nomine societatis, sed mutui, vel depositi. Hi, inquam, non possunt licite participare lucrum societatis: tum quod possent pro arbitrio suo mutare intentionem, & totum capitale petere tamquam mutuatum, ut ostendit schedula, casu, quo mercator jacturam faceret: tum quod possent eorum hæredes, si forte illi intestati morerentur, debitum exigere, prout schedula præferret: tum quod id vergat in proximi scandalum putantis, ipsos ex mutuo fructum percipere. Quare contractus rescindi debet (b).

Potest tamen quis ob securitatem pignus accipere, modo nullam utilitatem inde percipiat. Item pacisci, ut mercator sufficienter ostendat damnum incurrisse, ad providendum sibi de capitali contra fraudes mercatorum. Præterea pactum inire potest, ut pecunia in quibusdam locis, & mercibus exerceatur, & non in aliis, & si secus faciat mercator, & damnum patiatur, ei totum sit adscribendum (c).

Q. 2.

(a) S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5.

(b) S. Antonin. p. 2. t. 1. c. 7. 9. 39.

(c) Idem ibid.

Q. 2. An liceat animalia in societatem tradere eo pacto, ut fors, sive caput semper salvum sit, nec tradenti pereat, sed accipienti, quamvis fortuito, absque focii accipientis dolo, culpaque pereat: vel ea conditione, ut aliquid præter sortem ex fructibus animalium quotannis solvatur (a)?

R. Hic contractus usurarius est, cum societatis jura violentur. Et obeandem rationem usuram committit, qui alicui dat certa animalia pascenda sub certa mercede, vel sub certa participatione provenitus, imputato tamen conductori periculo, etiamsi damnum non procedat ex negligentia custodiæ. Si autem periculum sit penes dominum, est contractus locationis, & de se licitus. Usuram quoque committit, qui dat animalia veluti per modum mutui, ut scilicet idem sit numerus, & pretium eorum in omnem eventum, sed exigit partem lucri, salvo capitali; lucrum enim percipitur ratione mutui. Licitus autem esset contractus, si totum lucrum, & damnum foret illis, cui animalia traduntur; esset enim idem ac mutuum (b).

Usura pariter est, si animalia eo pacto locentur, vel concedantur ad usumfructum pro certo pretio exsolvendo, ut si deteriora fiant etiam absque culpa conductoris, id sit ipsius conductoris damno; & similiter usura est, si quid salva sorte tunc a locatore percipiatur, cum animalia dantur æstimata. Cæterum in societate animalium eadem conditiones, quæ in aliis societatibus, reperiri debent.

(a) Nat. loc. cit. reg. 36.

(b) Vide S. Antonin. p. 2, t. 1. c. 7. §. 40. seqq.

§. IV.

De Contractu trino (a).

Q. **A**N fit licitus hujusmodi contractus?
 R. Contractus hic triplici contractu constat. Primus dicitur *societatis*, in quem unus pecuniam, alter operam, & industriam confert, itaut ambo lucri, damnique communionem ineant. Secundus dicitur *affecurationis sortis*, seu capitalis, quo is, qui pecuniam confert, cum socio paciscitur de securitate capitalis, ne pereat, & pro tali securitate dat ei aliquod pretium, vel tantundem ex lucro remittit. Tertius dicitur *venditionis lucri majoris, quod speratur, pro lucro minori, sed certo*; quo is, qui pecuniam contulit, ac de capitalis sui securitate pactus est, rursus cum socio paciscitur de certo lucro probabili pro incerto lucro sperato; atque ita socium ab onere rationum reddendarum, tam quoad lucrum, quam quoad damnum eximit. V. g. Titius confert Sempronio mercatori mille aureos in societatem, spem lucrandi 130. Ex summa ista lucri sperati Titius illi remittit 60. aureos, ut de securitate capitalis, nempe 1000. aureorum ipsi caveat, qualiscumque sit negotiationis exitus: rursus eidem socio remittit 20. alios aureos, ut sine ullo prorsus periculo damni, quod posset fortuito contingere 50. aureos residuos lucretur. Hinc Titio obstringitur Sempronius reddere intra certum tempus sortem integram, idest 1000. aureos, & insuper lucrum 50. aureorum.

Horum trium contractuum conjunctio in mutuum foeneratitium degenerat: cum enim totum damnum, si fortuito contingat, in sociorum alterum refundatur, evertitur societatis lex, qua damna, & lu-

(a) Vide Nat. loc. cit. reg. 24. & Epist. 95.

& lucra debent esse communia, & æqualia ideoque tradens mercatori mille aureos, eique pro illorum securitate veluti numerans 60. rursumque de lucro 50. paciscens, quid aliud facit, quam mutuo dare 1060. ut quinquaginta supra sortem lucretur? Quocirca cum trium contractuum quæstio a Navarro ad Sixtum V. fuisset delata, is ea diligenter examinata, trium contractuum artem velut fœneratitiam damnavit Constitutione, quæ incipit *Detestabilis*; illosque contractus temere contrahere præsumentes, aut illorum prætextu ad exactionem sortis, postquam illa in toto, vel in parte fortuito perierit, vel amissa fuerit, aut certæ summæ, vel quantitatis annuæ, aut menstruæ sibi promissæ, procedere audentes; in pœnas contra fœneratores a Sacris Canonibus latas eo ipso incurrere declarat. Constitutionem hanc nonnulli vanis subtilitatibus eludere frustra conantur. Fatentur tamen & ipsi laxiores Casuistæ, qui opinionem trium contractuum ut probabilem propugnant, eam periculi plenam esse, nec cuiquam suadendam. An eos ergo sequitutum est?

§. V.

De Locatione, & Conductione.

Q. 1. Quid sit locatio? quid conductio?

R. Locatio est *contractus onerosus, quo usus, vel fructus rei, aut personæ traditur ad certum tempus pro pretio*. Econtra *conductio est contractus, quo usus rei, vel personæ emitur ad certum tempus pro pretio, seu pensionè solvenda*. In his contractibus non transfertur dominium rei, sed solum conceditur usus, vel usufructus. Locatur autem non tantum usus rei, sed etiam personæ; famuli enim, & artifices suas operas locant. Verum quæ res usu consumuntur, v. g. pecuniâ, locari, vel commodari non

possunt, quia in ipsis usus rei aestimari non potest seorsim ab eadem re.

Q. 2. Quæ conditiones requirantur, ut locatio sit licita?

R. Ad locatorem quod spectat, requiritur 1. ut rei locatæ vitium declaret, remque tradat utilem ad usum, in quem locatur; alioquin lethaliter peccat, si inde sequutum est, vel sequi verisimiliter poterat notabile damnum conductori, quod proinde compensare tenetur (a). 2. ut præstet, vel compenset expensas pro congrua conservatione, vel convenienti usu rei locatæ; ideoque conductor impeditus ab usu, vel fructu rei locatæ, si impedimentum proveniat ex locatore, liber est ab onere solvendæ pensionis pro tempore, quo uti, vel frui re locata nequivit (b). Si vero impedimentum contingat ex ipso conductore, pactam pensionem solvere tenetur; non enim debet referre commodum ex impedimento, quod ipse apposuit. 3. requiritur, ut pensionem conventam, illiusve partem locator conductori remittat ob casus fortuitos. 4. ut sine causa legitima rem locatam non repetat ante præfixum tempus.

Ex parte conductoris requiritur 1. ut ne re conducta utatur, nisi ad eum usum, ad quem condixit. 2. ut solvat pensionem tempore condicto. 3. ut sine legitima causa ante tempus præfixum a locatore non recedat. 4. ut rem locatam domino restituat qualem accepit, itaut ejus culpa lata, vel levi deterior facta non sit.

Quod ad locationem famulorum pertinet, animadvertite, dominum, qui utilitatem propriam ex famuli necessitate captans, stipendium justum, seu
quod

(a) S. Antonin. 2. P. t. 1. c. 15. §. 6.

(b) L. 33. ff. locati conducti.

quod communiter præstari solet, ei non impendit, injustitiæ reum esse, & teneri ad satisfaciendum de damno; quia, ut ait Justinianus (a), locatio, & conductio proximæ sunt emptioni, & venditioni, iisdemque consistunt legibus: vilius autem emere rem, quam valet, injustitia est; igitur & vilius emere servitutem. Si tamen famulus ultro se domino obtulisset, hic vero ex charitate solum, atque ad ejus preces ipsum conduxisset, servitus estimanda esset non ex sui valore, sed ex utilitate, quam dominus ex illa perciperet.

§. VI.

De Emphyteusi, Feudo, & Libello.

Q. I. **Q**uid sit Emphyteusis; & ad quid Emphyteuta teneatur?

R. Emphyteusis est contractus, quo res immobilis alicui fruenda traditur, vel in perpetuum, vel ad vitam ejus, vel ad tempus non minus decennio, sub obligatione pensionis reddendæ domino proprietatis in recognitionem domini directi. Convenit cum usufructu, quia dominium utile transfert in emphyteutam. Differt ab usufructu, quia usufructus constitui potest in rebus mobilibus, & finit more usufructuarii; emphyteusis vero solum constitui potest in rebus immobilibus, nec finit morte emphyteutæ. Denique emphyteusis potest in alium simpliciter transferri, secus usufructus: debet tamen emphyteuta monere dominum directum, qui in emptione aliis præfertur; ipso tamen irrequisito, potest emphyteuta rem locare emphyteuticam per decennium. Cum autem emphyteuta vendit, vel donat, aut permutat bona emphyteutica, is qui ea

G g 2

ac-

(a) L. 3. Instit. tit. 25.

accipit, tenetur solvere *laudemium* domino directo pro investitura; quod sic dicitur a laudando, quia dominus proprietarius recognoscitur.

Porro emphyteuta si per triennium domino laico, & per biennium non solvit Ecclesiæ pensionem, quam *canonem* vocant, ipso facto incidit in pœnam commissi, itaut dominus directus possit re emphyteuti ipsum privare.

Q. 2. Quid sit Feudum? quid Libellus?

R. Feudum est concessio rei immobilis cum translatione domini utilis, retento directo, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis. Differt ab emphyteusi 1. quia in puro feudo non præstatur pensio realis, sed tantum obsequium personale. 2. quia emphyteusis, mortuo domino, absque novo onere continuatur; at feudum renovatur, mortuo domino, vel vassallo. Tenetur autem feudatarius 1. præstare domino juramentum fidelitatis. 2. statis temporibus requisitis debita exhibere obsequia. 3. rem feudalem nulla ratione distrahere, inconsulto domino.

Libellus dicitur, cum emphyteuta, vel feudatarius rem, quam in emphyteusim, aut feudum accepit, simili contractu alteri tradit, itaut sit quasi subemphyteusis, & subfeudum. Si in decennium fiat, requiritur domini consensus.

§. VII.

De Commodato, Precario, & Deposito,

Q. 1. Quid sit Commodatum? quid Precarium?

R. Commodatum est rei alicujus quoad usum solum gratuita concessio ad certum tempus (a). Precarium est rei alicujus quoad usum solum gratuita

con-

(a) §. item; Instit. quibus modis,

concessio ad nutum concedentis revocabilis (a). In utroque dominium non transfertur, sed solum conceditur usus cum onere restituendi eandem numero rem. Res commodata repeti non potest, nisi elapso præstituto tempore: at res precario data potest repeti ad nutum concedentis. Etsi autem res commodata detur ad usum commodatarii, is tamen illa uti non potest, nisi ad usum sibi præfinitum a commodante (b); eamque restituere tenetur constituto tempore (c): ante non tenetur, nisi commodator aliqua necessitate inopinata urgeretur; non enim censetur casum inopinatum in concessione comprehendisse, qui rem suam gratuito commodavit. Tenetur etiam commodatarius rem commodatam ita diligenter custodire, quomodo res suas custodire solet (d). Peccat autem, & ad compensanda damna tenetur, si commodato utitur, vel ultra prefixum tempus, vel ad alium usum, ac ipsi commodata res fuit: æquum enim est, ut quisque re nostra utatur, quatenus ei tribuere velimus (e).

Q. 2. Quid sit Depositum? & quæ ejus leges?

R. Depositum est *contractus, quo sola rei custodia alterius fidei committitur, ut integra restituatur*. Leges depositi sunt 1. ut nequeat depositarius re deposita uti absque expresso, vel tacito deponentis consensu. *Siquidem qui rem depositam, invito domino, sciens prudensque in usus suos converterit, etiam furti delicto succedit (f)*; ipsi enim commissa est custodia rei, non usus concessus. 2. ut rem depositam depositarius restituere teneatur, si pereat ejus culpa, juxta ea, quæ alibi diximus.

Ex quibus infertur, depositarium teneri ad solvendum pretium usus, si re, cujus usus pretio æsti-

G g 3

ma-

(a) L. 1. ff. de precario.

(b) L. si ut certo, ff. commodati, §. quin imò.

(c) L. de restituendis, C. de commod.

(d) L. si ut certo ff. commod. §. quod vero.

(e) L. & habet ff. de precario. (f) L. si depositi, C. depositi.

matur, v. g. veste utatur absque domini consensu : nam usus, & fructus rei depositæ ad dominum pertinent (a). Nec præsumi facile debet domini consensus ; quia usus hujusmodi rerum minuit earum valorem in domini damnum. Nullo autem modo talis consensus præsumi potest, si dominus sacculum, vel argentum signatum deponat ; ex ipso enim deponendi modo satis constat opposita domini voluntas ; cui proinde merito a lege tribuitur adversus depositarium actio depositi, & furti (b).

Infertur etiam, depositum reddendum esse ad arbitrium deponentis, ne res aliena invito domino detineatur ; nisi forte deponens in suam, vel aliorum perniciem illud deposcat, ut si furiosus, vel Reipublicæ hostis arma deposita petat (c).

§. VII.

De Tutela, & Cura.

Q. I. Quid veniat earum nomine?

R. Tutelæ nomine venit quasi contractus, quo tutor obligatur ad habendam curam, & procuranda bona pupilli perinde, ac si aliquo contractu eam obligationem suscepisset. Nominè curæ intelligitur quasi contractus, quo curator adstringitur ad conservanda, & administranda bona minoris, ejusque curam habendam perinde, ac si ex contractu ad hanc curam teneretur. Vocantur quasi contractus, quia vis contractus suppletur auctoritate legis, vel Principis. Differunt ab invicem, quia tutor principaliter ad curam, educationem, & institutionem personæ, secundario in curam bonorum datur ; at curator e contra.

Tutor, & curator, alius institutus est testamento
pa-

(a) L. videamus 2. ff. de usur.

(b) L. si sacculum, ff. depositi.

(c) S. Thom. 2. 2. q. 57. ar. 2. ad 1.

patris, & dicitur testamentarius; alius a lege constituitur, si testamento constitutus non est, proximior nempe consanguineus, qui succederet ab intestato, & appellatur legitimus; alius datur a Iudice, cum neque testamento constitutus est, neque inter consanguineos pupilli invenitur persona idonea ad tutelam, & nuncupatur dativus.

Q. Qui possint in tutores, & curatores dari?

R. Fœminæ tutrices dari non possunt, quia id munus masculorum est (a). Avia tamen potest esse tutrix nepotum, & mater liberorum, si velit, ac promittat, se ad alias nuptias non transituram, quin prius tutelam abdicet, ejusque rationem reddat (b). Si autem iterum nubat, nec liberis tutorem dari curet, nec rationem reddat, aut debitum non complevit, vel ipsis salvum non præstitit, singulæ facultates secundi viri eis oppignorantur, tam de præterito, quam de futuro (c).

A tutela, & cura excusantur, qui 70. expleverunt ætatis annum: qui quinque filios superstites habent: minores etiam tutoris munere fungi non possunt. Clerici sacris initiati ad tutelam, & curam non compelluntur; possunt tamen, & quandoque tenentur orphanorum consanguineorum, miserabiliumque personarum tutelam suscipere.

Q. 3. Quæ sint officia tutoris, & curatoris?

R. Tutor veluti pater debet curam gerere pupilli, ejus personam tueri, ipsum sancte instituere, studere, ut artes, vel scientias sibi convenientes addiscat, ejus denique bona fideliter, diligenterque administrare.

Curator etsi principaliter detur ad curanda bona minoris; nihilominus tenetur etiam personam curare, ejusque educationem, & institutionem.

Gg 4

Hinc

(a) L. tutelam, C. quando mulier &c. (b) Auth. matri, ibid.
(c) L. si mulier, C. in quibus causis pignus &c.

Hinc tutor, & curator, antequam in rebus pupilli, vel minoris administrandis se immisceant, debent 1. jurare, se fideliter officio functuros, seque fidejussores dare restituendi salva, & integra pupilli, minorisve bona. 2. Judicis auctoritate describere debent indicem bonorum omnium pupilli, vel minoris, ut sciant, quorum bonorum ipsis cura demandetur. 3. omnia eorum bona, jura, & actiones diligenter conservare; curare etiam, ut ex iis annui redditus percipiantur; vendere bona alias peritura, ex mobilibus prædia idonea comparare. 4. in annos singulos rationem reddere administrationis, in qua si negligentes, vel infideles extiterint, rei sunt injustitiæ, & restituere tenentur non solum rem ablatam, vel amissam, sed totum lucrum cessans, & damnum emergens compensare: ipsorum autem bona omnia sunt tacite hypothecata pupillis, & minoribus, itaut ad quemcumque pervenerint, illi possint ea sibi vindicare.

§. IX.

De Assesuratione, Fidejussione, & Transactione.

Q. I. **Q**uid sit assesuratio; & quæ conditiones, ut justa sit?

R. Assesuratio est *contractus, quo aliquis pacto pretio, aliene rei periculum suscipit, damnum sive in totum, sive in partem compensaturus*. Cum susceptio talis periculi sit pretio æstimabilis (a), exigere aliquid ut pretium periculi, & oneris suscepti, usura vacat (b). Verum necesse est 1. ut pretium sit justum, considerata ratione periculi, & æstimatione rei, quæ in securitatem asseritur. 2. ut pericula sint vera,

(a) L. periculi ff. de nautico for.

(b) S. Antonin. 2. p. t. 1. c. 7. §. 22.

vera, & affecuratori simul, atque ei, cui fit affecuratio subesse judicentur, ita ut rei eventus utriusque æqualiter sit incertus. 3. ut affecurator in bonis habeat tantumdem æquivalens merci, pro qua affecurationem præstat (a).

Q. 2. Quid sit Fidejussio; & quæ ejus leges?

R. Fidejussio est *contractus*, quo quis se obstringit ad alterius implendam obligationem, deficiente principali debitore. Quocirca requiritur 1. ut principalis vere obligetur. 2. ut fidejussor non plus teneatur solvere, quam principalis; nam ejus obligatio est accessio principalis obligationis (b). 3. ut fidejussor conveniri non possit, nisi convento principali, seu post adhibitam a creditore diligentiam, ut a principali solutio fieret; modo tamen fidejussor non consenserit, ut ipse primum conveniretur; vel nisi plane constet, debitorem principalem non esse solvendo; aut nisi fidejussor interpellatus negaverit se esse fidejussorem (c).

Fidejussores esse possunt quicumque liberam bonorum administrationem, & dominium habent. Onus autem fidejubendi ejusmodi est, ut ad ejus hæredes transeat; nam fidejussor locum obtinet debitoris principalis.

Q. 3. Quid sit Transactio; & quæ ejus vis?

R. Transactio est *contractus onerosus*, quo jus dubium, & incertum componitur inter partes. Habet eandem auctoritatem, ac Judicis sententia (d). Quare semel facta transactio, non est locus restitutioni in integrum, nisi accesserit læsio enormis.

§. X.

(a) Vid. S. Antonin. 3. p. t. 3. c. 3. §. 2. (b) L. 3. Inst. de fidejuf. §. 5.

(c) L. si dubitet. ff. de fidejuf. & mandat.

(d) L. non minorem C. de transact.

§. X.

De Ludo, & Sponsione (a).

Q. I. Quid sit ludus? & an licitus?

R. Ludus alius est sine pacto, alius cum pacto. Primus definitur: *certamen duorum, vel plurimum ad animi oblectationem*. Alter: *pactum oblectantium animum, & in commune deponentium aliquid cessurum victori*. Ut prior ludus sit licitus tria requiruntur, 1. ut delectatio non quærat in rebus, aut in verbis, quæ non licent. 2. ne per ludum gravitas animi omnino resolvatur. 3. ut ludus congruat loco, tempori, ac personæ.

Similiter ut ludus ex pacto licitus sit præter memoratas condiciones, requiritur 1. ut ludus non sit interdictus. 2. ut ludens liberam habeat administrationem, & dominium rei, quam ludo exponit. 3. ut absit coactio. 4. ut inter ludentes fervetur æqualitas. 5. ut ludentes non utantur fraudibus contra leges ludi. 6. ut non intendatur principaliter lucrum. 7. observare oportet condiciones, si quæ sint statutz a Principe, vel Magistratu; in ipsis enim ludis leges civiles obligare conscientiam, docet S. Thomas (b).

Est ergo lethalis fraudis reus, qui in quovis ludi genere summam notabilem fallendo, aut receptas ludi leges violando lucratur; furtum enim facit, ideoque tenetur restituere (c). Idem dicendum de illo, qui se victorem in ludo certo novit ob collusorum inæqualitatem. Idem de illis, qui in ollæ ludo, quem Lotteriam vocant, permutant, vel minuunt præmia, vel schedulas alterant, quibus fit
forti-

(a) Vide Nat. l. 3. t. 1. c. 6. ar. 5. reg. 18. seq.

(b) 2. 2. q. 32. ar. 7. ad 2. (c) Ibidem

fortitio, vel præmia proponunt non extantia; vel distractis præmiis ludum prorogant,

Is autem ludus ut sit licitus, postulat, ut qui Lotteriam in privatam commodum instituit, non plus inde lucretur, quam si quovis alio contractu licito suas merces distraheret. Si vero fiat in publicam utilitatem auctoritate Principis, aliquid amplius lucrari potest, prout arbitrio prudentum ad publicam necessitatem sublevandam, vel ad causam promovendam, visum fuerit decernere, quantum quisque sortientium inferre debeat.

Q. 2. Quid sit Sponsio? & quando licita?

R. Sponsio est *contractus*, quo duo, vel plures de veritate alicujus rei contendentes, ponunt præmium pro eo, qui veritatem fuerit assequutus. Sponsionis eadem fere sunt conditiones, ac ludi. Quare lethalis fraudis reus est, & restitutioni obnoxius, qui certus de aliquo eventu, spondet, nisi ante sponsionem professus sit, se esse de ea re certum. Nec enim posset absque fraude pretium sponsionis sibi vindicare, si alter diverso sensu accepisset id, de quo facta est sponsio. Sunt autem quædam sponsiones jure civili vetitæ; quædam jure naturæ, quia criminibus viam aperiunt, aut spondentibus occasionem præbent aliquid agendi contra jus, & officium; ut si sponsio fiat cum eo, qui crimen meditatur, quod illud non audebit facere; inflammatur enim ad crimen perficiendum. Item si sponsio fiat de morte hominum, de victoria a Rege non obtinenda &c.

S E C T I O VII.

De Virtutibus Justitiæ adnexis.

Q. Quot eæ sint?

R. Novem numerantur virtutes Justitiæ cognatæ, Religio, Pietas, Observantia, Veritas, Gratia, Vendicatio, Liberalitas, Amicitia. Religio est virtus, qua Deo debitum cultum exhibemus. Ejus actus sunt Devotio, Oratio, Adoratio, Sacrificium, Oblatio, Votum, Juramentum. Eisdem opponitur Superstitio, Tentatio Dei, Perjurium, Sacrilegium, Simonia, de qua jam actum est. De Religione infra tractabimus in primo Præcepto Decalogi.

Pietas est virtus, qua parentibus, consanguineis, patriæ, concivibus debitus cultus, officiumque tribuitur.

Observantia est virtus, qua homines in dignitate constitutos debito honore prosequimur; quamquam omnes homines mutuo se honore prævenire debeant, ut monet Apostolus Rom. 12. *Honorem invicem prævenientes*; nam in unoquoque est aliquid, ex quo potest alter eum se superiorem censere.

Obedientia est virtus, qua Superiorum præceptis expressis, vel tacitis morem gerimus. *Voluntas enim Superioris quocumque modo innotescat, est quodam tacitum præceptum. Et tanto videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate tamen Superioris intellecta (a).* Majoris ut plurimum meriti est obedientia in rebus propriæ voluntati repugnantibus, quia tunc in opus præceptum non ex propria voluntate, sed ex præcepto tendimus.

Ve-

(a) S. Thomas 2. 2. q. 104. ar. 2.

Veritas, seu veracitas est virtus, qua homo, & vita, & sermone talem se exhibet, qualis est. Id autem faciendum est, cum oportet, & secundum quod oportet. Nam *vitiosum est, quod aliquis sine debita causa laudet seipsum etiam de vero. Vitiosum est etiam, quod aliquis peccatum suum publicet, quasi se de hoc laudando, vel qualitercumque inutiliter manifestando.* (a). Veritati opponuntur hypocrisis, & jactantia, de quibus jam diximus; ac mendacium, de quo infra dicemus.

Gratia, sive gratitudo est virtus, quæ officiorum, & beneficiorum ab aliis acceptorum compensationem dirigit, ad eamque inclinat. Benefactoribus enim nostris gratias debemus, etiamsi beneficia compensare nequeamus. Id facimus tum gratias agendo, tum honorem, & reverentiam exhibendo, tum beneficia recolendo, tum pro illis precando, tum gerendo animum promptum ad compensationem, & officia præstanda. Gratiæ autem opponitur ingrati animi vitium. Porro *ingratus dicitur aliquis dupliciter, uno modo per solam omissionem, puta, quia non recognoscit, vel non laudat, vel non retribuit vires pro beneficio accepto. Et hoc non semper est peccatum mortale, quia debitum gratitudinis est, ut homo etiam aliquid liberaliter tribuat, ad quod non tenetur; ideo si illud prætermittit, non peccat mortaliter. Est tamen peccatum veniale, quia hoc provenit ex negligentia quadam, aut ex aliqua indispositione hominis ad virtutem. Potest tamen contingere, quod etiam talis ingratitude sit peccatum mortale, vel propter interiorem contemptum, vel etiam propter conditionem ejus, quod subtrahitur, quod ex necessitate debetur benefico, sive simpliciter, sive in aliquo necessitatis casu. Alio modo dicitur aliquis ingratus, quia non solum prætermittit implere*

(a) Ibid. q. 109. ar. 1. ad 2.

plere gratitudinis debitum, sed etiam contrarium agit. Et hoc etiam secundum conditionem ejus, quod agitur, quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale (a). Subtractionem beneficii meretur ingratus: sed non facile debet quis ingratus judicari; forte enim ipsi facultas deest, aut opportunitas reddendi. Beneficus autem eniti debet, ut ex ingrato gratum faciat, beneficia addendo; si tamen hic ingrator fiat, a beneficiis est cessandum.

Vindictio est virtus, qua vis, vel injuria defendendo, aut juste puniendo propulsatur. Necessesse est autem 1. ut publica, non privata auctoritate pœna inferatur; 2. ut pœnæ inflictio non sit gravior, quam lege constituta est; 3. ut intentio feratur præcipue ad emendationem peccantis, vel ejus cohibitionem, & quietem aliorum, ac justitiæ conservationem, non in malum illius, de quo vindicta sumitur, quod pertineret ad odium. Vindictioni opponitur per excessum crudelitas, seu sævitia; per defectum vero opponitur remissio in puniendo.

Liberalitas est virtus, qua bene utimur bonis externis. Qui vere liberalis est, ægre recipit, dat libentissime, cum oportet, & prout oportet; numquam petit. Liberalitas maxime exercenda est erga egenos. Reperitur secundum habitum in illis etiam, qui censu tenues sunt, si tamen sint pii; suppleant enim officiis, & consiliis, quod pecunia non possunt. Vere autem in illis non est, qui gloriæ causa, non ob bonum virtutis sua largiuntur. Liberalitati opponitur avaritia per defectum, prodigalitas per excessum.

Affabilitas, seu amicitia virtus est, qua homo ad alios homines in communi convictu comiter se habet, dictaque sua, & facta ita moderatur, ut
nemi-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 107. ar. 3.

neminem offendat, & vicissim aliorum dicta, & facta sine offensione accipiat. Verum *his qui proni sunt ad peccandum, non debemus hilarem vultum ostendere ad eos delectandum, ne videamur eorum peccato consentire, & quodammodo peccandi audaciam ministrare (a)*. Huic virtuti opponitur adulatio, & litigium, seu morositas, qua aliquis alios contristare non veretur, illorum facta, & dicta improbens, & fugillans. Vir morosus vultu severitatem demonstrat, alios gravate audit, dure excipit, ac tractat: quod ab Ecclesiasticis maxime viris, Pastoribusque animarum fugiendum est, cum impediatur, ne sacrum ministerium fructuose impleant.

S E C T I O VIII.

De Fortitudine.

Q. I. **Q**uid sit, quotuplex, & quæ ejus officia?
 R. Fortitudo est virtus, qua labores, mortisque pericula constanter suscipiuntur, & perferuntur, ne voluntas retrahatur a bono rationis propter timorem mali corporalis (b). Ipsa nimium timorem cohibet, & audaciæ impetum moderatur.

Alia est domestica, alia bellica. Prima est, qua firmitatem animi in adversis retinemus, ut sunt amissio patrimonii, honoris, &c. constantesque sumus adversus vitæ pericula pro justitia suscepta. Altera est, quæ adversus hostes præliando declaratur, sive prælium corporale sit, sive spirituale.

Duplex est actus fortitudinis, res arduas aggredi, & pericula adire; ac sustinere invicto animo res adversas. Fortitudo magis elucet in preferendo, quam in aggrediendo, quia difficilius est reprimere timorem, quam audaciam moderari; ideoque Martyrium

(a) S. Thom. 2. 2. q. 114. ar. 1. ad 3.

(b) Idem ibid. q. 123. ar. 4.

tyrium heroicæ fortitudinis est actus, quia Christianus fidem & justitiam non deserit ob mortis pericula. Consummatur Martyrium sola morte pro fide, vel justitia; martyrem enim non facit pœna, sed causa. Cuius Christiano necessaria est fortitudo adversus pravas cupiditates, mundi blanditias, & impugnationes diaboli. De his egregie S. Ambrosius (a) agit.

Q. 2. Quæ virtutes fortitudini adjungantur?

R. Quatuor virtutes adjunguntur fortitudini, Magnanimitas, Magnificentia, Patientia, & Perseverantia. Magnanimitas est virtus, quæ magnorum honorum spem, & desideria moderatur; nam ita est circa honores, ut studeat facere ea, quæ sunt honore digna; non tamen sic, ut pro magno æstimet humanum honorem (b). Quapropter magnanimus non est, qui agit contra virtutis officium, ut ad honores perveniat, eosque immoderate expetit; sed qui intendit magna operari in qualibet virtute, in quantum scilicet tendit ad ea, quæ sunt digna magno honore (c); paratus honores suscipere, vel recusare, pro ut Dei gloriæ, suæ salutis, publicæque utilitati conducere judicabit. Magnanimitati per excessum opponuntur præsumptio, ambitio, inanis gloria, per defectum pusillanimitas.

Magnificentia virtus est, quæ ad magna opera in exteriori materia magnis sumptibus facienda secundum rationis, & divinæ legis regulam animum inclinât. Illa vel publica est, vel privata. Publica, cum ad publicos usus magni sumptus conferuntur, vel ad pios usus, ut sunt exstructio, & dotatio Templorum, Monasteriorum, &c. vel ad usus politicos, ut ædificatio fori, horreorum, portus &c. Privata, cum magnifica munera in pri-

vatum

(a) Lib. 1. de Offic. Minist. c. 36. 38. & 39.

(b) S. Thom. 2. 2. q. 129. a. 1. ad 3.

(c) Ibid. a. 4. ad 1.

vatum aliquem conferuntur; vel magnifice fiunt, quæ pertinent ad usum proprium, quatenus ratio decoris postulat: quod præcipue locum habet in illis operibus, quæ diuturna esse debent, aut quæ semel fiunt. Quia vero *nullus finis humanorum operum est adeo magnus, sicut honor Dei, ideo magnificentia præcipue magnum opus facit in ordine ad honorem Dei* (a). Magnificentia opponitur parvificentia, quæ vitium est, quo pecuniæ nimius amator deficit a recta proportione, quam ratio decoris postulat inter sumptus, & opus faciendum; aut minus largitur, quam personæ, & dignitati ejus conveniat (b). Plerumque est peccatum veniale; sed fieri potest mortale ex aliqua circumstantia, ut ratione voti, juramenti &c.

Patientia est virtus, qua mala a quo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus (c). Est aliarum virtutum quasi radix, & custos: unde Christus (d) ait: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. Christiana patientia est donum Dei, & charitatis fructus; nam *charitas patiens est* (e). Distinguitur autem a falsa patientia ex causa patiendi; ideoque Christus beatos prædicat (f) non omnes, qui persecutionem patiuntur, sed qui *persecutionem patiuntur propter justitiam*.

Perseverantia est virtus, per quam homo firmum habet propositum persistendi in bono opere usque ad consummationem illius, & adversus molestias, & difficultates ex actus diuturnitate provenientes roboratur. Hæc sola virtutibus coronam meretur; nam ait Christus (g): *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Perseverantiæ opponitur mollities per defectum, & pertinacia per ex-

Tom. III.

Hh

cef-

(a) S. Th. 2. 2. q. 134. ar. 2. ad 3. (b) Id. ibid. q. 135. a. 2.
 (c) S. Aug. 1. de Pat. c. 2. (d) Luc. 21. (e) 1. Cor. 13.
 (f) Matth. 5. (g) Matth. 10.

cessum. Illa est vitium, quo quis ex amore vitæ mollis labores bonorum operum sustinere refugit. Hæc vitium est, quo quis contra regulam rationis in propria sententia persistit, nulla habita ratione difficultatum, quæ ipsum ab ejus prosecutione prohibere deberent.

S E C T I O IX.

De Temperantia.

Q. I. **Q**uid sit? & quæ ipsi vitia opposita?
 R. Temperantia est virtus voluptatum carnis, quæ gustu, tactuque percipiuntur, moderatrix. Ejus officia sunt, appetitum cohibere ab illis rebus, quæ turpiter appetuntur, vitæque hujus necessitates sibi proponere ut regulam delectationum, quibus utitur, *ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas hujus vitæ requirit (a).*

Vitia temperantiæ opposita, sunt intemperantia, & stupiditas sensuum. Intemperantia est vitium, quo quis voluptates corporis, gustus præsertim, ac venereorum immoderate appetit, excedens modum a recta ratione, & a divina lege præscriptum. Stupiditas sensuum est vitium, quo quis omnes corporis delectationes etiam necessarias, & honestas aspernatur. Verum abstinencia a delectationibus corporis, quas Deus naturalibus operationibus insperfit, quandoque laudabilis est, ac necessaria. Sic plerique propter officii sui executionem a multis delectationibus sibi temperant; multoque laudabilius penitentes ad recuperandam animæ sanitatem, abstinencia delectabilium, quasi quadam diæta utuntur. Et homines volentes contemplationi, & rebus divinis vacare,

(a) Vide S. Aug. l. 1. de lib. arb. cap. 13. & l. de morib. Eccl. cap. 21.

care, oportet, ut se magis a carnalibus desideriis abstrahant (a).

Q. 2. Quæ sint partes temperantiæ?

R. Partes temperantiæ velut integrantes sunt verecundia, & honestas. Verecundia est timor turpitudinis, & vituperii inhonestam actionem consequentis. Non solum in factis, sed in verbis tenenda verecundia est. Ipsa est cõmes pudicitia, & castitatem custodit. Verecundiæ opponitur impudentia, quia quis turpitudinis, vel nullum, vel obtusum sensum habet; tales sunt, qui verba turpia profertur, qui partes corporis vel alieni, vel sui, quas natura magistra verecundiæ tegere docet, detegunt, aut spectant absque necessitate.

Verecundiæ opponitur etiam malus pudor, cum eorum pudet, quorum pudere non oporteret. Sic malum est pudore suffundi ob opera virtutis, quia ludibrio sunt apud impios. Nam ait Christus (b): *Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc Filius hominis erubescet.* Malus est pudor, quo aliquem pudet suæ, aut parentum paupertatis, ignobilitatis, aliarumve calamitatum absque vitio suo contingentium; de his enim gloriari Christianus debet.

Honestas est virtus, quæ hominem avertit ab his, quæ sunt probrosa, scilicet ab immoderato amore cibi, potus, & venereorum. Honestate, ut ait (c) S. Ambrosius, *querimus in omni actu, quid personis, quid temporibus conveniat, atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accomodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud juveni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis.*

Q. 3. Quæ sint virtutes temperantiæ cum subjectæ, tum adjunctæ?

R. Virtutes temperantiæ subjectæ, seu ejus species

H h z

cies

(a) S. Thom. 2. 2. q. 143. ar. 1.

(b) Luc. 9.

(c) L. 1. de Offic. c. 43.

cies sunt abſtinentia, ſobrietas, caſtitas. Abſtinentia eſt virtus, qua a cibo temperamus quantum de-
cet, & oportet, habita ratione valetudinis, perſo-
næ propriæ, & aliorum, quibuſcum vivimus. Ejus
actus eſt jejuniũ; ejus oppoſitum eſt gula. Sobrie-
tas eſt virtus, quæ ſumptionem potus inebriandi
vim habentis, moderatur. Ipsi opponitur ebrietas.
Caſtitas eſt virtus carnalium voluptatum modera-
trix, & triplex eſt, conjugalis, vidualis, virginalis.
Ei adverſatur luxuria.

Virtutes adjunctæ temperantiæ ſunt continentia,
clementia, manſuetudo, modestia, humilitas, taci-
turnitas, ſtudioſitas, eutrapelia, ſive jucunda urba-
nitas. Continentia ſtrictim accepta, eſt virtus, qua
prorſus abſtinemus a delectationibus venereis, &
idem eſt ac caſtitas virginalis, aut vidualis. Si la-
tius accipiatur, eſt virtus, qua pravis concupiſcen-
tiæ motibus obſiſtimus. Ipsi opponitur incontinen-
tia, qua quis pravis cupiditatibus cedit.

Clementia eſt virtus, qua Superior aliquid ex de-
bita pœna inferiori remittit, quatenus patitur juſti-
tiæ ratio, ſpectatis circumſtantiis, in quibus Judex
interpretatur legem, quod in eo caſu tam gravem
pœnam non requirat. Majori clementiæ datur lo-
cus, cum lex pœnam, vel ejus gravitatem non con-
ſtituit. Princeps poteſt interdum remittere totam
pœnam. Clementiæ opponitur crudelitas, ac nimia
indulgentia. Sicut enim eſt aliquando miſericordia
puniens, ita & crudelitas parcens.

Manſuetudo eſt virtus iræ moderatrix, de qua
Chryſoſtomus (a) *Nihil ita conformem Deo facit, ac
iſta virtus.* Ipsi opponitur ira.

Modestia virtus eſt moderatrix interiorum, &
exteriorum hominis actionum, in quibus non adeo
eſt

(a) Hom. 19. in Epist. ad Rom.

est difficile modum servare. Vir modestus nihil in gestu leve, in risu dissolutum, in actu inverecundum habet, sed quidquid in ipso est exterius, interioris hominis sanctitatem decet. Modestia Christianorum omnium virtus est, ajente Apostolo (a): *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Ipsa corporis cultum, & ornatum moderatur, ut personæ, statui, ac moribus eorum, cum quibus vivimus, congruat.

Taciturnitas est virtus sermonis moderatrix, de qua S. Ambrosius (b) ait: *Quamplures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo.* Ipsi opponitur garrulitas, seu effrœnis loquendi pruritus.

Studiositas est virtus, quæ appetitum cognitionis acquirendæ moderatur; nempe ut sciamus, quo ordine nosse oporteat; ut id prius, quod maturius ad salutem: quo studio; ut id ardentius, quod vehementius ad amorem: quo fine; ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad edificatiorem tuam, vel proximi (c). Huic virtuti opponitur curiositas, quæ vitium est, quo appetitus veritatis cognoscendæ deficit a debito ordine; ut si per studium minus utile retrahatur homo a studio, quod ipsi ex necessitate incumbit; si addiscere studeat ab eo, a quo non licet; si appetat cognoscere veritates, non referendo illas ad Deum; si studeat cognoscere veritates supra vires ingenii sui; si cognitio non ordinatur ad aliquid utile; si referatur ad aliquid noxium (d). Curiositatis remedium tradit S. Augustinus (e), ut *Divinarum Scripturarum, piornque librorum consideratione, & tractatione pacamus animum.*

Eutrapelia, sive jucunda urbanitas, est virtus lu-

Hh 3

do-

(a) Ad Phil. 4. (b) L. 1. de Offic. e. 21

(c) S. Bern. Ser. 36. in Cant. (d) Vid. S. Th. 2. 2. q. 167. 2. 14

(e) L. de vera Relig. cap. 54.

dorum, & jocorum secundum rectam rationem moderatrix, in quorum usu tria præsertim cavenda sunt, 1. genus locorum illiberale, petulans, flagitiosum, obsecrum, 2. cavendum, ne gravitas animi omnino resolvatur, 3. attendendum, ut ludi, & joci congruant personæ, tempori, loco, aliisque circumstantiis, quæ rectæ rationi conveniant. Contra hanc virtutem peccatur per excessum, si superius dicta non caveantur. Peccatur vero per defectum ab illis, qui & ipsi numquam jocant; & honeste jocantibus molesti sunt. Ludis tamen, ac joci parce est utendum, præsertim Ecclesiasticis, & religiosis Viris; joca enim etiam honesta ab Ecclesiastica abhorrent regula; quoniam quæ in Scripturis Sanctis non reperimus, ea quemadmodum usurpare possumus (a)?

A P P E N D I X.

De Jejunio Ecclesiastico (b).

Q. 1. **Q**uid sit jejunium? & qui ejus finis, atque utilitas?

R. Jejunium Ecclesiasticum est abstinencia a certo ciborum genere, pluribusque refectionibus secundum modum ab Ecclesia institutum, & propter finem pietati congruentem. Abstinencia a carnibus pars est Ecclesiastici jejunii, ab Ecclesia ideo præcepta, quia conducit ad carnem domandam, & ad Deum colendum. Abstinencia a lacticiniis, & ab ovis in Quadragesima universaliter præcipitur. Quare Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ovi, & lacticinia in Quadragesima obliget. Sed circa ovorum, & lacticinorum abstinentiam in aliis jejniis diversæ consue-*

(a) S. Ambr. l. 1. de offic. c. 23.

(b) De ipso agit Nat. in 3. Præcep. Decal.

suetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet secundum morem eorum, inter quos conversatur. Ita S. Thomas (a). Idem dicendum de consuetudine alicubi vigente comedendi lactinia in Quadragesima propter necessitatem. Quisque ergo suæ Ecclesiæ consuetudinem tuta conscientia sequi potest.

Finis jejunii est 1. carnis mortificatio, & concupiscentiæ compressio, ut corpus in servitatem redigatur. 2. mentis ad rerum divinarum contemplationem præparatio. 3. satisfactio pro peccatis. 4. beneficiorum divinatorum impetratio. Jejunium Quadragesimale institutum fuit potissimum, *ut qui Domini Crucifixi passionem jam propinquantem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi etiam faciamus (b).*

Ex quibus patent jejunii utilitates. Ipsum ad tentationes vincendas aptissimum est docet S. Leo (c).

Q. 2. An violatio jejunii Ecclesiastici sit peccatum mortale?

R. Affirmative; nam Christiani obedire tenentur præceptis Ecclesiæ. Quare Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, quia non vult se subicere præcepto.*

Quoniam vero cooperari peccato alterius, peccatum est, ideo caupones, & alii, qui alicui ad jejunium obstricto cibos vetitos parant, offerunt, præbent, aut bene pransis cœnam exhibent, mortaliter peccant. Excipe, si grave nocumentum merito timeatur, ut si milites necem, vulnera, direptionem bonorum sint illaturi, nisi carnes parentur.

Hh 4.

Simi-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 8. ad 3.

(b) S. Aug. Ser. 205, alias de div. 68.

(c) Ser. 4. de jejun.

Similiter famuli, alique possunt de viris honestis, de quibus dubium est, an jejunare teneantur, judicare in illorum favorem, ac præsumere, ipsos cum debita licentia cibis vetitis uti, nisi evidens ratio contrarium suadeat. Si vero certum est, illos absque necessitate, & dispensatione jejunium frangere, domo potius egredi, quam illis in hac parte obsequi tenentur.

Sequitur ex dictis, graviter peccare dominos, qui servis suis jejunio obstrictis tantos labores imponunt, ut jejunare non possint, si opera in alios dies differre, vel in plures dies differre fas est absque gravi incommodo.

Q. 3. Quinam dispensati sint ab observatione jejunii Ecclesiastici?

R. Nemo dispensatur a tali observatione, nisi vel propter inevitabilem necessitatem, vel ob ætatis impossibilitatem, vel ob gravem infirmitatem, & languorem: Sed neque cibis vetitis uti, neque jejunium solvere possunt illi, quorum valetudo id postulat, nisi obtenta prius a Pastoribus facultate.

Itaque ob necessitatem 1. dispensari populus potest tempore obsidionis, aut famis, ut carnibus utatur, cum alii cibi desunt. Sed hujus necessitatis judex, & arbitrer Episcopus esse debet, sine cujus licentia præsumendus non est esus ciborum vetitorum (a): 2. dispensantur pauperes, non qui suffi-

cien-

(a) Benedictus XIV. in litteris ad omnes Catholicos Episcopos datis ann. 1741. hæc habet inter cætera: „ Multitudini, veluti „ populo, aut Civitati, aut gen- „ ti indiscriminatim integræ, „ nonnisi gravissima, & urgente „ necessitate, & in casibus per „ sacra Canonum statuta præscri- „ ptis, cum debita Apostolica

„ hujus S. Sedis reverentia, a „ Quadragesimali Jejunio dispen- „ sationem toties, quoties opus „ fuerit, concedendam, nec au- „ dacter, fidenterque usurpan- „ dam, nec superbe, & arrogan- „ ter ab Ecclesia, sicut alibi in „ mote positum esse, accepimus, „ esse postulandam. “

cienter habent, quod eis sufficit ad unam comestionem, sed *qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere, quod eis ad victum sufficiat* (a). 3. Mulieres gravidæ, & nutrices; imo peccarent jejunando, si inde periculum ipsis, vel proli immineret; alioquin non excusantur, etiam viris prohibentibus, ne jejunent. 4. Excusantur illi omnes, quibus aliquod opus faciendum incumbit, quod facere non possunt, si jejunent. Hinc a jejunio dispensantur artifices gravia, dura, & laboriosa opera facientes illis diebus, in quibus laborant, vel in quibus ex præcedentis diei labore sunt plurimum fatigati, ut fabri lignarii, ferrarii, fossores lapidicinæ, bajuli, agricolæ, vinitores, cursores, quo tempore iter faciunt, milites cum sunt in castris. Non vero excusantur textores, pistores, sartores, sutores, barbitonfores, pictores, musci, procuratores, iudices, advocati, aliique opera exercentes, quæ non multum corpus debilitant. Dispensantur etiam, qui ex officio, aut obedientia diu, noctuque ministrant infirmis, vigiliis, gravique ministerio defatigati. Item Concionatores (b), ii præsertim, qui multas eadem die Conciones habent, pagos peragrantes; aliique vacantes tota die, vel
ma-

(a) S. Thom. 2. 2. qu. 147. ar. 2. ad 4.

(b) Quod hic Auctor docet, non pugnat cum iis, quæ alibi scripsit de Horis Canonicis non omittendis, causa Prædicationis; nam per labores Prædicationis factis constare videtur finis jejunii, scilicet maceratio carnis. Scias autem de illis tantum Concionatoribus hic agi, qui ex officio, ex necessitate, vel ex obedientia concionantes; non valent simul jejunare; nam qui utrumque præstare possunt, non sunt soluti a

lege jejunii. Etenim Concionatores, ut monet Apostolus 2. Cor. 6. exhibere se debent *sicut Dei Ministros in jejuniis multis*; nec umquam aliis penitentiam suadebunt, nisi carnem suam crucifixerint. Qui autem dum Conciones habent, putant se esse exemptos ob necessariam causam a lege jejunii, dispensationem petere debent, atque implere monitum ejusdem Apostoli: *Nemini dantes ullam excusationem, ut non visuperetur ministerium nostrum.*

magna diei parte piis functionibus, quibus vires multum exhauriantur, quæque in alium diem differri commode non possunt, nec a tali persona exerceri, si jejunet, laboris magnitudine cum ejus viribus comparata. Excusantur item necessarium iter, quod moram non patitur, pedibus agentes, non curru, equo, navigio. Porro itinerantes, & operarii, qui a jejuniis excusantur, debent a Superiore dispensationem petere, nisi forte consuetudo contraria sit, quia dum Prælati dissimulant, videntur annuere.

Quæ de operariis dicta sunt, intelligi debent de illis, qui jejunando non possunt habere competentem victum pro sua persona, & familia; nam qui divites sunt, vel qui minori labore, cum quo jejunium compatiatur, lucrari sufficientia possunt, non excusantur. Ita S. Thomas (a), qui docet etiam, peccare illos, qui operarios conducere nolunt, nisi tali pacto, ut jejunium solvant, nisi forte sit causa necessaria, quæ festinationem operis, pro quo laboratur, exposcat. Itaque merito Alexander VII. damnavit has propositiones: *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejuniis. Et: Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.*

Ad conjugatos quod spectat, tantum abest, ut causa reddendi debiti, soluti sint a lege jejunii, ut potius conveniat, eos abstinere ab opere conjugali, ut purius, sanctiusque jejument.

Ætatis impossibilitas est altera ratio a jejuniis excusans. Ob ipsam pueri non tenentur jejunare usque

(a) In 4. d. 15. q. 3. ar. 2. q. 4. ad 3.

que ad annum vigesimumprimum completum. *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore se ad jejunandum exercent plus, vel minus, secundum modum suæ ætatis (a).* Verum abstinencia a cibis vetitis est pueris præcepta, ex quo usum rationis attingunt; imo antequam ratione utantur, disciplina Ecclesiæ, mosque Populi Dei servari debet, ut a cibis vetitis abstineant. Adolescentes Religiosi, qui 21. ætatis annum non expleverunt, ad jejunia Ecclesiæ tenentur ex præcepto, si alias in Regula, vel Constitutionibus sub præcepto injungantur; sub pœna vero, si sub pœna præscribantur.

De senibus ait S. Antoninus (b), *non est determinata ætas ab aliquo, usque ad quos annos quis tenetur ad jejunium.* Si vegeti sint, tenentur jejunare, etiam si 70. annum exceßerint; secus si debiles: nam tunc excusantur ratione infirmitatis.

Postrema ratio a jejunio excusans est gravis infirmitas, vel languor. Sed *pro qua infirmitate, vel quanta debilitate infirmi, & debiles excusentur, arbitrio boni viri statur (c).* Dispensari possunt, qui graves stomachi dolores, aut capitis vertigines jejunando patiuntur, vel noctes adeo insomnes ducunt, ut inde periculum grave immineat valetudini: secus qui toleranda, nec periculosa sentiunt capitis, vel stomachi incommoda, vel difficiliorem, aut solito breviorum somnum capiunt, cum jejunium sit præceptum ad carnem macerandam. Si quis autem magnam noctis partem dormire non potest, nisi cœnet, indeque suæ valetudini timet, tenetur refectio-nem in vesperum differre, & meridie potest jentaculum sumere. Sola jejunandi difficultas non excusat, v. g. si quis magna difficultate studeat, si uxor, aut puella decorem notabiliter amitteret, &c.

In

(a) S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 4. ad 2.

(b) 2. p. t. 6. c. 2. §. 6.

(c) Idem ibid.

In dubio, an causa excusans legitima sit, postulanda est dispensatio ab Episcopo, aut ejus Vicariis. Nec a peccato sunt immunes, qui causam habentes legitimam abstinentiæ solvendæ, licentiam non petunt ab illis, aut saltem a Parochis, si illos facile adire non possunt (a).

Medici, qui consilio suo, aut testimonio præbent occasionem solvendi jejunii absque legitima, vel saltem dubia causa, mortaliter peccant (b). Qui autem comedunt carnes, jejuniumve solvunt cum licentia, monendi sunt, ut soli comedant, ne cui scandalo sint (c).

Q. 4. An liceat Christianis carnes comedere die Natalis Domini in feriam sextam incidente, aut Sabbatis post Natalem Domini usque ad Purificationem Deiparæ?

R. Ad 1. p. affirmative ex declaratione Honorii III. (d). Verum excipiuntur qui ex voto, vel observantia regulari abstinere a carnibus feria sexta adstricti sunt; qui quidem si Regula ad id tenentur ex præcepto, ut Fratres Minores, Cartusiani, & Minimi, carnibus vesci ea die absque mortali peccato non possunt. Si autem teneantur ex Regula non obligante transgressores ad culpam, ipsis licere eodem die vesci carnibus, docet Fagnanus (e). Possunt hi tamen peccare lethaliter, vel ob violationem præcepti Superiorum id speciatim vetantium ea die, vel ob contemptum, scandalum &c.

Quoad alteram partem certum est posse iis Sabbatis carnibus uti quotquot vivunt in illis Ecclesiis, ubi viget talis consuetudo; modo ad abstinentiam
a car-

(a) S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 4. (b) S. Antonin. loc. cit.

(c) Vide in Append. Opp. August. Serm. 142. in Quadr. 3. qui est 46. S. Casarii. (d) C. explicari, ext. de observ. jejun.

(e) In cap. cit.

a carnibus illis diebus nec voto, nec Regula teneantur, ut supra dictum est.

Verum si alicubi non licet carnes comedere illis, aliisve diebus, quibus ibidem servatur jejunium ex præcepto; civibus, aut oppidanis non licet ad vicina loca divertere, eo fine, ut carnibus vescantur, vel a jejunio se eximant; id enim facerent in fraudem.

Q. 5. An qui ex legitima causa carnes comedunt diebus jejunii, teneantur jejunare?

R. Si jejunare valeant, tenentur: nam jejunium duo præcepta distincta complectitur, alterum carniæ esum, alterum iteratas comestiones prohibens, nec unum ab alio pendet; quare qui non potest ambo servare, tenetur in eo, in quo potest: sicut qui non potest jejunare omnibus Quadragesimæ diebus, tenetur jejunare illis diebus, quibus potest.

Q. 6. An unica refectio sit jejunio essentialis?

*R. Unica refectio ita est essentialis jejunio, ut non solum lethaliter peccet, qui jejunio obstrictus pluries reficitur, sed etiam qui secunda refectioe jam violavit jejunium; toties enim peccare videtur, quoties postea comedit. Nam præceptum jejunii, etsi videatur affirmativum, in se tamen continet negationem, *ne plures refectioes sumas*: præcepta autem negativa toties violantur, quoties iterantur oppositi actus: quemadmodum Sacerdos toties peccat, quoties celebrata prima Missa, alias eodem die celebrat.*

Ex his conficitur, jejunium ab eo violari, qui sine causa legitima refectioem interrumpit tanto intervallo, ut moraliter non sit unica refectio. Idem dicendum de eo, qui sæpe bibens ante tempus refectiois, aliquid cibi sumit, ne potus noceat. Quare Alexander VII. hanc propositionem damnavit: *In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.*

Similiter jejunium videtur frangere, qui finito prandio, aliquid comedit rogatus ab amico comedente (a). Lectores autem, & ministri mensæ, qui frustulum panis, & cyathum vini aqua temperati præsumunt, non ante horam legitimam, sed ante plenæ refectionis opportunitatem, ne deficiant, non censentur jejunium violare; id enim videtur pertinere ad eandem moraliter refectionem.

Q. 7. An unica comestio compatiatur cum vespertina collatione?

R. Cœnula, seu vespertina collatio jejunium non solvit, dummodo non vertatur in cœnam. Quantitas certa mensura definiri vix potest: sane ita debet esse modica, ut non æquivalet ei, quæ in aliis diebus accipi solet. De reliquo standum est consuetudini inter pios receptæ, ac tenenda regula Sancti Thomæ (b): *Quantitas cibi non potuit eadem omnibus taxari, propter diversas corporum complexionnes, ex quibus contingit, quod unus majori, alter minori cibo indiget* (c). Consuetudo etiam piorum sumi debet pro regula circa qualitatem ciborum; ita ut cum modico pane sumantur fructus aliqui, vel herbarum, aliive cibi leviores, non pisciculi etiam pauci, non legumina, non butyrum, non lac, non juscula ex amygdalorum cremore, & similia.

Q. 8. Quod sit refectionis tempus diebus jejuniorum?

R. Ex hodierna Ecclesiæ disciplina est meridies; quam horam qui multum anticipant sine legitima causa, nullatenus jejunare censendi sunt (d). Horæ integræ anticipatio notabilis est. Prandium anticipare

(a) Sanior Theologorum sententia docet, peccare illum, qui prandio absoluto, aliquid comedit urbanitatis causa, si eadem moraliter refectio censi non potest. Sane amicitia lex prævalere non debet Ecclesiæ præcepto.

(b) S. Th. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 1.

(c) Vide infra Const. Bened. XIV.

(d) Can. solent d. 1. de consecr.

re per dimidiam horam absque necessitate, videtur veniale. Existimatio meridiei a peccato excusat; nam ad jejunium requiritur hora determinata non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam existimationem (a). Ecclesiastici, ac Religiosi hac in re peccantes gravius delinquant, tum quia tenentur magis affligere carnem suam, tum ratione scandali. Hinc consequitur, peccare illos, qui mane sumunt jentaculum, prandio in vesperam dilato, nisi necessitas, vel infirmitas cogat. Ex legitima autem causa id licet, v. g. propter negotia, profectionem, hospites vespere venturos.

Q. 9. An vinum, aliique liquores jejunium solvant?

R. Aquæ potus jejunium Ecclesiasticum non solvit, vinum tamen, sicera, cervisia, aliique liquores extra refectiois horam sumere non licet; nam si aqua, ut docet S. Thomas (b) aliis admixta nutrit, multo magis alii liquores (c). Igitur horum potum licitum asserere extra refectioem diebus jejuniorum, etiam mane, etiam ob solam delectationem, etiam multoties in die, etiam famis sedandæ causa, & in fraudem jejunii, damnandus error est. Nam jejunium est abstinentiæ actus assumptus ad concupiscentias carnis reprimendas (d); ad quod valet non solum abstinentia cibi, sed & potus: unde Ecclesia canit: *carnis terat superbiam potus, cibique parcitas.*

Q. 10.

(a) S. Th. 2. 2. q. 147. a. 7. ad 2.

(b) In cap. 11. 1. Cor. lec. 4.

(c) Omnium etiam benigniorum Theologorum post D. Thomam sententia est, electuaria, potionesque etiam secundum hodiernam Ecclesiæ disciplinam, jejunium solvere, si sumantur in magna quantitate, vel in fraudem jejunii. Quare qui diebus jejunii

extra refectioem vinum, & maxime purum, & generosum bibit ad voluptatem, nutritionem corporis, minuendamque jejunii molestiam, statutum Ecclesiæ frangit, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit. Vide S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 2. & 3.

(d) Idem ibid. art. 1. & 2.

Q. 10. Quale debeat esse Christianum jejunium?

R. Jejunii meritum perdunt, qui ciborum, ac liquorum delicias, ac varia gulæ irritamenta jejunii diebus exquirunt; copiosiusque ac lautius prædent, ut jejunii laborem minuant. Nam ut S. Augustinus ait (a): *Cum corpus castigatur, & servituti subjicitur, restringendæ sunt deliciae, non mutandæ.*

Abstinencia ab omni voluptate etiam licita, ut a venationibus, ludis, jocis, jejunium commendare debet: *Non enim lamenta cum jocis conveniunt; & fallax, ac deceptrix letitia veraces lacrymas producere nescit* (b).

Deo gratum jejunium non est, quod abstinencia ab omni peccato mortali non commendat: unde Dominus ait (c): *Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi? dissolve colligationes impietatis, &c.*

Eleemosyna Christiani jejunii comes esse debet, ut pauperibus erogetur, quod in sumptus secundæ refectionis impendi deberet, juxta illud (d): *Frangere esurienti panem tuum &c.*

Denique Christianus jejunans injurias dimittere debet. *Jejunia vestra*, ait S. Augustinus (e) *non sint talia, qualia Propheta condemnat dicens, Non hoc jejunium elegi, dicit Dominus. Arguit enim jejunia litigiosorum: querit piorum. Arguit opprimentes: querit relaxantes. Arguit inimicantes: querit liberantes. Ideo enim per hos dies a rebus licitis desideria vestra frangatis, ne illicita committatis.*

(a) Serm. 108. alias de div. 72.

(b) Nicol. 1. in respons. ad consult. Bulgar. c. 44.

(c) Isa. 58. (d) Ibid. (e) Serm. 106. alias de div. 70.

ADDITIO

Ad Appendicem de Jejunio.

PRO jejunii observatione restauranda nonnullas Constitutiones edidit Benedictus XIV. in quibus plura præscripsit, ac declaravit, præsertim in Litteris ad omnes Episcopos datas an. 1745. Ac primum quidem decernit: *Concedentes facultates vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos veros, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas condiciones implendas obligari.*

2. Declarat, illis, quibus concessum est vesci carnibus, non licere in vespertina refectiuncula uti carnibus; sed *opus habere, eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ, meticulosæ conscientie.*

3. Edidit, ab iis, qui tempore jejunii permittuntur vesci carnibus observandam esse horam jejunantibus præscriptam.

4. Respondet, *Epulas licitas pro iis, quibus permixtum est carnes comedere, esse carnes ipsas: epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticia.*

5. Declarat, præceptum de utroque epularum genere non miscendo, dies quoque Dominicos Quadragesimales complecti.

6. Denunciat, nihil se statuisse circa indultum Bullæ Cruciatæ, sed illius tenorem strictæ, & considerate esse perpendendum.

7. Ait, utrumque præceptum urgere extra Quadragesimam, *illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis legibus in secundo, & tertio responso expressis: &*

alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis , ut in quarto postulato definitum est .

Clemens XIII. 20. Decembris 1759. litteris datis , inter pravas opiniones contra jejunii leges reponit abusum , quo nonnulli , quibus ob justas , & legitimas causas ab abstinentia carniū dispensatum fuerit , licere sibi putant potiones lacte permixtas sumere , contra quam prædicto Prædecessori nostro (Benedictus XIV.) visum fuerit , qui censuit , tam dispensatos a carniū abstinentia , quam quovis modo jejunante , unica excepta comestione , in omnibus æquiparando iis esse , quibuscum nulla est dispensatio , ac propterea tantummodo ad unicam comestionem posse carnem , vel quæ ex carne trahunt originem , adhibere .

FINIS TOMI TERTII.

IN-

I N D E X

CAPITUM, ET QUÆSTIONUM

Quæ in hoc Vol. III. continentur.

L I B E R III.

De peccatis, & Virtutibus.

P A R S I.

De peccatis.

T R A C T A T U S I.

De peccatis in genere.

C A P U T I.

De Peccati definitione, & divisione.

A R T I C U L U S I.

De Peccato Originali.

- Q. 1. **Q**uid sit peccatum originale? Pag. 4
 Q. 2. **A**n de fide sit, peccatum originale in om-
 nes homines transfundi? ibid.
 Q. 3. **Q**ui sint effectus peccati originalis? 5

A R T I C U L U S II.

De Peccato actuali, mortali, & veniali.

- Q. 1. **Q**uid sit peccatum actuale? 7
 Q. 2. **Q**uid sit peccatum mortale? quid veniale? 8
 Q. 3. **A**n peccatum veniale a mortali suapte natura di-
 stinguatur? 9

- Q. 4. Quomodo noscitur, an aliquod peccatum sit mortale, vel veniale? IO
 Q. 5. An peccatum veniale ex genere fieri possit mortale, & e contra? II
 Q. 6. An circumstantia possit transferre peccatum veniale ex genere in mortale? I3

ARTICULUS III.

De reliquis peccatorum divisionibus.

- Q. 1. Quid sit peccatum commissionis? quid peccatum omissionis? I4
 Q. 2. Qua ratione peccata spiritualia differant a carnalibus? I5
 Q. 3. Unde oriatur divisio peccatorum in Deum, in seipsum, & in proximum? ibid.
 Q. 4. Quo ex capite distinguuntur peccata cordis, oris, & operis? I6
 Q. 5. Qua ratione differant peccata ex ignorantia, ex infirmitate, & ex malitia? ibid.
 Q. 6. Quid, & quotuplex sit peccatum in Spiritum Sanctum? ibid.

CAPUT II.

De distinctione peccatorum.

- Q. 1. Unde sumatur unitas, & distinctio specifica peccatorum? I8
 Q. 2. Unde sumatur distinctio numerica peccatorum? I9
 Q. 3. An actus interiores, & exteriores constituent peccata numero distincta? 21

CAPUT III.

De pertinentibus ad cognoscendam malitiam humanorum actuum.

- Q. 1. A quo procedat consensus in actum peccati? ibid.
 Q. 2.

CAPITUM, ET QUÆSTIONUM. 301

- Q. 2. An sola cogitatio, seu delectatio morosa de re
prava, absque animo perficiendi opus exter-
num, sit peccatum? 22
- Q. 3. An peccet, qui delectatur cogitatione operis alio-
quin liciti? 23
- Q. 4. An liceat optare, ut aliquid non sit divina lege
prohibitum? 24
- Q. 5. An sola malitia intentionis sufficiat, ut voluntas
sit mala? ibid.
- Q. 6. An opera nostra mala sint, si ad Deum non re-
ferantur? ibid.
- Q. 7. An detur aliquod opus indifferens in indivi-
duo? 27
- Q. 8. Quot modis homo particeps fiat alienorum pecca-
torum? ibid.

C A P U T IV.

De Peccatorum gravitate.

- Q. 1. Unde sumatur peccatorum gravitas? 28
- Q. 2. Quot modis peccatum fiat gravius ratione cir-
cumstantiæ? 29
- Q. 3. Quot sint circumstantiæ humanorum actuum? ib.
- Q. 4. An voluntas patrandi peccatum, sit peccatum æ-
que grave, ac si cum opere externo conjunge-
retur? 30
- Q. 5. An peccatum fiat gravius ex conditione personæ,
in quam peccatur? 31
- Q. 6. An peccata eo sint graviora, quo persona peccans
est major? ibid.
- Q. 7. An nocumentum sequens ex peccato, augeat pec-
cati malitiam? 32
- Q. 8. An peccata spiritualia sint graviora carnalibus?
33.

CAPUT V.

*De causis interioribus peccatorum, deque iis, quæ
possunt a peccato excusare.*

ARTICULUS I.

De Ignorantia,

- Q. 1. Quid, & quotuplex sit ignorantia?* 34
Q. 2. An ignorantia excuset a peccato? 36
Q. 3. An detur ignorantia invincibilis de lege naturæ? 37
Q. 4. An ignorantia circumstantiæ peccati peccatum excuset? 38
Q. 5. An ignorantia excuset a Censuris? 39
Q. 6. An ignorantia diminuat peccatum? *ibid.*
Q. 7. An sit necessaria mentis attentio ad actionis pravitatem, ut peccatum imputetur? *ibid.*

ARTICULUS II.

De cupiditate, sive animi perturbatione, & malitia.

- Q. 1. Quid sit peccare ex cupiditate? & quotuplex sit hæc cupiditas?* 40
Q. 2. An perturbatio animi, sive passio peccatum minuat, vel excuset? 41
Q. 3. In quo posita sit notio peccati ex certa malitia? 42
Q. 4. An peccatum ex malitia gravius sit peccato ex passione? 43

ARTICULUS III.

De Vi, & Metu.

- Q. 1. An violentia omnino excuset a peccato?* 44
Q. 2. An metus excuset a peccato? *ibid.*

C A P U T VI.

De effectibus peccatorum.

- Q. *Quinam sint peccati effectus?* 48

T R A C T A T U S II.

De Conscientia, sive Regula proxima interiori
ad peccata cognoscenda, & dijudicanda.

C A P U T I.

De Conscientia erronea, & dubia.

- Q. 1. *An liceat agere contra conscientiam erroneam?* 51
 Q. 2. *An liceat agere secundum errorem conscientiae?* ib.
 Q. 3. *Quibus mediis utendum sit ad conscientiam erroneam legitime deponendam?* 52
 Q. 4. *An iudicium errantis conscientiae anteponendum sit præcepto Superioris?* ibid.
 Q. 5. *An liceat agere cum conscientia practice dubia de honestate, vel malitia actionis?* 54
 Q. 6. *An in dubio de honestate rei præceptæ, teneatur subditus obedire?* ibid.
 Q. 7. *Quid, si dubitatio oriatur, an præcipiens sit legitimus Superior?* 55

C A P U T II.

De Conscientia scrupulosa.

- Q. 1. *An liceat agere contra Conscientiam ex scrupulis ortam?* ibid.
 Q. 2. *Quænam sint scrupulorum cause?* 56
 Q. 3. *Quarum regularum adminiculo Conscientia scrupulosa deponenda sit?* 57

CAPUT III.

De Conscientia probabili, seu de Probabilitate.

- Q. 1. *Quam sententiam teneamur sequi, cum duæ opiniones occurrunt in aliqua materia morum?* 59
- Q. 2. *An extrinseca probabilitas morali opinioni securitatem conciliet?* 60
- Q. 3. *Quæ pars eligenda sit in dubiis?* 62
- Q. 4. *An semper teneamur sequi sententiam tutiorem?* ibid.
- Q. 5. *Quid faciendum, si nova aliqua emergat moralis quæstio, quæ a Theologis solvi non possit?* 63
- Q. 6. *An in concursu duarum opinionum seligenda sit, quæ melioribus rationibus nititur?* 64
- Q. 7. *An Medicus in medicinæ praxi teneatur sequi opinionem probabiliorem?* ibid.
- Q. 8. *An Judex possit sequi opinionem minus probabilem, posthabita probabiliori?* 65
- Q. 9. *An Princeps, vel Respublica in bello indicendo, sequi licite possint opinionem minus probabilem?* ibid.
- Q. 10. *Quæ sententia eligi debeat in administratione Sacramentorum?* ibid.
- Q. 11. *An vir Theologus consilium dare possit secundum opinionem, quæ ipsi videtur minus probabilis, & minus tuta?* 66
- Q. 12. *An liceat exquirendæ sententiæ causa, varios adire Doctores, seu casuum Arbitros?* 67
- Q. 13. *An homines ignari, & rudes possint tuta conscientia aliorum consilium sequi?* ibid.

TRACTATUS III.

De Vitiis Capitalibus.

CAPUT I.

De Superbia.

ARTICULUS I.

De quidditate, speciebus, & gradibus Superbiæ.

Q.	1.	Quid sit superbia? & quale peccatum?	68
Q.	2.	Quot sint species superbiæ?	70
Q.	3.	Quot sint gradus superbiæ?	71

ARTICULUS II.

De Humilitate.

Q.	1.	Quid sit Humilitas, & quæ ejus necessitas, & excellentia?	ibid.
Q.	2.	Quæ sint Christianæ humilitatis officia?	73
Q.	3.	Quot sint humilitatis gradus?	74
Q.	4.	Quæ sint rationes ad humilitatem incitantes?	75

ARTICULUS III.

De inani gloria.

Q.	1.	Quid sit inanis gloria?	76
Q.	2.	An vana gloria sit peccatum mortale?	77
Q.	3.	Quæ remedia adhibenda sint adversus inanem gloriam?	79

I N D E X
A R T I C U L U S I V.

De filiabus inanis gloriæ.

§. I.

De inobedientia.

- Q. *Quid sit inobedientia? & cujus gravitatis?* 80

§. II.

De Jactantia, & Ironia.

- Q. 1. *Quomodo definitur jactantia? & quale peccatum sit?* 81
- Q. 2. *Quid sit ironia? & quam grave peccatum?* 82

§. III.

De Hypocrisis.

- Q. 1. *Quid sit hypocrisis?* 83
- Q. 2. *Quandonam hypocrisis sit peccatum mortale?* 84

§. IV.

De Contentione, Pertinacia, & Discordia.

- Q. 1. *Quid sit contentio? & quam grave peccatum?* 85
- Q. 2. *Quid censes de pertinacia?* 88
- Q. 3. *Discordia quid sit? & cujus generis peccatum?* 90.

§. V.

De novitatum Præsumptione.

- Q. *Quod peccatum sit præsumptio novitatum? & quam periculosa?* 92

ARTICULUS V.

De Ambitione.

- Q. 1. *Quid sit ambitio?* 93
 Q. 2. *An ambitio sit peccatum lethale?* ibid.
 Q. 3. *An liceat sacrum regimen recusare?* 96
 Q. 4. *An sit ambitionis reus, qui ordinem suum, ac locum tuetur?* ibid.

CAPUT II.

De Avaritia.

ARTICULUS I.

De Avaritia secundum se.

- Q. 1. *Quid sit avaritia?* 97
 Q. 2. *An avaritia semper sit peccatum mortale?* 98
 Q. 3. *An liceat patribus familias facultates pro filiis congerere?* 99
 Q. 4. *An Clerici possint absque avaritiæ labe, pecuniam servare?* 100
 Q. 5. *An liceat absque avaritia forenses lites suscipere, bonorum temporalium causa?* ibid.
 Q. 6. *An Monachi, & Moniales rei sint avaritiæ, si pecunias retineant?* 101
 Q. 7. *Quid de avaritia Mercatorum?* 102
 Q. 8. *An parentes cogentes filios ad statum religiosum, rei sint avaritiæ?* 103
 Q. 9. *Quid de avaritia Judicum, Advocatorum, & similibus?* ibid.

TRACTATUS II.

De filiabus avaritiæ.

§. I.

De Proditione.

- Q. 1. Quid sit proditio, & quale peccatum? 105
 Q. 2. An liceat aliquando revelare arcanum sibi creditum? 113
 Q. 3. An peccet qui obsignatas aliorum litteras resignat? 114

§. II.

De Fraude, Fallacia, & Perjurio.

- Q. 1. Quid sit fraus? & quomodo differat ab astutia, & dolo? 115
 Q. 2. Quid sit fallacia? quid perjurium? & quando fallacia sit peccatum lethale? ibid.
 Q. 3. Quomodo se gerere debeat Confessarius cum illis Mercatoribus, qui mendaciis, & perjuriis assueverunt, nec aliter vendere, & emere se posse ajunt? 117

§. III.

De Sollicitudine.

- Q. Quid sit sollicitudo? & an lethale peccatum? ibid.

§. IV.

De Violentia.

- Q. Quid sit violentia? & quando mortale peccatum? 118.

§. V.

De obduratione contra Misericordiam.

- Q. 1. *Quid sit? & quando peccatum lethale?* 125
 Q. 2. *Quot sint opera Misericordiæ corporalis?* 131
 Q. 3. *Quot sint opera Misericordiæ spiritualis?* 132

ARTICULUS III.

De Prodigalitate.

- Q. *Quid sit Prodigalitas? & cujus generis peccatum?* 133

CAPUT III.

De Luxuria.

ARTICULUS I.

De simplici fornicatione, ubi de meretricio, concubinato, & lenocinio.

- Q. 1. *Quid sit fornicatio simplex & an peccatum lethale?* 135
 Q. 2. *Quid sit meretricium? & an gravius simplici fornicatione?* ibid.
 Q. 3. *Concubinatus quam grave peccatum sit? & quæ poenæ in concubinarios statuta?* 136
 Q. 4. *Qui lenones dicantur? & quam sit grave eorum peccatum?* 138

ARTICULUS II.

De Stupro.

- Q. 1. *Quid sit stuprum? & quomodo differat a simplici fornicatione?* ibid.

Q. 2.

- Q. 2. *Ad quid teneatur, qui virginem defloravit?* 139
 Q. 3. *An vir teneatur puellam ducere, si hæc habeatur
 ut ab ipso constuprata, quamvis revera con-
 stuprata ab ipso non fuerit?* 141

ARTICULUS III.

De Adulterio, & Sacrilegio.

- Q. 1. *Quid sit adulterium? & an distincta species
 luxuriæ?* ibid.
 Q. 2. *Quæ sint adulterorum pœnæ?* 142
 Q. 3. *Quid sit sacrilegium in materia luxuriæ? & cu-
 jus malitiæ?* ibid.
 Q. 4. *An omne sacrilegium sit ejusdem gravitatis?* 143

ARTICULUS IV.

De Incestu, & Raptu.

- Q. 1. *Incestus quomodo definiatur? & quæ sit ejus gra-
 vitas?* 145
 Q. 2. *Quomodo se gerere debeat Confessarius cum ince-
 stuosis?* 146
 Q. 3. *Quid sit Raptus?* ibid.
 Q. 4. *An omnis raptus sit ejusdem malitiæ? & quæ
 raptorum pœnæ?* 148

ARTICULUS V.

De peccato contra naturam.

149

II. SUB. §. I. I. T. R. A.

De Mollitie.

- Q. 1. *Quid sit mollities? & quo jure prohibita?* 150
 Q. 2. *An pollutio semper sit peccatum mortale?* ibid.
 Q. 3.

CAPITUM, ET QUÆSTIONUM. 511

- Q. 3. *An pollutio nocturna in somnis inchoata, & evigilante homine consummata, sit peccatum mortale?* 154
- Q. 4. *An sint in pollutione gradus malitiæ?* 155

§. II.

De inordinato concubitu, sodomia, bestialitate, & fellatione.

- Q. *Quid censes de hujusmodi speciebus peccati contra naturam?* 156

ARTICULUS VI.

De Luxuriæ filiabus.

- Q. *Quot, & quæ sint filie luxuriæ?* 158

ARTICULUS VII.

De remediis contra Luxuriam. 160

CAPUT IV.

De Invidia.

ARTICULUS I.

De Invidia secundum se spectata.

- Q. 1. *Quid sit invidia?* 161
- Q. 2. *An invidia sit peccatum mortale?* 162
- Q. 3. *Quot, & quæ sint remedia adversus invidiam?* 163

ARTICULUS II.

De filiabus Invidiæ. 165

§. I.

§. I.

De odio proximi.

- Q. An odium proximi sit peccatum lethale? 165

§. II.

De Susurratione.

- Q. 1. Quid sit susurratio? & an sit peccatum lethale? ib.
 P. 2. Quam grave sit peccatum susurrationis? 167

§. III.

De Detractione.

- P. 1. Quid sit detractio? 168
 P. 2. An detractio sit peccatum mortale? 169
 P. 3. Quando fama proximi censeatur graviter lædi? 172
 P. 4. An qui ex animi levitate, loquacitate, aliave causa non necessaria malum, vel defectum proximi asserit absque animo nocendi, famam ejus graviter lædere censeatur? 173
 Q. 5. An lethaliter peccent, qui publicum alicujus crimen nescienti aperiunt? 174
 Q. 6. An liceat alienum crimen patefacere uni, vel duobus viris prudentibus, arcanique tenacibus amicis? ibid.
 P. 7. An liceat seipsum infamare? 175
 P. 8. Quot modis detractio fiat? ibid.
 P. 9. An peccent, qui audiunt detrahentes? 177
 P. 10. An liceat detractionem detractione repellere? 179
 P. 11. An detractor teneatur ad restitutionem famæ? & quomodo ea restitutio fieri debeat? 180
 Q. 12. An detractor teneatur ad restitutionem famæ alienæ, cum vitæ periculo? 181

Q. 13.

- Q. 13. *Quid factu opus, si auctor criminis, cujus in suspicionem venit innocens mox torquendus, & morti addicendus, ipsi crimen non adfixerit, sed usus sit occasione data, ut crimen præcogitatum patraret, cujus in suspicionem sciebat alterum adducendum?* 182
- Q. 14. *An quid teneantur libellorum famosorum auctores?* 183
- Q. 15. *An lege restitutionis teneantur, qui infamem uno genere peccati, alterius criminis aspergunt infamia?* 184
- Q. 16. *An Prælati, & Superiores, qui subditos suos detrahentes non coercent, ad restitutionem teneantur?* *ibid.*
- Q. 17. *Quinam excusentur a restitutione famæ?* *ibid.*
- Q. 18. *An sit obligatio resarciendi damna ex infamia sequuta?* 187

§. IV.

De exaltatione in adversis proximi, & afflictione in prosperis.

- Q. *An hujusmodi exultatio, & afflictio sint peccata lethalia?* 188

CAPUT V.

De Gula.

- pp. 1. *Quid sit gula? & quot ejus species?* 189
- pp. 2. *Quot sint filix gulæ?* *ibid.*
- pp. 3. *Quæ sint remedia adversus gulam?* 191
- pp. 4. *An gula sit peccatum lethale?* 193
- pp. 5. *An ebrietas sit peccatum lethale?* 194
- pp. 6. *An omnis ebrietas sit ejusdem gravitatis?* *ibid.*
- pp. 7. *An gula possit esse peccatum lethale, etiamsi quis propter excessum cibi, vel potus, usu rationis non excitat?* 195

- Q. 8. *An liceat alios cogere ad æquales potus?* 196
 Q. 9. *An liceat Judici reum inebriare, ut ab eo confessionem eliciat?* 197
 Q. 10. *An saltem liceat Medico inebriare ægrotum ad curandam ejus infirmitatem?* ibid.
 Q. 11. *An ebrietas excuset a peccatis ex ea consequentibus?* ibid.
 Q. 12. *An sit peccatum, comedere, & bibere usque ad satietatem, ob solam voluptatem?* 198

C A P U T VI.

De Ira.

A R T I C U L U S I.

De Ira secundum se.

- Q. 1. *Quid sit ira?* 200
 Q. 2. *Quam turpe sit iræ vitium?* ibid.
 Q. 3. *An ira sit peccatum lethale?* 201

A R T I C U L U S II.

De filiabus Iræ.

§. I.

De rixa, & mentis tumore.

- Q. 1. *Quid sit rixa? & quale peccatum?* 204
 Q. 2. *Quid sit tumor mentis? & an lethale peccatum?* 205

§. II.

§. II.

De Contumelia.

- Q. 1. Quid sit contumelia? & quomodo differat a convitio, & improprio? 206
 Q. 2. An contumelia, vel convitium sint peccata mortalia? ibid.
 Q. 3. An quid contumeliosi teneantur? 208
 Q. 4. An licet contumelias repellere? ibid.

§. III.

De Indignatione, Clamore, & Blasphemia.

- Q. 1. An indignatio sit peccatum lethale? 209
 Q. 2. Quid sit clamor? & cujus generis peccatum? 210.
 Q. 3. Quid sit blasphemia? ibid.

ARTICULUS III.

De remediis adversus iram. ibid.

CAPUT VII.

De Acedia.

- Q. 1. Quid sit acedia? 211
 Q. 2. An acedia sit peccatum lethale? 212
 Q. 3. Quot sint filie acediæ? 214
 Q. 4. Quæ sint remedia adversus acediam? 218

L I B E R III.

P A R S S E C U N D A,

De Virtutibus.

T R A C T A T U S I.

De Virtutibus Theologicis.

S E C T I O I.

De Fide.

C A P U T I.

De Assensu Fidei, & de Myſteriis neceſſario
explicite credendis.

- Q. 1. *Quæ requirantur ad aſſenſum fidei?* 221
 Q. 2. *Qualis eſſe debeat aſſenſus fidei?* 222
 Q. 3. *Quorum Myſteriorum explicita fides neceſſaria ſit
ad juſtificationem, & ad ſalutem?* 223

C A P U T II.

De præcepto fidei cum interioris, tum exterioris.

- Q. 1. *An teneatur homo elicere actum fidei? & quam
frequenter?* 227
 Q. 2. *An quilibet Chriſtianus teneatur fidem exterius
profiteri?* 230

C A P U T III.

De Infidelitate.

- Q. 1. *Quid, & quotuplex ſit infidelitas?* 232
 Q. 2. *An liceat cum infidelibus publice diſputare de fi-
de?* 233

Q. 3.

CAPITUM, ET QUÆSTIONUM. 517

- ppp. 3. *An licita sit conversatio cum infidelibus?* 235
ppp. 4. *Quinam censeantur hæretici?* ibid.
ppp. 5. *An ritus infidelium tolerari possint?* 236
ppp. 6. *Quid de libris hæreticorum?* ibid.

S E C T I O II.

De Spe.

- Q. 1. *Quid sit spes? & an Christiani teneantur ex præcepto actum spei elicere, & quoties?* 238
Q. 2. *Quæ sint vitia spei opposita?* 139
Q. 3. *Quæ sint potissima ad spem concipiendam, abjiciendamque desperationem incitamenta?* 240

S E C T I O III.

De Charitate.

C A P U T I.

De Dilectione Dei.

- Q. 1. *An detur speciale præceptum amoris Dei?* 241
Q. 2. *Quoties teneamur elicere actum amoris?* 242

C A P U T II.

De Dilectione Proximi.

A R T I C U L U S I.

De dilectione Proximi secundum seipsum.

- Q. 1. *An teneamur proximum diligere amore interno, & affectivo?* 244
Q. 2. *Quomodo proximum sicut nos ipsos diligere teneamur?* ibid.
Q. 3. *Qui sint fraternæ charitatis characteres?* 245

- pp. 4. *Quæ sint officia fraternæ charitatis?* 246
 pp. 5. *An ordo in charitate servari debeat?* 247
 pp. 6. *An proximo spirituales extremam necessitatem patienti, subvenire teneamur, etiam cum certo mortis periculo?* ibid.

ARTICULUS II.

De Dilectione inimicorum.

- Q. 1. *An ex præcepto charitatis teneamur inimicos diligere?* 248
 Q. 2. *An omnis dilectio inimicorum sit de necessitate charitatis?* 249
 Q. 3. *An teneamur aliqua signa dilectionis inimicis exhibere?* ibid.
 Q. 4. *An teneamur signa benevolentie inimico veniam petenti exhibere?* 251
 Q. 5. *An teneamur inimico actionem juridicam remittere?* ibid.

ARTICULUS III.

De Beneficentia, & Eleemosyna.

- Q. 1. *Beneficentia in quos, & quo ordine exercenda sit?* 253
 Q. 2. *An teneatur homo ex præcepto charitatis eleemosynam erogare?* 254
 Q. 3. *Quæ sint motiva incitantia ad eleemosynam erogandam?* 256
 pp. 4. *Quibus eroganda sit eleemosyna?* ibid.
 pp. 5. *Quæ sint conditiones Christianæ eleemosynæ?* 257
 pp. 6. *An Monachus facere eleemosynas possit?* 258
 pp. 7. *An uxor possit aliquid in eleemosynas erogare?* 259
 pp. 8. *Quid de eleemosyna filiorum familias?* 260
 pp. 9. *An famuli, & ancillæ eleemosynam dare queant?* ibid.

ARTICULUS IV.

De Correctione fraterna.

- Q. 1. Estne præceptum de correctione fraterna facienda? 261
- Q. 2. An subditi teneantur Prælatos corripere? ibid.
- Q. 3. An peccet peccator officium fraternæ correctionis alteri impendens? 262
- Q. 4. An peccet mortaliter, qui non corripit verbaliter peccantem? ibid.
- Q. 5. An secreta admonitio denunciationi præmitti necessario debeat? 264
- Q. 6. An subditus possit Prælato denunciare peccatum occultum fratris prius, quam testes adhibeat? 266
- Q. 7. An Prælatus possit præcipere subditis, ut revelent certorum criminum reos? 267
- Q. 8. Quomodo facienda sit correctio fraterna? ibid.

CAPUT III.

De scandalo.

- Q. 1. Quid sit scandalum, & quotuplex? 168
- Q. 2. An scandalum activum sit peccatum mortale? 270
- Q. 3. An sufficiat virtualis intentio ruinæ proximi, ut quis scandali sit reus? ibid.
- Q. 4. An peccet peccato scandali, qui actionem speciem mali præferentem coram aliis facit? 271
- Q. 5. An qui præcipit alteri malum, quod is paratus est facere, peccet peccato scandali? ibid.
- Q. 6. An mulieres se ornantes, peccent peccato scandali? 272
- Q. 7. An mulieres absque scandalo possint fucis vultum adulterare, aut capillos fingere? 273
- Q. 8. An scandali reatum incurrant, qui utuntur veste alterius sexus? & quid de larvatis hominibus, vel mulieribus? 274

- Q. 9. An scandali rei sint, qui novas illiciti ornatus, & vestimentum formas excogitant, vel conficiunt? 275
- Q. 10. Quid de factoribus, & venditoribus fucorum, & alcarum? 276
- Q. 11. An histriones, & mimi scandali sint rei? ibid.
- Q. 12. Verum scandali sint rei, qui domos prestant ad ludendum, vel meretricibus locant? 278
- Q. 13. An bona spiritualia, vel temporalia omitti debeant ad vitandum aliorum scandalum? ibid.

T R A C T A T U S II.

De Virtutibus Cardinalibus, iisque adnexis.

S E C T I O I.

De Prudentia.

- Q. 1. Quid sit prudentia? & quæ ejus species, & officia? 282
- Q. 2. Quæ sint partes integrantes prudentiæ? 283
- Q. 3. Quæ sint vitia opposita prudentiæ? 284

S E C T I O II.

De Justitia in genere.

C A P U T I.

De Justitia, & Jure secundum se.

- Q. 1. Quid sit justitia? & quotuplex? 287
- Q. 2. Quid, & quotuplex sit jus? 288
- Q. 3. Quid sit discriminis inter jus in re, & jus ad rem? 289
- Q. 4. An jus in re, vel ad rem prius acquisitum comprehendatur sub revocatione, si gratia antea concessa revocetur? 290

Q. 5.

- Q. 5. *Quæ sit differentia inter jus naturale, & positivum.* 291

C A P U T II.

De Dominio.

§. I.

De Dominio secundum se.

- Q. 1. *Quid sit dominium? & quotuplex?* ibid.
 P. 2. *Quid sit ususfructus?* 293
 P. 3. *Quomodo acquiratur, vel finiatur ususfructus?* 295
 P. 4. *Quid sit nudus usus?* ibid.

§. II.

De Possessione, & Servitute.

- P. 1. *Quid, & quotuplex sit possessio?* 296
 P. 2. *Quot modis acquiratur possessio?* 297
 P. 3. *Quæ sint privilegia possessionis?* ibid.
 P. 4. *Quid sit servitus, & quotuplex?* ibid.

§. III.

De objecto Domini, ejusque subjecto.

- P. 1. *Quæ res cadant sub dominio hominis?* 298
 P. 2. *Cuinam competat habere dominium?* 300
 P. 3. *An mancipia sint domini saltem alicujus generis bonorum?* ibid.
 P. 4. *Filii familias quorum bonorum dominium habeant?* 301
 P. 5. *Ad quæ bona se extendat dominium uxorum?* 302
 P. 6. *An Religiosi sint capaces domini?* 303
 P. 7. *An bona Ecclesiastica possint alienari?* 304

§. IV.

§. IV.

De modis acquirendi dominium rerum, quæ suum habent dominum.

- Q. 1. *Quomodo fiat translatio dominii?* 309
 Q. 2. *An sint alii modi acquirendi dominium rei, quæ suum habet dominum?* 310

§. V.

De modis acquirendi dominium rerum, quæ nullum habent dominum.

- Q. 1. *Quomodo acquiritur dominium animalium?* 313
 Q. 2. *An licita sit venatio, aucupatio, aut piscatio in publicis locis?* 314
 Q. 3. *Ad quem pertineat dominium sylvarum, montium, & pascuorum?* ibid.
 Q. 4. *Quid de bonis derelictis, aut vacantibus?* 315
 Q. 5. *Cujus sint res inventæ?* 316
 Q. 6. *Theauri ad quos pertineant?* 317

§. VI.

De Præscriptione.

- Q. 1. *Quid sit præscriptio?* 319
 Q. 2. *Quæ conditiones requirantur ad præscribendum?* ibid.
 Q. 3. *An præscriptione transferatur dominium?* 322
 Q. 4. *An possessor dubiæ fidei præscribere valeat?* ib.
 Q. 5. *An ignorantia præscriptioni obsit?* 323

S E C T I O III.

De actu Justitiæ in genere, seu de Judicio.

- Q. 1. *Quid, & quotuplex sit judicium?* 323
 Q. 2. *An peccet Judex, si existens in peccato mortali, alios judicet?* 324
 Q. 3. *An judicium temerarium, & prava opinio, vel suspicio de proximo sint peccata lethalia?* ibid.
 Q. 4. *Quæ materia censeatur gravis respectu judicii temerarii, vel suspicionis?* 325
 Q. 5. *Quæ indicia censeantur gravia, ne judicium sit temerarium?* 326
 Q. 6. *An idem dicendum sit de judicio rerum, & personarum?* 327
 Q. 7. *An dubia indicia in meliorem partem interpretari debeamus?* 328

S E C T I O IV.

De Restitutione.

C A P U T I.

De natura, & necessitate restitutionis, ac multiplici titulo, unde oritur obligatio restituendi.

- Q. 1. *Quid sit restitutio? & quomodo differat a satisfactione?* 329
 Q. 2. *An restitutio sit necessaria ad salutem?* 330
 Q. 3. *An præceptum restitutionis sit affirmativum, vel negativum?* 331
 Q. 4. *Quot sint principia, seu tituli, & radices restitutionis?* 332

C A P U T II.

*De personis restitutioni obnoxiiis ex re accepta,
vel injusta acceptione.*

§. I.

De possessore bonæ fidei.

- Q. 1. *Quis ille sit? & qua ratione teneatur restituere?* 333
 Q. 2. *An possessor bonæ fidei teneatur restituere fructus rei bona fide possessæ?* 334
 Q. 3. *Qua ratione expensæ deduci debeant?* 335

§. II.

De possessore malæ fidei.

- Q. 1. *Ad quid teneatur malæ fidei possessor?* 336
 Q. 2. *In quo statu res aliena restitui debeat ab injusto possessore?* 337
 Q. 3. *Quid, si quis a principio malæ fidei possessor, postea bonæ fidei possessor fiat?* 338

§. III.

De possessore dubiæ fidei.

- Q. *Quis ille sit? & quando teneatur restituere?* 339

§. IV.

De emptore bonæ, & malæ fidei.

- Q. *Ad quid teneatur emptor bonæ, vel malæ fidei?* 340

CAPUT III.

De injusta actione, sive omissione, ex quibus restitutionis obligatio oritur.

- Q. 1. Quotuplex sit culpa, quæ restituendi debitum parit? 341
- Q. 2. An qui damnum intulit alteri absque omni prorsus culpa, ad restitutionem teneatur? 343
- Q. 3. Qua ex culpa juridica teneatur quis lege restitutionis, ratione contractus? 344
- Q. 4. Quando quis lege restitutionis teneatur ratione quasi contractus, sive officii? 345
- Q. 5. An illicite accepta ob turpem causam, restitui debeant? 349
- Q. 6. An ex injusta boni alteri obventuri interceptione, & impeditioe, restituendi oritur obligatio? 351

CAPUT IV.

De personis restitutioni obnoxiiis ex damno alterius, cui sunt efficaciter cooperatæ.

- Q. 1. Quot modis cooperari quis possit injuste alterius damno? 353
- Q. 2. Quinam comprehendantur sub recensitis modis, quibus potest quis damno alterius injuste cooperari? 356
- Q. 3. Cooperantes damno alterius, quo ordine teneantur restituere? 360
- Q. 4. Quid sit teneri in solidum? quinque obligentur restituere in solidum? 261

CAPUT V.

De iis, quibus restitutio fieri debet, & de ordine servando inter ipsos.

- Q. 1. Restitutio cui facienda sit? 362
- Q. 2.

- Q. 2. *Cui facienda sit restitutio, cum dominus, ejusque heredes sunt ignoti?* 363
- Q. 3. *Quo facienda sit restitutio, & cujus expensis?* 364
- Q. 4. *Cujus periculo facienda sit restitutio?* 365
- Q. 5. *Qui ordo servandus sit inter creditores, quibus restitutio facienda est?* 366

C A P U T VI.

De causis, ob quas omitti, aut differri potest restitutio.

- Q. 1. *An condonatio creditoris a restitutione excuset?* 371
- Q. 2. *An impotentia excuset a restitutione?* 373
- Q. 3. *An qui restituere non potest, teneatur credere bonis?* 376
- Q. 4. *An prescriptio restituendi obligationem perimat?* ibid.

S E C T I O V.

De Contractionibus in genere.

C A P U T I.

De natura, & divisione Contractus.

- Q. 1. *Quid sit contractus?* 377
- Q. 2. *Quotuplex sit contractus?* ibid.

C A P U T II.

De obligatione, quæ oritur ex contractibus.

- Q. 1. *An omnis contractus obligationem pariat?* 380
- Q. 2. *An fidei contrahens teneatur stare contractui?* 381
- Q. 3. *An valeat contractus initus per dolum, vel errorem?* 382
- Q. 4. *An metus irritet contractus?* 384
- Q. 5.

- Q. 5. An valeat contractus sine solemnitatibus a jure
prescriptis? 386
- Q. 6. An contractus invalidus firmetur juramento? *ibid.*

C A P U T III.

De contractibus qualificatis.

§. I.

De contractu conditionali.

- Q. An contractus conditionalis sit validus, & quo-
modo obliget? 389

§. II.

De contractibus sub modo, & ad causam.

- Q. 1. Quis sit contractus sub modo? & quomodo obli-
get? 392
- Q. 2. Quis sit contractus ad causam? & quam obligatio-
nem pariat? 393

§. III.

De contractibus ad demonstrationem, ad diem,
& sub disjunctione.

- Q. 1. Quis sit contractus ad demonstrationem? & quæ
ejus obligatio? *ibid.*
- Q. 2. Quis sit contractus ad diem? & quomodo liget? *ib.*
- Q. 3. Quis sit contractus sub disjunctione, seu alter-
nativus? & quæ ejus obligatio? 394

C A P U T IV.

De personis, quæ possunt inire contractus.

- Q. 1. Quinam possint valide contrahere? 395
- Q. 2.

- Q. 2. *An filii familias, pupilli, & minores possint valide contrahere?* 396
- Q. 3. *An filii familias, pupillis, & minoribus obligatio aliqua ex mutuo contrahatur?* 400
- Q. 4. *An uxor contrahere possit absque mariti consensu?* 401
- Q. 5. *An mulier, quæ pro marito, vel alio fidejussit, solvere teneatur?* 402

C A P U T V.

De restitutione in integrum.

- Q. *Quid sit restitui in integrum? & qui hoc privilegio fruantur?* 403

S E C T I O VI.

De Contractibus in specie.

C A P U T I.

De contractibus gratuitis.

A R T I C U L U S I.

De Promissione.

- Q. 1. *Quid sit promissio?* 405
- Q. 2. *An promissio gravem obligationem inducat?* 407
- Q. 3. *An simplex promissum, seu pactum nudum (ut vocant) actionem pariat?* ibid.

A R T I C U L U S II.

De Donatione.

- Q. 1. *Quid sit donatio? & quotuplex?* ibid.
- Q. 2. *Quis possit donare?* 408

Q. 4.

- Q. 3. *Quantum quis donare valeat?* 410
 Q. 4. *An donatio revocari possit?* ibid.

ARTICULUS III.

De ultimis voluntatibus.

§. I.

De Testamentis.

- Q. 1. *Quid sit testamentum?* 411
 Q. 2. *Quotuplex sit testamentum?* 413
 Q. 3. *Quæ solemnitates requirantur ad testamenti va-
 lorem?* ibid.
 Q. 4. *An testamentum ad causas profanas solemnitatibus
 destitutum, valeat in foro conscientie?* 416
 Q. 5. *Qui possint concedere testamenta?* ibid.
 Q. 6. *An liceat Clericis bona ex proventibus Ecclesia-
 sticis parva, testamento relinquere?* 417
 Q. 7. *Qui possint heredes institui?* 418
 Q. 8. *An filii illegitimi possint a parentibus heredes
 institui?* 419
 Q. 9. *Quid de filiis ex secundo thoro susceptis?* 420
 Q. 10. *Ad quem spectet executio testamenti?* 421
 Q. 11. *Quomodo executioni mandari debeat ultima te-
 statoris voluntas, præsertim quoad legata pia?*
 422
 Q. 12. *An exequutor testamenti, qui ad certa bona pau-
 peribus distribuenda deputatus est, ea sibi ad-
 scribere possit, si pauper sit?* 423
 Q. 13. *An Religiosus exequutor possit suo Monasterio pau-
 peri conferre, quod relictum est pauperibus?*
 ibid.
 Q. 14. *Quandonam testamenti exequutor exequi debeat
 voluntatem testatoris?* ibid.
 Q. 15. *Quomodo Parochi, & Confessarii gerere se debeant
 circa testamenta ab aliis conficienda?* 424

§. II.

*De reliquis ultimis voluntatibus.**De Codicillo.*

Q. 1. *Quid sit Codicillus? & quæ ad ipsum requirantur?* 425

De Legato?

Q. 2. *Quid sit legatum? quæque ejus appendices?* 426

De Fideicommissio.

Q. 3. *Quid sit fideicommissum?* 427

De Donatione causa mortis.

Q. 4. *Quid sit donatio causa mortis? & quomodo differat ab aliis ultimis voluntatibus?* 428

C A P U T II.

De Contractibus onerosis.

T R A C T A T U S I.

De Venditione, & Emptione.

§. I.

De Venditione, & Emptione secundum se.

Q. 1. *Quid sit venditio? quid emptio?* 429

Q. 2. *An liceat rem vendere pluris justo pretio, vel minoris justo pretio emere?* ibid.

Q. 3. *Quod sit justum rerum pretium?* 430

Q. 4.

- Q. 4. *An sit aliquis titulus, quo possit res vendi carius, quam valeat?* 431
- Q. 5. *An liceat merces vendere pretio majori, quam tunc valeant, cum distrabuntur?* *ibid.*
- Q. 6. *An venditio reddatur illicita ob defectum rei venditæ?* 432
- Q. 7. *An liceat occultare vitium rei venalis?* 433
- Q. 8. *An liceat mercatori, qui frumentorum, aliarumve rerum ad humanos usus necessariorum copiam brevi advehendam certo scit, id emptoribus celare, & sua frumenta, resve alias vendere currenti pretio?* 434
- Q. 9. *An proxeneta, cui aliquid vendendum commissum est, possit sibi retinere id, quod accedit lucri, si pluris vendat?* *ibid.*
- Q. 10. *An famuli, vel artifices in aliqua officina emere soliti, licite retinere sibi possint, quod in eorum gratiam detrabere mercator videtur de majori pretio, quo res similis in alia officina venditur?* 435
- Q. 11. *Quid de iis, qui pondera, vel mensuras adulterant?* *ibid.*

§. II.

De pactis, quæ adjici solent contractui emptionis, & venditionis.

- Q. 1. *An licitus sit contractus venditionis cum pacto retrovendendi?* 436
- Q. 2. *An contractus Mohatra sit licitus?* *ibid.*
- Q. 3. *Quid de pacto legis commissoriæ, & de pacto adjectionis in diem?* 437

§. III.

De Monopoliis.

- Q. *Quid sit Monopolium? & an fieri licite possit?* 438

ARTICULUS II.

De Mutuo & Usura.

- Q. 1. *Quid sit mutuum?* 439
- Q. 2. *Quid sit usura?* ibid.
- Q. 3. *Num omnis usura prohibita sit? & quo jure?* 440
- Q. 4. *An liceat aliquando mutuum fœneratitium accipere?* 441
- Q. 5. *Qui sint justî tituli, ut aliquid ultra sortem absque usura exigatur?* ibid.
- Q. 6. *An ratione periculi in mutuo aliquid exigi possit ultra sortem?* 446
- Q. 7. *An sit usurarium commercium maritimum institutum in Cameris Assecurationum?* ibid.
- Q. 8. *An liceat pœnam conventionis partium mutuo adijcere?* 447
- Q. 9. *An liceat pro securitate mutui pignus accipere?* 448
- Q. 10. *An mutuans possit percipere absque usura fructus provenientes ex pignore frugifero, quod in securitatem mutui accepit?* ibid.
- Q. 11. *An sit usura, rem aliquam ob dilatam solutionem carius vendere justo pretio? vel ob anticipatam solutionem minoris emere justo pretio?* 450
- Q. 12. *An creditor absque usurae vitio possit debitori imponere aliquam obligationem propter mutuum?* 452
- Q. 13. *Ad quid usurarii teneantur?* 453
- Q. 14. *An restituere teneantur ii, qui usuris cooperati sunt?* ibid.
- Q. 15. *An Montes Pietatis in Italia, & in Belgio instituti, fœneratitii sint?* 455

ARTICULUS III.

De cæteris Contractibus.

§. I.

De Censibus.

- Q. 1. *An sit licitus contractus celebrari solitus in con-*
situendis annuis censibus? 456
- Q. 2. *Quenam sit hujusmodi conditiones?* 457

§. II.

De Cambiis.

- Q. 1. *Quid, & quotuplex sit cambium?* 459
- Q. 2. *Utrum in cambio aliqua committatur usura?* ibid.

§. III.

De Contractu Societatis.

- Q. 1. *Quid sit contractus societatis? & an licite iniri*
possit? 461
- Q. 2. *An liceat animalia in societatem tradere eo pa-*
cto, ut fors, sive caput semper saluum sit,
nec tradenti pereat, sed accipientis, quamvis
fortuito, absque socii accipientis dolo, culpa-
que pereat: vel ea conditione, ut aliquid
præter sortem ex fructibus animalium quotan-
nis solvatur? 463

§. IV.

De Contractu trino.

- Q. *An sit licitus hujusmodi contractus?* 464

§. V.

§. V.

De Locatione, & Conductione.

- Q. 1. *Quid sit locatio? quid conductio?* 465
 Q. 2. *Quæ conditiones requirantur, ut locatio sit licita?* 466

§. VI.

De Emphyteusi, Feudo, & Libello.

- Q. 1. *Quid sit Emphyteusis? & ad quid Emphyteuta teneatur?* 467
 Q. 2. *Quid sit Feudum? quid Libellus?* 468

§. VII.

De Commodato, Precario, & Deposito.

- Q. 1. *Quid sit Commodatum? quid Precarium?* ibid.
 Q. 2. *Quid sit Deposito? & quæ ejus leges?* 469

§. VIII.

De Tutela, & Cura.

- Q. 1. *Quid veniat earum nomine?* 470
 Q. 2. *Qui possint in tutores, & curatores dari?* 471
 Q. 3. *Quæ sint officia tutoris, & curatoris.* ibid.

§. IX.

De Assecuratione, Fidejussione, & Transactione.

- Q. 1. *Quid sit asssecuratio? & quæ conditiones, ut justa sit?* 472
 Q. 2. *Quid sit Fidejussio? & quæ ejus leges?* 473
 Q. 3. *Quid sit Transactio? & quæ ejus vis?* ibid.

§. X.

§. X.

De Ludo, & Sponsione.

- Q. 1. *Quid sit ludus? & an licitus?* 474
 Q. 2. *Quid sit Sponsio? & quando licita?* 475

S E C T I O VII.

De Virtutibus Justitiæ adnexis.

- Q. *Quot eæ sint?* 475

S E C T I O VIII.

De Fortitudine?

- Q. 1. *Quid sit, quotuplex, & quæ ejus officia?* 479
 Q. 2. *Quæ virtutes fortitudini adjungantur?* 480

S E C T I O IX.

De Temperantia.

- Q. 1. *Quid sit, & quæ ipsi vitia opposita?* 481
 Q. 2. *Quæ sint partes temperantiæ?* 483
 Q. 3. *Quæ sint virtutes temperantiæ cum subjectæ,
 tum adjunctæ?* ibid.

A P P E N D I X.

De Jejunio Ecclesiastico.

- Q. 1. *Quid sit jejunium? & qui ejus finis, atque uti-
 litas?* 486
 Q. 2. *An violatio jejunii Ecclesiastici sit peccatum mor-
 tale?* 487
 Q. 3.

- Q. 3. *Quinam dispensati sint ab observatione jejunii Ecclesiastici?* 488
- Q. 4. *An liceat Christianis carnes comedere die Natalis Domini in Feriam sextam incidente, aut Sabbatis post Natalem Domini usque ad Purificationem Deiparæ?* 492
- Q. 5. *An qui ex legitima causa carnes comedunt diebus jejunii, teneantur jejunare?* 493
- Q. 6. *An unica refectio sit jejunio essentialis?* *ibid.*
- Q. 7. *An unica comestio compatiatur cum vespertina collatione?* 494
- Q. 8. *Quod sit refectiois tempus diebus jejuniorum?* *ibid.*
- Q. 9. *An vinum, alique liquores jejunium solvant?* 495
- Q. 10. *Quale debeat esse Christianum jejunium?* 496

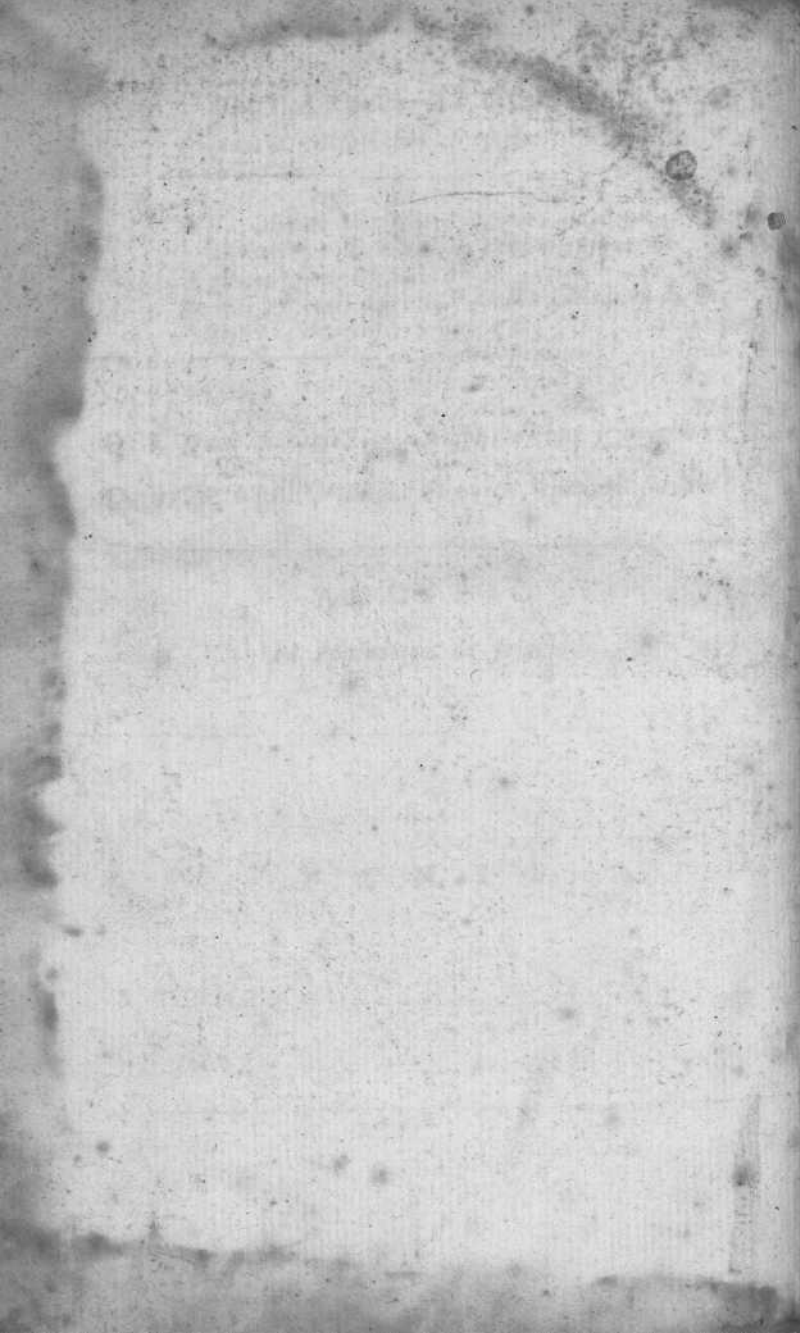
ADDITIO

Ad Appendicem de Jejunio.

497

F I N I S,

ROSELLI

ANT
518

